

VI. évfolyam.
1928.

6. szám,
június.

MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA A M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL.

Megjelenik havonta.

Előfizetési ár:

Egész évre . . . 10 pengő
Közhiv. (részére 6
közzak.)

Igazgató:

KOVÁCS ALAJOS dr.
h. államtitkár, a M. Tud. Akad. I. tagja.

Szerkesztő:

DOBROVITS SÁNDOR dr.
miniszteri osztálytanácsos.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

**Budapest,
II., Keleti Károly-utca 7.**

TELEFON: Aut. 500-20.

TARTALOM:

	Old.		Old.
<i>Terület és népesség.</i>		<i>Irodalmi Szemle.</i>	
Emberbaráti intézeteink az 1926/27. tanévben. — <i>Tiprovácz Gyula dr.</i> . . .	571	Könyvismertetések	632
<i>Szociális statisztika.</i>		<i>Pálosi Ervin:</i> Budapest kriminalitása és moralitása az 1909—1925. években.	
Lakóházépítkezés 1927-ben.	576	Könyvtári szaporulat	634
A magyar társadalmi biztosítási szervek taglétszáma	581	Folyóiratszemle	636
<i>Mezőgazdaság.</i>		<i>Egyéb.</i>	
Az 1927. évi szüret eredményei. — <i>Sajóhelyi István</i>	584	Régi statisztikai adatok	637
Az 1928. évi termés	588	Vallás.	
Magyarország.		Kisebb közlemények	639
<i>Ipar.</i>		III. Finnugor közművelődési kongresszus.	
A világ nyerskaucuk-termelése és fogyasztása	589	<i>Jancsó Benedek</i> jubileuma.	
<i>Kereskedelem és közlekedés.</i>		Személyi hírek. (<i>Vargha Gy. — Teleszky J. — Meller dr. — Lind dr.</i>)	
Magyarország külkereskedelme 1928 május havában	590	Finn-, Eszt-, Lettország és Litvánia gazdasági adatai	641
Az autóbusz- és teherautóvállalatok 1927. évi forgalma. — <i>Várszeghy János dr.</i>	592	Összefoglaló helyzetjelentés.	642
Útstatisztika	602	Népmozgalom. — Munkanélküliség. — Gépjárműállomány. — Áralakulás. — Pénzügyi be- tétel. — A részvények értéke. — Fizetési kép- telenségek. — Váltóvások.	
<i>Árstatisztika és pénzügy.</i>		Gazdasági jelzőtábla.	
Az államkölszönök és a háborús pénzügyek. — <i>Hajdrik Sándor dr.</i>	604	<i>Függelék.</i>	
<i>Konzuli jelentések.</i>		Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltásai. — <i>Edelényi-Szabó Dénes dr.</i> . . .	648
Svájc	622		
Románia	626		

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével van megengedve.

Ára: 1 pengő 50 fillér.

VIe année.
1928.

REVUE HONGROISE DE STATISTIQUE

N° 6.
Juin.

RÉDIGÉE ET PUBLIÉE PAR L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE DU ROYAUME DE HONGRIE.

Paraît chaque mois. — Abonnement :

Hongrie.

Un an 10 pengős

Etranger, port compris.

Un an 12 pengős

Directeur :

Dr ALOYSE KOVÁCS
sous-secrétaire d'Etat, membre corresp. de
l'Académie Hongroise des Sciences.

Rédacteur :

Dr ALEXANDRE DOBROVITS
conseiller de section.

Rédaction et administration :

Budapest,
II., Keleti Károly-u. 7.

Téléphone: Aut. 500—20.

SOMMAIRE :

	Page		Page
<i>Territoire et population.</i>		<i>Rapports consulaires.</i>	
Etablissements philanthropiques de Hongrie dans l'année scolaire 1926—1927. — <i>Dr Jules Tiprovátz</i>	571	Suisse	622
<i>Statistique sociale.</i>		Roumanie	626
Construction d'habitations en Hongrie en 1927	576	<i>Revue littéraire.</i>	
Effectif des membres des organisations hongroises d'assurance sociale	581	Chronique de livres	632
<i>Agriculture.</i>		<i>Ervine Pálosi</i> : Criminalité et moralité de Budapest en 1909—1925.	
Les résultats des vendanges de 1927 en Hongrie. — <i>Etienne Sajóhelyi</i>	584	Accroissement de bibliothèque	634
La récolte de 1928	588	Revue	636
<i>Industrie.</i>		<i>Autres.</i>	
Production et consommation mondiales de caoutchouc brut	589	Données statistiques anciennes	637
<i>Commerce et communications.</i>		Religion.	
Commerce extérieur de la Hongrie en mai 1928	590	Petites communications	639
Mouvement en 1927 des entreprises hongroises d'autobus et d'autocamions. — <i>Dr Jean Várszeghy</i>	592	Le III ^e congrès de culture finno-ougrien. Le jubilé de M. Benoit <i>Jancsó</i> . — Nouvelles personnelles (<i>J. Vargha</i> . — <i>J. Teleszky</i> . — <i>Dr Meller</i> . — <i>Dr Lind</i>).	
Statistique des routes	602	Données économiques de Finlande, d'Estonie, de Lettonie et de Lituanie	641
<i>Finances. — Prix.</i>		Résumé de la situation en Hongrie	642
Les emprunts d'État et les finances de guerre. — <i>Dr Alexandre Hajdrik</i>	604	Mouvement de la population. — Chômage. — Effectif des véhicules à moteur. — Formation des prix. — Dépôts en banque. — Indice des actions. — Insolvabilités. — Lettres de change protestées. Tableau économique.	
		<i>Appendice.</i>	
		Changements territoriaux des parties constituantes et des comitats de la Hongrie. — <i>Dr Denis Edelenyi-Szabó</i>	648

La reproduction des articles est permise, à condition d'indiquer la source.

Prix du numéro: 1 pengő 50 fillérs.

Emberbaráti intézeteink az 1926/27. tanévben.

Etablissements philanthropiques de Hongrie dans l'année scolaire 1926—27.

Résumé. Des établissements philanthropiques de Hongrie, les établissements d'éducation sont établis pour les orphelins et les enfants abandonnés; les établissements médico-pédagogiques pour les personnes ayant des défauts de corps et d'esprit. Dans l'année scolaire 1926—27, ces établissements d'éducation (au nombre de 87) avaient 7.276 élèves; les 36 établissements médico-pédagogiques, 2.609. Par les premiers (orphelinats, maisons de charité, homes d'apprentis et d'éducation), les orphelins et les enfants abandonnés sont sauvés de la misère et de la déchéance morale. Dans les établissements médico-pédagogiques, les aveugles, les sourds-muets, les pauvres d'esprit, etc. reçoivent une instruction élémentaire; en outre on leur y apprend différents travaux industriels, pour qu'ils puissent gagner leur vie par le travail. Les tableaux I et II présentent les principales données relatives aux établissements énumérés.

*

Az emberbaráti intézetek közé sorozzuk egyrészt azokat a nevelőintézeteket, amelyeknek feladata a társadalom gondozására szoruló gyermekek és fiatalok ellátása és nevelése, másrészt az ú. n. gyógypedagógiai intézeteket, melyek a különböző testi-lelki hibákkal, fogyatékoságokkal terhelt nevelőoktatását végzik. Az emberbaráti intézetek mindkét csoportjára vonatkozó fontosabb adatainkat az 1. és 2. számú táblán közöljük.

I. Emberbaráti jellegű *nevelőintézeteink* az árvaházak, a szeretetházak, a tanoncotthonok, és a nevelőotthonok (azelőtt „javítóintézetek“).

Az *árvaházak* az elárvult és elhagyottá nyilvánított gyermekeket veszik védelembe és felnevelésükről, tanításukról gondoskodnak. Az 1926/27. tanévben 55 árvaházról gyűjtöttünk adatokat, míg az előző tanévben adatgyűjtésünk még csak 43 árvaházra szorítkozott. Meg kell itt jegyeznünk, hogy adatgyűjtésünk ma már a nevelőintézeteknek sokkal szélesebb körére ter-

jed ki. Korábban ugyanis csak a jeletéke-nyebb intézetek szerepeltek az adatgyűjtésben, míg az 1926/27. tanévben már a kisebb jelentőséggel bíró intézetek is szolgáltatottak adatokat. Ez a magyarázata annak, hogy a tábláinkon kimutatott két egymás után következő tanév adatai között az árvaházaknál és a tanoncotthonoknál úgy az intézetek, mint az intézetek tisztii személyzetének és a növendékeknek számában olyan nagyarányú emelkedést látunk. Az árvaházak jellegét nézve, legtöbb közöttük a felekezeti, továbbá az egyesületi és a magánárvaház. A háborúban elesettek árváinak neveléséről 10 hadiárvaház (közülük 4 állami, a többi egyesületi és magánjellegű) gondoskodik.

A *szeretetházak* felkarolják a kellő gondozás és otthon nélkül levő gyermekeket és fiatalkorúakat. Gondoskodnak iskolai kiképzésükről és a társadalom hasznos rétegeibe segítik növendékeiket. Hasonló célt szolgálnak a tanoncotthonok is. A szeretetházaknak száma 1926/27-ben 24, 1-gyel több, mint az előző tanévben. Túlnyomórésztben egyesületi és magánjellegűek.

A *tanoncotthonok* száma két, korábban adatot nem szolgáltató intézettel 1926/27-ben 3-ról 5-re emelkedett; kettő Budapesten, egy-egy pedig Nyíregyházán, Szegeden és Orosházán működött.

A három *nevelőotthon* (korábban javítóintézet) közül kettő fiúnevelőotthon és pedig az aszói és a székesfehérvári, a rákospalotai pedig lánynevelőotthon. A nevelőotthonok célja az, hogy erkölcsi szempontból fogyatékos növendékeikből az iskolai és munkaoktatás, valamint az egyéni nevelés minden célszerű eszközének felhasználásával hazafias, becsületes és munkás polgárokat neveljenek.

A nevelőintézetek tisztii személyzete az egyes intézetek neme és jellege szerint különféle képen oszlik meg hivatás, illetőleg képzettség szerint. Általában igazgató (gondnok), felügyelő-, nevelő- és oktatószemélyzetből áll a nevelőintézetek tisztii létszáma.

1. Emberbaráti jellegű intézeteink az 1925/26. és az 1926/27. tanévekben.

Etablissements de caractère philanthropique dans les années scolaires 1925—26 et 1926—27.

Tanév, az intézet neve és jellege <i>Année scolaire, genre et caractère des établissements</i>	Az intézetek <i>Etablissements:</i>		A növendékek száma a tanév végén <i>Nombre des élèves à la fin de l'année scol.</i>							
	száma <i>nombre</i>	tisztí létszám <i>nombre de fonctionnaires</i>	Összesen <i>Total</i>	Fü — Garçons	Leány — Filles	Vallás szerint <i>Suivant la confession</i>				
						Róm. kath. <i>Cath. r.</i>	Ref. <i>Calvin.</i>	Ág. hitv. ev. <i>Luthér.</i>	Izraelita <i>Isr.</i>	Egyéb <i>Autres</i>
I. Nevelőintézetek <i>Etablissements d'éducation</i>										
a) Árvaházak — Orphelinats										
1925/26	43	200	2.850	1.784	1.066	1.960	387	172	279	52
%	—	—	100·0	62·6	37·4	68·8	13·6	6·0	9·8	1·8
1926/27										
Állami — <i>de l'Etat</i>	1	4	6	5	1	4	2	—	—	—
Vármegyei — <i>de comitats</i>	3	13	258	188	70	209	29	16	—	4
Községi — <i>communaux</i>	7	37	476	295	181	417	41	17	—	1
Róm. kath. — <i>catholiques r.</i>	14	61	808	473	335	778	15	1	1	13
Református — <i>calvinistes</i>	2	8	149	83	66	10	74	65	—	—
Ág. hitv. ev. — <i>luthériens</i>	1	4	34	17	17	—	6	28	—	—
Izraelita — <i>israélites</i>	3	14	283	156	127	2	—	—	281	—
Baptista — <i>baptistes</i>	1	4	72	40	32	27	23	1	—	21
Egyesületi és magán — <i>d'associations et privées</i>	7	32	225	122	103	145	73	5	—	2
Alapítványi — <i>de fondations</i>	6	28	477	279	198	352	84	17	—	24
Hadiárvaházak — <i>d'o. de guerre</i>	10	62	932	539	393	682	195	35	2	18
Összesen — <i>Total</i>	55	267	3.720	2.197	1.523	2.626	542	185	284	83
%	—	—	100·0	59·1	40·9	70·6	14·6	5·0	7·6	2·2
b) Szeretetházak — Maisons de charité										
1925/26	23	140	2.308	1.403	905	1.847	263	72	82	44
%	—	—	100·0	60·8	39·2	80·0	11·4	3·1	3·5	2·0
1926/27										
Állami — <i>de l'Etat</i>	1	32	200	200	—	154	22	6	13	5
Községi — <i>communales</i>	3	8	184	143	41	141	31	6	4	2
Róm. kath. — <i>cath. r.</i>	4	43	407	267	140	391	10	—	—	6
Egyesületi és magán — <i>d'associations et privées</i>	16	94	1.770	1.045	725	1.415	225	52	45	33
Összesen — <i>Total</i>	24	177	2.561	1.655	906	2.101	288	64	62	46
%	—	—	100·0	64·6	35·4	82·0	11·3	2·5	2·4	1·8
c) Tanoncotthonok — Homes d'apprentis										
1925/26	3	8	86	86	—	55	17	4	—	10
%	—	—	100·0	100·0	—	64·0	19·7	4·7	—	11·6
1926/27	5	11	190	190	—	123	19	5	29	14
%	—	—	100·0	100·0	—	64·7	10·0	2·6	15·3	7·4
d) Nevelőotthonok¹⁾ — Homes d'éducation¹⁾										
1925/26	3	49	781	563	218	575	117	25	42	22
%	—	—	100·0	72·1	27·9	73·6	15·0	3·2	5·4	2·8
1926/27	3	54	805	584	221	593	115	27	52	18
%	—	—	100·0	72·5	27·5	73·6	14·3	3·4	6·5	2·2
I. Nevelőintézetek összesen <i>Ensemble des établissements d'éducation</i>										
1925/26	72	397	6.025	3.836	2.189	4.437	784	273	403	128
%	—	—	100·0	63·7	36·3	73·7	13·0	4·5	6·7	2·1
1926/27	87	509	7.276	4.626	2.650	5.443	964	281	427	161
%	—	—	100·0	63·6	36·4	74·8	13·2	3·9	5·9	2·2

1) Azelőtt „javítóintézetek”. — *Autrefois „établissements de correction”.*

Tanév, az intézet neve és jellege <i>Année scolaire, genre et caractère des établissements</i>	Az intézetek <i>Etablissements :</i>		A növendékek száma a tanév végén <i>Nombre des élèves à la fin de l'année scol.</i>							
	száma <i>nombre</i>	tisztí létszám <i>nombre de fonctionnaires</i>	Összesen <i>Total</i>	Fiú — <i>Garçons</i>	Leány — <i>Filles</i>	Vallás szerint <i>Suivant la confession</i>				
						Róm. kath. <i>Cath. r.</i>	Ref. <i>Calvin.</i>	Ág. hitv. ev. <i>Luthér.</i>	Izraelita <i>Isr.</i>	Egyéb <i>Autres</i>
II. Gyógypedagógiai intézetek <i>Etablissements médico-pédagogiques</i>										
a) Vakok intézetei — <i>Etablissements d'aveugles</i>										
1925/26	6	43	372	263	109	258	67	15	21	11
%	—	—	100·0	70·7	29·3	69·4	18·0	4·0	5·6	3·0
1926/27										
Állami — <i>de l'Etat</i>	2	30	232	153	79	158	42	12	6	14
Községi — <i>communaux</i>	3	11	98	72	26	65	18	8	6	1
Alapítványi — <i>de fondations</i>	1	3	21	14	7	8	1	1	11	—
Összesen — <i>Total</i>	6	44	351	239	112	231	61	21	23	15
%	—	—	100·0	68·1	31·9	65·8	17·4	6·0	6·6	4·2
b) Siketnémák intézetei — <i>Etablissements de sourds-muets</i>										
1925/26	11	115	943	527	416	584	197	57	73	32
%	—	—	100·0	55·9	44·1	61·9	20·9	6·1	7·7	3·4
1926/27										
Állami — <i>de l'Etat</i>	2	38	308	169	139	219	53	15	12	9
Államilag segélyezett — <i>subventionnés par l'Etat</i>	8	68	589	338	251	392	132	38	8	19
Izraelita — <i>israélites</i>	1	11	52	28	24	2	—	1	49	—
Összesen — <i>Total</i>	11	117	949	535	414	613	185	54	69	28
%	—	—	100·0	56·4	43·6	64·6	19·5	5·7	7·3	2·9
c) Szellemi fogyatékosok intézetei — <i>Etablissements de pauvres d'esprit</i>										
1925/26	6	29	245	155	90	152	34	11	45	3
%	—	—	100·0	63·3	36·7	62·0	13·9	4·5	18·4	1·2
1926/27	6	38	238	154	84	150	40	10	35	3
%	—	—	100·0	64·7	35·3	63·0	16·8	4·2	14·7	1·3
d) Állami kiegészítő iskolák¹⁾ — <i>Ecoles auxiliaires d'Etat¹⁾</i>										
1925/26	10	62	857	510	347	546	170	23	103	15
%	—	—	100·0	59·5	40·5	63·7	19·8	2·7	12·0	1·8
1926/27	10	62	831	511	320	549	155	18	98	11
%	—	—	100·0	61·5	38·5	66·0	18·7	2·2	11·8	1·3
e) Egyéb gyógypedagógiai intézetek <i>Autres établissements médico-pédagogiques</i>										
1925/26	3	12	212	163	49	122	32	9	44	5
%	—	—	100·0	76·9	23·1	57·5	15·1	4·2	20·8	2·4
1926/27										
Beszédhibák javítására szolgáló tanfolyam — <i>Cours pour l'amélioration des défauts de langage</i>	1	1	69	49	20	36	6	5	19	3
Nagyothallók iskolája — <i>Ecole de personnes dures d'oreille</i>	1	6	34	21	13	24	5	1	4	—
Nyomorék gyermekek országos otthona <i>Home national d'enfants estropiés</i>	1	5	137	118	19	80	27	4	20	6
Összesen — <i>Total</i>	3	12	240	188	52	140	38	10	43	9
%	—	—	100·0	78·3	21·7	58·3	15·8	4·2	17·9	3·8

¹⁾ Ezenkívül a székesfővárosi elemi iskolák mellett az 1925/26. tanévben 57 kiegészítő osztály (914 tanulóval), az 1926/27. tanévben pedig 63 kiegészítő osztály (882 tanulóval) működött.

En outre, il y avait aux écoles primaires de la ville de Budapest, dans l'année scolaire 1925—26, 57 classes auxiliaires (avec 914 élèves) et dans l'année scol. 1926—27, 63 (avec 882 élèves).

Tanév, az intézet neve és jellege <i>Année scolaire, genre et caractère des établissements</i>	Az intézetek <i>Etablissements :</i>		A növendékek száma a tanév végén <i>Nombre des élèves à la fin de l'année scol.</i>							
	száma <i>nombre</i>	tisztai létszám <i>nombre de fonctionnaires</i>	Összesen <i>Total</i>	Fiú — <i>Garçons</i>	Leány — <i>Filles</i>	Vallás szerint <i>Suivant la confession</i>				
						Róm. kath. <i>Cath. r.</i>	Ref. <i>Calvin.</i>	Ág. hitv. ev. <i>Luther.</i>	Izraelita <i>Isr.</i>	Egyéb <i>Autres</i>
II. Gyógypedagógiai intézetek összesen <i>Ensemble des établissements médico-pédagogiques</i>										
1925/26	36	261	2.629	1.618	1.011	1.662	500	115	286	66
%	—	—	100·0	61·6	38·4	63·5	19·0	4·4	10·8	2·5
1926/27	36	273	2.609	1.627	982	1.683	479	113	268	66
%	—	—	100·0	62·4	37·6	64·5	18·4	4·3	10·3	2·5
Emberbaráti intézetek mindössze <i>Total général des établissem. philanthropiques</i>										
1925/26	108	658	8.654	5.454	3.200	6.099	1.284	388	689	194
%	—	—	100·0	63·0	37·0	70·5	14·8	4·5	8·0	2·2
1926/27	123	782	9.885	6.253	3.632	7.126	1.443	394	695	227
%	—	—	100·0	63·2	36·8	72·1	14·6	4·0	7·0	2·3

A növendékek között mindenütt jóval több a fiú, mint a leány. A nevelőintézetek növendékeinek 7.276-ot kitevő összes számából 4.626 a fiú (63·6%) s még az árvaházaknál is, ahol a legkisebb a fiúk aránya, ez az arány 59:1%-ot tesz.

A vallási megoszlást vizsgálva azt látjuk, hogy a növendékek háromnegyed része (74·8%) római katolikus s így arányszámuk az országos arányt jóval felülmúlja, a többi felekezet közül csak az izraeliták érik el az országos arányszámot, míg a többi felekezetek jóval annak alatta maradnak. Ami az anyanyelvet illeti, a magyar anyanyelvűeken kívül mindössze 3·6%-nyi más — túlnyomórészt német (3·2%) — anyanyelvűt találunk a növendékek között.

Korra nézve a növendékek zöme (57·1%) a tanköteles korban van (6—14 éves), 15—20 éves a növendékek 37·6%-a, míg a 6 éven aluliak aránya 2·0% és a 20 éven felüliek aránya is csak 3·3%-ot tesz.

II. A *gyógypedagógiai intézetek* közé sorozzuk a vakok, a siketnémák intézeteit, a beszédhibák javítására szolgáló tanfolyamot, a nagyothallók iskoláját, a nyomorék gyermekek országos intézetét, a szellemi fogyatékosok intézeteit és végül az ú. n. kisegítő iskolákat, melyek a gyenge-teségű gyermekek oktatására szolgálnak.

A testi-lelki fogyatékosokkal terheltek, ha megfelelő kiképzés nélkül marad-

nak, szükségképen súlyos terhet jelentenek részint a hozzátartozóikra, részint pedig az államra nézve. Tájékoztatásul nézzünk néhány adatot a testi-lelki fogyatékosok számáról. Az 1920. évi népszámlálás 5.783 (0·07%) vakot, 9.035 (0·11%) siketnémát és 10.601 (0·13%) gyengeelméjűt, összesen tehát 25.419 (0·31%) testi-lelki fogyatkozásban szenvedő egyént talált az ország területén. Mindannyian állandóan eltartásra szorulóknak, ha megfelelő kiképzés nélkül maradnak, míg ha intézetbe kerülnek, elsajátíthatják a műveltségnek bizonyos fokát és produktív munkát is végezhetnek.

Vakokat az 1926/27. tanévben 6 intézetben tanítottak. Közülök 3 Budapesten, egy-egy intézet pedig Szegeden, Szombathelyt és Miskolcon működött. Ez intézetekben a növendékeket megtanítják írni, olvasni s mindenféle közismeretre, továbbá különféle ipari munkára s esetleg zenére. Általában az elemi iskolának megfelelő képesítést nyújtják, a vakok országos intézetének végbizonyítványa azonban egyenlőértékű a polgári iskola IV. osztályát végzettek bizonyítványával.

A siketnémák oktatását 11 intézet látta el, melyek közül 2 Budapesten, a többi 9 intézet vidéki városainkban (Vácott 3 intézet van: és pedig a siketnémák országos intézetén kívül két foglalkoztató intézet, egy a

2. Emberbaráti jellegű intézetek növendékeinek megoszlása korcsoportok szerint az 1926/27. tanévben.

Répartition, par groupes d'âges, des élèves des établissements de caractère philanthropique dans l'année scolaire 1926—27.

Az intézet megnevezése <i>Désignation des établissements</i>	A növendékek összes száma <i>Nombre total des élèves</i>	Kör — Âge						20 éven feletti <i>Plus de 20 ans</i>
		éves — ans						
		1-2	3-5	6-11	12-14	15-20		
I. Nevelőintézetek: <i>Etablissements d'éducation</i>								
a) Árvaházak — <i>Orphelinats</i>	3.720	—	6	88	1.066	1.541	993	26
b) Szeretetházak — <i>Maisons de charité</i>	2.561	—	—	50	594	834	887	196
c) Tanoncotthonok — <i>Homes d'apprentis</i>	190	—	—	—	—	6	177	7
d) Nevelőotthonok ¹⁾ — <i>Homes d'éducation</i> ¹⁾	805	—	—	—	4	109	681	11
I. Nevelőintézetek összesen — <i>Ensemble des établissem. d'éducation</i>	7.276	—	6	138	1.664	2.490	2.738	240
%	100,0	—	0,1	1,9	22,9	34,2	37,6	3,3
II. Gyógypedagógiai intézetek: <i>Etablissements médico-pédagogiques</i>								
a) Vakok intézetei — <i>Etablisssem. d'aveugles</i>	351	—	—	4	98	73	79	97
b) Siketnémák intézetei — <i>Etablisssem. de sourds-muets</i>	949	—	—	3	303	371	253	19
c) Szellemi fogyatékosok intézetei — <i>Etablisssem. de pauvres d'esprit</i>	238	—	—	—	88	93	51	6
d) Állami kisegítő iskolák — <i>Ecoles auxiliaires d'État</i>	831	—	—	—	480	309	41	1
e) Egyéb gyógypedagógiai intézetek — <i>Autres établis- sements médico-pédagogiques</i>	69	—	—	4	21	23	15	6
Reszédhibák javítására szolgáló tanfolyam — <i>Cours pour l'amélioration de défauts de langage</i>	34	—	—	—	19	12	3	—
Nagyothallók iskolája — <i>Ecole de personnes dures d'oreille</i>	137	—	—	—	18	30	81	8
Egyéb gyógypedagógiai intézetek együtt — <i>Total des autres établissem. médico-pédagogiques</i>	240	—	—	4	58	65	99	14
II. Gyógypedagógiai intézetek összesen — <i>Ensemble des établissements médico-pédagogiques</i>	2.609	—	—	11	1.027	911	523	137
%	100,0	—	—	0,4	39,4	34,9	20,0	5,3
Emberbaráti intézetek mindössze — <i>Ensemble des établissements philanthropiques</i>	9.885	—	6	149	2.691	3.401	3.261	377
%	100,0	—	0,1	1,5	27,2	34,4	33,0	3,8

¹⁾ Azelőtt „javítóintézetek”. — *Autrefois „maisons de correction“.*

fiúk és egy a leányok számára) tanította növendékeit az értelmes beszédre s ennek segélyével a legszükségesebb elemi ismeretekre. Különös gondot fordítanak a kézügyesítésre is.

A vakok intézeteiben 351, a siketnémák intézeteiben pedig 949 növendék részesült oktatásban. Ez intézetek befogadó-képessége szerencsére akkora, hogy kötelékükbe a tanköteleskorú vak, illetőleg siketnémagyermekek általában mind felvehetők.

A szellemi fogyatékosok 6 intézetben nyertek elhelyezést. A Gyulán felállított békésmegyei gyógypedagógiai intézet kivételével a többi Budapesten működik. A növendékek száma összesen 238, akik az

intézetekben elsajátíthatják az írás, olvasás, számolás és egyéb ismeretek elemeit s egyszerűbb ipari munkákkal és kertészettel foglalkoztathatók.

A gyengetehetségű gyermekek oktatására szolgálnak az állami kisegítő iskolák. Számuk mindössze 10 és bennük 831 gyengetehetségű tanuló részesül oktatásban.

A kisegítő iskolákon kívül a székesfővárosban még 27 elemi iskolánál 63 *kisegítő osztályban* 882 fogyatékos értelmű gyermek részesült gyógypedagógiai nevelésben és oktatásban. A kisegítő iskolának száma felette kevés, Budapesten kívül még csak 9 városban vannak ilyen iskolák, holott valójában minden nagyobb

községben szükség lenne a gyengetehetségűeket külön oktatásban részesítő ú. n. kisebb létszámú osztályokra, illetőleg kisegítő iskolákra. Ez a hiányosság, ha nem is nagy mértékben, de kétségtelenül növeli az analfabéták számát a 6 éven felüli népességben.

Az egyéb gyógypedagógiai intézetek sorában három intézetet találunk. A *hibásbeszédűek* részére a beszédhibák javítására szolgáló tanfolyam áll fenn, melyen 69 növendék nyert kiképzést. A *nagyt-hallók* iskolájában 34 növendéket tanítottak a beszédnek a szájmozgásokból való megértésére. A *nyomorék* gyermekek országos otthona 137 testi fogyatékos növendéket részesített gondozásban. Mind a három intézet a székestővárosban működik.

A gyógypedagógiai intézetek tiszti személyzete — hasonlóan a nevelőintézetekéhez — hivatás szerint megoszlik igazgató, nevelő- és oktatószemélyzetre, de az intézetek jellegéből következik, hogy a tiszti személyzet a nagyobbbrészt szakképzett tanárokból, szakorvosokból és csak kis részben egyéb nevelő személyzetből áll.

A növendékek között a fiúk aránya (62,4%) — éppúgy mint a nevelőintézeteknél — messze túlhaladja a lányok arányszámát. Ami a vallást illeti a növendékek között az országos aránynál jóval nagyobb arányban az izraeliták részesednek (10,3%), országos arányuknál valamivel nagyobb még a római katoliku-

sok részesedése, míg a többi felekezetek arányszáma kisebb, mint az egész népességben elfoglalt arányuk. A növendékek 97,1%-a magyar anyanyelvű. Tanköteles korú (6—14 éves) a növendékek háromnegyed része (74,3%), 20,0% a 15—20 évesek aránya, a 20 éven felülieké pedig 5,3%. A 6 éven aluliak mindössze 0,4% kal szerepelnek a növendékek között.

A gyógypedagógiai intézetek általában az elemi iskola 6 osztályának megfelelő ismeretekre igyekeznek megtanítani a fogyatékosokat, működésük tehát már e szempontból is méltán érdemel figyelmet, nagyobb érdemük azonban, hogy növendékeiket különféle kézügyességekre, ipari munkákra is megtanítják s ezáltal képessé teszik őket arra, hogy mint produktív munkások önmaguk és esetleg családjuk kenyerét is megkereshessék. Intézeteink európai hírűek, befogadóképességük azonban — a vakok és siketnémák intézeteit kivéve — sok kívánnivalót hagy maga után. Főleg a gyengeelműek és a gyengetehetségű gyermekek közül szorulnak ki sokan amiatt, hogy a megfelelő intézetekben csak kevesen nyerhetnek elhelyezést s e téren még sok feladat vár úgy az államra, mint a társadalmi közületekre, de különösen a városok vannak hivatva arra, hogy alkalmas épületek és földterületek rendelkezésre bocsátásával lehetővé tegyék a gyógypedagógiai intézetek felállítását.

Tiprovácz Gyula dr.

◎ SZOCIÁLIS STATISZTIKA ◎

Lakóházépítkezés 1927-ben.

Construction d'habitations en Hongrie en 1927.

Résumé. En 1927, la construction d'habitations prit un grand essor en Hongrie, atteignant son point culminant dans le dernier trimestre. Dans les 110 communes envisagées, l'accroissement net des habitations a été de 11.175; celui des logements, 17.908; celui des chambres, 31.384; celui des chambres de bain, 4.513; celui des chambres de domestique, 2.856.

A lakóháztermelésről az 1927. január hó elsejével megindított statisztikai adatgyűjtésnek eddig csak az első két negyedévi előzetes eredményeiről számolhattunk be e folyóirat (1927. évi 12. és 1928. évi 5. füzetének) hasábjain, mert az adatszolgáltatás rendkívül nehézkesen indult meg.

Az itt közölt táblázatokban az 1927. évi végleges eredményeket részletezzük, azonban az összefoglaló adatokat nemcsak az

egész esztendőről, hanem az egyes évnegyedekről külön is kimutatjuk, hogy a lakóház-építkezés fejlődését — előző évi adatokkal

egybevetni mód nem lévén — legalább az egyes évszakaszok szerint szemléltethessük. Az 1927. év folyamán megfigyelésünk

1. Újonnan keletkezett lakóházak és lakások az 1927. évben.

Habitations et logements nouvellement créés en 1927.

Terület <i>Territoire</i>	Új építkezések — <i>Constructions nouvelles:</i>										Átalakítások — <i>Transformations:</i>										Az újonnan keletkezett — <i>Nombre total des</i>		
	folytán keletkezett										lakóházak — <i>habitations créées par transformat.</i>												
	földszintes <i>sans étage</i>	lakóházak — <i>habitations</i>						összesen <i>total</i>	lakások <i>logements</i>	lakószobák <i>chambres</i>	földszintes <i>sans étage</i>	lakóházak — <i>habitations créées par transformat.</i>						összesen <i>total</i>	lakások <i>logements</i>	lakószobák <i>chambres</i>	lakóházak <i>habitations</i>	lakások <i>logements</i>	lakószobák <i>chambres</i>
		I	II	III	IV	V	VI					I	II	III	IV	V	VI						
Törvényhatós. jogú városok — <i>Villes municipales</i> ..	1.921	130	36	60	23	17	15	2.202	7.044	13066	146	50	13	35	20	11	1	276	1452	2984	2.478	8.496	16050
Rendezett tanácsú városok — <i>Villes à conseil organisé</i>	4.393	67	13	2	—	—	—	4.475	5.250	9.094	490	13	1	—	—	—	—	504	601	1169	4.979	5.851	10263
10.000 léleknél népesebb községek — <i>Communes de plus de 10.000 habitants</i>	3.301	16	—	—	—	—	—	3.317	3.326	4.740	279	1	—	—	—	—	—	280	280	490	3.597	3.606	5.230
Budapestet környező 10.000 lelken aluli községek — <i>Communes de moins de 10.000 habitants, aux environs de Budapest</i> ..	1.036	4	—	—	—	—	—	1.040	1.051	1.583	115	3	—	—	—	—	—	118	118	193	1.158	1.169	1.776
Összesen — Total:	10651	217	49	62	23	17	15	11034	16671	28483	1.030	67	14	35	20	11	1	1.178	2451	4836	12212	19122	33319
<i>%</i>	96.8	2.0	0.4	0.5	0.2	0.1	0.0	100.0	—	—	87.5	5.7	1.2	3.0	1.7	0.9	0.0	100.0	—	—	—	—	—
I. negyedév — <i>Ier trimestre</i> ..	1.485	27	3	15	3	1	—	1.534	2.348	4.009	198	11	1	1	1	—	—	212	349	680	1.746	2.697	4.689
<i>%</i>	96.8	1.8	0.2	1.0	0.2	0.0	—	100.0	—	—	93.4	5.1	0.5	0.5	0.5	—	—	100.0	—	—	—	—	—
II. negyedév — <i>Ile trimestre</i> ..	2.292	34	11	2	4	1	2	2.346	2.981	5.094	300	9	2	4	2	2	—	319	436	834	2.665	3.417	5.928
<i>%</i>	97.8	1.5	0.5	0.0	0.2	0.0	0.0	100.0	—	—	94.1	2.8	0.6	1.3	0.6	0.6	—	100.0	—	—	—	—	—
III. negyedév — <i>IIIe trimestre</i> ..	3.407	61	11	3	—	—	1	3.483	3.871	6.316	260	21	3	8	7	2	—	301	661	1325	3.784	4.532	7.671
<i>%</i>	98.0	1.7	0.3	0.0	—	—	0.0	100.0	—	—	86.4	7.0	0.9	2.7	2.4	0.6	—	100.0	—	—	—	—	—
IV. negyedév — <i>IVe trimestre</i> ..	3.467	95	24	42	16	15	12	3.671	7.471	13034	272	26	8	22	10	7	1	346	1005	1997	4.017	8.476	15031
<i>%</i>	94.6	2.6	0.6	1.1	0.4	0.4	0.3	100.0	—	—	78.6	7.5	2.3	6.4	2.9	2.0	0.3	100.0	—	—	—	—	—
Ebből: — <i>Dont:</i>																							
Budapest székesfőv. Budapest ..	442	101	30	52	23	17	15	680	4.990	9.631	—	38	11	35	20	11	1	116	1182	2465	796	6.172	12096
Budapest környező 10.000 léleknél népesebb községek — <i>Communes de plus de 10.000 habitants</i> ..	1.646	22	4	—	—	—	—	1.672	1.981	3.043	177	3	—	—	—	—	—	180	211	306	1.852	2.192	3.349
Budapestet környező 10.000 lelken aluli községek — <i>Communes de moins de 10.000 habitants</i> ..	543	1	—	—	—	—	—	544	544	776	48	—	—	—	—	—	—	48	48	73	592	592	849
<i>Aux environs de Budapest</i>	1.035	4	—	—	—	—	—	1.039	1.051	1.583	115	3	—	—	—	—	—	118	118	193	1.157	1.169	1.776
Nagy-Budapest Grand-Budapest	3.666	128	34	52	23	17	15	3.935	8.566	15033	340	44	11	35	20	11	1	462	1559	3037	4.397	10125	18070
<i>%</i>	93.2	3.2	0.9	1.3	0.6	0.4	0.4	100.0	—	—	73.6	9.5	2.4	7.6	4.3	2.4	0.2	100.0	—	—	—	—	—
I. negyedév — <i>Ier trimestre</i> ..	442	12	1	11	3	1	—	470	985	1.763	56	6	1	1	1	—	—	65	140	255	535	1.125	2.018
<i>%</i>	94.0	2.6	0.2	2.4	0.6	0.2	—	100.0	—	—	86.2	9.3	1.5	1.5	1.5	—	—	100.0	—	—	—	—	—
II. negyedév — <i>Ile trimestre</i> ..	761	16	7	1	4	1	2	792	1.262	2.332	98	4	1	4	2	2	—	111	206	355	903	1.468	2.687
<i>%</i>	96.1	2.0	0.9	0.1	0.5	0.1	0.3	100.0	—	—	88.3	3.6	0.9	3.6	1.8	1.8	—	100.0	—	—	—	—	—
III. negyedév — <i>IIIe trimestre</i> ..	1.288	36	10	2	—	—	1	1.337	1.604	2.617	80	17	3	8	7	2	—	117	443	901	1.454	2.047	3.518
<i>%</i>	96.3	2.7	0.8	0.2	—	—	0.0	100.0	—	—	68.4	14.5	2.6	6.8	6.0	1.7	—	100.0	—	—	—	—	—
IV. negyedév — <i>IVe trimestre</i> ..	1.175	64	16	38	16	15	12	1.336	4.715	8.321	106	17	6	22	10	7	1	169	770	1526	1.505	5.485	9.847
<i>%</i>	87.9	4.8	1.2	2.9	1.2	1.1	0.9	100.0	—	—	62.7	10.1	3.6	13.0	5.9	4.1	0.6	100.0	—	—	—	—	—

2. A lakóházak és lakások számában beállott tiszta szaporulat az 1927. évben.

Accroissement net des habitations et des logements en 1927.

Terület Territoire	Accroissement net ou diminution (—) des maisons																		Tiszta szaporulat — Accroissement net du nombre des							
	Az újonnan emelt — nouvellement construites									Az átalakított — transformées									a lakóházak habitations	a lakások logements	a lakószobák chambres					
	Épületekben beállott tiszta szaporulat (fogyatkozás —)																									
	lakóházak — habitations									lakóházak — habitations									számában össz. — au total							
földszint. sans étage	I	II	III	IV	V	VI	Összesen total	lakások logements	lakószobák chambres	földszint. sans étage	I	II	III	IV	V	VI	Összesen total	lakások logements	lakószobák chambres	sz. szerint en nombres	0/0	sz. szerint en nombres	0/0	sz. szerint en nombres	0/0	
																										emeletes — étage
Törvényhat. jogú városok — Villes municipales ...	1802	123	35	60	23	17	15	2075	6689	12481	17	25	-16	18	18	11	1	74	1349	2815	2149	19.2	8038	44.9	15296	48.8
Rendezett tanácsú városok — Villes à conseil organisé	4199	67	13	2	—	—	—	4281	5032	8787	287	8	1	—	—	—	—	296	869	765	4577	41.0	5401	30.2	9552	30.4
10.000 léleknél népesebb községek Commun. de plus de 10.000 hab. ...	3149	16	—	—	—	—	—	3165	3174	4525	175	1	—	—	—	—	—	176	176	298	3341	29.9	3350	18.7	4823	15.4
Bpestet környező 10.000 lelken aluli községek — Commun. de moins de 10.000 hab. aux environs de Bpest	1032	4	—	—	—	—	—	1036	1047	1577	70	2	—	—	—	—	—	72	72	136	1108	9.9	1119	6.2	1713	5.4
Összesen - Total:	10182	210	48	62	23	17	15	10557	15942	27376	549	36	-15	18	18	11	1	618	1966	4014	11175	100.0	17908	100.0	31384	100.0
I. negyedév	1361	24	3	15	3	1	—	1407	2158	3735	126	6	1	1	1	—	—	135	269	546	1542	13.8	2427	13.6	4281	13.6
II. negyedév	2152	32	11	2	4	1	2	2204	2788	4818	167	7	-1	—	2	2	—	177	286	559	2381	21.3	3074	17.2	5377	17.2
III. negyedév	3270	61	10	3	—	—	1	3345	3640	5967	146	13	-7	5	7	2	—	166	554	1139	3511	31.4	4194	23.4	7106	22.6
IV. negyedév	3899	93	24	42	16	15	12	3601	7356	12850	110	10	-8	12	8	7	1	140	857	1770	3741	33.5	8213	45.8	14620	46.6
Ebből: — Dont: Bpest székesfőv. Budapest ...	351	95	29	52	23	17	15	582	4686	9133	-44	15	-18	18	18	11	1	1176	2457	583	14.4	5862	60.8	11590	66.8	
Budapestet környező 10.000 lelken aluli községek — Commun. de moins de 10.000 hab. aux environs de Budapest	1609	22	4	—	—	—	—	1635	1921	2061	144	2	—	—	—	—	—	146	157	224	1781	43.8	2078	21.5	3185	18.4
Budapestet környező 10.000 lelken aluli községek — Commun. de moins de 10.000 hab. aux environs de Budapest	542	1	—	—	—	—	—	548	543	775	48	—	—	—	—	—	—	48	48	73	591	14.6	591	6.1	848	4.9
Nagy-Budapest Grand-Budapest	3593	122	33	52	23	17	15	3795	8197	14446	218	19	-18	18	18	11	1	267	1453	2890	4062	100.0	9650	100.0	17336	100.0
I. negyedév	419	10	1	11	3	1	—	445	919	1674	46	4	1	1	1	—	—	53	128	236	498	12.3	1047	10.9	1910	11.0
II. negyedév	723	14	7	1	4	1	2	752	1171	2187	72	3	-2	—	2	2	—	77	165	299	829	20.4	1336	13.8	2486	14.3
III. negyedév	1245	36	9	2	—	—	1	1293	1467	2381	50	10	-7	5	7	2	—	67	427	875	1360	33.5	1894	19.6	3256	18.8
IV. negyedév	1146	62	16	38	16	15	12	1305	4640	8204	50	2	-10	12	8	7	1	70	733	1480	1375	33.8	5373	55.7	9684	55.9

3. Az újonnan keletkezett lakások a szobák száma szerint az 1927. évben.

Logements nouvellement créés en 1927, suivant le nombre des chambres.

Terület Territoire	Az új lakóházakban — Logements dans les nouvelles habitations							Az átalakított lakóházakban — Logem. dans les maisons transformées							Az újonnan keletkezett la- kások száma mindössze Total des logements nou- vellement créés	Az új fürdőszobák száma chambres de bain	Az új cselédszob. száma chambres de domest.
	1	2	3	4	5	6 vagy több — 6 chamb. ou plus	lakások összes szá- ma — nombre total des logements	1	2	3	4	5	6 vagy több — 6 chamb. ou plus	lakások összes szá- ma — nombre total des logements			
	szobás lakás — chambres							szobás lakás — chambres									
Törvényhatósági jogú városok — Villes municip.	3.186	2.389	993	312	109	55	7.044	561	474	274	83	39	21	1.452	8.496	3466	2327
Rendezett tanácsú városok — Villes à conseil organisé	2.699	1.663	607	184	70	27	5.250	245	194	128	21	10	3	601	5.851	823	436
10.000 léleknél népesebb községek — Communes de plus de 10.000 habitants	2.298	773	177	47	9	22	3.326	148	92	18	11	6	5	280	3.606	106	45
Bpestet környező 10.000 lelken aluli községek — Communes de moins de 10.000 habit. aux environs de Budapest	663	282	80	17	6	3	1.051	61	46	8	1	—	2	118	1.169	118	48
Összesen — Total	8.846	5.107	1.857	560	194	107	16.671	1.015	806	428	116	55	31	2.451	19.122	4513	2856
%	53.1	30.6	11.1	3.4	1.2	0.6	100.0	41.3	32.9	17.5	4.7	2.3	1.3	100.0	—	—	—
I. negyedév — Ier trimestre	1.213	760	271	70	21	13	2.348	147	110	65	18	8	1	349	2.697	671	488
%	51.7	32.4	11.5	3.0	0.9	0.5	100.0	42.1	31.5	18.6	5.2	2.3	0.3	100.0	—	—	—
II. negyedév — IIe trimestre	1.572	897	377	94	25	16	2.981	199	143	55	19	12	8	436	3.417	702	385
%	52.7	30.1	12.7	3.2	0.8	0.5	100.0	45.6	32.8	12.6	4.4	2.8	1.8	100.0	—	—	—
III. negyedév — IIIe trimestre	2.237	1.080	377	102	40	35	3.871	280	203	113	36	18	11	661	4.532	774	418
%	57.9	27.9	9.7	2.6	1.0	0.9	100.0	42.4	30.7	17.1	5.4	2.7	1.7	100.0	—	—	—
IV. negyedév — IVe trimestre	3.824	2.370	832	294	108	43	7.471	389	350	195	43	17	11	1.005	8.476	2366	1565
%	51.3	31.7	11.1	3.9	1.5	0.5	100.0	38.9	34.9	19.4	4.2	1.6	1.0	100.0	—	—	—
Ebből: — Dont:																	
Budapest székesfőváros — Budapest	2.132	1.659	802	257	93	47	4.990	454	368	236	72	33	19	1.182	6.172	3102	2121
Budapestet környező — Environs de Budapest.	1.215	552	155	40	15	4	1.981	135	63	9	3	—	1	211	2.192	297	109
rendezett tanácsú városok — villes à conseil organisé																	
10.000 léleknél népesebb községek — communes de plus de 10.000 habitants	351	163	24	4	1	1	544	32	10	4	1	1	—	48	592	42	17
10.000 lelken aluli községek — communes de moins de 10.000 habitants	663	282	80	17	6	3	1.051	61	46	8	1	—	2	118	1.169	117	47
Nagy-Budapest Grand-Budapest	4.361	2.656	1.061	318	115	55	8.566	682	487	257	77	34	22	1.559	10.125	3558	2294
%	50.9	31.0	12.4	3.7	1.4	0.6	100.0	43.8	31.2	16.5	4.9	2.2	1.4	100.0	—	—	—
I. negyedév — Ier trimestre	468	335	131	30	14	7	985	68	41	20	10	1	—	140	1.125	498	365
%	47.6	34.0	13.3	3.0	1.4	0.7	100.0	48.6	29.3	14.3	7.1	0.7	—	100.0	—	—	—
II. negyedév — IIe trimestre	566	426	199	46	17	8	1.262	124	46	19	7	6	4	206	1.468	525	264
%	44.8	33.7	15.8	3.7	1.4	0.6	100.0	60.2	22.4	9.2	3.4	2.9	1.9	100.0	—	—	—
III. negyedév — IIIe trimestre	938	437	161	31	21	15	1.604	190	131	72	26	15	9	443	2.047	556	283
%	58.5	27.2	10.1	1.9	1.4	0.9	100.0	42.9	29.6	16.2	5.9	3.4	2.0	100.0	—	—	—
IV. negyedév — IVe trimestre	2.389	1.458	569	211	63	25	4.715	300	269	146	34	12	9	770	5.485	1979	1382
%	50.7	30.9	12.1	4.5	1.3	0.5	100.0	38.9	35.1	18.9	4.4	1.5	1.2	100.0	—	—	—

körét alkotó 110 helységben 11.034 új lakóház építése fejeződött be, melyekben 16.671 lakás, illetve 28.483 lakószoba termeltetett. Hozzá kell számítani ehhez az átalakítás folytán keletkezett 1.178 lakóházban termelt 2.451 lakást, illetve 4.836 lakószobát, de le kell számítanunk a lerombolás és átalakítás folytán megszűnt lakóházak, lakások és szobák számát, hogy az évi tiszta szaporulatot megtudhassuk, mely összesen 11.175 lakóházat eredményezett, 17.908 lakással illetve 31.384 lakószobával.

A lakástermelésnek erőteljes föllendülését jelentik ezek a számok, amit még azal illusztrálhatunk a legjobban, ha a budapesti lakástermelés 1927. évi adatait egybevetjük a (székesfővárosi stat. évkönyvek kimutatásai alapján) rendelkezésre álló 1920—25. évi termelési eredményekkel. Budapesten 1920—25 között, vagyis 5 esztendő alatt a rendes lakások száma 5.748-cal, a lakószobák száma (az előszobák beszámításával) 6.721-gyel növekedett. Ezzel szemben 1927-ben, tehát egyetlen esztendő alatt, Budapesten 5.862 volt a lakások és 11.590 a lakószobák tiszta szaporulata. Majdnem háromszorosa az 1927. évi lakásszaporulat annak a becslésnek is, amilyenre mi az 1927. évi I. negyedévi lakástermelési beszámolóinkban (1927. 12. füzet) az 1920—25. évi fővárosi lakástermelési eredmények alapján számítottunk. Ez a becslés azonban azért volt akkor indokolt, mert az I. negyedév produkálta — amint az az adatokból élenken szembe-tűnik — a leggyengébb eredményeket. Innen kezdve azonban az utolsó negyedévig a lakóháztermelésben állandó és mindinkább erősödő fölfelé való irányzat mutatkozik. Különösen a többemeletes, soklakásos, nagy bérházak szaporulata tör elő az év vége felé, aminek az a magyarázata, hogy a tavaszi építkezési kampány megindulása alkalmával, bár — mondhatni — egy napon fognak hozzá az építkezésekhez, természetesen eredmény, vagyis elkészült lakóház, az év első negyedeiben csak a rövidebb idő alatt fölépülő, kivált földszintes építkezéseknél tapasztalható, a többemeletes házak egy része pedig az augusztusi, a legnagyobbak meg leginkább csak a novemberi beköltözhetőségre tudnak elkészülni. 1927-ben a földszintes házaknak egyharmada az első félévben épült, a III. és IV. évnegyedben fejeződött be az egy- és kétemeletes házaknak már majd-

nem fele, az utolsó negyedévben készült el a három- és négyemeletes lakóházaknak közel 70%-a és az ötemeletes és magasabb építkezéseknek több mint 80 percentje. Ennek a szabályszerűségnek a felismerésére elegendő, ha a fővárosi lakóházszaporulat utolsó két évi arányait állítjuk egymás mellé:

Negyed- év	A földszintes		Az I-III emeletes		A IV és több emeletes	
	lakóházak %-os szaporulata negyedévenként					
	1926	1927	1926	1927	1926	1927
I.	15·6	10·8	7·1	10·9	—	7·3
II.	22·0	19·0	26·8	8·8	—	12·7
III.	26·6	36·2	21·4	19·7	16·6	1·8
IV.	35·8	34·0	44·7	60·6	83·4	78·2

Nagyon természetes, hogy tökéletes pontossággal még aránylagosan sem következik be évről évre azonos állapot, mert az egyes építkezések rendszeres folytatásában sok mindenféle okból eltolódás, szünet következhetik be, kivált a rendkívül költséges nagy bérházépítkezéseknél, ami bizonyos esetekben az általában alacsonyabb eredményeket feltüntető első évnegyedbeli arányokra gyakorolhat emelő hatást azért, hogy az építkezés befejezése áthúzódik a következő naptári év első negyedére.

A lakóházépítkezés 1927-ben történt föllendülését abból is meglátjuk, ha az újonnan épült fővárosi lakóházak számát (a székesfővárosi stat. füzetek adatai alapján) összehasonlítjuk az előző évi eredménnyel:

A Székesfővárosban épült	Földszin- tes	I—III emeletes	IV és több emeletes	Összesen
	l a k ó h á z			
1926-ban	282	56	12	350
1927-ben	442	183	55	680

Ezek az adatok még azt is mutatják, hogy nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is, azaz lakástermelés szempontjából — jóval kedvezőbbek az 1927. évi eredmények, mert míg 1926-ban az újonnan keletkezett fővárosi házak 80·6%-a volt földszintes, tehát a legkisebb kategóriába tartozó lakóház és csak 16·0 percentjük volt I—III emeletes, IV és több emelettel bíró meg éppenséggel mindössze 3·4%-uk, addig az 1927-ben felépített budapesti új házaknak még kétharmada sem egyszerű

földszintes épület (65·0%), ellenben egy jó negyedrésük (26·9%) I—III emeletes és a többemeletes épületek már 8·1%-os arányt foglalnak el közöttük. A fővárosra vonatkozó ezen adatok általánosságban is jellemzőek, mert a 110 helységben, melyekre megfigyelésünk kiterjed, 1927-ben 328 I—III emeletes és 55 IV emeletes és magasabb új házat emeltek, s előbbieknél több mint felét (55·8%-át), utóbbiaknak mind a 100%-át Budapesten.

Az egyes helységkategóriákat tekintve, az 1927. év folyamán a rendezett tanácsú városoknál volt a legnagyobb a lakóházszaporulat (41·0%), ellenben úgy a lakás-, mint a lakószobaszaporulat (44·9—48·8%) a törvényhatósági jogú városoknál a legszámottevőbb. Ha csak Nagy-Budapest ugyanezen adatait vizsgáljuk, hasonló eredményeket látunk, mert a fővárost környező rendezett tanácsú városoknál találjuk a legtekintélyesebb lakóházszaporulatot (43·8%) és a fővárosban a legkiemelkedőbb lakás- és lakószobaszaporulatot (60·8—66·8%).

Az 1927. évi tiszta szaporulat a megfigyelésünk alá tartozó 110 helységben a lakóházaknál 11.175, a lakásoknál 17.908 és a lakószobáknál 31.384. Nagy-Budapestre esik ebből a tiszta szaporulatból a lakóházaknál 4.062, a lakásoknál 9.650 és a lakószobáknál 17.336. Az emeletráépítés különösen a fővárosban elég gyakori volt, amire az átalakítás folytán fogyatékként jelentkező földszintes és II-emeletes házak adatainál mutathatunk rá. E házak nagy része akként került fogyatékkba, hogy emeletráépítés következtében földszintes, illetve

II-emeletes jellegűek megszűnt és az átalakítás folytán keletkezett I. és többemeletes házak között megoszló szaporulatba olvadt bele.

Az 1927. évben erősen nekilendült lakóházépítkezés eredménye lakásnagyság szerint 15.774 1—2 szobás kislakás (az újonnan keletkezett lakások 82·5%-a) és 3.348 (17·5%) 3 és többszobás lakás. A nagyobb lakások természetesen a törvényhatósági jogú városokban és kivált Budapesten épültek, ahol az ugyanott újonnan keletkezett lakásoknak már 22·2, illetve 25·2%-át teszik. Budapestre esik ugyanis az összes 1927-ben keletkezett 3 szobásnál nagyobb új lakásoknak majdnem a fele (46·6%).

Rendkívül kedvező tünet a fürdőszobák számának rohamos emelkedése, ami még a három alacsonyabb helységkategóriában is 1.047-el növelte a lakásoknak közegészségügyi szempontból ma már szinte nélkülözhetetlen eme felszerelését. A főváros önmagától értetődően itt is vezet, azonban nemcsak az új fürdőszobák számának emelkedésében, hanem abban is, hogy itt már a kis lakáskategóriák is fürdőszobával épülnek. Budapesten ugyanis 3.586 a 2 szobás és annál nagyobb 1927-ben keletkezett új lakások száma, ezzel párhuzamosan 3.102 az 1927-ben termelt fürdőszobáké, vagyis nemcsak az új 3 és többszobás, de az ebben az évben épült 2 szobás kis lakások jórésze is fürdőszobával van ellátva.

Új cselédszobák (2856) túlnyomó részben a fővárosban keletkezett új nagylakásokban (2.121) épültek.

A társadalmi biztosítási szervek taglétszáma.¹⁾

Effectif des membres des organisations hongroises d'assurance sociale.¹⁾

Résumé. En examinant les données relatives aux membres assurés obligatoirement, on voit que dans les trois derniers mois de 1927 le nombre des déclarations d'entrée a diminué de 8·3%, tandis que celui des sorties s'est élevé de presque de 10%, de sorte qu'au 31 décembre 1927, l'effectif des membres présentait une diminution de 60% par rapport à la situation du 30 septembre. Le nombre des membres volontaires a également diminué (—8·7%).

*

¹⁾ L. Magyar Statisztikai Szemle 1928. 1. szám. — Voir Revue Hongroise de Statistique, 1928, No. 1.

A társadalmi biztosítási szervek 1927. évi negyedik negyedévi taglétszámának tárgyalásánál mindenekelőtt ki kell emelnünk, hogy a dohánygyári pénztárak az év utolsó napjával felszámoltak s 1928 január elsejétől mint a m. kir. dohányjövedék betegségi biztosító intézetének helyi szervei folytatják működésüket. Ehhez képest az év utolsó napján fennálló taglétszám (6.162) a kijelentések rovatában szerepel, hogy aztán 1928 január elsejével mint a m. kir. dohányjövedék betegségi biztosító intézet helyi szerveinek tagjai kerüljenek bejelentés alá. Ezért van az, hogy a 2. táblán kimu-

1. Tagforgalom.

Mouvement des membres.

Pénztári jelleg Caractère de caisse	Bejelentett Membres déclarés			Kijelentett Membres sortis		
	tagok száma 1927 X—XII. — octobre—décembre 1927					
	férfi hommes	nő femmes	együtt total	férfi hommes	nő femmes	együtt total
A) Kötelező biztosítás — Assurance obligatoire						
I. Kerületi pénztárak — Caisses de district . . .	338.654	169.694	508.348	396.526	168.386	564.912
II. Közlekedési biztosítóintézetek — Etablissements d'assurance de communications	10.561	754	11.315	19.241	1.052	20.293
III. Vállalati pénztárak — Caisses d'entreprises . . .	3.566	2.187	5.753	4.654	2.460	7.114
IV. Dohánygyári pénztárak — Caisses de manufac- tures de tabac	67	230	297	1.344	5.016	6.360
V. Magánegyesületi pénztárak — Caisses d'associa- tions privées	3.436	1.971	5.407	3.090	1.702	4.792
VI. Bányatárs-pénztárak — Caisses de secours aux mineurs	4.612	143	4.755	2.890	225	3.115
Összesen — Total	360.896	174.979	535.875	427.745	178.841	606.586
B) Ezenkívül önkéntes tag összesen — En outre, membres volontaires, au total	115	121	236	375	302	677

2. Taglétszám. — Effectif des membres.

Pénztári jelleg Caractère de caisse	Létszám 1927 XII. 31-én Effectif au 31 décembre 1927				Napi átlagos létszám 1927 negyedik negyedében Effectif moyen journalier, IVe trimestre de 1927		
	férfi hommes	nő femmes	együtt — total		férfi hommes	nő femmes	együtt total
			szám nombre	o/o			
A) Kötelező biztosítás — Assurance obligatoire							
I. Kerületi pénztárak — Caisses de district . . .	460.565	267.501	728.066	73 0	528.973	276.299	805.272
II. Közlekedési biztosító intézetek — Etablissements d'assurance de communications	126.600	25.294	151.894	15 2	132.861	25.289	158.150
III. Vállalati pénztárak — Caisses d'entreprises . . .	21.127	5 354	26.481	2 7	22.174	5.621	27.795
IV. Dohánygyári pénztárak — Caisses de manu- factures de tabac	—	—	—	—	1.278	4.865	6.143
V. Magánegyesületi pénztárak — Caisses d'associa- tions privées	27 687	14.960	42.647	4 3	27.644	14.897	42.541
VI. Bányatárs-pénztárak — Caisses de secours aux mineurs	46.909	1.100	48.009	4 8	46.317	1.149	47.466
Összesen — Total	682.888	314.209	997.097	100 0	759.247	328.120	1.087.367
B) Ezenkívül önkéntes tag összesen — En outre, membres volontaires, au total	1.646	1.396	3.042	—	1.920	1.604	3.524

tatott évvégi taglétszám nem egyezik a 3. tábla végösszegével, hol az adatok összehasonlíthatósága érdekében beállítottuk a dohánygyári pénztárak taglétszámát is. Az említett kijelentés csupán papiroson végbemenő művelet volt s a dohánygyári pénztáraknál biztosított 6.162 tag a valóságban nem esett ki a betegség esetére kötelezőleg biztosított tagok sorából, hanem csupán a biztosítási szerv jellege változott.

A taglétszámra és a tagforgalomra vonatkozó mindennemű számítás tehát akkor helyes, ha az 1. táblán a kijelentéseknél a dohánygyári pénztárak

év utolsó napi létszámát (6.162) levonjuk, a 2. táblánál pedig hozzászámítjuk.

A negyedik negyedévben a harmadik évnegyeddél szemben a bejelentések számának 8,3%-os csökkenése mellett a kijelentések száma csaknem pontosan 10%-kal emelkedett, minek következtében a december 31-i taglétszám a szeptember végi adatokkal szemben 6,0%-os apadást mutat. Ugyancsak csökkent az önkéntes tagok száma is 8,7%-kal.

A kötelezőleg biztosított tagok számának napi-bérosztályok szerinti megoszlása valamivel kedvezőtlenebb, mint a III. évnegyedben, ami a munka-

3. A kötelezőleg biztosított tagok létszáma napibérosztályok szerint 1927 december hó 31-én.
Répartition par classes de salaires journaliers, au 31 décembre 1927, de l'effectif des membres assurés obligatoirement.

Pénztári jelleg Caractère de caisse	Férfi Hommes	Nő Femmes	Együtt Total		Férfi Hommes	Nő Femmes	Együtt Total		Férfi Hommes	Nő Femmes	Együtt Total	
			számsz. nombre	o/o			számsz. nombre	o/o			számsz. nombre	o/o
	I. (0-80 P)				II. (0-81—1-60 P)				III. (1-61—2-40 P)			
I. Kerületi pénztárak Caisses de district	66.050	18.994	85.044	11-6	34.143	31.617	65.760	9-3	44.364	92.121	136.485	18-6
II. Közleked. bizt. int. Etabl. d'assurance de communications	2.980	2.776	5.756	3-8	7.015	6.273	13.288	8-7	20.163	5.488	25.651	16-9
III. Vállalati pénztárak Caisses d'entreprises	523	12	535	2-0	499	144	643	2-4	653	972	1.625	6-1
IV. Dohánygyári pénzt. Caisses de manufac- tures de tabac . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. Magánegyes. pénzt. Caisses d'associa- tions privées . .	1.601	157	1.758	4-1	1.445	527	1.972	4-6	1.007	681	1.688	4-0
VI. Bányatárspenztárak Caisses de secours aux mineurs . .	182	3	185	0-4	902	246	1.148	2-4	1.971	617	2.588	5-4
Összesen — Total	71.336	21.942	93.278	9-3	44.004	38.807	82.811	8-2	68.158	99.879	168.037	16-7
Ebből háztartási alkalm. Dont employés de ménage	183	1.243	1.426	1-1	458	13.150	13.608	10-3	1.023	62.511	63.534	48-1
	IV. (2-41—3-20 P)				V. (3-21—4-00 P)				VI. (4-01—4-80 P)			
I. Kerületi pénztárak Caisses de district	56.984	74.729	131.713	18-1	60.718	23.699	84.417	11-6	47.263	10.898	58.161	8-0
II. Közleked. bizt. int. Etabl. d'assurance de communications	20.283	3.951	24.234	16-0	16.604	2.253	18.857	12-4	15.251	1.494	16.745	11-0
III. Vállalati pénztárak Caisses d'entreprises	2.154	1.736	3.890	14-7	2.359	1.074	3.433	13-0	2.322	497	2.819	10-7
IV. Dohánygyári pénzt. Caisses de manufac- tures de tabac . .	1.286	4.876	6.162	100-0	—	—	—	—	—	—	—	—
V. Magánegyes. pénzt. Caisses d'associa- tions privées . .	2.131	1.897	4.028	9-4	1.574	1.357	2.931	6-9	2.411	2.080	4.491	10-6
VI. Bányatárspenztárak Caisses de secours aux mineurs . .	4.355	130	4.485	9-3	8.663	45	8.708	18-2	8.471	20	8.491	17-7
Összesen — Total	87.193	87.319	174.512	17-4	89.918	28.428	118.346	11-7	75.718	14.989	90.707	9-4
Ebből háztartási alkalm. Dont employés de ménage	544	44.217	44.761	33-8	302	6.136	6.438	4-8	207	1.187	1.394	1-1
	VII. (4-81—5-60 P)				VIII. (5-61 P)				I—VIII.			
I. Kerületi pénztárak Caisses de district	42.888	7.098	49.986	6-8	108.155	8.345	116.500	16-0	460.565	267.501	728.066	100-0
II. Közleked. bizt. int. Etabl. d'assurance de communications	13.194	999	14.193	9-3	31.110	2.060	33.170	21-9	126.600	25.294	151.894	100-0
III. Vállalati pénztárak Caisses d'entreprises	1.976	226	2.202	8-3	10.641	693	11.334	42-8	21.127	5.354	26.481	100-0
IV. Dohánygyári pénzt. Caisses de manufac- tures de tabac . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1.286	4.876	6.162	100-0
V. Magánegyes. pénzt. Caisses d'associa- tions privées . .	1.452	1.242	2.694	6-3	16.066	7.019	23.085	54-1	27.687	14.960	42.647	100-0
VI. Bányatárspenztárak Caisses de secours aux mineurs . .	8.012	20	8.032	16-7	14.353	19	14.372	29-9	46.909	1.100	48.009	100-0
Összesen — Total	67.522	9.585	77.107	7-6	180.325	18.136	198.461	19-7	684.174	319.085	1.003.259	100-0
Ebből háztartási alkalm. Dont employés de ménage	139	348	487	0-4	307	225	532	0-4	3.163	129.017	132.180	100-0

piacnak a téli hónapokban rendszeresen beálló idény-szerű rosszabbodását mutatja ezúttal is.

A háztartási alkalmazottak száma az előző negyedévhez viszonyítva 10·6%-kal emelkedett.

Az egy év előtti állapothoz képest a társadalmi biztosítási szervek taglétszáma 1927 december 31-én

8·6%-kal emelkedett s a taglétszámnak napibér-osztályok szerinti megoszlása jóval kedvezőbb, mint az 1926. év utolsó napján.

Az 1927. teljes esztendőre vonatkozó adatok a Statisztikai Havi Közlemények legközelebbi számában jelennek meg.

MEZŐGAZDASÁG

Az 1927. évi szüret eredményei.

Les résultats des vendanges de 1927 en Hongrie.

Résumé. Les vendanges de 1927 ont été assez faibles.

Celles de 1926 furent tout à fait insuffisantes; malgré cela la superficie de vignes a été augmentée de 1110 arpents cadastraux, ce qui indique que les vignerons espèrent que la situation s'améliorera.

Sur les 8 dernières années, 5 ont eu une moyenne de production de moût considérablement supérieure à 1927 (4·7 hl par arpent cad.); seules celles de 1924 et de 1926 y ont été inférieures.

Le faible rendement a eu pour cause principale la gelée de mai 1927, qui a frappé pas moins de 187.698 arp. cad. de vignes (48·7%); la cochylis, la grêle, le péronospora, les maladies de la vigne, ont aussi fait d'assez grands dégâts. Les mesures de protection ont été considérables: les vignerons ont sulphaté, avec un bon résultat, 84·4% des vignes et traité, contre le phylloxera, 23.637 arp. cad. avec du sulfure de carbone.

Comme les vendanges de l'année dernière ont été supérieures à celles de 1926 et que le prix du moût a légèrement augmenté, la valeur des produits viticoles a dépassé de 45·3% celle de 1926, de sorte que le rendement moyen par arpent cadastral s'est élevé à 241·6 pengős contre 166·7 pengős en 1926.

Bien que l'exportation de vin ait été bien au-dessous de celle d'avant-guerre, elle s'est essentiellement améliorée par rapport aux années précédentes. Au point de vue de la quantité, elle a été supérieure de 38·7% à 1926 et de 133·2% à 1925; au point de vue de la valeur, elle a augmenté encore davantage, dépassant de 73·6% l'année 1926 et de 158% 1925.

Ces derniers chiffres montrent que dans les tout derniers temps, les difficultés d'exportation des vins de marque de Hongrie ont quelque peu diminué; aussi, peut-on espérer que les grands crus hongrois, appréciés depuis des siècles à l'étranger, y regagneront le terrain perdu depuis la guerre.

*

Az 1927. évi szüret sem hozott olyan eredményt, amilyen az előző évi igen gyenge termés után szőlőgazdáinkat annyira amennyire talpraállította volna. Ám-bár a szüret eredménye mennyiségben és minőségben valami kevéssel felül is multa a megelőző év majdnem katasztrófális rossz hozamát, ebben az évben is csak egy elég gyenge termésről számolhatunk be.

A mutatkozó kis mustterméstöbblet egy részét mindenesetre annak a számlájára írhatjuk, hogy hazánk szőlőterülete 1927. évben 0·3%-kal nagyobb volt, mint a megelőző évben. Ez a kis területnövekedés sokat nem jelent, de figyelembe kell vennünk azt a körülményt, hogy az 1926. évi szőlőterület mindössze 20 kat. holddal volt több, mint 1925-ben, a tárgyalt év 1110 kat. holdas területnövekedése mindenesetre már annak a jele, hogy az előző években mutatkozó stagnálás, sőt visszafejlődés folyamata körülbelül megállt és a szőlőgazdák ismét bizakodni kezdenek a magyar bor jobb jövőjében. Szőlőgazdáink, úgy látszik, bíznak abban, hogy a kormánynak a magyar bor külföldi elhelyezése érdekében megkezdett propagandája és több helyen megindított tárgyalása rövidesen azzal az eredménnyel fog járni, hogy jelentékeny mennyiségű magyar bor fog jó áron külföldre kerülni. Az 1927. évi szőlőterület tagozódását különben az 1. számú tábla

1. Szőlőterületünk az 1927. évben. — *Superficie de vignes de la Hongrie en 1927.*

Országgrészellegű gazdasági vidék <i>Régions agricoles d'un caractère de partie du pays</i>	Immunis <i>Superficie des vignes non sujettes au phylloxera</i>										Nem immunis <i>Superficie des vignes sujettes au phylloxera</i>																			
	A szőlőterületi bíró községek száma — <i>Nombre des communes ayant une superficie de vigne</i>										Európai vesszőkkel beültetett <i>plantées de ceps européens</i>										Amerikai vesszőkkel beültetett — <i>plantées de ceps américains</i>									
	Az ország összes községeinek %-ában — <i>En % de toutes les communes</i>										még nem termő pas encore productives					termő — <i>productives</i>					még nem termő pas encore productives					termő — <i>productives</i>				
	szőlők területe kat. hold — <i>arpents cad.</i>										1927. évi ültetésű korábbi ültetésű <i>plantées en 1927</i>					1927. évi ültetésű korábbi ültetésű <i>plantées en 1927</i>					1927. évi ültetésű korábbi ültetésű <i>plantées en 1927</i>									
Dunántúli dombos vidék <i>Transdanubie .. Alföld</i>	1.540	75.6	273	1.482	25.170	26.925	19.5	720	4.363	28.054	20.991	54.128	48.7	591	2.959	53.449	56.999	51.3	138.052	2.2										
Grande plaine <i>Északi dombos vidék — Nord</i>	578	78.5	774	3.971	173.930	178.675	91.9	54	482	6.516	2.436	9.488	60.5	49	201	5.957	6.207	39.5	194.370	2.7										
Magyarország összesen <i>Hongrie entière</i>	2.605	75.3	1.149	5.794	209.498	216.441	56.1	851	5.134	41.965	24.871	72.821	43.1	809	4.308	91.150	96.267	56.9	385.529	2.4										

részletesen mutatja be. Érdekes jelenség, hogy a szőlőműveléssel foglalkozó községek arányszáma legnagyobb az Alföldön, továbbá a szőlőterületnövekedés országrészre is az Alföldre esik, ebből azt lehet következtetni, hogy az alföldi homoktalajok megkötésére a gazdaközönség ma is a szőlőt tartja legalkalmasabbnak. A szőlőterületnek az ország összterületében elfog-

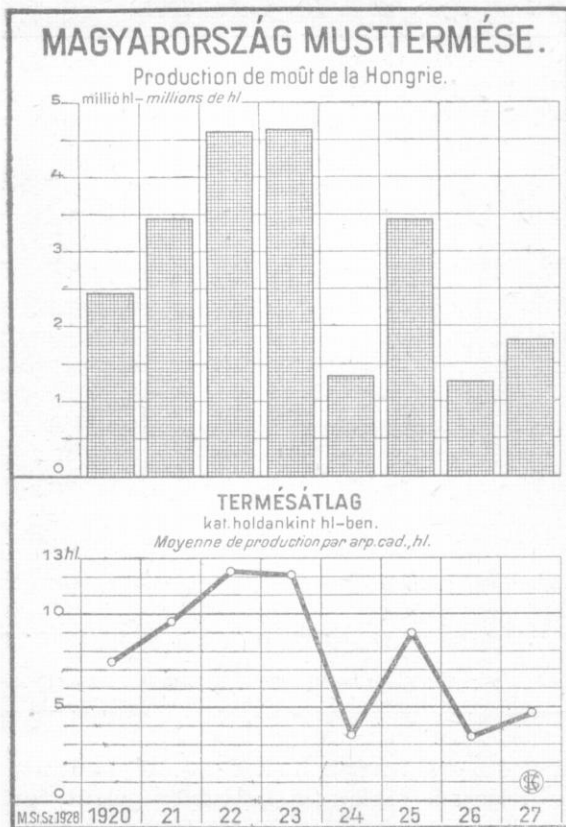
lalt 2.4% -os aránya különben, úgy látszik, egy teljesen kialakult helyzetet jelent, ez az arány ugyanis az utolsó öt évben a szőlőterület kisebb-nagyobb ingadozása dacára semmit sem változott.

A musttermés mennyiségét a 2. számú tábla mutatja. Az előző évek hasonló eredményeivel leendő összehasonlítás céljából külön ábrában bemutatjuk a mostani év-

2. Az 1927. évi musttermés mennyisége.
Quantité de la production de moût de 1927.

Országgrészellegű gazdasági vidék <i>Régions agricoles d'un caractère de partie du pays</i>	Quantité du moût produit																										
	Az immunis homoktalajú szőlőkön — <i>dans les vignes à sol sablonneux, non sujet au phylloxera</i>									A nem immunis talajú hegyi szőlőkön — <i>dans les hautes vignes, ayant un sol sujet au phyllox.</i>									Az összes szőlőterületen au total								
	termelt must mennyisége																										
	fehér — blanc	siller — „Schiller“	vörös — rouge	aszú — <i>de raisin sec</i>	összesen — total	fehér — blanc	siller — „Schiller“	vörös — rouge	aszú — <i>de raisin sec</i>	összesen — total	fehér — blanc	siller — „Schiller“	vörös — rouge	aszú — <i>de raisin sec</i>	összesen — total	fehér — blanc	siller — „Schiller“	vörös — rouge	aszú — <i>de raisin sec</i>	összesen — total							
Dunántúli domb. vidék <i>Transdanubie</i>	40.828	14.726	8.233	—	63.787	809.190	127.357	69.748	80	506.375	45.058	19.698	6.431	—	71.187	395.076	161.781	84.412	80	641.349	4.7						
Gr. plaine .. <i>Ész. domb. vid. — Nord</i>	576.507	354.401	59.359	—	990.267	12.071	5.754	2.805	—	20.630	11.778	6.237	2.305	—	20.320	600.356	366.392	64.469	—	1,031.217	5.3						
Magyarország összesen: <i>Hongrie entière: ..</i>	39.325	2.730	668	—	42.732	67.923	13.708	18.327	—	99.958	7.352	1.160	2.641	—	11.153	114.600	17.607	21.636	—	153.843	2.9						
	656.660	371.866	68.260	—	1,096.786	359.184	146.819	90.880	80	626.963	64.188	27.095	11.877	—	102.660	1,110.032	545.780	170.517	80	1,826.409	4.7						

Atlag termelt kat. holdankint hl — *Production moyenne par arp. cad., hl*

tizednek a musttermés mennyiségére és az egy kat. holdra eső átlagtermés nagyságára vonatkozó adatokat. A nyolc év eredményeit szemlélve láthatjuk, hogy az 1927. évi musttermés mennyiség szempontjából a hatodik helyen áll és csak az 1924. és 1926. évi szüret volt gyengébb, tehát teljesen indokolt, ha az 1927. évi szüreti eredményt elég gyengének minősítjük. Az 1927.

évi szüret eredménye különben az egyes országrészekben meglehetősen eltérő volt, mennyiségileg legjobban sikerült az Alföldön, itt a termésátlag 12·8%-kal nagyobb volt, mint a Dunántúli dombos vidéken, sőt 83·1%-kal nagyobb volt, mint a fagytól és jégveréstől aránylag legjobban sujtott Északi dombos vidéken. Általában megállapíthatjuk, hogy a musttermés legnagyobb része (56·5%) is az Alföldön termett. A mustfajták szerinti megkülönböztetésre vonatkozólag elég annyit megjegyezni, hogy hazánkban a legnagyobb mértékben a fehér mustot termelik, így 1927-ben is az összes must 60·8%-a fehér must volt.

A szőlőművelés eredményességét az általában is igen kényes, csekély ellenálló-képességű szőlőt állandóan fenyegető betegségek, rovarkárok és elemi csapások veszélyeztetik. A pusztításokat az 1927-es évben nem sikerült elkerülni, s ha a kár nem is volt olyan katasztrófális, mint az előző évben, most is elég lényeges és jelentékeny kártételekről vagyunk kénytelenek beszámolni. A szőlőterületet ért különböző károokra, valamint a károk elleni védekezés mérvére vonatkozó adatokat a 3. számú táblában mutatjuk be. Mindjárt megállapíthatjuk, hogy a szőlő egyik fő kártevője, a peronoszpóra, a tárgyalt évben az előző évi peronoszpóra-károkkal összehasonlítva, csak mérsékelt károkat okozott. 1927-ben ugyanis a szőlőterület 30·9%-át érte peronoszpóra, 1926-ban pedig nem kevesebb, mint 77·5%-a volt peronoszporás. Az 1927. évben azonban a szőlőben éppen úgy, mint a gazdasági növények legna-

3. A szőlőterületet ért károk és a károk elleni védekezés 1927-ben.

Domages de la superficie de vignes et protection des vignes en 1927.

Ország rész jellegű gazdasági vidék <i>Régions agricoles d'un caractère de partie du pays</i>	A peronoszpóra <i>Péronospora</i>			A szőlőterületen pusztított <i>Répartition des dommages</i>							Szénkénnel kezelték <i>Traitées par le sulfure de carb.</i>		A peronoszpóra ellen permeteztek <i>Sulfatés contre le péronospora</i>	
	teljes ruine absolue	részelges dommagas partels	jelentéktelen dommagas insignifiantis	szőlőbetegségek maladiés de la vigne	rovarkárok dommagas par insectes	elemi csapások — sinistres					filloxera lepelt szőlőt vignes envahies par le phylloxera	egészrészeges szőlőt vignes saines	kiegítő avec un résultat suffisant	eredménytelenül v. csekély sans rés., ou avec peu de résultat.
						aszály sécheresse	fagy gelée	jég grêle	egyéb autres	összesen total				
Dunántúli dombos vidék <i>Transdanubie</i>	3.789	29.242	14.893	25.982	13.668	602	64.287	15.115	—	80.004	11.763	4.592	87.313	28.805
Alföld <i>Grande plaine</i>	14.536	21.093	24.430	46.597	16.263	1.407	86.192	12.894	1.938	102.481	2.913	1.402	127.472	40.572
Északi dombos vidék <i>Nord</i>	4.197	4.681	2.373	1.311	662	101	37.219	8.081	3	45.404	1.484	1.483	29.502	11.678
Magyarország összesen: Hongrie entière ..	22.522	55.016	41.696	73.890	30.593	2.110	187.698	36.090	1.941	227.839	16.160	7.477	244.287	81.055

gyobb részében, a fagyos szentek napjain *jellepelt országos fagy okozta a legnagyobb károkat*. Fagykár érte hazánk szőlőterületének 48,7%-át. A szőlőnél a fagy kártétele tudvalevőleg annál érzékenyebb, mert a fagy káros hatása a tőke kényszerpihenése dacára rendszerint még a következő gazdasági évben is súlyos nyomokat szokott hagyni. A fagy mellett még a különféle szőlőbetegségek (lisztharmat, fakórothadás, szürke rothadás stb.), a jégverések és a rovarok (szőlőmoly) okoztak a szőlőgazdáknak súlyos károkat.

A szőlőgazda egyik legnagyobb gondja és munkája a peronoszpóra elleni védekezés. 1927-ben elég nagy sikerrel védekez-

tek ez ellen a károsodás ellen, bizonyítja ezt az is, hogy az összes szőlőterületnek 84,4%-át permetezték meg peronoszpóra ellen, még pedig olyan kielégítő eredménnyel, hogy szőlőterületünknek csak egyharmadrészét támadta meg a peronoszpóra. Ezenkívül filloxéra ellen 23.637 kat. hold szőlőterületet kezeltek szénkénnel. Mind a két védekezési mód meglehetősen költséges, de ha sikerül a szőlőművelőknek a pusztítást megakadályozni, akkor a kedvező szüreti eredmény megéri a költséget és a fáradságot.

Az 1927. évi összes szőlészeti termékek értékére vonatkozó statisztikai adatok (4. számú tábla) az előző évvel szemben —

4. A szőlészeti termékek értéke. — Valeur des produits de viticulture.

Országgrész jellegű gazdasági vidék <i>Régions agricoles d'un caractère de partie du pays</i>	Valeur de la production de moût					Az eladott friss szőlő <i>Raisin frais vendu</i>		Az összes szőlészeti termékek értéke <i>Valeur de tous les produits de viticult.</i> P	Egy kat. h átl. hoz. Rend. moy. par arp. cad. P
	A fehér <i>blanc</i>	A siller <i>„Schiller“</i>	A vörös <i>rouge</i>	Az aszú <i>de raisin sec</i>	Az összes <i>au total</i>	mennyiség <i>quantité</i> kg	értéke <i>valeur</i> P		
	musttermés értéke P — pengős								
Dunántúli dombos vidék <i>Transdanubie</i>	24,443.786	8,732.190	4,927.502	8.000	38,111.478	618.881	363.021	38,474.499	278,7
Alföld — <i>Grande plaine</i>	26,506.371	14,167.664	2,829.775	—	43,503.810	4,630.904	1,831.861	45,335.671	233,2
Északi dombos vidék <i>Nord</i>	6,945.364	978.704	906.283	—	8,830.351	1,296.495	520.231	9,350.582	176,1
Magyarország összesen <i>Hongrie entière</i> :	57,895.521	23,878.558	8,663.560	8.000	90,445.639	6,546.280	2,715.113	93,160.752	241,6

valamivel nagyobb musttermés lévén — természetesen némi javulásról számolnak be. Az összes must és eladott friss szőlő értéke 1927-ben nem kevesebb, mint 45,3%-kal nagyobb volt, mint az 1926. év eredménye. Ez az értéknövekedés, mely jórésben a terméstöbbletnek, kisebb arányban a valamivel kedvezőbb árnak a következménye, maga után vonja az egy kat. hold szőlőterület átlagos hozamának esékély növekedését. A 241,6 pengőt kitevő átlagos hozam ugyan 44,9%-kal magasabb, mint az előző év átlagos hozama, de még mindig nagyon messze van attól, hogy elérje a szőlőművelő befektetett tőkájének és munkájának normális hozadékát.

A joggal remélt bevétel elérésének egyik legfőbb akadálya a bortermésfelesleg külföldi elhelyezhetésének évek óta tapasztalható súlyos nehézségei. Ezek a nehézségek egyelőre nem igen enyhülnek, így történik aztán elég gyakran meg az, hogy a nagy borkészletek a must árát annyira

leszorítják, hogy a szőlőgazdák még a szőljükbe fektetett munka értékét sem kapják meg. Az 1927. évben is egészen szűk

5. Borkülforgalmunk az 1927. évben.

Commerce extérieur du vin de la Hongrie en 1927.

Év <i>Année</i>	Behozatal <i>Importations</i>		Kivitel <i>Exportations</i>	
	Mennyiség <i>Quantité</i> hl.	Érték <i>Valeur</i> 1.000 P	Mennyiség <i>Quantité</i> hl.	Érték <i>Valeur</i> 1.000 P
1927	2.323	371	50.067	5.101

A külkereskedelmi forgalomban a borkivitel mennyiségi adatai métermázsokban vannak kifejezve; ez adatoknak hektoliterről való átszámítása oly módon történt, hogy egy q bormust 74 liter bornak, egy q folyékony borseprő és egy q hordóbor 84 liter bornak, végül egy q palackbor (pezsgő) 42 liter bornak vétetett. — *Dans le mouvement du commerce extérieur, les quantités de vin exportées sont exprimées en quintaux m. Pour convertir en q les données en hectolitres, 1 q de moût de vin est considéré comme égal à 74 litres de vin; 1 q de vin en bouteille (vin mousseux) comme égal à 42 litres de vin; 1 q de dépôt liquide de vin et 1 q de vin en tonneau comme égaux à 84 litres de vin.*

keretek között mozgott borkülforgalom fontosabb adatait az 5. sz. tábla mutatja be. Ámbár, mint említettük, ez a borkivitel még meg sem közelíti a békebeli nivót, az 1927. évi eredmény úgy mennyiség, mint érték szempontjából mégis magasan túlszárnyalja az 1926. és az 1925. évi borkülforgalmat. A borbehozatal olyan lényegtelen, hogy arról egyáltalában nem is érdemes megemlékezni, a *borkivitel ellenben a mennyiséget nézve 1927-ben 38,7 %-kal több volt, mint 1926-ban és 133,2 %-kal több volt, mint 1925-ben. A kivitt bor értékére vonatkozó adatokat nézve, az*

1927. évi borkivitel értéke 73,6%-kal multa felül az 1926. évi hasonló eredményt, sőt az 1925. évi borkivitel értékénél teljes 158%-kal volt nagyobb. Különösen örvedetes a kivitt bor értékének ez a kedvező alakulása, mert ebből az adatból látható, hogy a márkás borok külföldi elhelyezésének nehézségei a legutolsó időkben valami keveset enyhültek és van rá remény, hogy további céltudatos munkával a kiváló minőségű magyar fajborok a külföldön ismét elfoglalják azt a pozíciót, amit a harború előtt évszázadokon át állandóan tartottak.
Sajóhelyi István.

Az 1928. évi termés.

La récolte de 1928.

Magyarország. — Hongrie.

A földmívelésügyi minisztérium legutóbbi jelentése szerint a legutolsó két hét időjárása a kalászosok fejlődésére, valamint a kapásnövényekre, amely utóbbiaknak a fejlődését a hűvös tavaszi időjárás sokáig visszatartotta, elég kedvezően hatott. A repce kezd sárgulni s aratását rövid időn belül már megkezdik. A vetés sok helyen ritka, a becők azonban elég nagyok és teltek. A búza fejlődésére a tavaszi időjárás mindvégig kedvező volt. Szemfejlődése általában igen jó, a kalászosok is szép nagyok és súlyosak, szára pedig magas és erőteljes. A vetéseket a zivatarok egyes vidékeken kisebb-nagyobb mértékben megdöntötték és károsították. Az aratás az eddigi túlnyomórészben hűvös időjárás miatt a rendes időnél előreláthatólag 8—10 nappal később fog kezdődni. A rozs fejlődésének is kedvezett az időjárás. Szemképzése általában jó, kalásza azonban több vidéken rövid. Szalmája kissé alacsony. Érőfélben van s aratását szintén némi késéssel, előreláthatólag június hó végén kezdetik meg.

A repce, búza és a rozs valószínű termésére vonatkozó adatokat 1. sz. kimutatásunk adatai ismertetik.

1. A búza, rozs és repce valószínű termése.

Prévisions pour la récolte de froment, de seigle et de colza.

A termés neve <i>Désignation des produits</i>	Bevett terület) kat. hold <i>Superficie ensemencée, arpents cad.</i>	Átlag terméskat. holdan <i>Production moyenne par arp. cad., q</i>	Várható termés <i>Prévisions, q</i>
Búza — <i>Froment</i>	2,847.442	7,7	21,795.546
Rosz — <i>Seigle</i> ..	1,164.817	6,2	7,223.989
Repce — <i>Colza</i> ..	16.559	4,1	67.140

) 1926/27. évi adat. — *Chiffre de 1926/27.*

Az őszi árpa erősen érik, kalásza elég jól kifejlettek. A tavaszi árpavetések sűrűek, kalásza az utóbbi napokban sokat fejlődtek és erőteljesek. Szalmájuk elég magas. A zabvetés szintén elég sűrű és magas s üde zöldszínű. Zászlóját a legtöbb vidéken most bontogatja. A tengeri a fagy okozta kárt több vidéken nagyobbára már kiheverte, de a kedvezőtlen szeszélyes időjárás fejlődését még mindig visszatartja. Kapálása folyamatban van. A burgonya levélzete legtöbb helyen dús és egészséges. Egyes vidékeken a fagykárt lassan tudja kiheverni. Töltőgetése még folyamatban van. A cukorrépa gumói erős fejlődésben vannak, dús levélzete pedig a legtöbb vidéken már a földet betakarja. Rovarkár nem észlelhető. Kapálását befejezték.

A takarmányrépa néhány vidék kivételével szintén szépen fejlődik és jó terméshozamot ígér. Rovarok csak elvéve károsítják. A kerti vetemények a néhány napig tartott meleg időjárás hatása alatt erőre kaptak és fejlődésnek indultak, további gyarapodásukhoz azonban állandó meleg időre volna szükség. A paprika a meleg hiánya miatt általában lassan fejlődik. A korai erősebb és fejlettebb tövek virágzanak. A vöröshagyma jól fejlődik. A fejek elég nagyok és egészségesek. A bab, ahol a fagy megkímélte, elég szépen fejlődik és virágzik. A fagykár miatt újra vetett bab is kikelt ugyan, de a hűvös időjárás miatt lassan megy előre. Az egyéb hüvelyesek általában jól fejlődnek. A borsó és lencse elvirágzott és jól kötött. Zöldborsó nagy mennyiségben van a piacon. A káposzta palántái jól fejlődnek, de további fejlődésük melegebb időjárást kíván. A komló indái már elérték a karót, oldalhajtásai is szépen megnöttek és erőteljesek. A köles korai vetése már kalászol, a késői vetések azonban a hűvös idő miatt lassan fejlődtek. A tatárka korai vetése virágzik s elég jó termést ígér. A cirok fejlődését a hűvös időjárás vissza-

tartotta. A kender sűrű és tiszta, szára azonban még nem mindenütt elég magas. A len többnyire szintén sűrű és egyenletes, néhol azonban alacsony. A dohány a hűvös időjárás miatt eddig nem tudott kellően fejlődni, meleget kíván.

A mesterséges takarmányok közül a lóhere és lucerna első kaszálása minőségre jó, de mennyiségre csak közepes termést adott. További fejlődése jól halad. A zabos búkkönyt kielégítő eredményre kaszálják. A biborherét és baltacimot betakarították, hozamuk közepes. A muhar lassan fejlődik, helyenkint csak most vetik. A csalamádé elég sűrű ugyan, de fejlődése visszamaradt.

A rétek anyaszénáját nagyobbára már betakarították, a hozam mennyiségre általában közepes, elvéve jó. A sarjú növése lassan indul. A legelők ott, ahol eső járt, elég táplálékot nyújtanak a kijáró jószágoknak. A fű utánnövése lassú.

A gyümölcsfák közül a kajszinbarack, a korai tavaszi fagyok miatt általában csak gyenge közepes termést ad, csupán Zemplén, Csongrád, Bács-Bodrog és Komárom-Esztergom vármegyékben mutatkozik jobb termés kilátás. A cseresznye elég szép s különösen a Dunántúli vármegyékben bő termést ad. A meggy érfélben van, s a Dunántúl szintén jobb termés mutatkozik, mint az ország többi vidékein. Egyéb gyümölcsfák közül az alma, körte és szilva közepes eredménnyel bíznak, dióból ellenben csak igen gyenge termésre számíthatunk. A dinnye első kiültetése többnyire elfagytak, az újra ültetett palánták a hideg időjárás miatt eddig szintén gyengén fejlődtek.

A minősítő becslések számadatait a 2. sz. kimutatásunk ismerteti.

A szőlők fejlődése általában véve igen változatos képet mutat. Ahol májusi fagyok sújtották a szőlőket, az utánpótlás egyes helyeken kielégítő, míg máshol csak a jövő évi termőcsapok nevelésére szorítkozik az újonnan előtört meddőhajtások gon-

2. A termés kilátások jelzőszámai 1928 június hó 20-án.

Prévisions agricoles au 20 juin 1928.

(1 = kitünő, 2 = jó, 3 = közepes, 4 = gyenge, 5 = rossz.)

(1 = excellent, 2 = bon, 3 = moyen, 4 = faible, 5 = mauvais)

Árpa — Orge	2:34
Zab — Avoine	2:43
Tengeri — Maïs	2:86
Burgonya — Pommes de terre	2:50
Cukorrépa — Betteraves à sucre	2:11
Takarmányrépa — Betteraves fourragères	2:12
Kerti vetemények — Plantes potagères	2:41
Paprika — Piment	2:64
Vöröshagyma — Oignon	2:28
Bab — Haricots	2:93
Egyéb hüvelyesek — Autres légumineuses	2:56
Káposzta — Choux	2:47
Komló — Houblon	2:29
Köles — Millet	2:63
Tatárka — Sarrasin	2:32
Cirok — Sorgho	2:53
Kender — Chanvre	2:42
Len — Lin	2:42
Dohány — Tabac	2:48
Lóhere — Trèfle	2:45
Lucerna — Luzerne	2:58
Egyéb mesterséges takarmányok — Autres fourrages artific.	2:47
Rét — Prairies	2:72
Legelő — Pâturages	2:75
Kajszin — Abricot	3:27
Cseresznye — Cerise	2:72
Meggy — Griotte	2:98
Egyéb gyümölcs — Autres fruits	2:85
Dinnye — Melon	3:24

dozása. A folyó hó 3-iki fagykár minimális. A virágzás lassan és egyenletlenül indult meg — és dacára a nagy fűrthozamnak — a teljes levirágzásig pozitív termésbecslés lehetetlen. Peronospora, szőlőlőllonca és szőlőmoly különösen a sík vidékeken és főleg a futóhomokon lépett fel, de itt sem általánosan. A védekezés folyamatban van.

© I P A R ©

A világ nyerskaucsuk-termelése és fogyasztása.

Production et consommation mondiales de caoutchouc brut.

A kaucsuktermelés az automobilközlekedés terjedése s a keménygumminak az elektrotechnikában való fokozottabb felhasználása következtében világszerte rohamosan növekszik. Ma már tízszeresét állítják elő az évszázad eleji nyerskaucsuknak; a háború előtti termelés is megötszöröződött. A világtermelés 1927-ben 623 ezer tonna volt. Maximális adat 1926: 648 ezer tonna. Legjelentősebb termelő-

állam Brit-Malaya és Holland-India. A nyerskaucsuk termelési adatait 1. számú táblázatunk mutatja.

A fogyasztás 1927-ben 589 ezer tonna volt, ami maximális adat. Az Egyesült Államok automobiliparuk hatalmas fejlettsége folytán a többi államokat messze túlhaladó mértékben részesülnek a fogyasztásban. Az Egyesült Államok fogyasztási adata az utolsó két évben azonban kisebb, mint

1. A világ nyerskaucsuktermelése.*Production mondiale de caoutchouc brut.*

Év Année	Világ- termelés Production mondiale	Brit-Malaya Malais angl.	Hol and- India Indes néerland.	Ceylon	Brazília Brésil	Brit India Empire des Indes
1923	388	168	133	34	22	7
1924	431	168	168	39	24	7
1925	510	201	193	43	29	9
1926	648	299	211	60	26	10
1927	623	246	233	57	31	11

2. A világ nyerskaucsukfogyasztása.*Consommation mondiale de caoutchouc brut.*

Év Année	Világ- fogyasztás Consomm. mondiale	Egyesült- Államok Etats-Unis	Nagy- Britannia Gr.- Bretagne	Német- ország Allemagne	Francia- ország France	Kanada Canada
1923	411	279	28	21	31	14
1924	451	307	27	24	36	15
1925	561	394	31	35	37	17
1926	548	364	42	24	40	20
1927	589	376	45	40	37	27

1925-ben. A nyerskaucsuk fogyasztási adatait 2. számú táblázatunk mutatja.

A világtermés és a világfogyasztás adatai nem fődik teljesen egymást. Nem valószínű, hogy az

évi különbözet teljes nagyságában készletként fennmaradt volna, inkább az okozza az eltérést, hogy a termelés adatai általában inkább megfoghatók, mint a fogyasztásé.

© KERESKEDELEM ÉS KÖZLEKEDÉS ©

Magyarország külkereskedelme 1928 május havában.

Commerce extérieur de la Hongrie en mai 1928.

La valeur des importations ayant été de 92·1 millions de pengős en mai et celle des exportations, de 61·8 millions, la balance du commerce extérieur présente un excédent d'importations de 30·3 millions. Aux mois de janvier-mai derniers, les importations montèrent à 475·2 millions de pengős; les exportations à 308·5 millions; l'excédent d'importations s'éleva à 166·7 millions. En mai, celui-ci a été inférieur d'un million à mai 1927; en janvier-mai, le passif s'accrut de 25·2 millions par rapport à la période correspondante de l'année dernière.

A l'importation, comparativement à mai 1927, le riz brut a progressé le plus (accroissement de valeur: plus de 1·5 million de pengős). On voit une augmentation considérable pour le groupe des machines et appareils (plus de 1 million de pengős), ainsi que pour le tabac brut (plus de 1 million de p); le coton brut, l'huile minérale, les automobiles pour personnes, etc. ont aussi progressé. Par contre, l'importation en bois bruts et façonnés continua à diminuer (— près de 1·5 million de pengős); celle des cuirs préparés a été inférieure de 1 million de pengős au mois correspondant de l'année dernière; les fils de coton, les fils à coudre en coton, les pelleteries apprêtées, les métaux bruts, les tissus de soie et de mi-soie, etc. ont été en diminution sensible.

A l'exportation, par rapport à mai 1927, le maïs a progressé de près de 2·5 millions de pen-

gős; la farine, le tabac brut et le cuir préparé chacun de plus d'un million de pengős. On constate une régression aux animaux de boucherie et de trait (— 2,800.000 pengős), au seigle (— près de 3 millions de p.), ainsi qu'aux volailles, aux plumes, aux oeufs, au sucre, au lard et au saindoux.

*

A folyó év május havában a behozatal értéke 92·1, a kivitel értéke pedig 61·8 millió pengőt tett, a külkereskedelmi mérleg e havi behozatali többletét tehát 30·3 millió pengő volt. A január-május hónapokban a behozatal 475·2, a kivitel 308·5 millió pengő értékű forgalmat eredményezett, a behozatali többlet pedig 166·7 millió pengőre emelkedett. A múlt év május hónapjához viszonyítva a folyó évi májusi behozatali többlet kereken egymillió pengővel volt kisebb, a január-május hónapokban pedig a múlt év ugyanezen időszakához viszonyítva 25·2 millió pengővel gyarapodott a passzívum.

A behozatalban a múlt év május havával összehasonlítva a nyers rizs mutatta a legnagyobb emelkedést, amelynél az értéktöbblet a másfélmillió pengőt meghaladta. Jelentős volt az emelkedés a gépek és készülékek csoportjában, továbbá a nyers dohánynál egyenkint egymillió pengőt meghaladó értéktöbblettel. Ezeken kívül a nyers pamut, ásványolaj, a személyszállító autók, stb. importja mutatott emelkedést. A nyers és megmunkált

Magyarország külkereskedelmi forgalma az 1928. év május havában.

Commerce extérieur de la Hongrie en mai 1928.

Az árúk megnevezése <i>Désignation des marchandises</i>	1927	1928	1927	1928	Az érték 1928 máj. ha- vában több (+), v. ke- vesebb (-) ezer pengő- ben — Excédent (+) ou diminution (-) de la valeur en mai 1928, en milliers de pengős	Az 1928. évi máj. havi összérték % -ában — En % de la valeur totale de mai 1928.
	május — mai					
	q	1000 P — pengős				
A) Behozatal. — A) Importations.						
Nyers és megmunkált fa — <i>Bois brut et ouvré</i>	2,647.528	2,273.736	14.050	12.563	— 1.487	13.64
Pamutzövet — <i>Tissus de coton</i>	8.350	7.621	6.663	6.563	— 100	7.13
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	17.379	17.603	3.811	4.909	+ 1.098	5.33
Papiros és papirosárúk — <i>Papier et art. en pap.</i>	57.933	63.123	3.173	3.526	+ 353	3.83
Szén — <i>Charbon</i>	875.430	874.301	3.266	3.260	— 6	3.54
Gyapjuszövet — <i>Tissus de laine</i>	1.461	1.348	2.803	2.843	+ 40	3.09
Pamutfonal és cérna — <i>Fils de coton et fils retors</i>	8.645	5.317	3.300	2.526	— 774	2.74
Ásványolaj — <i>Huiles minérales</i>	120.689	173.204	1.969	2.429	+ 460	2.64
Nyersfémek — <i>Métaux bruts</i>	18.488	16.569	2.455	2.080	— 375	2.26
Gaze, kreppszövet, tiszta selyemből — <i>Gazes, tissus de soie façon crêpe</i>	188	214	2.065	1.965	— 100	2.13
Nyers rizs — <i>Riz brut</i>	8.169	45.575	392	1.960	+ 1.568	2.13
Vasárúk — <i>Ouvrages en fer</i>	14.293	10.902	2.051	1.849	— 202	2.00
Kikészített bőr — <i>Cuir préparés</i>	1.721	990	2.775	1.679	— 1.096	1.82
Nyerspamut — <i>Coton brut</i>	5.898	6.125	1.135	1.640	+ 505	1.78
Személyszállító automobil — <i>Automobiles pour personnes</i>	1) 2.380	2) 3.127	983	1.503	+ 520	1.63
Selyem- és félselyemszövet — <i>Tissus de soie et de mi-soie</i>	200	162	1.823	1.455	— 368	1.58
Egyéb árúk — <i>Autres marchandises</i>	db — pièce 75.041 pár — paire 153.301 q — q . . . 1,395.115	109.194 150.094 1,335.441	39.694	39.352	— 342	42.73
Behozatal össz. — <i>Import. totales</i>	db — pièce 75.041 pár — paire 153.301 q — q . . . 5,183.867	109.194 150.094 4,835.358	92.408	92.102	— 306	100.00
B) Kivitel. — B) Exportations.						
Búza — <i>Froment</i>	229.550	257.542	8.608	9.400	+ 792	15.21
Vágó- és igásáll. — <i>Anim. de boucherie et de trait</i> ³⁾	26.001	19.290	10.894	8.095	— 2.799	13.09
Ebből — <i>Dont</i> : Szarvasmarha — <i>Bêtes à corne</i> ³⁾	11.630	8.778	7.328	5.473	— 1.855	8.85
Sertés — <i>Porcs</i> ³⁾	7.062	4.990	1.832	1.142	— 690	1.85
Ló — <i>Chevaux</i> ³⁾	2.790	2.858	1.553	1.354	— 199	2.19
Liszt — <i>Farines</i>	91.688	119.437	4.750	5.935	+ 1.235	9.68
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	12.469	15.820	2.065	2.803	+ 738	4.53
Tengeri — <i>Maïs</i>	9.623	90.210	212	2.706	+ 2.494	4.38
Tojás — <i>Oeufs</i>	18.610	12.132	2.903	2.123	— 780	3.43
Vasfélégyártmányok — <i>Demi-produits en fer</i>	64.907	103.619	1.498	1.911	+ 413	3.09
Rozs — <i>Seigle</i>	146.887	56.389	4.774	1.861	— 2.913	3.01
Kikészített bőr — <i>Cuir préparés</i>	339	1.877	244	1.403	+ 1.159	2.27
Baromfi — <i>Volaille</i>	4) 6.519	5) 4.900	1.808	1.397	— 411	2.26
Ebből — <i>Dont</i> : Élő baromfi — <i>Volaille vivante</i>	3) 3.434	3) 3.100	919	801	— 118	1.30
Leölt baromfi — <i>Volaille morte</i>	4) 3.085	5) 1.800	889	596	— 293	0.96
Vasárúk — <i>Ouvrages en fer</i>	21.738	20.555	1.249	1.287	+ 38	2.08
Villamosgépek és készül. — <i>Mach. et appar. élect.</i>	2.066	2.778	1.054	1.214	+ 160	1.96
Nyers dohány — <i>Tabac brut</i>	159	5.710	19	1.142	+ 1.123	1.85
Cukor — <i>Sucre</i>	29.547	25.273	1.463	1.061	— 402	1.72
Egyéb árúk — <i>Autres marchandises</i>	db — pièce 434 pár — paire 3.750 q — q . . . 912.133	943 6.069 803.091	19.562	19.433	— 129	31.44
Kivitel össz. — <i>Exportations totales</i>	db — pièce 26.435 pár — paire 3.750 q — q . . . 1,546.235	20.233 6.069 1,519.333	61.103	61.821	+ 718	100.00

1) 212. — 2) 256 db — pièces. — 3) A mennyiség darabokban van kimutatva. — *La quantité est relevée en têtes.* — 4) Az 1927. év május havában az élő baromfi 334.566 darab, a leölt baromfi 174.334 darab, összesen 508.900 darab. — *En mai 1927, on a exporté 334.566 volailles vivantes et 174.334 volailles mortes; au total 508.900 pièces.* — 5) Az 1928. év május havában az élő baromfi 303.301 darab, a leölt baromfi 79.622 darab, összesen 382.923 darab. — *En mai 1928, on a exporté 303.301 volailles vivantes et 79.622 volailles mortes; au total 382.923 pièces.*

fa behozatala tovább csökkent közel másfélmillió pengő értékkel, a kikészített bőrből pedig egymillió pengő értékkel kevesebbet szerezünk be külföldről, mint a múlt év e hónapjában. Nagyobb csökkenéssel szerepeltek még a pamutfonál és cérna, továbbá a kikészített prémbőr, nyers fémek, selyem- és félselyemszövetek stb.

A *kivitelben* a kukorica exportja közel két és félmillió pengővel, a liszt, kikészített bőr és nyers-

dohány egyenkint több, mint egymillió pengővel haladta meg a multévi május havi exportot. Ezzel szemben nagy visszaesés volt a vágó- és igásállatok kivitelében, az értékesökkenés kétmilliónyolcszáz-ezer pengőre rúgott. A rozsnál a csökkenés közel járt a hárommillió pengőhöz. Ezekeken kívül még a baromfi, toll, tojás, cukor, disznózsír és szalonna kivitele esett vissza.

Az autóbusz- és teherautóvállalatok 1927. évi forgalma.

Mouvement en 1927 des entreprises hongroises d'autobus et d'autocamions.

Résumé. En 1927, 147 entreprises d'autobus fonctionnaient en Hongrie; tant les services locaux que ceux d'intérêt local se faisaient régulièrement, sur des lignes déterminées. — Il y avait 92 entreprises de camionnage par automobile; les voitures en partaient selon les commandes.

Les tableaux présentent le mouvement de ces entreprises.

★

Néhány évvel ezelőtt a géperejű járművek hazánkban a városi forgalomnak mint feltűnést keltő eszközei csaknem kizárólag a fényűzés és a sport szolgálatában állottak. Inkább csak a városok belterületén járva, a megfelelő útnak sem érezték hiányát. Állományuk állandó növekedésével azonban lassankint megszűnik a gépjárműveknek ez az egyoldalú szerepe s alkalmazásuk tere állandóan bővül. A városok szűk falait elhagyva azonban már igen gyakran nem találják meg a motoros jármű közlekedésének egyik fontos előfeltételét, a megfelelően kiépített és karbantartott pályát. Ez a körülmény a közutakra irányítja a figyelmet s az útépités problémája egyszeriben előtérbe kerül.

Még inkább emelkedik a megfelelően kiépített közúti hálózat jelentősége az ország különböző helyein üzembe helyezett autóbuszvállalatok forgalmának megindulásával. Közismert dolog, hogy az egész éven át menetrendszerűen közlekedő autóbuszvállalatoknak, melyek a vasúti állomásoktól, illetőleg a vasúti vonalaktól távolfekvő vidékek lakosainak egyedüli közlekedési eszköze, közforgalmi szempontból milyen nagy jelentősége van. Közérdek tehát, hogy a lakosság legszélesebb rétegeit

érintő közlekedési eszköz forgalma a megfelelő utak kiépítésével biztosíttassék.

Gépjárműveinknek az ország határain belül ezidőszert 16.836 km kiépített közúti vonalhálózat áll rendelkezésére. Ez a szám így önmagában véve azonban vajmi keveset sejtet abból, hogy megfelel-e ez a követelményeknek vagy sem. Rögtön nyilvánvalóvá válik azonban a jelenlegi hely-

1. Közlekedési úthálózat sűrűsége néhány államban az 1927. évben.

Densité du réseau de voies de communication en quelques Etats en 1927.

O r s z á g P a y s	A 100 km ² -re eső Longueur pour 100 km ²			10.000 lakosra eső - Longueur pour 10.000 habitants		
	vízi út des voies d'eau	vasút — des chemins de fer	közút des routes	vízi út des voies d'eau	vasút — des chemins de fer	közút des routes
	hossza kilométerekben — km					
Ausztria <i>Autriche</i>	1.0	7.9	37.2	1.3	10.2	478
Franciaország <i>France</i>	2.2	9.7	41.9	3.5	13.6	581
Egyesült Államok <i>États-Unis</i>	0.7	5.1	51.4	1.3	38.2	388
Magyarország Hongrie	2.2	9.1	18.1	2.7	10.5	211
Nagy-Britannia <i>Gr.-Bretagne</i>	2.5	13.4	117.0	4.5	7.4	643
Németország <i>Allemagne</i>	2.3	11.8	44.7	1.8	9.3	334

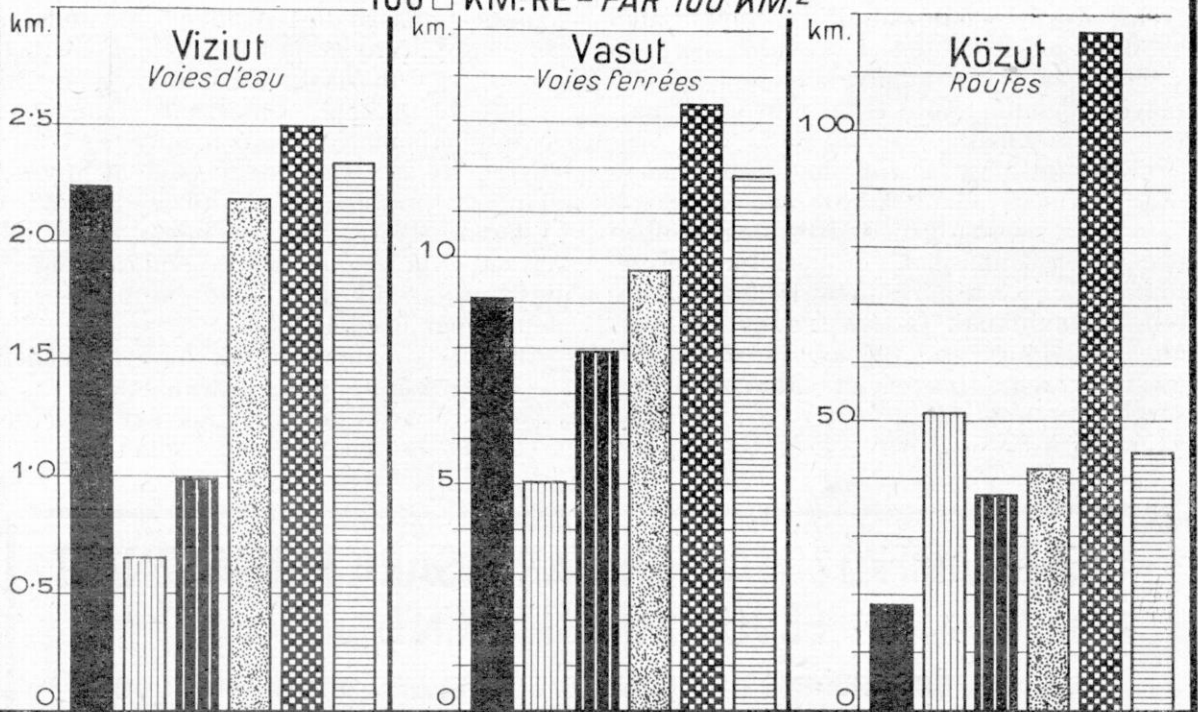
zetünk, ha grafikonainkra¹⁾ tekintünk, ahol a szárazföldi és vízi útvonalaink sűrűségét néhány külföldi állam hasonló természetű adataival vetjük egybe. Vízi út-

¹⁾ Elischer Pál: Közutaink és a gépjárművek.

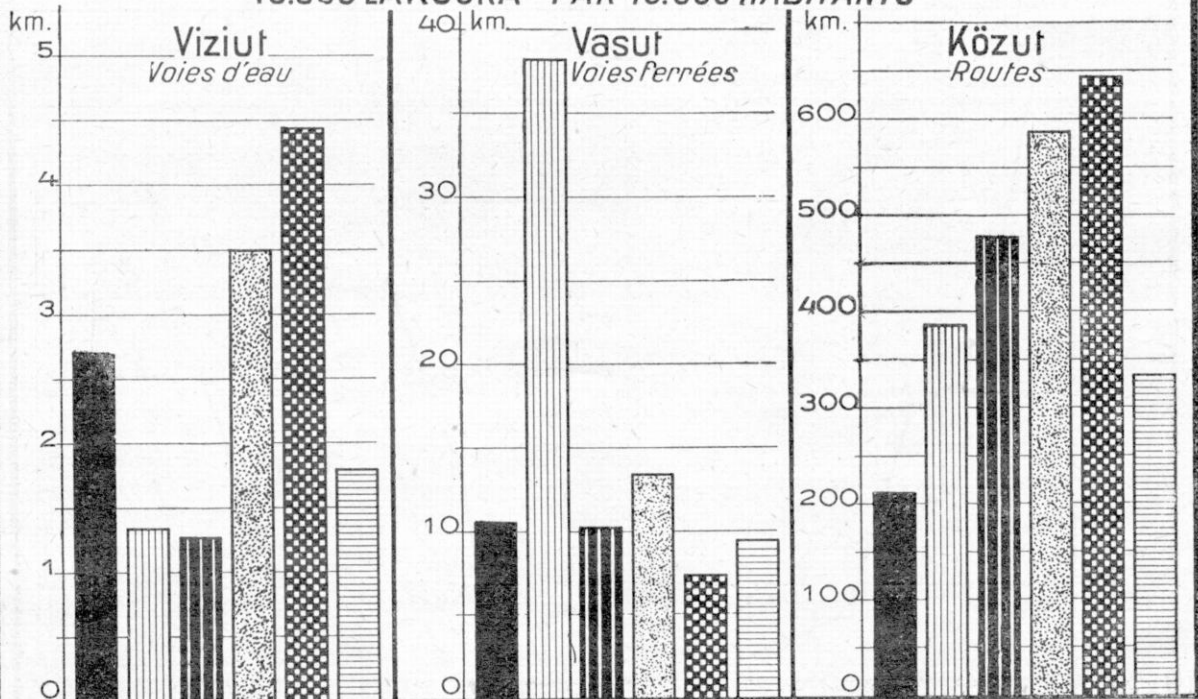
A KÖZLEKEDÉSI HÁLÓZAT SŰRÜSÉGE.

Densité du réseau des communications.

100 □ KM-RE - PAR 100 KM.²

10.000 LAKOSRA - PAR 10.000 HABITANTS

Magyarország
 Amerikai Egy.Áll.
 Ausztria
 Franciaország
 Nagybritannia
 Németország
 Hongrie Etats-Unis Autriche France Gr.-Bretagne Allemagne

hálózatunk sűrűsége szempontjából, kedvező vízrajzi helyzetünk folytán, az első köze tartozunk. Vasúti hálózatunk a német és francia vonalak mellett foglal helyet. Közúti hálózatunk szempontjából azonban meglehetősen el vagyunk maradva s még igen sok a tennivalónk, hogy méltó helyet foglalhassunk el a művelt nemzetek társaságában.

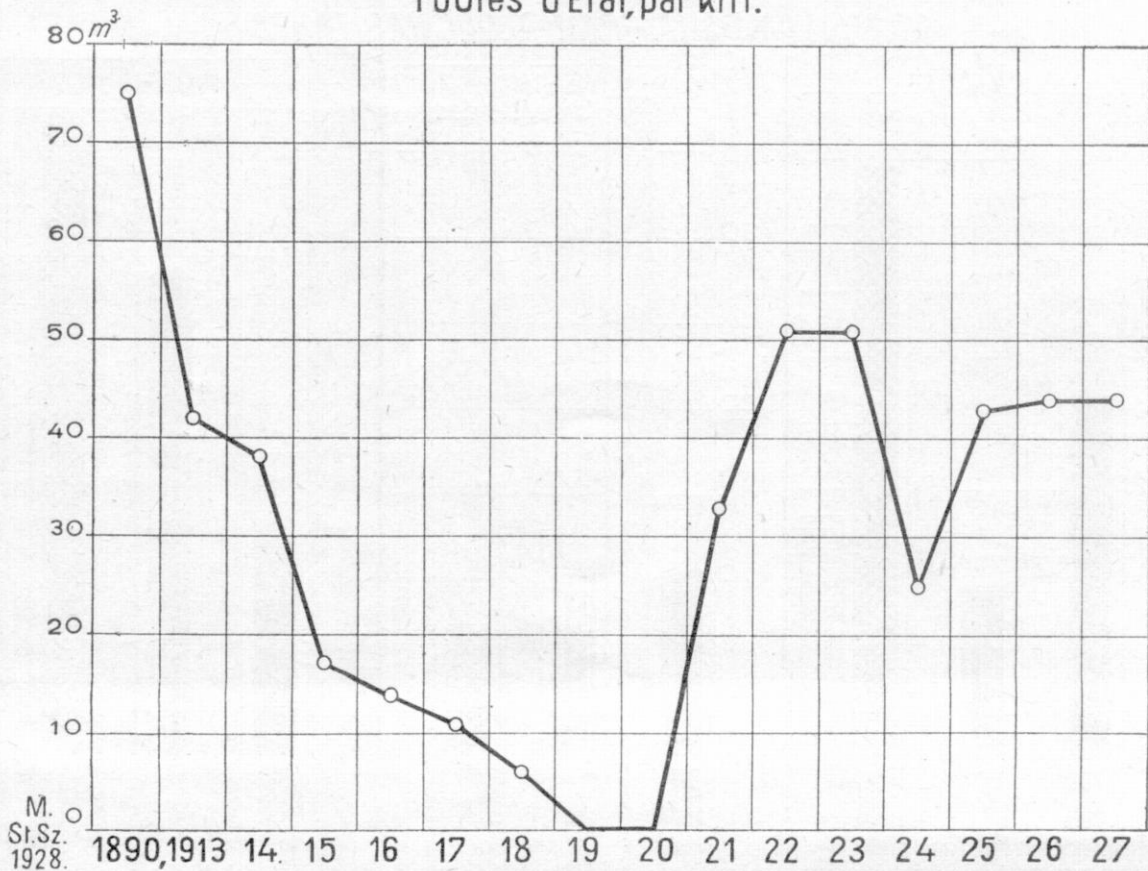
Feltűnő, hogy közúti hálózatunknak a nagy nyugati államok hasonló adataival való összevetése ilyen kedvezőtlen színben tüntet fel bennünket. Súlyosbítja helyzetünket még az a körülmény is, hogy kiépített közutainknak is elég nagy hányada alig alkalmas a gépkocsiközlekedésre. Messze vezetne, ha a közrejátszó okok felsorolásába fognánk s nem is e hasábkba való ennek a kérdésnek a tárgyalása, mely-

lyel számos erre hivatott kiváló szakemberrünk állandóan foglalkozik. Itt csak a hiba főforrására mutatunk rá, melynek következtében az utak fenntartására folyatónlagosan felhasznált fedőanyag mennyisége igen nagy arányban csökkent. Jól szemlélteti ezt egy másik grafikonunk, mely az állami közutaknál felhasznált fedőanyag egy folyókilométerre jutó mennyiségét tünteti fel. Itt láthatjuk, hogy ez a mennyiség állandóan csökkent s a közrejátszó okok — háború, forradalmak, nehéz pénzügyi helyzet — közismertek. A javulás azonban itt is mutatkozik s az építő munka eredménye már érezteti hatását.

Közúti vonalhálózatunk hiányai mellett a személyszállító autóbuszvállalatok és a géperejű áruszállító vállalatok egy év leforgása alatt erősen megszorodtak, ezzel is

AZ ÁLLAMI KÖZUTAK FENNTARTÁSÁRA FELHASZNÁLT FEDŐANYAG Km-KINT.

Quantité des matières de pavage employées à l'entretien des routes d'Etat, par km.

bizonyoságot téve az utak megfelelő kiépítésének fontosságáról.

I. Személyszállító autóbuszjáratok.

Az 1927. évben üzemben állott rendes járatok időhöz kötött személyszállító autóbuszvállalatok száma csaknem kétszerezésére, 83-ról 147-re emelkedett. Ennek megfelelően vonalhálózatunk 1.907,6 km-rel bővült, úgyhogy a személyszállító autóbuszjáratok 1927-ben 3.746,5 km hosszú útvonalon közlekedtek rendszeresen.

2. A személyszállító autóbuszvállalatok útvonalainak hossza az 1927. évben.

Longueur des parcours des entreprises d'autobus en 1927.

Megnevezés <i>Désignation</i>	A vállalatok összes száma — <i>Nombre total des entreprises</i>	Az egyes vállalatok útvonalának hossza - <i>Longueur du parcours des entreprises</i>						
		5 km.-nél kevesebb — <i>moins de 5 km.</i>						
		5-10	10-15	15-20	20-25	25-30	30 km.-nél több plus de 30 km.	
		kilométer <i>kilomètres</i>						
Helyi járat <i>Services locaux</i>	18	12	2	1	2	1	—	—
Helyközi járat <i>Services d'intérêt local</i>	129	15	27	12	7	13	14	41
Együtt- <i>Ensemble</i>	147	27	29	13	9	14	14	41

A személyszállító vállalatok egy része csak a városok belterületén közlekednek, mások az egyes községek, illetőleg városok között létesítenek összeköttetést. Végül vannak olyan vállalatok is, melyek a helyi

forgalom lebonyolítása mellett más városok és községekkel is kapcsolatot teremtenek. A vállalatok tehát ezek szerint három csoportba lennének sorozhatók. Tekintettel azonban arra, hogy az utolsónak említettek közé alig egy-két vállalat kerülne s ezeknél a vállalatoknál is a helyközi forgalom a domináló, ezeket a vállalatokat is a helyközi járatok csoportjába osztottuk be. A helyi és helyközi személyszállító járatok jellege azonban viszont annyira különbözik egymástól, hogy ismeretűnkben a vállalatok mindkét fajával egészen külön fogunk foglalkozni.

Az ország területén 1927-ben az előző évhez képest hárommal több, összesen 18 helyi autóbuszvállalat bonyolította le az egyes községek, illetőleg városok belső forgalmát. A forgalmi időszak tartama az előző évhez képest valamivel meghosszabbodott, amennyiben kettő kivételével minden vállalat félénél hosszabb ideig járatta gépeit.

Az útvonalak hossza 60,6 km-rel, több mint kétszerezésére növekedett s ezzel 117,3 km-es vonalhálózat szolgált a helyi forgalom lebonyolítására. A vállalatok zöme, pontosan kétharmada (12), 5 km-nél rövidebb vonalon közlekedett. A többiek járataikkal nagyobb távolságokra jártak s akadt köztük egy olyan vállalat is, mely már a helyközi járatok sorába kívánkozik, amennyiben gépei 20 kilométert is meghaladó távolságra szállították az utasokat.

A vállalatok 63 gépkocsi segítségével bonyolították le a forgalmat (1926-ban 49). Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a hazai

3. A személyszállító autóbuszvállalatok gépjárművei gyártmányok és befogadóképesség szerint.

Véhicules à moteur des entreprises d'autobus suivant l'origine et la capacité de contenance.

Megnevezés <i>Désignation</i>	A gépkocsik összes száma <i>Nombre total des véhicules à moteur</i>	Nombre des véhicules à moteur d'origine										A gépkocsik közül — <i>Cap. de contenance des véhicules à mot.</i>					
		Amerikai <i>américaine</i>	Angol, <i>anglaise</i>	Cseh-Szlovák <i>tchéco-slovaque</i>	Francia <i>française</i>	Magyar <i>hongroise</i>	Német <i>allemande</i>	Olasz <i>italienne</i>	Osztrák <i>autrichienne</i>	Svájci <i>suisse</i>	6-nál kevesebb <i>moins de 6</i>	7 — 12	13 — 16	17 — 24	24-nél több <i>plus de 24</i>		
		gyártmányú gépkoc-ik száma										személy befogadóképességű volt <i>personnes</i>					
Helyi járat — <i>Services locaux</i>	1926	49	10	2	2	5	3	17	1	9	—	—	4	7	2	4	32
	1927	63	12	2	2	5	15	14	2	11	—	—	3	2	8	11	39
Helyközi járat — <i>Services d'intérêt local</i>	1926	125	49	—	1	22	6	11	23	13	—	8	5	31	39	42	—
	1927	228	88	—	1	27	37	17	38	19	1	12	8	30	48	87	43
Együtt — <i>Ensemble</i>	1926	174	59	2	3	27	9	28	24	22	—	8	9	38	41	46	32
	1927	291	100	2	3	32	52	31	40	30	1	12	11	32	56	98	82

4. A rendes járatok időhöz kötött személyszállító autóbussz vállalatok 1927. évi forgalma.

Mouvement en 1927 des entreprises d'autobus effectuant un service régulier.

Törvényhatóság megnevezése <i>Désignation des comitats et des villes municipales</i>	A közlekedett járatok <i>Services</i>			A forgalmi időszak tartama <i>Durée du service</i>			A vállalat gépjárműveinek <i>Véhicules à moteur des entreprises</i>			Az év folyamán <i>En 1927</i>		
	száma naponként <i>nombre par jour</i>	útvonalainak hossza km-ben <i>longueur des parcours, km</i>	által a végponto- kon kívül érintett lakott helyek sz. <i>nombre des loca- lités traversées</i>	h ó n a p			darabszáma <i>nombre</i>	befogadóképés- sége — <i>cap. de cont.</i>		közlekedett összes menetek <i>services effectués</i>		szállított utasok száma <i>nombre des voya- geurs transportés</i>
				1	3	6		ülőhely <i>places assisées</i>	állóhely <i>places debout</i>	száma <i>nombre</i>	által megtett út hossza km-ben <i>longueur du chemin par- cours, km</i>	
				4	7	12						
Abauj-Torna vm. — <i>comitat</i>	2	29.0	6	—	—	1	1	14	—	1.200	34.800	6.000
Bács-Bodrog „ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Baranya „ „	33	306.0	50	—	—	8	17	305	6	17.408	327.202	87.025
Békés „ „	24	113.0	4	—	—	4	5	65	12	16.680	190.288	56.617
Bihar „ „	7	143.0	16	—	—	3	5	55	8	3.280	132.650	58.370
Borsod-Gömör- Kishont „ „	8	68.0	10	—	—	1	5	100	—	3.632	52.626	25.261
Csanád-Arad- Torontál „ „	17	128.0	7	—	—	5	6	69	6	11.794	166.311	126.076
Csongrád „ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fejér „ „	16	143.0	10	—	1	4	7	101	28	3.872	73.535	31.824
Győr-Moson- Pozsony „ „	23	124.5	17	—	1	3	10	74	21	10.518	153.767	143.234
Hajdu „ „	2	14.5	—	—	—	1	1	20	4	756	20.000	9.813
Heves „ „	24	94.0	9	—	1	4	5	78	19	13.341	129.276	84.654
Jász-Nagykun- Szolnok „ „	31	233.0	10	—	—	9	18	282	73	22.120	384.450	223.331
Komárom-Esz- tergom „ „	27	112.7	18	1	—	4	5	101	16	17.693	129.190	159.233
Nógrád-Hont Pest-Pilis-Solt- Kiskun „ „	2	23.0	4	—	—	1	1	18	6	1.460	34.000	25.000
Somogy „ „	261	651.8	40	3	—	37	56	796	198	131.829	1.070.118	968.797
Sopron „ „	27	125.5	18	—	—	8	9	123	—	12.916	146.225	48.306
Szabolcs-Ung Szatmár-Bereg „ „	8	37.0	2	1	—	1	4	42	14	3.470	18.136	12.800
Tolna „ „	5	22.0	9	—	—	1	4	80	24	7.640	49.673	32.681
Vas „ „	54	221.5	27	—	1	8	19	219	13	36.627	270.386	115.832
Veszprém „ „	8	42.0	11	1	—	1	2	28	—	4.680	19.660	18.822
Zala „ „	42	347.4	78	—	1	4	17	312	22	34.050	282.935	91.275
Zemplén „ „	46	34.0	3	—	1	2	6	96	14	23.776	66.063	143.895
Zemplén „ „	13	110.0	12	—	1	3	5	100	40	5.734	108.164	79.143
Vármegyék összesen — <i>Ensemble des comitats</i>	680	3.122.9	361	6	7	113	208	3.078	524	384.476	3.859.455	2.547.989
Baja tjt. — <i>vill. municip.</i>	2	9.5	—	—	—	1	2	38	—	2.920	26.280	4.872
Budapest „ „	684	21.0	—	—	—	1	34	1.066	131	429.672	1.360.717	7.146.184
Debrecen „ „	14	155.0	20	—	—	4	12	267	12	10.060	363.106	146.156
Győr „ „	7	115.0	22	—	1	2	6	55	21	3.658	171.156	28.407
Hódmező- vásárhely „ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kecskemét „ „	47	47.0	2	—	—	1	5	80	30	16.795	242.360	115.000
Miskolc „ „	12	110.0	25	—	—	3	7	169	55	10.325	105.349	119.365
Pécs „ „	27	58.6	12	—	—	2	4	61	—	20.914	117.271	79.530
Sopron „ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szeged „ „	59	71.5	6	—	—	4	8	212	13	42.116	853.147	449.809
Székes- fehérvár „ „	41	36.0	—	—	1	1	5	28	8	24.577	65.567	149.440
Tj. városok összesen <i>Ensemb. des vill. municip.)</i>	893	623.6	87	—	2	19	83	1.976	270	561.037	3.304.953	8.238.763
Mindössze { 1926	1066	1.838.9	172	12	14	57	174	3.142	379	532.921	3.781.819	7.558.752
Total gén. { 1927	1573	3.746.5	448	6	9	132	291	5.054	794	945.513	7.164.408	10.786.752
Ebből helyi járatok — { 1926	565	56.7	—	1	1	13	49	1.283	158	387.966	1.690.809	6.557.000
Dont services locaux { 1927	883	117.3	—	—	2	16	63	1.371	211	551.729	1.788.343	7.868.680

gyártmányú gépek használata itt is kezd tért hódítani. Az elmúlt évben ugyanis a helyi autóbuszvállalatoknál mindössze 3 darab volt használatban, ami az egész állománynak mindössze 6·1%-át tette. Egy év leforgása alatt számuk ötszörösére nőtt s ezzel az első helyre kerültek, amennyiben a vállalatok 1927-ben forgalomban volt gépkocsijainak már 23·8%-a hazai gyártmányú volt. A magyar gyártmányú gépek mellett továbbra is a német 22·2% (1926-ban 34·7%), az amerikai 19·0% (1926-ban 20·4%) és az osztrák 17·5% (1926-ban 18·4%) származású autóbuszok voltak nagyobb számmal képviselve. Az utazóközönség igényeinek kielégítésére és a forgalom zavartalan lebonyolítására irányuló törekvést olvashatjuk ki abból, hogy újabban a modernebb, nagyobb befogadóképességű kocsik használata kezd általánosabbá válni. Az autóbuszoknak nem is igen nevezhető 6 üléses gépek száma mellett, a 7—12 személyes kocsik is alaposan megfogyatkoztak, amennyiben számuk felére, 11-ről 5-re csökkent. A nagyobb teljesítőképességű gépek száma viszont emelkedett s 1927-ben ennek az 5 kocsinak a leszámításával valamennyi

helyi járatnak legalább 17 személyt befogadó autóbusza volt.

Az év folyamán az előző évhez viszonyítva 318-al több, naponként összesen 883 járat bonyolította le a forgalmat. A járatok szaporításával a végpontok között közlekedett menetek száma 163.763-mal növekedett s az 1927. évben már meghaladta a félmilliót. A szállított utasok száma 1.311,680-nal emelkedett s az év végéig 7.868,680 személy került a vállalatok gépein elszállításra. Az előző évvel szemben való növekedése tehát a meneteket tekintve 42·2, a megtett utat nézve átlag 5·8 s a szállított személyek szempontjából pedig 20·0%-os. A megtett út hossza az előző évvel szemben kereken 100.000 km-el emelkedett s összesen 1,788.343 km-t tett ki; Minden egyes menet 3·2 km utat futott be (1926-ban 4·4) s gépeiket menetenként átlag 14 utas használta, (1926-ban 17).

A forgalom növekedésével az elhasznált üzemanyagok mennyisége is megfelelően növekedett. A vállalatok a forgalom lebonyolításához az év folyamán 48·0%-kal több, összesen 5523 métermázsa benzint és 25·7%-kal több, összesen 254.150 kilowatt villamosáramot fogyasztottak el.

5. A személyszállító autóbuszvállalatok üzemanyagfogyasztása és évi nyers bevétele az 1927. évben.

Consommation de matériel et recette brute des entreprises d'autobus en 1927.

M e g n e v e z é s D é s i g n a t i o n	A vállalatok — <i>Entreprises</i>					évi nyers (bruttó) bevé- tele P <i>recette brute</i>
	összes száma <i>nombre total</i>	által az év folyamán — <i>consommation</i>			évi nyers (bruttó) bevé- tele P <i>recette brute</i>	
		elhasznált benzin mennyi- sége kg-ban <i>de benzine kilos</i>	elhasznált gummi abron- csok — <i>de pneumatique</i>	db száma <i>nombre</i>		
Helyi járatok — <i>Services locaux</i> { 1926	15	373.128	203	101.697	1,775.792	
{ 1927	18	552.283	270	130.967	2,227.366	
Helyközi járatok — <i>Services d'intérêt local</i> { 1926	68	540.979	980	205.545	1,130.577	
{ 1927	129	1,692.688	2.112	683.704	5,192.559	
Együtt — <i>Ensemble</i> . . . { 1926	83	¹⁾ 914.107	1.183	307.242	2,906.369	
{ 1927	147	²⁾ 2,244.971	2.382	814.671	7,419.925	

¹⁾ Ezenkívül — *En outre*, 202.255 kwt. villany — *d'électricité*.

²⁾ „ „ 254.150 „ „ „

Az elhasznált gummiabroncsok darabszáma 33%-kal emelkedve 270 darabra nőtt, melyek kereken 131.000 pengő értéket képviseltek. A gummiabroncsfogyasztás tehát darabonként átlag 485 pengő kiadással járt. Ezzel szemben a vállalatok az év folyamán 2,227.366 pengő nyers bevételre tettek szert, ami az 1926. évihez

viszonyítva 25·4%-os emelkedésnek felel meg; átlag minden megtett kilométer út 125 fillér, minden szállított utas 28 fillér bevételt juttatott a vállalatoknak.

Az év folyamán összesen 3 baleset (1926-ban 2) történt, melyek mind a fővárosban fordultak elő.

Újabb autóbuszvonalak üzembehelye-

zésével a helyi autbuszvállalatok között Budapestnek domináló szerepe még inkább kidomborodik. A fővárosban közlekedett a meneteknek 77·9%-a (1926-ban 70·0%) s a fővárosra esett az utasforgalomnak 90·8%-a (1926-ban 90·4%). Itt az egyes menetek átlag 3·2 km utat tettek meg s az egyes kocsikat átlag 17 utas használta (1926-ban 22 utas).

A helyközi autbuszvállalatoknak közforgalom szempontjából ezidőszerint a helyi járatokénál nagyobb jelentőséget tulajdoníthatunk. A trianoni határral vasúti vonalhálózatunkon megszakított összeköttetéseket ugyanis egyelőre jórészt ezek a járatok biztosítják. Ezenkívül a gazdasági szempontok mellett igen fontos kulturális feladatokat töltenek be azal, hogy a mindennemű közlekedést nélkülöző vidékeket egybekapcsolják a nagyobb lakott helyekkel, forgalmi központokkal s közelebb hozzák a várost a vidékhez. A helyközi autbuszvállalatoknak ezt a fontos szerepét idevonatkozó adataink élénken dokumentálják.

Az üzemben lévő vállalatok száma egy év alatt 61-gyel, csaknem kétszeresére szaporodott s az 1927. év folyamán 129 vállalat bonyolított le rendszeres forgalmat. A vállalatok zöme az utazó közönségnek egész éven át rendelkezésére állott s mindössze 13 vállalat járatta fél évnél rövidebb időn át gépeit. Az utóbbiaknak jórésze is azok közül a vállalatok közül került ki, melyek csak a nyári évad tartama alatt a különböző fürdőket és üdülőhelyeket felkereső közönség szolgálatára járaták gépeiket.

A gépjárműállomány szintén erősen, csaknem kétszeresére szaporodott úgy, hogy az előző évi 125 gépkocsival szemben 228 volt forgalomban. Itt is megelégedéssel könyvelhetjük el a magyar ipar térhódítását, mely arányaiban a hazai gépeknek a helyi járatoknál kimutatott növekedését jóval felülmulja. A helyközi járatoknál ugyanis a magyar gyártmányú gépek száma több, mint hatszorosára szaporodott s ezzel a használatban volt gépeknek 16·2%-a (1926-ban 4·8%) hazai gyárakból került ki. A vezető szerep egyébként továbbra is az amerikai gépeké 38·6% (1926-ban 39·2%), melyek mellett ma már egyedül csak az olaszországi származású autbuszok vannak a magyar kocsiknál — szám szerint mindössze egy darabbal —

többségben. Ami az autbuszok befogadóképességét illeti, a helyközi autbuszvállalatok is rohamlépésben kezdenek az intenzívebb forgalomra berendezkedni. A nagyobb teljesítőképességű, 24-nél több személy szállítására szolgáló gépkocsi ezeknél a vállalatoknál az előző évben egyetlen egy sem volt használatban. A tárgyalt évben pedig már 43 darabot állítottak be a forgalomba. Ezzel a helyközi autbuszvállalatok járműállománya több, mint a felénél járművenkint 17-nél több személy szállítására volt hely.

A vállalatok az előző évi 501 járatallal szemben naponta 690 járatot indítottak, melyek több mint kétszerakkora, számszerűleg 3629 kilométeres vonalhálózaton közlekedtek. A forgalom körének bővülése mellett ismét jóval több községet emeltek ki a vállalatok elszigeteltségükből. A végpontokon kívül ugyanis a múlt évi 172 állomás helyett az 1927. év folyamán 448 olyan lakott helységet kapcsoltak bele a forgalomba, melyek lakossága eddig jórészt mindennemű közlekedési eszköz híjával volt. A napi járatok számának szaporításával és a vonalhálózat kiterjesztésével karöltve a forgalom is jelentős arányokban növekedett. Az év folyamán az előző évhez viszonyítva több, mint kétszer annyi, összesen 393.784 menet közlekedett a vonalakon. Az általuk befutott út hosszának növekedése szintén meghaladja az 1926. évben megtett utak kétszeresét s összesen 5.376.065 kilométert tett ki. Az utasforgalom is alaposan megnövekedett, amennyiben kis híjával háromszor annyi személyt szállítottak, mint az előző évben s ezzel az utasok száma már a három milliónak alig marad alatta. A növekedés aránya tehát a meneteknél 171·7%-os, a megtett útnál 157·1%-os és végül a szállított személyek számát illetőleg 191·3%-os volt. Az 1927. év folyamán az egyes menetek átlagosan 13·7 km. (1926-ban 14·4) utat tettek meg s utankint átlag 7 (1926-ban 8) utast szállítottak. Az egész időszak alatt mindössze 7 (1926-ban 8) baleset fordult elő, melyek közül 3 (1926-ban 1) súlyosabb természetű volt.

A megnövekedett forgalomnak a lebonyolításához a vállalatoknak az előző évinél 212·9%-kal több, összesen 16.927 métermázsa benzinre volt szükségük, mely kilométerenkint 0·3 kg. benzinfogyasztásnak felel meg. A gummiabroncsfogyasztás 115·5%-kal növekedve 2112 darabot tett

ki. Az érték kifizetett összeg 683.704 pengő kiadással terhelte meg a vállalatokat. Ezen a címen tehát darabonként 323·7 pengő költség merült fel.

Újabban sok szó esik az autóbusszállatokról és a vasutak versenyről. Nem lesz ezért érdektelen, ha néhány adattal ezt a kérdést is megvilágítjuk.

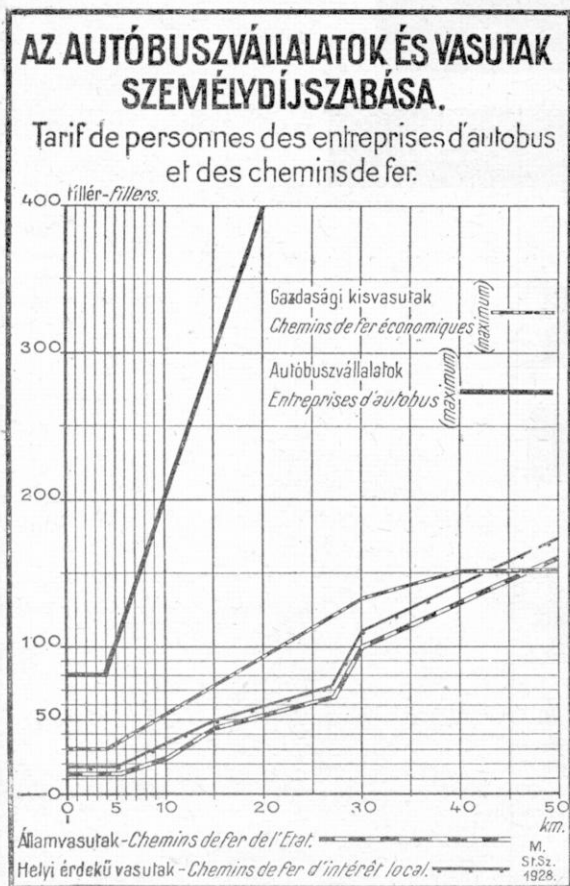
Az autóbusszal ott nem vág bele a vasút működési körébe, ahol vasút által nem érintett területeken közlekedik. Ebben az

esetben tehát, mikor az autóbusszal a kizárólagos közlekedési eszköz, szó sem lehet versenyről, sőt a segítő társ szerepét tölti be azzal, hogy a vasúti forgalomba bekapcsolja a távolabbi területek lakosságát. Másképpen alakul a helyzet olyan esetben, mikor a trianoni határral megbontott vasúti hálózatnak azok között a pontjai között, melyeket a vasút jelenleg csak időrabló ke-
rülővel képes megtenni, közvetlenebb és gyorsabb összeköttetést létesít. Itt már szó lehet a versenyről. Végül versenyről beszélhetünk akkor is, ha az autóbusszal útvonala történetesen a vasúti vonallal párhuzamosan halad. Ilyen esetben az autóbusszalnak a vasúttal szemben az az előnye, hogy rendszerint sűrűbben közlekedik. Kényelmesebb is, mert az autóbusszalok egyik város központjából a másik központjába szállítják az utasokat, tehát nem kell az utasnak a város vagy község belterületétől néha elég távol eső vasúti állomást gyalogosan, vagy valamilyen más közlekedési eszköz igénybevételével elérnie.

Az autóbusszalnak ezen előnyei mellett súlyosan esik azonban latba a viteldíj kérdése. Grafikonunk erre egyszerűen megadja a választ. Az ábrán a nagy vasutak mellett olyan gazdasági kisvasút és autóbusszal-tarifái vannak felvéve, melyek a maximális viteldíjjal dolgoznak. Hozzáfüzhetjük még ehhez, hogy a vasutak átlag 2·3—3·8 filléres, az autóbusszalvállalatok pedig átlag 8—20 filléres kilométertarifa mellett szállítanak.¹⁾

Végeredményben tehát megállapíthatjuk, hogy olyan esetekben, amikor adva

¹⁾ Fabricius Béla: Autóbusszal és kisvasút.

6. A gépjármű áru fuvarozási vállalatok gépjárművei gyártmányok és teherbíróképesség szerint.

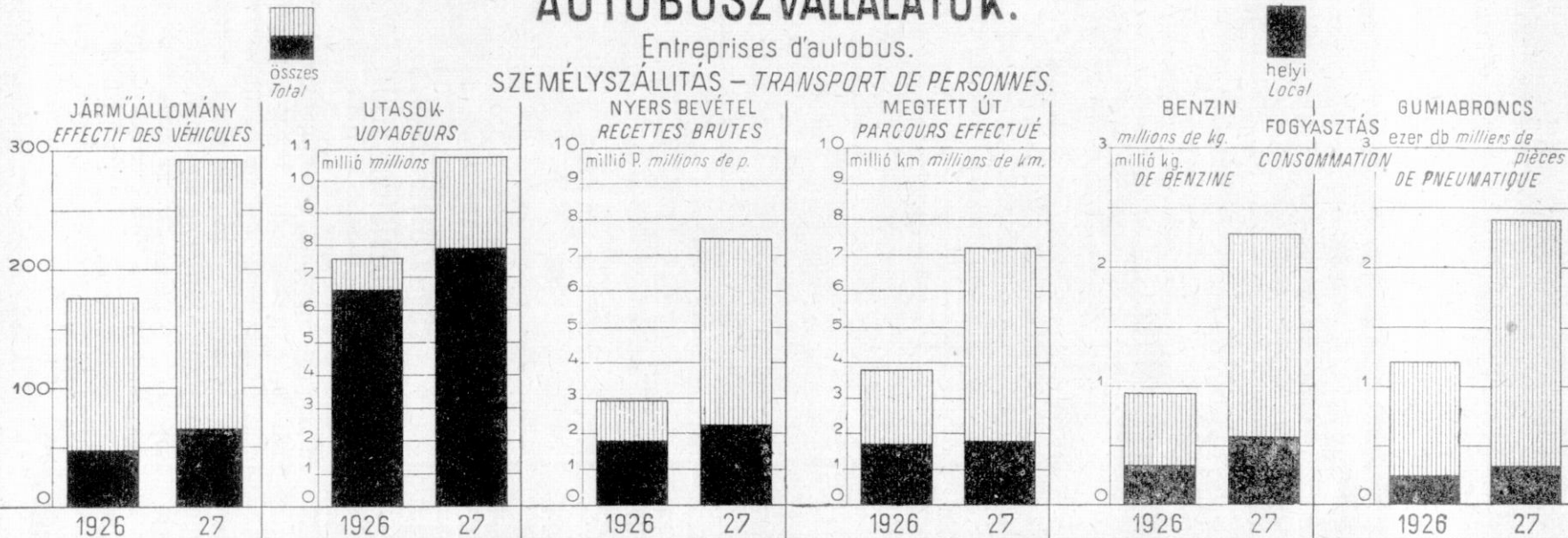
Véhicules à moteur des entreprises de transport par autocamion suivant l'origine des voitures et leur capacité de charge.

É v Année	A gépkocsik összes száma Nombre total des véhicules à moteur	Nombre des véhicules à moteur d'origine									A gépkocsik közül Capacité de charge des véhicules				
		Amerikai américaine	Angol anglaise	Cseh-Szlovák tchéco-slov.	Francia française	Magyar hongroise	Német allemande	Olasz italienne	Osztrák autrichienne	Svájc suisse	1-nél kevesebb moins d'une	1	1-1-2-5	2-6-4	4-nél több plus de 4
		gyártmányú gépkocsik száma									tonna teherbíróképességű tonnes				
1926	41	10	—	2	3	7	14	2	2	1	1	5	9	22	4
1927	119	49	2	—	8	32	20	4	3	1	—	26	51	23	19

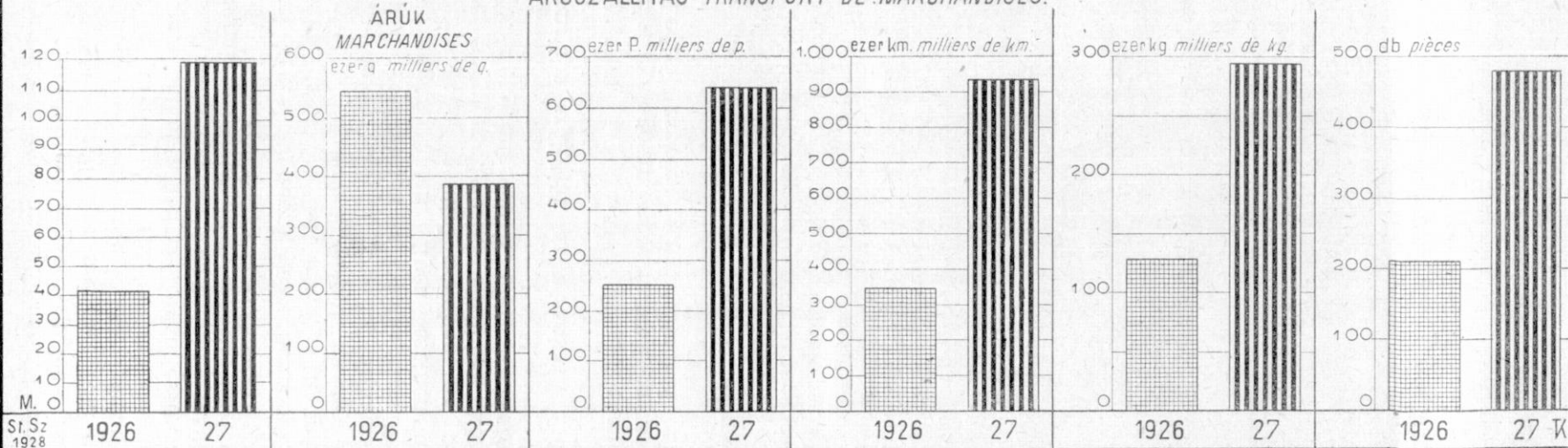
AUTOBUSZVÁLLALATOK.

Entreprises d'autobus.

SZEMÉLYSZÁLLÍTÁS – TRANSPORT DE PERSONNES.

ÁRÚSZÁLLÍTÁS – TRANSPORT DE MARCHANDISES.

7. A géperejű áru fuvarozási vállalatok 1927. évi forgalma.

Mouvement en 1927 des entreprises de transport par autocamion.

A törvényhatóság megnevezése <i>Désignation des comitats et des villes municipales</i>	A forg. időszak tartama <i>Durée du service</i>			A vállalatok járműveinek <i>Véhicules des entreprises</i>		Au cours de l'année 1 9 2 7 év folyamán	
	1-3	4-6	7-12	darabszáma <i>nombre</i>	teherbíróképessége tonnában — <i>capacité de charge, tonnes</i>	megteit út hossza km-ben <i>longueur du chemin parcouru, km.</i>	szállított áruk súlya méter- mázsában — <i>pois des marchandises transportées, q. m.</i>
	hónap	mois	mois				
<i>Comitats</i>							
Abaúj-Torna vm.	—	—	1	1	3	3.200	2.650
Bács-Bodrog .. "	—	—	—	—	—	—	—
Baranya .. "	—	—	2	2	6	14.715	9.400
Békés .. "	—	—	3	3	14·5	13.023	8.631
Bihar .. "	—	—	—	—	—	—	—
Borsod-Gömör és Kishont .. "	—	—	—	—	—	—	—
Csanád-Arad-Torontál .. "	—	—	3	3	9	24.800	23.948
Csongrád .. "	—	—	1	1	1	25.000	5.000
Fejér .. "	—	—	—	—	—	—	—
Győr-Moson-Pozsony .. "	—	—	2	3	8·5	30.320	11.340
Hajdu .. "	—	—	—	—	—	—	—
Heves .. "	—	1	3	4	15·5	60.885	14.058
Jász-Nagykunszolnok .. "	—	—	11	11	13·5	103.801	22.255
Komárom és Esztergom .. "	—	—	2	2	5·5	3.680	2.080
Nógrád és Hont .. "	—	—	1	1	1·5	24.000	12.100
Pest-Pilis-Solt-Kiskun .. "	1	4	24	33	59·3	241.553	117.674
Somogy .. "	—	—	3	3	5	14.200	15.566
Sopron .. "	—	1	1	2	4	8.000	9.360
Szabolcs és Ung .. "	—	—	1	2	14	45.000	31.500
Szatm. és Bereg .. "	—	—	—	—	—	—	—
Tolna .. "	1	—	1	2	5	18.896	3.117
Vas .. "	3	—	2	5	8·5	24.034	6.000
Veszprém .. "	1	—	1	1	1·5	4.000	6.000
Zala .. "	—	—	1	1	1	1.000	200
Zemplén .. "	1	—	—	1	2·5	1.500	1.000
Vármegyék össz. — Total:	7	6	62	81	178·8	661.607	301.879
<i>Villes municipales</i>							
Baja .. "	—	—	1	2	7	600	6.000
Budapest .. "	1	—	3	21	86	122.248	137.658
Debrecen .. "	—	—	1	1	5	10.745	13.830
Győr .. "	—	—	2	2	5	6.559	4.662
Hódmezővásárhely .. "	—	—	—	—	—	—	—
Kecskemét .. "	1	—	4	5	10	66.650	15.360
Miskolc .. "	—	—	—	—	—	—	—
Pécs .. "	—	—	2	3	9	11.800	2.640
Sopron .. "	—	—	—	—	—	—	—
Szeged .. "	—	—	1	2	5	3.970	2.328
Székesfehérvár .. "	—	—	1	2	3	16.200	4.200
Tj. városok össz. — Total:	2	—	15	38	130	238.772	186.678
Mindössze {1926 Total général} 1927	1	4	29	41	136·7	343.907	543.326
	9	6	77	119	308·8	900.379	488.557

van a verseny lehetősége, csak a kisebb, körülbelül 5 kilométerig terjedő távolságokra jöhet a vasutak mellett az autóbusz számba, ahol viteldíja nagyjában a vasúti menetdíjak szintjén mozog.

II. Áru fuvarozási vállalatok.

A közforgalomban a személyszállító autóbuszvállalatoknál aránylag jóval nagyobb számmal jelentkeznek a géperejű áru fuvarozási vállalatok. Számuk egy év alatt kis híjával megháromszorozódott s az előző év 34 vállalatával szemben 1927-ben 92 vállalat állott a közönség rendelkezésére. Az áru fuvarozó vállalatoknak ezen szaporodását még jelentősebbé teszi az a körülmény, hogy közöttük Budapest nem szerepel, amennyiben a főváros tanácsa még mindig nem bocsátotta ki a géperejű áru fuvarozást szabályozó rendeletét s így eddig még egyetlen vállalatnak sem adott ki engedélyt.

Az áru fuvarozó vállalatok alig egy-két kivételtől eltekintve nem járatták rendszeresen gépeiket, hanem csak alkalmasszerűen közlekedtek. A forgalmi időszak legnagyobb részüknél félévnél tovább tartott s mindössze 15 vállalat járatta ennél rövidebb ideig gépeit. A járműállományuk csaknem háromszorosára növekedett s összesen 119 gépkocsiból állott. A magyar gyártmányú gépek itt is számottevő gyarapodást mutatnak fel. Állományuk csaknem ötszörösére növekedett s a 32 hazai gyártmányú gépkocsi az egész állománynak 26·9% -át (1926-ban 17·1%) tette. A magyar gépeknél egyedül már csak az amerikai gyártmányú kocsik vannak többségben (41·2%, 1926-ban 24·4%), míg az

8. A géperejű áru fuvarozási vállalatok üzemanyagfogyasztása és évi nyers bevétele.

Consommation de matériel et recette brute annuelle des entreprises de transport par autocamion.

Év — Année	A vállalatok — Entreprises				
	összes száma nombre total	által az év folyamán — consommation		évi nyers (brutto-) bevétel P recette brute annuelle pongs	
		elhasznált benzin mennyisége kg-ban de benzine, kilos	elhasznált gummiabroncsok de pneumatiques darab száma nombre		értéke valeur P
1926	34	126.049	209	62.010	244.274
1927	92	293.303	479	125.392	636.771

előző évben első helyen állott németországi származású gépek a hazai gyártmányoknál kisebb számmal vannak képviselve (16·8%, 1926-ban 34·1%). A járművek között a közepes teljesítőképességű 1·1—2·5 tonnás kocsik voltak leginkább használatban (42·9%).

A forgalmi teljesítményeket tekintve, a gépeket általában nagyobb távolságokra vették igénybe. A megtett út hossza ugyanis az előző évnek háromszorosa körül járt s összesen 900.379 kilométert tett ki. Viszont a szállított áruk mennyisége némileg csökkent, amennyiben a kocsikon a múlt évi 543.326 métermázsával szemben 488.557 métermázsa súlyú árut szállítottak. Tehát minden métermázsa áru átlagban 2 km. utat futott be.

A forgalom lebonyolításához szükséges benzin mennyisége 2.933 métermázsára rúgott, ami kilométerenkint 0·3 kg. átlagos benzinfogyasztásnak felel meg. A gummiabroncsokból 479 darabot használtak el, melyek összesen 125.392 pengő ér-

téket képviseltek. Ezen a címen tehát darabonként átlag 262 pengő kiadás merült fel. A vállalatok évi összes nyers bevétele 636.771 pengő volt; vagyis minden elszállított áru métermázsánként átlag 1·30 pengő bevételt eredményezett.

A vasút és autó közötti verseny megvilágítására az árúfuvarozó vállalatokat illetőleg pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre. Az árúfuvarozó vállalatoknál ugyanis nem alakult még ki egy egységes tarifa s a viteldíjakat általában az adott esetekben külön-külön állapítják meg. Ettől függetlenül is leszögezhetjük azonban, hogy a teherszállító gépkocsivállalatok sokkal kedvezőbb helyzetben vannak a vasutakkal szemben mint azt a személyszállító vállalatoknál láttuk. Menetsűrűség, gyorsaság és főképen a háztól házhoz való szállítás, ami a be- és kirakodás költségeinek és kellemetlenségeinek elkerülésével jár, lennének nagyjában azok a főbb szempontok, melyek a gépkocsit a vasút fölébe helyezik. *Várszeghy János dr.*

Útstatisztika.

Statistique des routes.

A nemrég tartott útügyi kongresszus ismét napirendre hozta a magyar közutak kérdését. Az ott tartott előadások folyamán sokat foglalkoztak a probléma közgazdasági, technikai és kulturális vonatkozásaival, azonban alig hallottunk valamit azokról a statisztikai feladatokról, melyek az útkérdéssel kapcsolatban megoldásra várnak. Pedig — mint az alábbiakban látni fogjuk — minden útépítési program elengedhetetlen előfeltétele a később részletezendő speciális szempontokból eszközölt statisztikai felvételek egész sora.

Az útstatisztika két részre oszlik. Az egyik horizontálisnak, a másik vertikálisnak nevezhető. Az egyik a szorosan vett útstatisztika, a másik a forgalmi statisztikának az a fajtája, mely elsősorban az útépítés műszaki részét szolgálja. A kettő közül a horizontális útstatisztika az, amely szélesebb érdeklődésre tarthat számot úgy statisztikai, mint dinamikai részét illetően, mert széles területre vonatkozóan adja képét a már meglevő létesítményeknek. A statisztika ezzel a részével eddig is sokat foglalkoztak — ezeken a hasábozon is.

Nem így az említett forgalmi statisztikával. Az annak művelésénél követendő irányokat a technika írja elő. Primer folyamat ez a statisztika, melynek szekunderje maga a fizikai alkotás. Tehát szükségletekről ad számot, igényekről, vagyis — mérnöki szóval — igénybevételekről. Már pedig, amint azt egyik útügyi szakemberünk igen találóan definiálta, az út mérnöki alkotás, tehát ismernünk kell azokat az erőket, melyekre méretezni akarjuk. Ezeket az erőket hivatott megadni az a statisztika, mely már nem horizontális síkra — térképre — vetítve adja meg magukat az utakat, de amely az ott rögzített útszalak valamely pontjában — mintegy vertikális metszetben — mutatja az illető pont mennyiségi és minőségi forgalmát. Ezeknek a forgalmi szempontból meghatározott pontoknak összesége adja majd az alapot az egész úthálózat méretezéséhez.

A vertikális forgalmi statisztika tehát az illető helyi közlekedés mennyiségi és minőségi jellemzését fogja adni. Már most az a kérdés: milyen szempontok szerint kell jellemezni valamely útszakasz forgalmát? (Ezekre a részletfeladatokra fokozott

figyelemmel kell lennünk, hiszen elsősorban a magyar közúti forgalomnak a nyugati államokéval szemben mutatkozó sajátosságai azok, amelyek lehetetlenné teszik az amerikai és angol tapasztalati anyag közvetlen felhasználását.) A mennyiségi felveteli egység nem vitás. Egyedül jellemző itt a súly, tehát tonnákat mérünk. A minőségi jellemző azonban nem határozható meg egyetlen egységgel. Sok szempontot kell tekintetbe vennünk, mert az egyiket is mellőzve, hiányos lehet a statisztika, tökéletlen az igénybevételek meghatározása és ennek következtében helytelen a méretezés.

Vegyük sorjában ezeket a szempontokat. A forgalom egyik legfontosabb megkülönböztetése *hajtóerő szerint* történik. Hiszen maga a motorikus hajtóerő volt az, amely szükségessé tette az új útkonstrukciókat. Fontos a forgalom ebből a szempontból vett megoszlása azért is, mert hajtóerő tekintetében különbözik leginkább a nyugati államok — elsősorban az Unió — forgalma Magyarországtól.

Az előbbivel kapcsolatos a *kerékabroncs szerinti* disztinkció. A mi útjainkat ugyanis — a hajtóerőnek megfelelően — nem annyira a pneumatik, mint a vasabroncs veszi igénybe. Ez pedig ismét más szerkezeteket tesz szükségessé.

A szerkesztő mérnök figyelemmel van a közlekedő járművek *sebességére* is. Tudjuk, hogy a száguldó gépkocsi valósággal lesöpörte a régi utak legfelsőbb rétegét és így vette kezdetét az erős út- és abroncspusztítás. Így esetleg — egyesítve a mennyiségi faktorial — tkm/ó-ban volna meghatározható a forgalom, ahol km/ó a járművek átlagos sebességét jelentené.

Meg kell adnunk továbbá a *forgalom irányát* is. Ez legegyszerűbben úgy történik, hogy külön-külön mérjük az egyik és külön a másik irányban közlekedő járműveket. Ennek értelmét megvilágítja a következő eset. Amikor az útügyi kongresszus résztvevői végigjárták az állami próbatutakat, alkalmuk volt látni oly szakaszt, melynek egyik oldala határozottan süllyedésre hajlott. Ennek oka pedig valószínűen az volt, hogy az építésnél figyelmen kívül hagyták a forgalom irányát, t. i. azt, hogy az úttest egyik oldalán állandóan súlyosan megrakott kocsik közlekedtek, amelyek üresen jöttek vissza a másik oldalon. Az útrész mindkét oldalának forgalma szerint méretezve, ez talán elkerülhető lett volna.

Az említett példákkal egyáltalán nem merültek ki azok a szempontok, melyek a vertikális felvételeknél irányadók lehetnek. Hiszen esetenként más és más kivánalmakat állíthat a statisztikával szemben a tervező mérnök. Bizonyos azonban, hogy az eljövendő nagyszabású útépitéseknél a technika nem nélkülözheti majd a statisztikát. A fölvetett forgalom biztos alapja lesz a kategorizált útrendszerek közül való választásnak. Természetesen nem egyedüli kiindulópontja, hiszen a létesítendő új eszközökkel nemcsak irányítani akarjuk a forgalmat, de részben meg is teremteni.

Mint jeleztük, a vertikális forgalmi statisztika elsősorban műszaki célt szolgál. Az összegyűlt anyag azonban értékes adalékot nyújthat például egy általános járműadótörvényhez is, mely nemcsak az automobilokat akarja megterhelni, de minden hintót és szekeret is, amely az utat használja.

V. A.

Az államkölsönök és a háborús pénzügyek.¹⁾

Les emprunts d'État et les finances de guerre.¹⁾

Résumé Au siècle dernier, à cause surtout des armements et des guerres, les charges publiques augmentèrent fort dans les pays d'Europe. De 1858 à 1908, donc pendant 50 ans, les dépenses d'État ont quadruplé, montant par tête de 29 à 83 francs. Pour les couvrir, on augmentait d'une part les impôts, d'autre part on avait recours à des emprunts, de sorte que dans les États d'Europe, la dette publique a triplé, s'élevant par tête de 19 francs en 1858 à 35 francs en 1908.

Au cours de la grande guerre, pour faire face aux dépenses de guerre (au total 210 milliards de dollars), les pays belligérants ont en différentes mesures fait appel à trois ressources: emprunts, augmentation des impôts, émission de billets de banque. On peut établir que c'est par des emprunts qu'on en a couvert la majeure partie (195 milliards de dollars); les impôts n'ont couvert que 15 milliards des dépenses de guerre.

Pour financer la guerre, la Grande-Bretagne a eu recours surtout aux impôts; elle n'a contracté des emprunts à court terme que dans la deuxième année de la guerre et des emprunts à long terme, à partir de 1917 seulement. La France a fait appel exclusivement à des emprunts et à l'émission de billets de banque. L'Italie augmenta surtout les impôts; les autres formes de couverture y furent les emprunts de la défense nationale, les avances de banque, les bons du Trésor et les emprunts interalliés. La Russie avait pour principe de faire face aux dépenses ordinaires par des impôts et à celles de guerre par des emprunts et l'émission de billets de banque; dès le début des hostilités, elle a émis des emprunts de guerre et la circulation fiduciaire y dépassait à la fin de

1917 dix fois celle de 1913. Les États-Unis n'eurent recours à l'emprunt que lorsque l'augmentation des impôts n'y couvrait plus les dépenses nécessitées par la guerre. En Allemagne c'est le principe d'émission d'emprunts qui prédominait au début de la guerre; elle n'a augmenté les impôts que lorsque l'espoir de terminer rapidement et victorieusement la guerre y commença à diminuer. En Hongrie et en Autriche, les impôts ont été augmentés quelque peu plus fort qu'en Allemagne, mais cela n'a pas eu assez de résultat à cause des défauts du système d'impôts. En outre, on y a eu recours à des emprunts de guerre émis à intervalles réguliers et à l'émission de billets de banque, de sorte que la circulation fiduciaire s'est élevée de 2095 milliards de couronnes en 1914 à 35.474 milliards à la fin de 1918.

*

Az államhittel és államkölsönök kérdésének rendszeres vizsgálata újabb keletű, jóllehet idevonatkozó fejtegetésekkel már a 17., de különösen a 18. század közgazdasági íróinál¹⁾ elég gyakran találkozunk. Mivel azonban a mai értelemben vett államhittel feltételeinek kifejlődése (a fejedlem személyi pénzügyeinek végleges elválása az állampénzügyektől, az általános adókötelezettségi elismerése, stb.) csak a 18. század végén (Anglia, Franciaország), illetőleg a legtöbb államban a 19. század első, sőt második felében indul meg s így az államadósságok szerepe is csak ez időponttól kezdve nyer az állampénzügyek terén döntő jelentőséget, a kérdés vizsgálata ezeknél az íróknál még természetszerűleg nem terjedhetett ki mindazokra a szempontokra, melyek az államkölsönök lényegének és jelentőségének megítélésénél ma figyelembe jönnek. Ricárdot tekinthetjük

¹⁾ A tanulmány táblázataiban Magyarország és Ausztria adatai együtt szerepelnek, minthogy a külföldi források, melyekből az adatok átvétettek, azokat csak együtt közlik, úgyhogy a két állam adatainak szétválasztására nem volt mód. — *Les sources étrangères où les chiffres ont été puisés ne publient que les données d'Autriche-Hongrie, et on n'a pas pu les séparer suivant les deux pays.*

¹⁾ Charles Davenant: Essay upon loans, 1710, David Hume: Essay on public credit, 1752, James Steuart: Principles of political economy, Alexander Hamilton: Report on public credit, 1790. A merkantilista írók szórványosan szintén foglalkoztak e kérdéssel.

az első írónak, aki az államadósságok természetét és jelentőségét alapos és részletes kutatás tárgyává tette,¹⁾ bár — mint alább látni fogjuk — az államkölsönök megítélését illetőleg ma már az ő felfogása sem tekinthető helytállóknak.

A 19. század második felében az államadósságok kérdésének irodalma erős impulzust kapott az államok pénzügyi helyzetében mutatkozó jelenségek által. A gazdasági és intellektuális élet fejlődéséhez tapadó különböző állami feladatok jelentékeny szaporodása, valamint az újabb háborúknak ipari jellegükből folyó költségeiből a múlt század vége felé a közkiadásoknak alig sejtett mérvű emelkedését idézte elő. A szükséges fedezetek célszerű előteremtésének kérdésével kapcsolatban nyert mind fokozottabb jelentőséget, mint egyik fedezeti forma, az államkölsön, melynek vizsgálatára a tudomány reprezentánsainak egyre növekvő — a felfogás különbözősége szerint két ellentétes csoportra oszló — tábor sorakozott fel.²⁾

A világháború után, amelyből a legtöbb hadviselő állam rendkívül felszaporodott adósságtérhekkel került ki, különös fontosságot és jelentőséget nyert a kérdés vizsgálata s az államok gazdasági létérdekébe vágó államadósságok kérdése felé egyre fokozódó figyelem fordult, mely az idevágó szakirodalom háború utáni erős fellendülésében kifejezést is nyert.³⁾ Szinte azt lehet mondani, hogy a háborús állampénzügyek vizsgálata a pénzügyi szakirodalom egy újabb, egészen speciális ágává fejlődött, mely a klasszikus iskola spekulatív természetű megállapításai helyett az

újabbkori háborúk által bőségesen szolgáltatott anyag empirisztikus vizsgálatára építi alapjait. Az újabbkori tudományos vizsgálódások az államadósságok természetének és jelentőségének analízise mellett főleg annak a gyakorlati szempontból is igen fontos kérdésnek tisztázására irányulnak, hogy az államkölsönök igénybevétele mily esetekben és mily mértékben jogosult az állami és magángazdasági élet szempontjából s — a nagy háború tapasztalatai alapján — a háború finanszírozásánál a kölcsönöknek az egyéb fedezeti formák mellett mi a helyes szerepe.

Jelen tanulmányban az államhiteles és államkölsönök vázlatos ismertetését kívánjuk adni, éspedig úgy elméleti, mint gyakorlati vonatkozásban. Az első részben tehát rövidesen érinteni fogjuk az államhiteles és államkölsönök kifejlődését, valamint ezeknek gazdasági és pénzügyi szempontból való jelentőségét, míg a továbbiakban, a legújabb tapasztalatok nyomán a kölcsönöknek az egyes főbb államok pénzügyeiben elfoglalt szerepét s ezt kiegészítőleg az illető államoknak a világháború finanszírozásánál követett gyakorlatát fogjuk vizsgálat tárgyává tenni.

Az államhiteles és államadósság kifejlődése.

Az államhiteles a mai időben az államadósság fogalmával fűződik össze, jóllehet a két fogalom nem egészen ugyanaz. Az államhiteles azon a lehetőségen épül fel, hogy az állam, mint kényszergazdasági közület, mint legfőbb közhatalmi szervezet, az állami és társadalmi élet zavartalan funkciója érdekében vállalt mindennemű kötelezettségeinek részben az állampolgárok kényszerhőzzájárulása (adók), részben önkéntes szolgáltatása (kölsön) révén eleget tenni képes és hajlandó. Az államhiteles kifejlődése tehát feltételezi a fejedelmi és állami pénzügyek teljes szétválását s fellépése összeesik a modern állameszme kifejlődésével. Fundamentális jellemzője s egyben kelléke az adókötelezettségi eszme általános elismerése. Az államhiteles szilárdsága nem annyira az anyagi garanciáktól (melyeknek beváltása, a magánhiteles ellentétben, egyébként is bajosan kényszeríthető ki) s attól a körülménytől függ, mily mértékben van az államvagyon már megterhelve, hanem elsősorban függ az illető állam morális erejétől, melyet vállalt kötelezettségeinek teljesítésénél mutat. Anglia államhiteles pl.

¹⁾ Essay on the funding système. London 1852.

²⁾ E kérdés háború előtti irodalma rendkívül termékeny. A főbb művekre vonatkozólag I. A. C. Adams: Public debts New-York, 1887, G. Cohn: System der Finanzwissenschaft, 1895, A. Wagner: Traité de science des finances, 1912, von Heckel: Anleihen und Staatsschulden, Gorges: La dette publique, 1884, J. Landmann: Zur Entwicklungsgeschichte der Formen u. Organisation der Öffentlichen Credit, 1912, Max Reinitz: Das oesterreichische Staatschuldwesen, 1913, Hirst: The credit of nations, H. Dietzel: Kriegsteuer oder Kriegsanleihe c. műveket.

³⁾ A főbb munkák közül megemlítendőek: M. Keynes: Economic consequences of the peace, 1920, Eheberg: Die Kriegsfinanzen, 1919, E. A. Selgmann: Le coût de la guerre (Revue de science et de législation financière 1919—1920), G. Jéze: Les emprunts de guerre (fenti folyóirat 1919—1926. évi számaiban), Fr. Marsal: Les dettes interalliées, 1926, stb. stb.

még ma is csaknem korlátlan, jóllehet horribilis államadóssági terhet visel.

Az államhitel szerepe legélesebben az államadósságoknál, illetőleg az államkölcsonöknél domborodik ki, az utóbbiak annak legáltalánosabb konkrét megnyilvánulási formái.

Hogy az államkölcsonök természetét és jelentőségét s az általános gazdasági viszonyokra, valamint az állampénzügyekre gyakorolt hatásait tisztábban megítélhesük, hogy továbbá azt a szerepet, melyet a nagy háború finanszírozásánál az egyes országokban betöltött — helyesen értékelhesük, szükséges, hogy a kérdés általános elméletével röviden foglalkozzunk, különös tekintettel azon felfogásbeli különbségekre, melyek a pénzügyi tudomány elméleti és gyakorlati képviselőinél az államkölcsonök igénybevételét illetőleg konstatálhatók.

Az egészséges államhitel, illetőleg kölcsönigénybevétel feltételeit a következőkben foglalhatjuk össze:

1. *közgazdasági szempontból*: erősen fejlett ipari és kereskedelmi organizmus, bőség ingótokékben, fejlett pénzforgalom, jól szervezett ingóértékpiac (tőzsde);

2. *politikai és szociális szempontból*: külső és belső béke, előrehaladott alkotmányos és közigazgatási szervezet, a politikai és közigazgatási személyzet erős morálitása;

3. *pénzügyi szempontból*: annak az alapvető elvnek elismerése, hogy a közbevételek főforrása az adó; jól megalapozott pénzügyi rendszer, a kiadások és bevételek szabályszerű ügyviteli kezelése (budget), ellenőrzés és nyilvánosság. Más szavakkal, az államhitel kifejlődéséhez szükséges, hogy jelentékeny ingótokék álljanak rendelkezésre, hogy a kölcsön címletek átruházási és forgalmi lehetősége fennálljon, hogy a tőkéseknek meg legyen a közhatóságokkal szembeni bizalma s végül, hogy az ország akarja és képes legyen fizetni mindazokat az adókat, melyek a kölcsön-szolgálathoz szükségesek. (Ez az utolsó feltétel adja annak a lehetőségnek a magyarázatát, hogy valamely országban az államhitel igen gyenge lehet, míg a magánhitel virágzó.)

Az államadósság jellemzői:

1. az állam s nem a fejedelem terhére vétetnek fel;

2. rendszeren nagyösszegű, szabályszerűen kibocsájtott kölcsönök, rendkívüli

jellegű, általános érdekű, meghatározott kiadások fedezésére;

3. általában a népesség minden osztálva nyújtja;

4. hosszúlejárátuak, sok esetben a visszafizetés kötelezettsége nélkül;

5. a címletbirtokosoknak bizalma van, mert a visszafizetés politikai (kormány-) változás esetén is biztos;

6. semmiféle jogi biztonság, semmiféle speciális garancia nem áll fenn a visszafizetésre nézve, csupán a nemzet reprezentánsai által tett ünnepélyes ígéret. Látható, mily fundamentális a különbség a régi fedelmi és a mai államkölcsonök lényegét illetőleg.

Az államkölcsonök kérdése a pénzügyi tudomány alapvető problémájába, a közterheknek a közületet alkotó egyedek közt való mikénti megosztásába torkollik. Tudvalevő, hogy az állami kiadások s így

1. Az utolsó két század nevezetesebb háborúinak költségei.¹⁾

Dépenses pour les principales guerres des deux derniers siècles.¹⁾

Megnevezés <i>Désignation</i>	É v <i>Année</i>	Millió frankokban <i>Millions de francs</i>
Spanyol örökösödési háború <i>Guerre de la succession d'Espagne</i>	(1702—1713)	1.250
Osztrák örökösödési háború <i>Guerre de la succession d'Autriche</i>	(1719—1748)	1.100
Hétéves háború — <i>Guerre de Sept—Ans</i>	(1756—1763)	1.681
Amerikai függetlenségi há- ború — <i>Guerre d'indépen- dence en Amérique</i>	(1776—1785)	2.425
Krím háború — <i>Guerre de Crimée</i>	(1854—1856)	8.500
Olasz-osztrák háború <i>Guerre italo-autrichienne</i>	(1859)	1.265
Osztrák-porosz háború <i>Guerre austro-prusse . .</i>	(1866)	1.650
Egy. Áll. szecessziós háború <i>Guerre de sécession, États- Unis</i>	(1861—1865)	18.596
Francia-német háború <i>Guerre franco-allemande</i>	(1870—1871)	9.820
Orosz-török háború <i>Guerre russo-turque</i>	(1877)	6.452
Spanyol-amerikai háború <i>Guerre hispano-américaine</i>	(1898)	5.350
Angol-bur háború — <i>Guerre anglo-boère</i>	(1899—1902)	5.699
Orosz-japán háború — <i>Guerre russo-japonaise</i>	(1904)	10.821

¹⁾ Gaston Jéze: *Cours de science des finances* 1925.

a közterhek növekedése az utolsó század folyamán minden országban igen erős méretű volt, aminek kézenfekvő magyarázata

2. Az egyes főbb államok közkiadásai.¹⁾

Dépenses publiques des principaux Etats.¹⁾

Ország Pays	1858		1883		1908	
	összes budget kiadás total des dépenses budgét.	hadí kiadás dépenses de guerre	összes budget kiadás total des dépenses budgét.	hadí kiadás dépenses de guerre	összes budget kiadás total des dépenses budgét.	hadí kiadás dépenses de guerre
millió frankokban — millions de francs						
Németország <i>Allemagne</i>	801	124	2695	504	9263	1504
Nagy-Britannia <i>Gr.-Bretagne</i>	1651	579	2192	702	5169	1487
Magyarország és Ausztria össze- sen — <i>Hongrie et Autriche au total</i>	852	268	2087	318	3946	529
Belgium <i>Belgique</i>	141	33	323	44	621	57
Bulgária <i>Bulgarie</i>	—	—	36	11	117	30
Dánia <i>Danemark</i>	75	18	67	20	141	29
Spanyolország <i>Espagne</i>	514	107	880	156	1029	205
Franciaország <i>France</i>	1717	480	3573	789	3910	1100
Görögország <i>Grèce</i>	27	7	72	20	134	27
Olaszország <i>Italie</i>	410	46	1556	311	2085	457
Norvégia <i>Norvège</i>	26	8	60	11	159	25
Németalföld <i>Pays-Bas</i>	161	43	290	72	409	97
Portugália <i>Portugal</i>	74	22	199	36	407	73
Románia <i>Roumanie</i>	—	—	125	29	409	54
Oroszország <i>Russie</i>	1234	493	3114	894	6997	1511
Szerbia — <i>Serbie</i>	7	1	35	10	95	22
Svédország <i>Suède</i>	48	17	109	31	281	111
Svájc — <i>Suisse</i>	16	2	49	13	139	42
Törökország <i>Turquie</i>	335	142	437	140	647	186
Egyéb európai ország — <i>Autres pays d'Europe</i>	—	—	9	—	26	—
Összesen — <i>Total</i>	8089	2390	17908	4111	35984	7546

¹⁾ Edmond Théry: L'Europe économique, 1912.

²⁾ Ebből 700 millió millió rendkívüli beruházás (Plan Freycient). — Dont 700 millions d'investissements extraordinaires (Plan Freycient).

van. A társadalomgazdasági élet fejlődése, a kulturális haladás rendkívül sokféle gazdasági és szociális állami szükségletet termelt ki, melyek rendszeresen visszatérő kiadásokat igényelnek. Ehhez járultak még az államoknak a múlt század folyamán egyre nagyobb méreteket öltő fegyverkezési költségei s a gyakori háborúskodásokból eredő hatalmas pénzügyi terhek.

Az utolsó két század nagyobb háborúinak költségeiről, valamint a közkiadások általános növekedéséről az 1. és 2. számú táblázatok szemléltető képet nyújtanak.

A régebbi háborúk költségei, különösen, ha a világháború költségeivel (kb. 1100 milliárd pengő) hasonlítjuk össze, nem tekinthetők ugyan túlnagyoknak, figyelembe kell azonban venni — a pénzértécsökkenés mellett — azt, hogy rendszerint csak két hadviselő felet terhelt s ezek még inkább emberháborúk voltak, az 1914—18. év költségesebb s nagyobb részben anyagháborújával szemben.

Látható, hogy 50 év alatt az összes állami kiadások megnégyszereződtek, a fennkinti kiadás pedig háromszorosára emelkedett (1858-ban 29, 1908-ban 83 frank). A hadikiadások emelkedésének oka a 19. század második felében bekövetkezett területi változások, a militarisztikus szellem kifejlődése s a német-angol gazdasági és tengeri rivalizálás. Ha a pénz vásárlóerejének csökkenését, a lakosság számában beállott változást is figyelembe vesszük, a valóságos tehernövekedés nem egészen oly nagy, mint azt a számok progresszivitása mutatja, az emelkedés arányát azonban még így is tekintélyesnek kell mondanunk.

A növekvő kiadásokkal kapcsolatban a a bevételek megfelelő fokozásáról is gondoskodni kell, ami egyrészt az adóbevételek emelésével, másrészt kölcsönök útján történik.

Mióta a modern államokban a közhitel szilárdabb alapokat kapott, a kölcsönfelvételek egyre nagyobb arányokat öltöttek, melyek az esetek nagy részében háborús célokat (háborús előkészületek vagy viselt háborúk terheinek fedezése) szolgáltak.

Az államadósságokban igazi terheket főleg az ily célból felvett kölcsönök jelentenek, miután a produktív beruházásokra felvett kölcsönök a termelőképesség fokozásában kompenzálódnak s így mintegy önmaguktól törlesztődnek. Sajnos, az alant

közölt adatokban, melyek az egyes államok államadosságának növekedéséről adnak számot, nem tudjuk szétválasztani a tisztán hadi célokból kontrahált adósságokat az investíciós kölcsönöktől, az 1. és 2. sz. tábla adatainak figyelembevételével azonban feltehetjük, hogy a háborús terhekből folyó adósságok jelentékenyen nagyobb részt reprezentálnak.

3. Az európai államok adósságának növekedése.¹⁾ *Accroissement de la dette des Etats d'Europe.¹⁾*

O r s z á g P a y s	1858	1883	1908
	millió frank — millions de francs		
Németország — <i>Allemagne</i>	2.606	7.961	22.518
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i> . .	20.128	19.061	19.148
Magyarország és Ausztria össze- sen — <i>Hongrie et</i> <i>Autriche au total</i>	5.610	12.163	16.168
Belgium — <i>Belgique</i>	624	1.959	3.365
Bulgária — <i>Bulgarie</i>	—	42	461
Dánia — <i>Danemark</i>	313	279	356
Spanyolország — <i>Espagne</i>	3.503	6.847	9.475
Franciaország — <i>France</i>	9.424	27.750	30.162
Görögország — <i>Grèce</i>	120	358	823
Olaszország — <i>Italie</i>	1.547	9.805	13.277
Norvégia — <i>Norvège</i>	23	150	464
Németalföld — <i>Pays-Bas</i>	2.260	2.079	2.381
Portugália — <i>Portugal</i>	562	2.424	4.493
Románia — <i>Roumanie</i>	—	620	1.399
Oroszország — <i>Russie</i>	5.027	12.205	23.306
Szerbia — <i>Serbie</i>	—	200	546
Svédország — <i>Suède</i>	17	318	645
Svájc — <i>Suisse</i> . .	10	34	99
Törökország — <i>Turquie</i>	779	2.682	2.414
Egyéb ország — <i>Autres pays</i> . . .	7	16	19
Összesen — Total	52.560	106.953	151.519

¹⁾ L. Edmond Théry i. m. — *Edmond Théry, ouvrage précité.*

Az európai államok adósságának álladéka 50 év alatt megháromszorozódott s a fejenkinti adósságteher is 19 frankról 35 frankra emelkedett. A francia adósságok óriási emelkedése jórészt az 1870/71-es háború következménye (8·5 milliárd). Az orosz növekedésben 6 milliárd a japán háború, az emelkedéssel szemben azonban az állam a vasútvonalak tulajdonának nagy

részét megszerezte. Németországban ugyancsak vasútépítés, illetőleg megváltás az emelkedés oka, azonkívül átmeneti budget-deficitek. Angliában az adósság átmenetileg csökkent, de a búr háború újra emelte. Magyarországon és Ausztriában a háborúk (olasz, porosz), továbbá költségvetési deficitek és vasútmegváltás, valamint a valuta-reform folytán szükségessé váló kölcsönök okozták az emelkedést.

A nagyhatalmak által az államadosság szolgáltatására fordított összegekről, valamint a fejenkinti adósságtelherről az alábbi adatok nyújtanak felvilágosítást.¹⁾

4. Államadóssági szolgálat és fejenkinti adósságteher az 1909/10 évi budgetek alapján.

Service de dette publique et dette par habitant d'après les budgets de 1909—1910.

Ország — Pays	Kölcsön- szolgálat terhe <i>Service</i> <i>d'emprunts</i>	Fejen- kinti adósság- teher <i>Dette par</i> <i>habitant</i>
	frankokban — francs	
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bre- tagne</i>	550,000.000	418
Franciaország — <i>France</i> . .	1.150,000.000	837
Oroszország — <i>Russie</i> . . .	975,000.000	138
Németország — <i>Allemagne</i>	700,000.000	290
Magyarország és Ausztria összesen — <i>Hongrie et</i> <i>Autriche au total</i>	725,000.000	325
Olaszország — <i>Italie</i>	450,000.000	382

Az államkölcsönök formájának különbözősége, valamint az ebből folyó jogi és gazdasági kötelezettségek másneműsége folytán még egy államnál is nehezen ítéltető meg a helyzet, a különböző időpontokban részletesebb ismeretek nélkül. Fokozottan áll fenn ez a nehézség több állam közt való összehasonlításnál, melyek a következtetések levonásánál óvatosságra intenek. De a legóvatosabb álláspont mellett is súlyosnak kell minősíteniünk az adósságok növekedését még akkor is, ha az államok vagyoni erejének emelkedését is figyelembe vesszük.

A nagy háború finanszírozásával kapcsolatban az államkölcsönök kérdése rendkívüli jelentőséget nyert. Kétségtelen, hogy ma csaknem az egész világon mutatkozó gazdasági és pénzügyi bajok túlnyomó része a roppant áldozatokkal járó világ-

¹⁾ L. W. R. Lawson: *Modern wars and war taxes* London 1912.

háború szomorú hagyatéka, melynek liquidálása a mai idők legégetőbb feladata. Értelhető tehát a gazdasági írók különös érdeklődése a világháború gazdasági és pénzügyi problémáit illetőleg. A háború legcélsebb finanszírozására vonatkozó különböző elméletek egymásközti sokszor merev ellentéte azonban azt mutatja, hogy a pénzügyi teória e problémák végleges megoldásától ma még igen messze áll.

A kérdés különös fontossága mindenestre megérdemli, hogy röviden foglalkozunk ezekkel az elméletekkel, mielőtt az egyes államok háborús gyakorlatának ismertetésére rátérnénk.

Tudvalevő, hogy a háborús kiadásoknál három fedezeti forma játszott főszerepet: 1. kölcsönök; 2. adók; 3. papírpénz (ami lényegileg kényszerkölcsön). A kisebb jelentőségű egyéb fedezeti formákat (hadikincs, vagyonváltás, kényszerkölcsön) figyelmen kívül hagyjuk. Közismert dolog továbbá, hogy minden európai hadviselő állam mind a három fedezeti formát igénybevette, de az igénybevétel aránya közt már lényeges eltérések tapasztalhatók. A főkérdés az volt: adóval vagy kölcsönrel célszerűbb-e fedezni a háború kiadásait? Az első megoldás mellett főleg az angol-szász iskola képviselői, a kölcsönök mellett pedig a francia, olasz és német írók foglaltak állást.¹⁾ (A háború előtti német iskola [S. Wolff, G. v. Schulze—Gävernitz, Laband] Wagnerrel az élén szintén a kölcsön ellen volt.) A két ellentétes álláspont között számos átmeneti felfogás helyezkedik el. A főbb irányok a következőkben foglalhatók össze:

1. Háború esetén egyedül kölcsönhöz kell folyamodni. Ennek a nézetnek főleg Francia- és Németországban voltak lelkes hívei.

2. A háborús kiadások lehetőleg csak adóval fedezendők. Ez az amerikai iskola szélső képviselőinek felfogása.

3. Úgy adót, mint kölcsönt igénybe kell venni. Ennek a felfogásnak van a legtöbb híve. Különbség csupán a két fedezeti forma arányait illetőleg van. (Angol iskola: lehetőleg a nagyobb részt adóval fedezni,

¹⁾ L. e. kérdésre vonatkozólag Keynes, Seligmann, Jèze fentidézett munkáin kívül Seligmann: *Loans versus taxes in war finances*, Eheberg: *Die Kriegsfinanzien*, Holden: *Les méthodes de financer les guerres*, Dietzel: *Kriegssteuer oder Kriegsanteile*, J. Sprague: *Loans and taxes in war finances*, Patter: *Mandeville in the twentieth century c. műveit.*

Mac Adoo: felerészben adóval, felerészben kölcsönrel: *theory of fifty-fifty stb.*)

4. A francia írók egy részének nézete szerint adóval fedezendők a normális (tehát nem hadi) kiadások, valamint a kölcsön kamatszolgálata. A többi kiadás kölcsönrel fedezendő.

A nélkül, hogy a fenti álláspontokat kritika tárgyává tennők, egyszerűen rámutatunk néhány, a háborús pénzügyekkel összefüggő gazdasági és szociális jelenségre, melyek egyben támpontot nyújtanak annak a megítéléséhez, hogy az egyes nézetek mennyiben acceptálhatók. Ennek eldöntéséhez tehát azokat a hatásokat kell mérlegelnünk, melyeket a háború idején a roppant kiadások fedezésére szükséges különböző fedezeti formák igénybevétele a gazdasági és szociális életre gyakorol. Mindenekelőtt megállapítható, hogy a mai háborúkban már a mobilizáció költségei olyan óriásiak, hogy csak adóval való fedezésük teljességgel lehetetlen, egyrészt azért, mert ekkora összegeket az adóapparátus lassúsága folytán kellő időre előteremteni nem lehet, másrészt mert a hirtelen nagyobb méretű adóemelések (bár ennek magának is igen sok és súlyos akadálya lenne: a megszavazás időrabló körülményessége, az adómorál tökéletlenségéből folyó esetleges rezisztencia, stb.) keresztülvitele, különösen tőkeszegény országokban, gazdasági téren igen súlyos következményeket vonna maga után. A tiszta adóteória tehát már technikai okokból kifolyólag sem alkalmazható. A nagy háborúban résztvevő államok gyakorlata azt mutatja, hogy ez a megoldás sehol nem volt keresztülvihető s a háború első nagyobb költségeit részben előre tartalékoltt hadikincs (Németország), részben jegybankelőlegek, (Ausztria, Magyarország, Franciaország), részben függő kölcsönfelvételek (kincstárjegyek) útján fedezték. Csak Anglia és az Amerikai Egyesült Államok voltak azok, melyek már a háborúbalépés kezdetén radikális adóemeléseket léptettek életbe, bár a háború elején Anglia is, miként a többi államok, igen erős mértékben vette igénybe a jegybankot (currency notes). A rövidlejáratú függő kölcsönök igénybevételére kivétel nélkül minden hadviselő rá volt utalva. A kizárólag kölcsönrel való fedezetnek (amint azt pl. Dietzel és a francia iskola számos képviselője hirdette, de akiknek feltevéseit — hogy pl. kölcsön al-

tal elkerülhető a papirpénzszaporítás — a világháború tapasztalatai alaposan megcáfolták) szociális (a terhek túlnyomó része a jövő generációra háríthatnák s a szegényebb néposztályt is jobban sújtja) és gazdasági (áremelkedés, hitelinfláció, állampénz túlterhelése, mely vagy a kölcsönnyújtók megkárosításával — a címletek девалORIZÁCIÓJA esetén — vagy az állampénzügyek egyensúlyának esetleges felborulásával végződnek) megmondások mondanak ellent. Ha a kölcsön és adó relatív hatásait mérlegeljük, okvetlenül az angol-amerikai iskola felfogását kell elfogadnunk, mely szerint mindkét fedezeti forma igénybeveendő ugyan, de annál tökéletesebb a finanszírozás s annál enyhébbek lesznek a háború befejeztével annak utóhatásai, minél nagyobb arányt foglalt el az adó a kiadások fedezésénél.

A súlyos adók szükségszerűen csökkentik az egyéni fogyasztást, vagyis takarékoságra ösztönöznek s így áremelkedést nem idéznek elő. A kölcsönök hatása sokszor éppen ellenkező. Kölcsön esetén az árak annál inkább emelkednek, minél több új címlet jó piacra, vagyis a hiteleszközök inflációja egyik faktora a drágulásnak (a másik, mely ki nem küszöbölhető, az állami kereslet erős növekedésével függ össze). Az áremelkedésnek egyébként szociális hatásai is kedvezőtlenek, mely leginkább a fix jövedelmeket sújtja. Az az ellenvetés, hogy a nagyon súlyos adók hátráltatják a termelést, éppen akkor, amikor annak fokozására a legnagyobb szükség van, háború esetén nem áll meg, mert azok csak az ellenségeskedésig tartanak, azonfelül a termelőnek nem kell félni semmiféle krízistől, mert a fogyasztópiac (állam) biztosítva van. Végül pszichológiai megmondások is az adóemelést mellett szólnak. A háború alatt patriotikus motívumokkal fokozni lehet az egyének áldozatkészségét s ha a háború folyamán nem hozattak be súlyos adók, a kölcsöntörlesztés és az állampénzügyek rendezése végett a háború után kellene azokat behozni, vagyis pszichológiailag a legkedvezőtlenebb időpontban. A háború idejére egyébként az adófedezeti teória szélső képviselői a következőket ajánlják: 1. magas munkabérek a munka ösztönzésére s a termelés javítására, 2. magas kamatláb, hogy a népet takarékoságra serkentsük, 3. nagy adók, hogy a tömegek fogyasztása redukálódjék

s az áremelkedés megakadályozható legyen.

A háború finanszírozásánál az óriási kiadásokra való tekintettel a kölcsönök természetesen nem nélkülözhetők, de minden megmondolás a mellett szól, hogy a kiadások minél nagyobb részét fedezzék az adóbevételek. Természetesen minél nehezebb az adóteher már békében, minél nagyobb a különböző adónemek szövevénye, minél kevésbé elasztikusan és igazságosan vannak az adók elosztva, annál kisebb bevételeket hajthatnak háború esetén ezek a fontos bevételi források. Amint tudjuk, különösen Angliában volt e tekintetben ideális adórendszer; fogyasztási adó kevés, a jövedelmi adó alacsony volt s így ezekből az adónemekből még óriási tartalékok állottak rendelkezésre. Erősen fokozhatta fogyasztási adóbevételeit Németország, míg Franciaországban ezek már nagyon ki voltak építve s meglehetősen magasak voltak. A többi nagyhatalom közül Oroszország és Magyarország remélhetett igen nagy bevételeket az adókból, tekintve azok kiépíttenséget. (Itt látni a központi hatalmak nagy hibáját, amelyek általában nem folytattak intenzív adópolitikát, jóllehet az adóhatárok még igen erősen emelhetők lettek volna.) Igen érdekes — és szerintünk teljesen helytálló — professor *Seligmann* következő megjegyzése¹⁾: „A hadikölcsönök a háborús terhek könnyítésére alkalmasak, feltéve, ha elővigyázatosan veszik igénybe. Tisztán kölcsönrel finanszírozni a háborút: rövidlátás, tisztán adóval: öngyilkosság. A háborús adóknak súlyosaknak és azonnaliaknak kell lenniök, de sohasem szabad azt a pontot túlhaladniok, ahol a nemzeti termelést csökkentik, vagy ahol már a kívánatos fogyasztást akadályozzák. A háború elején a nagy kiadásokat inkább kölcsönrel kell fedezni s a háború előrehaladásával az adókat fokozatosan igénybevenni. A kölcsönigénybevétel azonban minden pillanatban előállhat“. És tényleg, ha hirtelen nagyobb összeget kell előteremteni, a kölcsön nélkülözhetetlen. Ha csak adókat vennének igénybe, megtörténhetnék, hogy ezek összege felülmulná a nemzeti jövedelmet, mely esetben vagy lehetetlen volna fizetni, vagy az adófizetőknek kellene az állam kölcsö-

¹⁾ Loans versus taxes in war finances 1918 81—82. lap.

nénél sokkal drágább kölcsönt igénybevenni. A kölcsön enyhíti a háború szubjektív költségeit (munkaemelés, fogyasztáscsökkentés), amely mellett természetesen az objektív költségek (tőke, anyagiadás) ugyanazok maradnak. Néha pedig a túlnagy adó is bizonyos áremelkedést idéz elő, miután gyakran a termeléstől vonatnak el az adófizetéshez szükséges tőkék, tehát vagy a termelés csökken, vagy kölcsönökkel alimentáltatik, ami mindenképen az előállítási költség emelkedését eredményezi.

Látható tehát, hogy mindkét fedezeti formának megvannak a maga előnyei és hátrányai, de kétségtelen, hogy az adófedezet mellett sokkal nyomósabb érvek szólnak. Mivel azonban sem a tisztán adóval, sem a tisztán kölcsönrel való finanszírozás praktikusán nem alkalmazható, legcélszerűbb a kettő kombinatív alkalmazása oly módon, hogy a fedezeti arány mindenkor az illető ország speciális viszonyainak szem előtt tartásával állapítandó meg. Végeredményben a takarékoság a fogyasztáscsökkentés s a termelés lehető emelése az a három tényező, melyeknek kedvező hatását minden író egyformán elismeri s melyek a háború finanszírozásának legelsőrangú tényezői.

Hogy a háború finanszírozásának gazdasági és pénzügyi vonatkozásait tisztában láthassuk, a következő tényeket kell figyelembe vennünk. A háborút viselő ország rendelkezésére csak a mai gazdagság és csak a mai generáció munkája áll, vagyis a diszponibilis gazdagság és szolgáltatások korlátolt mértékben vannak, miután a nemzeti vagyonnak és jövedelemnek csak egy része diszponibilis a háború számára. A háború által fogyasztott javak, vagy a háború alatt termeltetnek, vagy pedig a meglévő stókk részét képezik. A diszponibilis gazdagság más és más jelentőségű olyan országokban, amelyek külforgalomban állanak vagy nem állanak. Utóbbi esetben csak a meglévő és termelendő javaira támaszkodhatik, előbbi esetben növelheti azt bevitele által. Minél több azonban a háborúba lépő állam, annál kisebb a lehetősége az utóbbi módszer alkalmazásának. A háborús kiadás lényegileg az évi nemzeti jövedelem kiadási többlete. Abban az esetben tehát, ha e kiadási többlettel megfelelő méretű fogyasztáscsökkentés vagy termelésemelkedés áll szemben, a nemzeti

vagyon érintetlen marad, vagyis a háború bármilyen hosszú ideig való viselésének — a kifogyhatatlan embertartalékot figyelembe véve — gazdaságilag nincs akadálya. Ezt a lehetőséget a hadviselők igyekeztek is minden módon megteremteni. Az államok gyakorlata azt mutatja, hogy a termelés fenntartása és a fogyasztás szabályozása érdekében a világháború folyamán államszociálisztikus intézkedések tétettek, melyek a termelés és fogyasztás fenti kényszeregyensúlyát célozták. Mivel azonban a hadrakelt népesség a munkaerőállományt erősen megfogyasztotta s így a termelés-emelés nem volt elérhető, másrészt mert a hadikiadások (hadifogyasztás) a legtöbb országban — amint az alábbi táblából kitűnik — meghaladták a nemzeti jövedelmet, a nemzeti vagyonállag csorbulása így a legtöbb államban nem is volt elkerülhető.

5. A békebeli nemzeti jövedelem összehasonlítva az 1918. évi háborús kiadással¹⁾

Revenu national d'avant-guerre comparé aux dépenses de guerre en 1918¹⁾

Állam <i>Etats</i>	Békebeli nemzeti jövedelem <i>Revenu national d'avant-guerre</i>	Az 1918 évi háborús kiadás <i>Dépenses de guerre en 1918</i>
	millió dollárokban — millions de dollars	
Amerikai Egy. Áll. <i>Etats-Unis</i>	38.000	18.000
Nagy-Britannia <i>Gr.-Bretagne</i>	10.700	13.897
Franciaország — <i>France</i>	7.300	10.671
Oroszország — <i>Russie</i>	6.500	²⁾ 9.000
Olaszország — <i>Italie</i>	3.000	3.947
Németország <i>Allemagne</i>	10.500	12.125
Magyarország és Ausztria összesen — <i>Hongrie et Autriche au tot.</i>	5.500	3.560

¹⁾ *Bogart*: War costs and their financing London 1921. — ²⁾ 1917. évi kiadás — *Dépense en 1917*.

Látható, hogy a háborús kiadások az utolsó évben a monarchia és az Egyesült Államok kivételével, mindenütt meghaladták az évi nemzeti jövedelmet. Igaz ugyan, hogy *Bogart* a kiadási összegek kiszámításánál nem vette figyelembe a valutaértékcsökkenéseket s így azok aranyban kifejezve kevesebbet adnának, azonban másrésztől azt is bizonyosra vehetjük, hogy a nemzeti jövedelem nagysága sem érte el a háború alatt a békebeli nívót s így

a két összeg közti arányt ilyen formájában elfogadhatjuk.

A háborús kiadások enormitásának okai: a háború ipusztériális jellege, kölcsönök a szövetségeseknek (a háború folyamán egyedül Németország és az Egyesült Államok nem vettek igénybe szövetséggközi kölcsönt), általános áremelkedés, a szociális szolgálat nagy igényei, az elkerülhetetlen hadianyagpazarlás, az ellenőrzés gyengülése, államadóssági szolgálat növekedése, stb.

A nemzeti vagyon és nemzeti jövedelem, valamint a háború objektív költségeinek szempontjából természetesen irreleváns, hogy az állam milyen pénzügyi művelettel (adó, kölcsön, papírpénz) szerzi meg a háború folytatásához szükséges anyagokat és felszereléseket. A nagy összegek előteremtése a pénz- és hitelmechanizmust mindenestre roppant feladatok elé állítja s ennek síma és zavartalan működése — mely normális viszonyokat tételez fel — alig biztosítható. Azonban úgy a fedezeti módnak, mind pedig annak a körülménynek, hogy a pénz és hitel funkciója mily mértékben lett rendellenes, a jövedelemeloszlás és szociális téren roppant fontos következményei vannak. Ha ugyanis a felgyülemlett adósságterhek alatt az államhitelem megroppan s ez a pénz, illetve az államadóssági kötvények devalvációjában is kifejezésre jut, a háború költségeit — kölcsönfinanszírozás esetén — a kölcsönnyújtó tőkészek viselték, ha ez a devalválódás nem következik be, a terheket (a kölcsöntörlesztéshez szükséges adókat) mindenki viseli, de az előnyöket is csupán a hitelezők élvezik. Adóval való finanszírozás esetén (bár ez inkább csak teoretikusan lehetséges) a tehermegosztás méltányosabb lehetőségei inkább elérhetők.

Áttérve már most az egyes államok által követett gyakorlatra, mindenekelőtt megállapítható, hogy a háború finanszírozásánál rendkívül különböző pénzügypolitikai elvek érvényesültek. Összefüggésben van e körülmény egyrészt azzal, hogy az állampénzügyeket a háború óriási kiadásai olyan hatalmas feladatok elé állították, melyek azelőtt ismeretlenek voltak s a pénzügyi politikának nem voltak ily rendkívüli viszonyokra, a gyakorlat által szankcionált olyan kifejeződésű elvei, melyekre az államok biztosan támaszkodhattak volna, másrészt az egyes országok eltérő

gazdasági és pénzügyi viszonyai már eleve más és más utakat szabtak a finanszírozás számára. A nagy háború tapasztalatai pénzügypolitikai szempontból éppen azért rendkívül értékesek, mert a háború finanszírozásánál követett különböző módszerek hatásainak egybevetése által úgy az elmélet, mint a gyakorlat közelebb jutott a legcélszerűbb eljárások megismeréséhez.

Amint már említettük, a hadviselő államok a rendkívüli kiadásokra való tekin-

6. Az állami bevételek alakulása a nagyhatalmaknál az 1909/1910. költségvetési évben.

Formation des recettes d'Etat aux Grandes Puissances, exercice 1909—10.

Megnevezés <i>Désignation</i>	Nagy-Britannia <i>Gr.-Bretagne</i>	Franciaország <i>France</i>	Oroszország <i>Russie</i>	Németország <i>Allemagne</i>	Magyarország és Ausztria <i>Hongrie et Autr.</i>	Olaszország <i>Italie</i>
	millió font sterling <i>millions de livres sterling</i>					
Kincstári (budget)-bevételek: <i>Recettes du Trésor (budget):</i>						
Vámok <i>Droits de douane</i>	33.1	19.8	27.4	31.7	23.5	13.6
Adók <i>Contributions</i>	118.9	91.9	45.4	56.3	71.6	36.9
Össz. — <i>Total</i>	152.0	111.7	72.8	88.0	95.1	50.5
Nem kincstári bevételek: — <i>Autres recettes:</i>						
Állami tulajdon <i>Propriétés de l'Etat</i>	1.7	2.8	6.5	8.1	1.9	0.2
Vasút <i>Chemins de fer</i>	—	2.9	58.2	105.7	43.3	1.4
Posta, telefon <i>Poste, Téléphone</i>	25.7	13.9	8.8	32.9	10.2	5.1
Össz. — <i>Total</i>	27.4	19.6	73.5	146.7	55.4	6.7
Különböző bevételek <i>Diverses recettes</i>	2.2	27.0	106.3	89.3	27.3	29.8
Összes bevétel <i>Ensemble des recettes</i>	181.6	158.3	252.6	324.0	177.8	87.0
Fejenkénti adóteher (£) <i>Contribution par habitant (£)</i> .	2.12	2.6	0.5	0.17	1.8	1.1
Vám- és adóbevételek aránya az összes bevételekhez (%) <i>Rapport des recettes de douanes et de contributions aux recettes totales (%)</i>	83.7	70.6	28.8	27.2	53.5	58.1

tettel minden lehető eszközt (adó, kölcsön, papírpénz) igénybevettek a háború finanszírozásánál; bizonyos határozott, jellegzetes pénzügyi politikai tendencia azonban az egyes országokban félre nem ismerhető módon megállapítható.

Angliában már a 18. századtól kezdve állandóan követett elv volt a hadikiadásoknak a lehető legnagyobb mértékben adóval való fedezése. Ezt az elvet követték az *Egyesült Államok* is a háború folyamán. *Franciaországban* a háború finanszírozását a kölcsönpolitika karakterizálta. *Németország* a 19. században szintén ezen az elvi alapon állott s bár közvetlen a háború kitérésére előtt ennek a politikának tekintélyes ellenfelei voltak (*Wolff, Wagner, Schmoller*) a világháború finanszírozása a kölcsönpolitika jegyében folyt le. *Olaszországban* és a *monarchiában* nem volt ez irányban határozottan kialakult felfogás. A monarchia politikája inkább a német mintához igazodott, míg *Olaszország*, különösen a háború vége felé, az angol-amerikai iskola elveit követte.

Hogy az egyes államok alább ismertetendő háborús pénzügyeiről világosabb képet kapjunk, célszerű lesz a békebeli állampénzügyi helyzetre vonatkozólag néhány adatot szem előtt tartanunk, melyeket a 6. számú táblázatban közlünk.

A vám, de különösen az adóbevételek, valamint az adóteher az adatokból kitűnően nagyon eltérő volt az egyes országokban s ezekből az adórendszer fejlett vagy fejletlen voltára, az államgazdaság szerepére s a jövő adóhatár kitolási lehetőségeire már a háború előtt érdekes következtetések voltak vonhatók. Az a helyzet, amit ezek a számok, valamint az államadósságokra vonatkozólag fentebb közölt táblázat adatai feltárnak, már előre determinálták azokat az irányokat, melyek az egyes államok pénzügyi politikája számára a nagy háborúban nyitva állottak.

Vizsgáljuk ezek után egyenkint a főbb hadviselő államoknak a háború finanszírozásánál követett gyakorlatát.

Nagy-Britannia. A háborús pénzügyi politikára a tradicionális *adóelv* nyomta rá bélyegét, bár az óriási kiadásokra való tekintettel, valamint a szövetségesek támogatása folytán a kölcsönöknek a kiadások fedezésénél jóval nagyobb szerep jutott, mint az adóknak. A háborús pénzügyminiszterek (*Lloyd George, Mac Kenna, Bonar Law*) mindegyike igen radikális adópolitikát folytatott. Jellemző az adómórára, hogy az adóterhek emelése ellen a legjobban sujtottak sem tiltakoztak. Az adóbevételek emelkedését nem új adók behozatalával, hanem a meglévők tételeinek

7. Nagy-Britannia háborús kölcsönei.

Emprunts de guerre de la Grande-Bretagne.

Kölcsonök <i>Emprunts</i>	Időpont <i>Epoque</i>	Kölcsön jellege <i>Caractère des emprunts</i>	Kölcsönösszeg (ezer £) — <i>Montant des emprunts (milliers de £)</i>
I. Hosszú lejáratú kölcsonök <i>Emprunts à long terme</i>	1914 XI.	3 ¹ / ₂ % war loan	331.798
	1915 III.	3 % exchequer bond	47.942
	1915 VI.	4 ¹ / ₂ % war loan	592.345
	1915 XII.	5 % exchequer bond	237.829
	1916 I.	5 % " "	34.262
	1916 VI.	5 % " "	62.495
	1916 X.	6 % " "	160.951
	1917 } I.	{ 5 % war loan	} 941.476
	1917 } I.		
	1917 IV.	5 % exchequer bond	82.110
	1917 X.	I. national war bond	616.193
	1918 IV.	II. " " "	482.531
1918 X.	III. " " "	273.976	
II. Rövid lejáratú kölcsonök <i>Emprunts à court terme</i>	1918 X.	Treasury bill	1,004.740
	1918 X.	Ways and means advances	455.180
	1918 X.	War saving certificates	214.021
III. Szövetségi közöi kölcsonök <i>Emprunts interalliés</i>	1918 októberig <i>jusqu'à octobre 1918</i>	Amerikai kereskedelmi kölcson — <i>Emprunt commercial américain</i>	1,308.400
		Amerikai kormánykölcson — <i>Emprunt du gouvernement américain</i>	3,945.000
			5,253 400

felemelésével érték el. (A hadinyereség adótétel pl. előbb 50%, majd 80%-ra emelkedett.) Rövidlejáratú kölcsönökhöz — treasury bills, ways and means advances, war saving certificates — csak a háború második évétől kezdve folyamodtak. E kölcsönök összege a háború végén 1673·9 millió fontot tett. Hosszulejáratú kölcsönöket (összesen 3863·9 millió font) csak 1917-től kezdve vettek nagyobb mértékben igénybe s ez időtől kezdve öltenek nagyobb méreteket a szövetségi kölcsönnyújtások (összesen 5253 millió font is. (L. a 7. sz. táblázatot.)

A kincstár erőfeszítését, mely különösen a vám- és adóbevételek emelésében jutott eredményes kifejezésre, a 8. számú összeállítás jellemzően szemlélteti.

8. Az angol állami bevételek és kiadások alakulása 1914—1918 évben.

Formation des recettes et dépenses d'Etat dans la Grande-Bretagne, en 1914—1918.

Megnevezés — Désignation	1914	1915	1916	1917	1918
	millió £ — millions de £				
Összes bevétel — Recettes totales	201	633	1502	2199	2690
Összes kiadás — Dépenses totales	197	560	1559	2198	2696
Összes adóbevétel — Contributions perçues	163	189	290	514	613
Egyéb bevétel — Autres recettes	35	37	47	59	94
Kölcsönbevétel — Recettes d'emprunts	3	407	1165	1626	1983
Adó aránya a kiadásokhoz (%) — Rapport des contributions aux dépenses (%)	82·7	33·7	18·6	23·4	22·6

Megállapítható, hogy Anglia összes háborús kiadásainak kb. $\frac{1}{5}$ részét adóbevételekből fedezte. Az adóteher elosztására pedig jellemző, hogy a háború vége felé az adóbevételek $\frac{3}{4}$ része a gazdagságra (vagyon-, jövedelemadó) és a gazdagodásra (hadinyereségadó) vetett adókból folyt be. Mily ellentét a többi európai hadviselő állam háborús pénzügyi politikájával!

Franciaország. Mint régebbi háborúit, úgy a világháborút is Franciaország csaknem kizárólag kölcsönökkel igyekezett finanszírozni a papírpénzgazdálkodással kiegészítve, 1916 végéig említésre méltó adóemelést nem volt, úgyhogy az adóbevételek még a rendes kiadásokat sem fedezték mindig ezekről is kölcsön által kel-

lett gondoskodni. Az adóbevétel 1913-ban 5089 millió, 1914-ben 3982, 1915-ben 3801, 1916-ban 4818, 1917-ben 6306 és 1918-ban 6533 millió frank volt. Figyelembe kell itt azonban venni, hogy az ország leggazdagabb és legiparosabb vidéke mindjárt a háború elején megszállás alá került, ami az adóforrást jelentősen csökkentette.

A francia háborús budgetre vonatkozólag pontos kimutatásokkal nem rendelkezünk. *Bogart* idézett munkája szerint a kiadások és bevételek a háború folyamán a következőképp alakultak:

Kiadás:

1914	14.512 millió frank
1915	23.671 " "
1916	34.192 " "
1917	43.463 " "
1918	44.306 " "

Összesen: **160.144** millió frank

E kiadások a következő bevételekből fedeztettek:

1. Hadikölcsön:

I. 1915 XI. 5%	15.205 millió frank
II. 1916 VIII. 5 "	11.514 " "
III. 1917 X I. 4 "	14.803 " "
IV. 1918 XII. 4 "	27.853 " "

Összesen: **69.375** millió frank

2. Bankelőlegek	17.802 " "
3. Szövetséges kölcsönök	28.215 " "
4. Független kölcsönök	24.912 " "
5. Budget bevételek	27.156 " "

Mindössze: **167.460** millió frank

Megjegyzendő, hogy a hadikölcsönök tényleges hozadéka az alacsony kibocsátási árfolyamok miatt lényegesen alacsonyabb volt (kb. 56 milliárd frank), mint a fenti összegek mutatják, melyek az aláírt összegeket reprezentálják. Figyelembe veendő még, hogy a bankjegyforgalom 1918-ban az 1913. évinek közel ötszörösére emelkedett, ami az inflációnak a háború finanszírozásában elfoglalt fontos szerepére mutat. Az a körülmény, hogy az adóforrás a háború folyamán nem vétetett kellő módon igénybe, hogy továbbá a nemzeti kölcsönök az összes háborús kölcsönöknek csak mintegy 40%-át teszik, a háború utáni pénzügyi rekonstrukció egyik nagy akadályja volt.

Olaszország. Jóllehet Olaszországban az adóterhek már békében is elég magasak voltak, mégis jelentősnek mondhatók azok a bevételi többletek, melyeket — különösen 1916-tól kezdve — a kincstárnak sikerült e téren elérnie. Az adóbevételek

1914. évi 2236 millió liráról 1915-ben 2655, 1916-ban 3564, 1917-ben 4531 és 1918-ban 5654 millió lirára emelkedtek, úgyhogy legalább a növekedő kölcsönszolgáltatást sikerült e bevételi növekedés folytán biztosítani. A háborús kiadások fedezésének egyéb formái gyanánt a hadikölcsönök, bankelőlegek, kincstárjegyek és szövetségközi kölcsönök szolgáltak.

A háborús pénzügyekre vonatkozó adatok a következők:

Év	Kiadás m i l l i ó l í r a	Budget-bevétel *	Deficit
1914/15	5.359	2.560	2.799
1915/16	10.504	3.707	6.797
1916/17	17.107	5.345	11.762
1917/18	25.299	7.533	17.766
1918/19	32.452	9.676	22.776

A deficithez számítandó még kb. 14 milliárd lirát kitevő nem fizetett kötelezettség és hadiadósság utáni kamathátralék, mellyel együtt a deficit kb. 75 milliárd lirára emelkedik. Ez az összeg a következő bevételi forrásokból fedeztetett:

1. hadikölcsönök:				millió lira
mobilizálási kölcsön	1915	I. 4 $\frac{1}{2}$ %		1.000
I. hadikölcsön	.. 1915	VII. 4 $\frac{1}{2}$ „		1.146
II. „	.. 1916	I. 5 „		3.014
III. „	.. 1917	„ 5 „		3.986
IV. „	.. 1918	„ 5 „		6.120
		összesen		15.266
2. államjegykibocsájtás				1.763
3. bankelőlegek				7.144
4. szövetséges kölcsönök				18.717
5. kincstárjegyek				13.494
		összesen		56.384

A deficit többi része — melyben az 1919. évi deficit is bennfoglaltatik — részben további függőkölcsönrel, részben papírpénzkibocsájtással fedeztetett. A háború első évében behozott hadinyereségadó kulcsa a következő évben már 60%-ra emeltetett. A bevételek fokozására új monopóliumokat is hoztak be (kávé, petróleum). Az egyenes és közvetett adók, mint bevételi források, csaknem egyenlő összegeket szolgáltattak. Az ország összes háborús adósságának alig 30%-a hosszúlejratú.

Oroszország. A hadviselő államok közül az orosz birodalom volt az első, mely legelőbb (1914 szeptember) bocsájtott ki hadikölcsönöket, melyeket 1917-ig szabályos időközökben megismételt. A háborús

pénzügyi politika elve volt a rendes kiadásokat adókból, a háborúsakat kölcsönrel és papírpénzzel fedezni. Miután a két bevételi forrás bőségesen állt rendelkezésre, az adófedezetnek különösebb szerep nem jutott. A háborús kiadásokat és azok fedezetét, valamint a belső hadikölcsönök eredményét az alábbi adatok szemléltetik:

É v	Kiadás	Bevétel	
		kölcsönök	papírpénz
millió dollár			
1914	1.273	1.310	614
1915	4.687	6.475	1.220
1916	7.634	4.218	1.643
1917 (szept 1-ig) ..	9.000	4.828	4.633
Összesen:	22.594	16.831	8.110

A szövetségesektől felvett kölcsönök összege 4508 millió dollárt tett ki. A belső hadikölcsönök a következők voltak:

I d ő	Kamat-típus	Kibocsájtott kölcsönök névértéke
	%	millió rubel
1914 szeptember	5	500
1915 március	5	500
1915 május	5—5 $\frac{1}{2}$	1.000
1915 november	5 $\frac{1}{2}$	1.000
1916 február	5 $\frac{1}{2}$	2.000
1916 október	5 $\frac{1}{2}$	3.000
1917 március	5	2.500
Összesen:		10 500

A bankjegyforgalom volumenje 1917. év végén az utolsó békebeli esztendőnek tízszeresére nőtt.

Amerikai Egyesült Államok. Az a gazdasági fellendülés, mely az Egyesült Államokban az európai hadviselők számára történt szállítások folytán előállott, a háborúba lépő új hadviselő számára óriási méretű adóemelését tett lehetővé, amit a háború első évétől kezdve az adófedezeti teória acceptálása következtében ki is használtak. Az emelkedő háborús kiadások fedezésére azonban a legradikálisabb adóemelés sem bizonyult elegendőnek s a 9. számú tábla azt mutatja, hogy a háború előrehaladtával az adóbevételek mindinkább csökkenő arányban fedezték a hadikiadásokat. Az a körülmény, hogy az adóprésnek maximumig való fokozása sem bizonyult elégségesnek a horribilis költsé-

gek fedezésére, azt mutatja, hogy a tiszta adófedezeti teória, a modern háborúk roppant kiadásait tekintve véve, nem vihető keresztül.

A háborús pénzügyekre vonatkozó adatokat az alábbi tábla tartalmazza:

9. Bevételek és kiadások a háborus évek alatt az Amerikai Egyesült Államokban.

Recettes et dépenses des Etats-Unis en 1917—1919.

Megnevezés <i>Désignation</i>	1917	1918	1919	1917 IV— 1919 VI.
	millió dollár <i>millions de dollars</i>			
Összkiadás — <i>Dépense totale</i>	3.046	21.813	34.729	59.588
Hadi kiadás — <i>Dépense de guerre</i> ..	1.361	13.079	17.821	32.261
Kölcsön szövetségeseknek — <i>Emprunts à des alliés</i>	885	4.738	3.479	9.102
Háborus kiadás kölcsön nélkül — <i>Dépense de guerre sans les emprunts</i>	476	8.341	14.342	23.159
Adóbevételek — <i>Recettes provenant de contributions</i>	1.035	3.879	4.500	9.414
Hadiadóbevételek <i>Recettes de contributions de guerre</i> ..	409	3.253	3.874	7.536
Háborus kiadás és háborus adók aránya (%) — <i>Rapport des dépenses et des contributions de guerre (%)</i>	30	24,8	21,7	23,3

Az Amerikai Egyesült Államok elsősorban az egyenes adókra támaszkodik a bevételek emelésénél (jövedelmi-, hadinyereségadó). Jellemző az adóemelés mértékére, hogy pl. a jövedelemadóhoz fűződő egyéb adók kulcsa 81%-ig emelkedett.¹⁾ A háborúbalépés elején egyidejűleg rövidlejáratú kincstárjegyekkel operáltak s csak 1917 júniusában bocsátották ki az első szabadságkölcsönt. A kölcsön hozadéka a következő volt:

		Millió dollár
1917 június	I. szabadságkölcsön	3 $\frac{1}{2}$ 0/0 2·0
1917 november	II.	4 " 3·9
1918 március	III.	4 $\frac{1}{4}$ " 4·2
1918 szept.	IV.	4 $\frac{1}{4}$ " 7·0
1919 április	győzelmi kölcsön	4 $\frac{3}{4}$ " 5·2
Összesen:		22·3

A háborús kölcsönöket illetőleg megemlítendő, hogy azokat állandóan túljé-

¹⁾ Az adók közül különösen a jövedelemadó hozott roppant bevételeket, 1914-ben 71·4, 1917-ben 359·7 és 1918-ban 2.839 millió dollárt szolgáltatott ez az adónem, melynek kombinált kulcsa a 2 millió fölül jövedelemnél 67%-ig emelkedett.

gyezték, úgyhogy az aláírások redukálására volt szükség.

Az adóforrás erős igénybevétele s az a körülmény, hogy a háborús kölcsönök csaknem egészen hosszúlejáratú, könnyen kezelhető belföldi címletekből állnak, ad-ják részben a magyarázatot annak, hogy az állami pénzügyek egyensúlya a háború befejezése után nem volt veszélyeztetve.

Németország. A háború kitörésekor a kölcsönfedezeti elv volt az uralkodó, amit támogatott a háború rövid időn belül való győzelmes befejezésének hiedelme, mely a remélt jóvátételek által a kölcsönterher gyors törlesztésére számított. Helfferich pénzügyminiszter még a hadinyereségadó behozatala ellen is tiltakozott, amit a háború utánra halasztandónak vélt. Az adóbevételek ily módon még a háborús kölcsönök kamatszolgáltatásának terheit sem fedezték, amelyek 1914-től 1919-ig a következő mértékben emelkedtek: 376, 1248, 2518, 4248, 6431 és 8800 millió márka. Minél kisebb lett azonban a remény a háború gyors és győzelmes befejezésére, oly mértékben módosult az ország finanszírozási politikája is s annál erősebben kezdték a kölcsönök és papírpénz mellett az adóprést is igénybe venni. 1916-ban léptették életbe a hadinyereségadót, melynek hozama a következő évek folyamán (1916—1918) 500, 1300, illetve 2900 millió márka volt, ami jellemzően mutatja, hogy a német pénzügyi politika mily fontos bevételi forrásokat hagyott éveken keresztül kihasználatlanul. A hadinyereségadón kívül a birodalmi adórendszer különösen az indirekt adókra támaszkodott (vasúti és postai tarifa, dohány- és szénfogyasztási adó), míg az egyes államok főleg az egyenesadókat emelték. Végeredményben a két adónemből származó jövedelem közel egyforma volt. A háborús budgetre vonatkozó adatok a következők:

	Kiadás	Bevétel	Deficit
	millió márka		
1914	8654	2351	6303
1915	25708	1735	23973
1916	27741	2029	25712
1917	52015	7830	44185
1918	44031	6795	37235
1919	74405	8834	65571

A deficit eltüntetésére a 325 millió márkát kitevő hadikincsen, a 200 millió márkás orosz kárpótláson s a 2 milliárd márkás belga hadisarcon kívül túlnyomórészt hadikölcsönök szolgáltak, melyek szabályos

időközökben (március, szeptember) bocsájtattak ki évenként, hasonló feltételek mellett. Ezek eredményét az alábbi összeállítás mutatja:

I. 1914 IX.	5 %	4480	millió	márka
II. 1915 III.	5 "	9106	"	"
III. 1915 IX.	5 "	12162	"	"
IV. 1916 III.	4 $\frac{1}{2}$ "	10767	"	"
V. 1916 IX.	4 $\frac{1}{2}$ "	10699	"	"
VI. 1917 III.	4 $\frac{1}{2}$ "	12979	"	"
VII. 1917 IX.	4 $\frac{1}{2}$ "	12626	"	"
VIII. 1918 III.	4 $\frac{1}{2}$ "	14789	"	"
IX. 1918 IX.	4 $\frac{1}{2}$ "	10434	"	"
Összesen		98042	millió	márka

E kölcsönökön kívül kb. 6 milliárd értékű kincstárjegyet bocsájtottak ki s bankelőlegeket kb. 27 milliárd márka erejéig vettek igénybe. Ezekhez számítandó még 40 millió márka értékű kölcsön az Egyesült Államokban. A birodalom összes háborús adósságainak 64% -a hosszúlejáratú. Az erős igénybevétel folytán a jegyforgalom 1918 végén az 1914. évihez képest megtízszereződött.

Magyarország és Ausztria. A mobilizáció első költségeinek fedezésére a monarchia mindkét állama kincstárjegyek ellenében bankkölcsönöket, majd közvetlen jegybankelőlegeket vett igénybe, amihez járult még a német bankok által 6% -os kincstár-

jegyek ellenében nyújtott kölcsön. A két állam a jegybankot a háború egész tartama alatt részben váltók, részben egyszerű kötelezvények ellenében állandóan igénybe vette. Az első fundált kölcsönök 1914 novemberében bocsájtattak ki, amelyek éppúgy, mint Németországban, szabályos időközökben (május, november) megismételtettek. Azonban ellentétben Németországgal, a kölcsönök elsősorban nem a bankelőlegek visszafizetésére s a kintlevő kincstárjegyek fundálására, hanem a szállítások fizetésére s egyéb jövő szükségletekre fordítottak, míg a függő adósság megújított. Mint Németországban, a Monarchiában is hadikölcsönirodák állítottak fel, melyek értékpapírokra kölcsönt adtak az aláíróknak s ily módon a magánosok vagyonának az a része, mely értékpapírokban volt immobilizálva, liquiddá tétetett. Az Ausztria által kibocsájtott hadikölcsönöket az alábbi összeállítás mutatja:

I. 1914 XI.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	kötvénykölcsön	2.166	mill.	kor.
II. 1915 V.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	"	2.645	"	"
III. 1915 XI.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	"	4.135	"	"
IV. 1916 V.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	"	4.448	"	"
V. 1916 XI.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	"	4.393	"	"
VI. 1917 V.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	"	5.279	"	"
VII. 1917 XI.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	"	5.495	"	"
VIII. 1918 V.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	"	5.671	"	"
Összesen			34.232	mill.	kor.

10. A magyar hadikölcsön.

Emprunts de guerre de la Hongrie.¹⁾

A h a d i k ö l c s ö n					
száma Nombre	n e m e — G e n r e		névértéke Valeur nominale	befolyt összege Produit	
de l'emprunt de guerre					
			k o r o n a —	c o u r o n n e s	
I.	1914 XI.	6 %	járadékkölcsön — rente	{ 1.215,341.150 14,440.050	{ 1.180,460.859 14,025.620
II.	1915 V.	6 %	" "	{ 574,915.750 300.000	{ 558,243.193 292.125
II.	1915 V.	5 %	" "	557,619.000	506,741.842
III.	1915 XI.	6 %	" "	1.980,971.600	1.924,117.714
III.	1915 X.	5 %	pénztárjegykölcsön — bons du Trésor	285,000.000	279,300.000
IV.	1916 V.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	" "	1.289,871.000	1.190,550.933
IV.	1916 V.	6 %	járadékkölcsön — rente "	650,930.650	632,248.940
V.	1916 XI.	6 %	" "	871,034.000	846,035.324
V.	1916 X.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	törlesztés. kölcs. — rente amortissable	887,380.000	843,011.000
V.	1916 XI.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	pénztárjegykölcsön — bons du Trésor	600,000.000	592,500.000
VI.	1917 V.	6 %	járadékkölcsön — rente	1.852,263.200	1.799,103.246
VI.	1917 III.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	pénztárjegykölcsön — bons du Trésor	700,000.000	700,371.072
VII.	1917 XI.	6 %	járadékkölcsön — rente	1.375,154.500	1.335,687.565
VII.	1917 XI.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	" "	924,436.300	843,548.123
VII.	1917 VII.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	pénztárjegykölcsön — bons du Trésor	700,000.000	691,250.000
VIII.	1918 IV.	5 %	" " " "	950,000.000	911,625.000
VIII.	1918 V.	5 %	" " " "	285,000.000	285,000.000
VIII.	1918 VI.	5 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	járadékkölcsön — rente	2.870,399.850	2.664,369.861
Összesen — Total			18.585,057.050	17.798,482.417	

¹⁾ Dr. Teleszky János: A magyar állam pénzügyei a háború alatt (264. és 265. lap).
Jean Teleszky: Les finances de l'Etat hongrois pendant la guerre (pages 264 et 265).

Megjegyzendő, hogy 1916 és 1917-ben a kölcsönökkel kapcsolatban pénztárjegyek is kibocsájtásra kerültek. Magyarországon a hadikölcsönök felvétele szintén azonos kamatozású járadékkötvények kibocsátása által történt s a 2., 4., 5., 7. és 8. hadikölcsönrel kapcsolatban 5½%-os adómentes járadékkötvények, illetve adómentes pénztárjegyek is kibocsájtásra kerültek.

A magyar gazdasági életet túlerősen igénybevevő kötvénykibocsátások, kapcsolatban a kötvények lombardirozásának megkönnyítésével, erősen hozzájárultak az infláció növeléséhez, mely különben sem lett volna elkerülhető. A bankjegyforgalom, amit a meghódított területek igénylése is fokozott, az 1914. évi 2095 milliárdról 1918 végén 35.474 milliárd koronára növekedett a monarchiában. A kettős monarchia háborús pénzügyi politikájában az adóztatási elv valamivel erősebben érvényesült, mint Németországban, bár korántsem volt az adóztatás igénybevétele oly mértékű, hogy a háborús terhek fedezésénél komolyabb szerepet játszhatott volna. Az erősebb adóztatásra való törekvés mindenestre megvolt, de az adórendszer (különösen a magyar adórendszer) tökéletlensége, az adómorál fejletlen volta s a monarchia gazdasági teljesítőképesége elég szűk határokat szabtak ezirányban. Ausztriában különösen az örökösödési és kereseti adókat emelték s különösen radikális volt a jövedelem és tantième-adókulcs növelése (100—120%). Magyarországon az

intenzívebb adópolitika terén csak 1916-ban tétettek az első komolyabb lépések, a jövedelem- és vagyoadó, valamint a hadinyereségadó behozatala révén. A tényleges adóhozadék lényegtelen emelkedése azonban még a háborús kölcsönök kamatszolgáltatának fedezésére sem bizonyult elegendőnek s mivel az 1916-ban inaugurált erőlyesebb adópolitika a következő években megakadt, az adóforrásból eredő jövedelemre a háború finanszírozásánál az ország, sajnos, nem támaszkodhatott kellő mértékben, ami háborús pénzügyi politikánk tökéletlenségére mutat.

Ha az egyes országokban követett pénzügyi politika eredményeit összefoglaljuk, megállapíthatjuk, hogy minden állam úgy a kölcsönöket, mint az adókat, mint pedig a papírpénzt (az Egyesült Államok kivételével) igénybevette a háború finanszírozásánál, azonban az egyes fedezeti formák aránya a különböző országokban óriási eltérést mutat. Az adó- és kölcsönpolitika végleteit egyfelől Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, másfelől Franciaország és Oroszország képviselik. A két háttár közt helyezkednek el sorrendben Olaszország, Németország, Magyarország és Ausztria. A különböző fedezeti formák arányait jellemzően mutatja a 11. sz. összeállítás.

Kétségtelen, hogy azok az államok, amelyek csaknem kizárólag kölcsönrel finanszírozták a háborút, a pénz depreciációja következtében jórészt szabadultak adósságterheiktől, míg pl. Anglia és az

11. A háborús költségek fedezése bevételi források szerint.

Couverture des dépenses de guerre suivant les sources de recettes.

Állam — <i>Etat</i>	Adófedezet <i>Couvert. de contributions</i>	Hadikölcsön-fedezet <i>Couv. d'emprunts de guerre</i>	Függőkölcsön (pénztárjegy, papírpénz- stb.) fedezet <i>Couv. de dette flottante (bons du Trésor, papier monnaie, etc.)</i>	Külföldi kölcsön-fedezet <i>Couv. d'emprunts étrangers</i>	Összesen <i>Total</i>
			o/o		
Amerikai Egyesült Államok — <i>Etats-Unis</i>	23·3	76·7	—	—	100·0
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i> ..	19·7	44·3	21·9	14·1	100·0
Olaszország — <i>Italie</i>	9·0	24·0	35·0	32·0	100·0
Oroszország — <i>Russie</i>	—	20·0	63·0	17·0	100·0
Németország — <i>Allemagne</i>	6·0	60·0	34·0	—	100·0
Ausztria — <i>Autriche</i>	3·5	54·3	35·6	6·6	100·0
Magyarország — <i>Hongrie</i>	5·2	53·1	36·6	5·11	100·0
Franciaország — <i>France</i>	—	43·0	36·0	21·0	100·0

Egyesült Államok, melyeknek valutája stabil maradt, óriási kölcsönterheket kénytelenek viselni. Téves volna azonban e körülményből a kölcsönpolitika helyességére következtetni, mivel egyfelől a nagymennyiségű belföldi kölcsön folytán előálló pénzés egyéb ingóértékromlás az illető országok gazdasági életében legalább oly mérvű károkat okoztak, mint amily mértékű volt az adósság automatikus összezsugorodása, másfelől a kölcsönértékdevalválódás az államhitelbe vetett bizalom megrendüléséhez vezethet, melynek káros következményei esetleges újabb kritikus időkben kiszámíthatatlanok lehetnek.

Az egyes főbb hadviselő államok háborús pénzügyeinek ismertetésével kapcsolatban nem lesz érdektelen befejezőképp egy

pillantást vetni azokra az adatokra, melyek a világháború pénzügyi költségeiről számolnak be. E költségeknél természetesen nincsenek figyelembevéve azok, amelyek a háború liquidálásával kapcsolatban merültek fel, valamint az ingó és ingatlan vagyonyokban (épületek, hidak, utak, szállítási eszközök stb.) a háborús pusztítással kapcsolatban beállott károk, valamint az emberéletben esett pusztítások, vagyis általában az összes indirekt költségek. A kérdés szintézisével *Jèze, Bogart, Seligmann és Knauss*¹⁾ foglalkoztak behatóbban. Az alant közölt adatok e szerzők munkái nyomán vannak összeállítva. *Bogart* adatai alapján a háború költségei a következők voltak:

12. A hadviselő államok háborús kiadásai *Bogart* szerint.

Dépenses de guerre des Etats belligérants suivant M. Bogart.

Á l l a m — É t a t	Bruttó kiadás <i>Dépenses brutes</i>	Kölcsönök szövetségeseknél — <i>Emprunts à des alliés</i>	Nettó kiadás <i>Dépenses nettes</i>
	d o l l á r — d o l l a r s		
Amerikai Egyesült Államok — <i>Etats-Unis</i> ..	32.080,266.968	9.455,014.125	22.625,252.843
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i>	44.029,011.868	8.695,000.000	35.334,011.868
Egyéb angol ter. — <i>Autre territ. angl.</i> .. .	4.493,813.072		4.493,813.072
Franciaország — <i>France</i>	25.812,782.800	1.547,200.000	24.265,582.800
Oroszország — <i>Russie</i>	22.593,950.000		22.593,950.000
Olaszország — <i>Italie</i>	12.313,998.000		12.313,998.000
Egyéb entente — <i>Autres pays de l'entente</i> ..	3.963,867.914		3.963,867.914
Összesen: — <i>Total</i> :	145.287,690.622	19.697,214.125	125.590,476.497
Németország — <i>Allemagne</i>	40.150,000.000	2.375,000.000	37.775,000.000
Ausztria — <i>Autriche</i>	12.807,414.200		12.807,414.200
Magyarország — <i>Hongrie</i>	7.815,546.400		7.815,546.400
Törökország és Bulgária — <i>Turquie et Bulgarie</i>	2.245,200.000		2.245,200.000
Összesen: — <i>Total</i> :	63.018,160.600	2.375,000.000	60.643,160.600
Mindössze: — <i>Total général</i> :	208.305,851.222	22.072,214.125	186.233,637.097

* Némileg eltérő eredményre jut *Seligmann*, akinek számításait, kutatásainak újabb keletűségére való tekintettel, melyeknél a legutolsó hivatalos kimutatásokra támaszkodott, pontosabbaknak lehet tekintenünk. (L. 13. sz. táblát.)

Bogart adataira vonatkozólag *Teleszky* megjegyzi, hogy Magyarország költségei kissé magasán, viszont Ausztriáé alacsonyán vannak értékelve. (Az ő adatai szerint *Bogart* számítási módszere alapján Magyarország háborús költségei 6652 millió dollárt tettek volna.) Az entente és a központi hatalmak összkiadásainak szembeállításánál a következőket írja: „Egyáltalában a há-

ború költségei abszolút véve a központi hatalmagnál kisebbek voltak, mint az entente-hatalmagnál, ami nyilvánvalólag arra vezethető vissza, hogy az utóbbi hatalmak nem voltak elzárva a semleges külföldtől s ezáltal de különben is, nagyobb volt az ipari teljesítőképességük, minélfogva bár aránylag nagyobb pénzáldozatok révén, a modern hadviselés technikai vívmányait jobban kihasználták s a hadsereg és lakosság ellátását is jobban biztosíthatták, úgyhogy az entente-államok költségesebb hadviselési

¹⁾ Robert Knauss: Die deutsche, englische und französische Kriegsfinanzierung. Berlin 1923.

13. A világháború összkiadásai Seligmann szerint.
Dépenses totales de la guerre de 1914—1918, d'après M. Seligmann.

Á l l a m — E t a t	Háborús időszak <i>Période de la guerre</i>	Összes háborús költség — <i>Total</i> <i>de la dépense</i> <i>de guerre</i>
	millió dollárban — <i>millions de dollars</i>	
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i>	1914 VIII. 4—1919 III. 31.	41.887
Ausztrália — <i>Australie</i>	" " " " " "	1.461
Uj-Zéland — <i>Nouvelle-Zélande</i>	" " " " " "	365
Kanada — <i>Canada</i>	" " " " " "	1.545
Délafrika — <i>Afrique du Sud</i>	" " " " " "	243
India — <i>Indes</i>	" " " " " "	584
Brit birodalom — <i>Empire britannique</i>	1914 VIII. 4—1919 III. 31.	46.085
Franciaország — <i>France</i>	1914 VIII. 3—1919 III. 31.	32.617
Oroszország — <i>Russie</i>	1914 VIII. 1—1917 X. 31.	26.522
Olaszország — <i>Italie</i>	1915 V. 23—1919 V. 31.	15.636
Belgium — <i>Belgique</i>	1914 VIII. 2—1918 X. 31.	1.387
Románia — <i>Roumanie</i>	1916 VIII. 27—1918 X. 31.	907
Szerbia — <i>Serbie</i>	1914 VII. 28—1918 X. 31.	635
Amerikai Egyesült-Államok — <i>Etats-Unis d'Amérique</i>	1917 IV. 5—1919 VI. 30.	32.261
<i>Entente államok — Pays de l'entente</i>		156.050
Németország — <i>Allemagne</i>	1914 VIII. 1—1919 X. 31.	48.616
Magyarország és Ausztria — <i>Hongrie et Autriche</i>	1914 VII. 28—1919 VII. 31.	24.858
Törökország — <i>Turquie</i>	1914 XI. 3—1918 X. 31.	1.802
Bulgária — <i>Bulgarie</i>	1915 X. 4—1918 X. 31.	732
<i>Központi hatalmak — Empires centraux</i>		76.008
Összesen — Total		232.058
Kölcsönök szövetségeseknek: — <i>Emprunts à des Alliés</i> :		
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i>		8.467
Franciaország — <i>France</i>		1.293
Németország — <i>Allemagne</i>		2.261
Egyesült Államok — <i>Etats-Unis</i>		9.102
<i>Összesen — Total</i>		21.123
Összes államok netto kiadása — Dépenses nettes de tous les Etats		210.935

módja, helyesebben e költségesebb hadviselés lehetősége volt győzelmüknek legalább is egyik tényezője“.

Érdekes Seligmannak a háborús kiadások napi átlagáról összeállított kimutatása, amit — nagyon helyesen — úgy számít, hogy nem a háború *alatti*, hanem csak a *háborús* kiadást veszi figyelembe. Az eredmény a 14. sz. tábla szerint alakul.

A napi kiadások emelkedése, még ha a valuta értékének csökkenését — amit a szerző a dollárra való átszámításnál nem vett figyelembe — tekintetbe is vesszük, igen jelentékenynek mondható s különösen Nagy-Britanniában és az Amerikai Egyesült Államokban volt feltűnő erős.

A világháború költségei az egyes államok adósságterhét óriási mértékben megnövelték. A 15. sz. táblázatban a háború előtti és utáni államadóssági álladékokat adjuk Seligmann nyomán, azzal a megjegyzéssel, hogy a világháborúból eredő kölcsönök és egyéb adósságok az egyes országokban mutatkozó pénzértéksökkenés figyelembevétele nélkül vannak dollárra átszámítva.

14. A háborús kiadások napi átlaga a főbb hadviselő államokban.

Moyenne par jour des dépenses de guerre dans les principaux Etats belligérants.

Év <i>Année</i>	Nagy-Britannia <i>Gr.-Bretagne</i>	Franciaország <i>France</i>	Németország <i>Allemagne</i>	Olaszország <i>Italie</i>	Oroszország <i>Russie</i>	Ausztria ¹⁾ <i>Autriche</i>	Egy.-Államok <i>Etats-Unis</i>
	millió dollár — <i>millions de dollars</i>						
1914	9.46	8.46	13.3	—	5.8	6.4	—
1915	18.16	12.2	15.9	4.4	12.9	8.7	—
1916	26.69	17.6	22.7	7.5	21.6	10.4	25
1917	33.36	32.4	31.0	10.4	47.0	12.3	25
1918	31.75	—	34.5	6.5	—	—	53

¹⁾ Magyarországnak nélkül. — *Sans la Hongrie.*

15. A világháborúban résztvevő államok államadóssága a háború előtt és után.

Dette publique avant et après la guerre des pays ayant pris part à la guerre de 1914—1918.

O r s z á g — P a y s	Háború előtt <i>Avant la guerre</i>		Háború után <i>Après la guerre</i>		Hadiadósság <i>Dette de guerre</i>
	millió dollár — <i>millions de dollars</i>				
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i>	1914 VIII.	3.165	1919 III.	37.221	34.056
Ausztrália — <i>Australie</i>	1914 VIII.	472	1919 I.	1.634	1.162
Kanada — <i>Canada</i>	1914 VIII.	332	1919 VIII.	1.684	1.352
Új-Zéland — <i>Nouvelle Zélande</i>	1914 VIII.	487	1919 III.	828	341
Délfriká — <i>Afrique du Sud</i>	1914 VIII.	614	1919 III.	846	232
Brit birodalom — <i>Empire britannique</i>		5.070		42 213	37.143
Franciaország — <i>France</i>	1914 VII.	6.291	1918 XII.	32.322	26.031
Oroszország — <i>Russie</i>	1914 VII.	4.623	1917 IX.	25.383	20.760
Olaszország — <i>Italie</i>	1915 V.	2.621	1919 V.	15.009	12.388
Belgium — <i>Belgique</i>	1914 VIII.	722	1919 IV.	1.888	1.166
Románia — <i>Roumanie</i>	1916 VIII.	292	1918 X.	1.020	728
Szerbia — <i>Serbie</i>	1914 VII.	271	1918 X.	730	459
Japán — <i>Japon</i>	1914 VII.	1.247	1918 VII.	1.265	18
Amerikai Egyesült-Államok — <i>Etats-Unis</i>	1917 IV.	1 190	1919 VI.	24 232	23.042
Entente hatalmak — <i>Puissances de l'entente</i>		22.327		144.062	121.735
Németország — <i>Allemagne</i>	1914 VIII.	1.126	1919 X.	48.552	47.426
Magyarország és Ausztria — <i>Hongrie et Autriche</i>	1914 VIII.	3.726	1919 VII.	28.584	24.858
Törökország — <i>Turquie</i>	1914 XI.	485	1918 X.	2.002	1 517
Bulgária — <i>Bulgarie</i>	1915 X.	219	1918 X.	974	755
Központi hatalmak — <i>Empires centraux</i>		5.556		80.112	74.556
Mindössze — <i>Total</i>		27.883		224.174	196.291

Ha a végösszegeket összehasonlítjuk a háború 210 milliárd dollárt kitevő költségével, láthatjuk, hogy a nagy háborúnak csaknem összes kiadása kölcsönök útján nyert fedezetet. A különbség — kb. 15 milliárd dollár — jelent csupán adófedezetet, amit csaknem egészben Nagy-Britannia és az Egyesült Államok teremtettek elő. Ha ezeket az adósságterheket az egyes országok háborúelőtti nemzeti vagyonához viszonyítjuk, meglepő arányszámokat kapunk, melyek azt mutatják, hogy az államadósság az Egyesült Államokban 12, Oroszországban 40, Nagy-Britanniában 55, Franciaországban 56, Németországban 67, Olaszországban 69 s Magyarországon és Ausztriában is körülbelül ugyanannyi százalékát teszi a nemzeti vagyon értékének. A számok úgy az államadóssági, mint a nemzeti vagyon adatok becslésszerű jellegeből kifolyólag csupán hozzávetőlegesek s így óvakodnunk kell ezekből téves következtetéseket vonni. Óvatosságra int különösen az a körülmény, hogy az adósságokra vonatkozó adatok az illető országok pénznemének az érmeparitás szerinti alapulvételével számítottak át dollárra, tehát a legtöbb országban, különösen ahol a pénzér-

tekesőkenés erős volt, jóval kisebb valószínűségekre kell számolnunk.

Ha a fentközlött összefoglaló adatokat kellő óvatossággal mérlegeljük, végeredményben az alábbi következtetésekre jutunk:

1. A háborús kiadások az egyes években felemésztették a nemzeti jövedelmet, vagyis a nemzeti vagyon nem növekedett, sőt, ezen túlmenően;

2. a háborús pusztítások folytán a nemzeti vagyonállag csökkent, különösen azokban az országokban, melyeknek területén a háború folyt;

3. kivéve a központi hatalmakat, a legtöbb országban óriási effektív adósságteher maradt fenn s ennek egy tekintélyes része — a szövetségközi kölcsönök — valószínűségeként terheli az egyes államok nemzeti vagyonát.

Kétségtelen, hogy még hosszú évek megfeszített munkája lesz szükséges ahhoz, hogy a világgazdaság a háború súlyos csapásait kiheverje. A háborús hagyaték likvidálásának s az általános konszolidációs munkának mindenesetre az állami és szövetségközi adósságok végleges rendezése lesz egyik legkomolyabb problémája.

Hajdrik Sándor dr.

© KONZULI JELENTÉSEK ©

A Magyar Statisztikai Szemlében az egyes államokról megjelent utolsó konzuli jelentések:

Állam neve	Évf.	Old.	Állam neve	Évf.	Old.	Állam neve	Évf.	Old.	Állam neve	Évf.	Old.
Amerikai Egy. Áll.	1926	703	Cseh-Szlovákia...	1928	433	Görögország	1926	982	Olaszország	1927	77
Ausztria	1927	809	Esztorország	1928	227	Kanada	1926	110	Románia	1926	317
Bajorország	1928	532	Finnország	1926	759	Mexikó	1927	889	Svájc	1928	622
Brazília	1927	708	Franciaország	1926	709	Németbirodalom ..	1928	321	Sz. H. Sz. állam..	1928	524
Bulgária	1927	698							Törökország	1927	595

Svájc.

Suisse.

A berni m. kir. követség gazdasági jelentése az 1927. évről.

Svájc az 1927. esztendőt minden tekintetben a jobbak közé sorozhatja. A háború után beállott általános pangás jóformán teljesen megszűnt. Mezőgazdasága, állattenyésztése jól prosperált. Gyári és iparosai nemcsak készletre, hanem rendelésre is dolgoztak. Kivitele tetemesen (1926-tal szemben több mint 10%-kal) emelkedett. Munkanélkülieinek száma aránylag csekély volt. Idegenforgalma — jövedelmének egyik főforrása — szintén növekedett. Államháztartása, bár még mindig deficittel zárult, hasonlóképp a tartós javulás képét mutatja.

Az elmúlt gazdasági esztendő javulását Svájc szempontjából ama körülmény is elősegítette, hogy a szomszédos államok pénzrendszerének rendezése folytán az általános közgazdasági helyzet szilárdulása is sokat haladt. A belga és az olasz valuta törvényes s a francia frank tényleges stabilizációja következtében ugyanis Svájc megszabadult a „gyenge pénzű“ országok versenyétől. Ennek hatása például Németországgal szemben az 1927. év folyamán már meg is nyilvánult, amennyiben Svájcnak 1927. évi németországi exportja oly nagy mértékben emelkedett, hogy az Svájc eleddig legjobb vevője, Nagy-Britannia felé irányuló kivitelét is túlszárnyalta.

Svájc gazdasági pozícióját és külföldi kereskedelmi összeköttetését az elmúlt évben is kereskedelmi szerződések kötésével igyekezett erősíteni. 1927-ben Cseh-Szlovákiával, Finnországal és Törökországgal létesített kereskedelmi egyezményeket. A Franciaország és Svájc között 1906. évben kötött kereskedelmi szerződéshez pedig, mely a francia-német új kereskedelmi egyezmény határozmányai következtében Svájcra igen hátrányossá vált, hosszúságos tárgyalások után Svájcnak sikerült egy pótszerződést létrehoznia.

Svájc gazdasági helyzetének és versenyképességének javulására bénítólag hat az életstandard aránylag magas színvonala, a drága házbérek s

mindezekből kifolyólag a magas munkabérek. Így például 1927 decemberében az élelmiszer 60, a fűtési és világítási anyag 41, a ruházat 62 és a házbér 74°/o-kal volt még mindig drágább, mint 1914 június havában.

Magyarországnak, mellyel Svájc meglehetősen élénk kereskedelmi forgalmat bonyolít le, érdeklődéssel kell szemlélnie Svájc gazdasági helyzetét. Minél nagyobb Svájcnak vásárló képessége, annál több eshetőség nyílik a magyar mezőgazdasági termékek, vágóállatok, szárnyas, tojás toll Svájcba irányuló kivitelének fokozására.

Mezőgazdaság.

A háborús tapasztalatok arra indították Svájc vezető köreit, hogy a belföldi gabonatermelés emelését mindenképpen előmozdítsák, ami az ideiglenes gabonamonopólium bevezetésével, valamint a termelők részére törvényes intézkedés folytán nyújtott kedvezmények életbeléptetésével sikerült is.

A svájci mezőgazdaság jövedelmének 75%-a tejtermékekből, állattenyésztésből és állati termékekből kerül ki, a termelés elsősorban ezekre összpontosodik.

Legújában azonban a *szárnyastenyésztést* és a *tojástermelést* is fokozzák, úgyhogy a szárnyasfogyasztás 47%-át és a tojás 63%-át a belföldi termelés tudja fedezni. Mindazonáltal Svájc még körülbelül 60 millió frank értékben kénytelen szárnyast és tojást importálni.

A svájci mezőgazdaság egyik legfontosabb termelési és jövedelmi ágát a *saft* képezi. Nemkülönböztetve nagy súlyt fektetnek a takarmány, burgonya, gyümölcs és a szőlőtermelésre is.

A svájci mezőgazdaság az 1927. évet, dacára a nyári szeszélyes időjárásnak, aránylag kedvező eredménnyel zárta. A belföldi termelők *gabonatermésükből* 1927. év végéig 4.500 vagónt szállítottak le a szövetségi gabonakezelőségnek (1926-ban csak 4.000-et) és tavaszig előreláthatólag még to-

vábbi 1.000—1.200 vagón fog beszállíttatni, úgyhogy az aratási eredmény körülbelül 5.500—5.700 vagón lesz, az 1926. évi 4.800 vagónnal szemben. Az 1927. évi többlet legnagyobb része Vaud-kantonra esett.

Az 1927. évi termésmennyiségnek eredménye a következő:

Termény	mennyiség 1.000 q-ban
Búza (őszi, tavaszi, tönköly)	1.628
Rozs (őszi, tavaszi)	421
Kétszeres	123
Árpa (őszi, tavaszi)	127
Zab	444
Kukorica	39
Burgonya	6.700

A *gyümölcsstermés*, alma és körte kivételével, gyenge volt. Svájc asztali gyümölcskivitele az amerikai, ausztráliai, olasz és osztrák verseny miatt nagyon háttérbe szorult. A *szőlőtermés* a gyakori jégverés miatt gyenge volt.

A *szénatermés* mennyiség tekintetében jó volt, minőségének azonban a rossz időjárás némileg ártott. Az *össztermés* körülbelül 40 millió métermázs volt.

Az 1927. évben a mezőgazdaság nyers hozadékát körülbelül 1.400·5 millió svájci frankra becsülik (1926 : 1.430·65 millió).

A belföldi gabonatermést a szövetségi gabonakezelőség a következő árakon vette át a termelőktől:

a búzát	42·50
a rozst	35·50
a tönkölyt	30·50
a kétszerest	39·00

frankért métermázsánként.

Ipar.

Az 1927. év a svájci ipar majdnem minden szakmájában jó eredménnyel zárult.

A legfontosabb iparágak helyzete a következő volt:

A *selyemkermeszővészet* az olasz és francia verseny gyengülése folytán elég eredményesen működött; ezenkívül a nyersanyag árának esése is kedvezően befolyásolta ez iparágat. Kivitele különösen Angliába élénk volt, ahová Svájc e szakmája produkciójának majdnem a felét exportálta. Nagyobb mennyiségben vitt még ki Kanadába, Németországba, Ausztráliába, Ausztriába és a délamerikai államokba. Selyemkermé kivitele 167 millió frankra rúgott az 1926. évi 153 millióval szemben, ami tekintettel az árak olcsóbbodására, igen jó eredménynek nevezhető. Ezen iparág leginkább „*crêpe de chine*“, „*crêpe satin*“ és „*crêpe georgette*“ szövetet gyárt. A selyemkermeszővészet jövő helyzetét, tekintettel fejlődésének lehetőségeire, igen kedvezően ítélik meg.

Műselyem. Svájc műselyemgyártmányainak minősége és mennyisége jóval emelkedett, vevőinek száma gyarapodott. Minthogy újabban már a gyapot- és gyapjúszövődek is használnak műselymet, ezen iparág fejlődése elé nagy bizalommal tekintenek. Svájc az 1927. évben körülbelül 4 millió kilogramm műselymet gyártott.

A *selyemszalag* kevésbé jó eredményt mutat, kivéve a bársonyszalagot, ezen iparág többi cikkei iránt nem igen volt érdeklődés, minthogy a divat a selyemszalagot csak csekély mértékben igényelte.

Panutipar. Ez iparág az egész éven át jó forgalmat csinált. Különösen fonalak és szövetek iránt volt nagyobb kereslet.

A *hímzőipar* általában jó eredményt mutat. Kivitele, különösen Angliába, az Amerikai Egyesült Államokba, Brit-Indiába és a hollandi gyarmatokra, meglehetősen élénkségnek örvendett. Ezen iparág egész évi exportja körülbelül 100 millió frank volt.

Gyapjúipar. Dacára annak, hogy a nyersanyag ára 5—7%-kal emelkedett, ez iparág helyzete is eredményes volt. A francia verseny enyhülése folytán különösen a fésűfonalszövődek áruai, gyapjúmousselin, stb. iránt volt élénk kereslet. Gyapjúszöveteket nagyobb mértékben igényeltek, miért is ezen iparág szintén jól volt foglalkoztatva.

Cserzőipar. Svájcnak mintegy 38 gyára van, mely bőrcserzéssel foglalkozik, ezenkívül 150 kisebb cserzőtelepe. Ez iparág a nyersbőrök árának erős emelkedése folytán keveset produkált.

A *cipőipar* terén az 1927. év némi javulást mutat. Noha a nyersbőr árának emelkedése folytán a kereslet gyöngült, a gyárak eléggé el voltak látva munkával. A külföldi, különösen a cseh-szlovákiai verseny miatt, mely silány anyagot hoz forgalomba, e szakma helyzete kissé feszült.

A *gépipar* dacára, hogy 1927-ben általában jól volt foglalkoztatva, a magas bérek és ennél fogva az aránylag drága gyártási költségek miatt a külföldi versenyyel nehezen tudott megbirkózni. A *lokomotívipar* sok új megrendelést kapott s munkásainak számát fokoznia kellett. Az *automobilipar* különösen teherkocsira és autobuszra kapott elég számú megrendelést, kivitele azonban a külföldi verseny és a vámok miatt, nem javult.

A *villamossági iparnál* általában ugyanaz a helyzet, mint a gépiparnál. Minthogy azonban Németország ezen iparága leginkább a belföld számára gyártott, Svájc villamossági iparának külföldön a német versenytárstól 1927-ben nem kellett tartania. A svájci villamossági cikkek kivitele 1927-ben kielégítőnek mondható.

Óraipar. Svájcnak ezen egyik legfontosabb iparága hosszú pangás után 1927-ben végre alaposan fellendült. Gyártmányainak száma és kivitele erősen emelkedett. Fényűzési óraipara szintén jól zárta az évet, minthogy a külföldi versenytől ke-

vésbé kell tartania. A karkötőóra iránt nagy volt a kereslet. Fényűzési óraparának legjobb vevői élén az Amerikai Egyesült Államok álltak; utánuk következett Anglia és Dél-Amerika.

A *vegyészeti ipar*, bár a baseli vegyészeti gyárak kivitele 1927-ben emelkedett, jövedelem tekintetében azonban a nagy verseny miatt nem volt teljesen kielégítő. *Gyógyszeriparának* készítményei elég jó piacra találtak. Sacharinprodukcója és kivitele emelkedett.

A *csokoládéipar* produkciója, valamint kivitele tetemesen emelkedett. Az 1927. évi exportjának értékösszege 32—35 millió frank volt, az 1926. évi 30·5 millióval szemben. Hozadéka azonban a nyersanyag (kakaó) árának drágulása miatt nem kielégítő. Külföldi vásárlóinak élén 1927-ben Németország állott, utána következett Anglia.

A *sajtipari* termelés és kivitel ismét emelkedett. 1927. évi exportja mintegy 324.000 kg volt 109·5 millió frank értékben. Ebből Magyarország 511.000 frank értékű keménysajtot és 378.000 frank értékű dobozos sajtot importált (1926-ban magyarországi exportja összesen 955.000 frank értékű volt. 1914 óta a sajt kivitel kormányengedélyhez volt kötve. Ezt az engedélyt tejtermelőkől és sajtkereskedőkből e célra alakult központi szervezetre („Käseunion“) ruházta át, miáltal e szervezet előjogokat szerzett, melyek közé a sajt árának megállapítása is tartozott. A szabadforgalom és verseny tehát ki volt zárva. E monopolisztikus állapotot a szövetségi kormány 1928 július hó végével akarja megszüntetni.

Tejipar. 1927 elején a friss tej ára némileg olcsóbb lévén, a szárított (kondens) tejgyárak gyártmányaik mennyiségét fokozták. Az ősz folyamán azonban a tejtermelők a friss tej árát két ízben is felemelték, miáltal a kondenzálttej-gyárak helyzete kedvezőtlenre vált. A szárított tej iránti külföldi kereslet azonban, dacára a belföldi helyzet kedvezőtlen alakulásának, élénk maradt, sőt kivitele emelkedett. Az emelkedés az 1926. évvel szemben körülbelül 18·5% (az 1926. évi kivitel értéke 41 millió frank volt).

A *tésztaipar* helyzete az 1926. évvel szemben mitsem változott. Gyártmányai 270.000 q-t tettek ki, ami a termelőképesség 50%-ának felel meg. E produkciójának értéke kerekén nettó 25 millió frank. Magyarország Svájcba való exportjának eshetőségét az olasz tésztaipar versenyére és előállításának különleges módjára (légi szárítás) való tekintettel, sajnos, még nem lehet kedvezőnek mondani.

Szállodaipar és idegenforgalom. Noha a tavaszi és nyári évszakban meglehetősen kedvezőtlen volt az időjárás, a szállodák elfoglaltsága és az idegenforgalom — Svájc egyik főjövédelmi forrása — 1927-ben sokkal jobb volt az 1926. évinél.

Szén- és nyersvastermelése Svájcnak nincsen; e nyersanyagokat illetőleg teljesen a külföldi importra van utalva.

Svájcban az 1927. évben összesen 8.163 *gyártelep* volt működésben s az általuk foglalkoztatott munkások száma az év végén 366.350-re rúgott. A gépiparban 65 ezer, az óraparban 42.500, a gyapotiparban 37.600 és a ruházati cikkek iparában 37 ezer munkás volt alkalmazva. Ez adatok a svájci iparnak az 1922. évi nagy krízis óta elért fellendülését igazolják, mert az 1918. évet leszámítva, ennél több munkást még sohasem foglalkoztatott a svájci ipar.

Kereskedelem és közlekedés.

Külkereskedelmi forgalom. Az 1927-es évben úgy a behozatal, mint a kivitel mennyiség és érték tekintetében hatalmasan emelkedett.

Év	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet
	1000 svájci frank		
1913	1,919,816	1,376,399	543,417
1926	2,414,500	1,836,496	578 013
1927	2,563,794	2,023,250	540,544

Magyarország Svájc bevitelében 1926-ban 29·1 millió frankkal, 1927-ben 23·2 millió frankkal, Svájc kivitelében pedig 1926-ban 17·8 millió frankkal, 1927-ben pedig 22·6 millió frankkal szerepelt. Amíg tehát az 1926. év Svájc és Magyarország kereskedelmi forgalmában Magyarország javára 11·3 millió svájci frank értékű kiviteli többletet eredményezett, az 1927. év már csak 0·6 millió frank haszonnal zárult.

Svájc külkereskedelmi mérlege — mint minden esztendőben — 1927-ben is passzív volt. Ez a hiány azonban 1926-tal szemben körülbelül 6·5%-kal csökkent. A mérleg a legutóbbi 20 évben csak egy ízben: 1916-ban volt aktív, amikor Svájc kivitele 69 millió frankkal volt több a behozatalnál.

Főbb behozatali cikkek: gabonaművek, állati termékek, szeszitalok, élőállatok, textilárúk, ásványanyagok, ércék, gépek, órák, vegyszeti cikkek és ásványvíz, festékek, dohány.

Legfőbb kiviteli cikkek: órák, állatok és italok.

A magyar termények közül különösen a mezőgazdaságiak azok, melyeknek Svájcba való exportjára termelőinknek alkalma nyílik. Elsőrendű húsos vágóállatok, szárnyasok, tojás, ágytoll, bőr, gabona, maláta, lovak Svájcban állandó vevőkre találnak. Tojást illetőleg a magyar termelőknek igyekezniök kellene Lengyelországgal és a Sz. H. Sz. állammal felvenni a versenyt. A magyar gabona iránt is tartós az érdeklődés. 1923. évi nagy búzaszállításunk óta — melynek mintaszerű lebonyolítása még most is élénk emlékezetében van a szö-

vetségi gabonakezelőségnek — Svájc különös bizalommal viseltetik Magyarország mezőgazdasága iránt.

Zürichben a magyar mezőgazdasági termények propagálása és közvetítésének céljára alakult a „Hungaria“ részvénytársaság, melynek működése révén e terményeinknek Svájcba való exportja előreláthatólag nagyobb lendületet fog kapni.

Svájc kereskedelmi szerződéseket a következő államokkal kötött: Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Belgium, Bulgária, Chile, Kolumbia, Cseh-Szlovákia, Dánia, Ecuador, Esztország, Finnország, Franciaország, Görögország, Németalföld, Japán, Kína, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Marokkó, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Perzsia, Portugália, Románia, Salvador, Sz. H. Sz. állam, Spanyolország, Svédország, Törökország.

A kül- és belkereskedelem propagálására és élénkítésére Svájcban évenként három nagyobbfajta kiállítást, illetőleg mintavásárt szoktak rendezni: a baseli „Mustermesse“-t, a lausannei „Comptoir Suisse“-t és a genfi „Salon d'Automobile“-t.

Közlekedésügy. A svájci szövetségi vasutak az 1927. évet nagyon jó eredménnyel zárták. A váratlanul jó üzleti mérleg alakulásához a szövetségi vasutak igazgatóságának az az elhatározása is hozzájárult, hogy a teherautót a maga szolgálatába állítva, e versenyt kikapcsolja. E számítása tényleg be is vált.

A szövetségi vasutak 1927-ben kereken 109·2 millió személyt szállítottak; a többlet 1926-tal szemben 6·2 millió. Bevétele 142·8 millió frankra rúgott, ami 5·5 millióval több, mint 1926-ban.

A teherforgalom 1927-ben 17·8 millió tonna volt. Az 1926. évvel szemben a többlet 1·01 millió tonnát tesz ki. Bevétele 227 millió frank volt; 1926-tal szemben az emelkedés 12 millió frank.

A szövetségi vasutak üzleti mérlege egyébként a következő:

	1926. évben	1927. millió frankban
Bevétel	376	395·1
Kiadás	253	251·1
Fölösleg	123	144·0

E vasutaknak az 1927. évi fölöslegéből adóságok törlesztésére, valamint a háborús deficit összegének kamatára és külön alapok dotálására 138·4 milliót kell fordítania, úgyhogy az 1927. évi tiszta fölösleg 5·6 millió frank.

Megemlíthető, hogy a teherárunknak *légiforgalom* útján nagyobb mérvben való szállítására az illetékes körök között tárgyalások folynak.

Hajózás. Svájcnak fő víziforgalma a Rajnán és a bodeni tavon bonyolódik le. Svájci zászló alatt 88—90 teherhajó közlekedik a Rajnán és mel-

lékfolyóin. A 43 rajnai kikötő teheráruforgalma tekintetében a baseli a 13. helyet foglalja el.

Pénzügy.

Az 1928. évre megszavazott *költségvetés* az összebevételt 322,230.000 svájci frankkal, az összkiadást 331,550.000 svájci frankkal s így a deficitet 9,320.000 svájci frankkal irányozza elő.

1927-re a költségvetési hiány 14 millióval volt az előirányzatba beállítva, mely azonban előreláthatólag jóval kevesebb lesz s így érthető, hogy a deficit 1928-ra már körülbelül 5 millióval alacsonyabbra van kalkulálva.

Külföldi kölcsönt sem a Szövetség, sem a Kantonok, sem pedig a városok, avagy községek az 1927. évben nem vettek fel.

A Szövetség (az autonóm kantonok által kivett adók nincsenek belefoglalva) 1927-ben a következő *adókat* szedte be: 1. Renkívuili hadiadót, 2. háborús nyereségadót, 3. okmánybélyegadót. A fejenkinti adózási teher 1927-ben 210·85 frank volt.

Hitelélet. A Svájci Nemzeti Bank, mely immár 20 év óta bírja bankjegykibocsátó privilégiumát, bankjegyforgalmát 1927 december 31-én 917,392.850 frankkal mutatta ki. A forgalomban levő bankjegyek *fedezeti aránya* 1927 december 31-én 63·2% volt.

A hivatalos *váltóeszámítolási kamatláb* Svájcban 1925 október 25. óta változatlanul 3½%.

Belföldi tőkeképződés. A Svájci Nemzeti Bank 1927. évi tiszta nyeresége 6·75 millió frank volt. Alaptőkéje 50 millió frank, melyből 25 millió be van fizetve.

1927 elején meglehetősen pénzbőség volt, az év vége felé azonban feszültebb lett a pénzügyi helyzete. A magánkamatláb január-májusig 2·87—3·19% közt mozgott, a nyári hónapokban 3·42-re emelkedett, később pedig 3·38%-ra esett.

A svájci pénzügyon az elmúlt évben körülbelül 837 millió frank névértékű értékpapír került kibocsátásra. A Szövetség és a szövetségi vasutak kölcsönének típusa ezúttal is 4½%-os volt.

A 25 kantonális banknál 1927-ben a *betétek állománya* 1926 óta körülbelül 92 millió frankkal emelkedett s ezek összege körülbelül 1.567 millió frankot tett ki. 1926 végén az összes svájci pénzügyintézeteknél elhelyezett takarékbetétek állaga 3.655 millió svájci frank volt (emelkedés az 1925. évvel szemben 246 millió frank). Ezenkívül a még különféle címen elhelyezett bankbetétek összege 751 millió frankot (az előző évben 595 milliót) tett ki. 1927-ről az összes pénzügyintézetek takarékbetéteinek összegéről még nincsenek pontos adatok; ezek összegét az év végén 3.875 millió frankra becsülik. A kamatláb 10.000 frankig terjedő takarékbetétek után általában 4% volt.

Az 1927. év a csődök tekintetében igen bő volt: a bejelentett esetek száma 668-ra ugrott (1926-ban 633). A legtöbb csődöt november hónapban (86), a legkevesebbet pedig áprilisban (45) mondták be.

Munkapiac.

A svájci ipar foglalkoztatottsága 1927-ben általában kielégítő lévén, a munkapiac helyzete — az 1926. évvel szemben — tetemesen javult. A munkakeresők száma jóformán valamennyi iparágnál csökkent. E csökkenés mérve különösen a gépiparnál volt a legnagyobb ($856 = 42\%$); utána következik az építőipar ($764 = 16\%$) és a textilipar ($742 = 29\%$). Csupán az óraiiparban és az ékszerkészítő szakban szaporodott a munkakeresők száma 29-el. (8%).

Sztrájkok. 1927-ben 23 ízben tört ki sztrájk a svájci iparban; ennek oka 12 esetben béremelés, 6 esetben munkások elbocsátása, illetőleg a többieknek nem tetszők alkalmazása s 5 esetben egyéb indok volt. A legtöbb sztrájk eset az építőiparban (6) és az óraiiparban (5) fordult elő; 3 esetben a textilipar, 2—2 esetben az élelmiszer-, grafikai- és a gépiparnál, 1—1 esetben pedig a bőr-, fa- és üvegiparnál és a forgalmi szolgálatnál sztrájkoltak.

Munkabérek. A munkabérek általában nem változtak az 1926. éviékkal szemben. A szövetségi munkaügyi hivatal megállapítása szerint — nagy általánosságban — a napibérek 5·30—16 frank között mozogtak. Az 1913. évi munkabérekkel szemben általában 90—108% az emelkedés.

Munkanélküliség. A munkahivataloknál bejelentett munkanélküliek átlagos száma 1927-ben 11.824 volt (1926-ban: 14.118; csökkenés 16·2%). Általában a női munkások közül jóval kevesebb a munkanélküli, mint a férfimunkások közt; a női munkások keresettebbek voltak s az általuk betöltendő állások száma is minden hónapban nagyobb volt a férfimunkások által betöltendő üres állások (munkaaltszám) számánál.

Kivándorlás.

Svájcból az 1927. évben 5.272-en vándoroltak ki tengerentúli országokba (325-tel többen, mint 1926-ban). Az európai államokba kivándoroltak, valamint a visszavándoroltak számát nem tartják nyilván.

A Svájcban élő magyarok száma körülbelül 455; az intellektuellek jövedelme bár nem fényes, de aránylag jó, néhány iparosunknak meglehetősen jó forgalmú vállalata van.

Románia.

Roumanie.

A bukareszti m. kir. követség gazdasági jelentése az 1927. évről.

Románia pénzügyi és gazdasági konszolidációját az 1927. év semmivel sem vitte előre. Az év elején fennállott nagy pénzügyi és gazdasági problémák az év végével is változatlanul megmaradtak. A kiegyensúlyozott költségvetés, a felesleggel zárult kereskedelmi mérleg s a ténylegesen stabilizált valuta, talán a konszolidált állapot felé való haladás ismérveinek tekinthetők, az előnyös külső alatt azonban a lappangó válságok sorozata kapcsolódik egymásba. Úgy a mezőgazdasági, mint az ipari termelés egészséges fejlődésének lehetőségei egyelőre hiányzanak.

Románia gazdasági élete, ha az elmúlt évet mint elhatárolt gazdasági egységet vizsgáljuk, a megelőző évvel szemben a legtöbb vonatkozásban visszaesést mutat. Kedvezőtlenebb volt elsősorban a mezőgazdaság eredménye; a terméseredmények, különösen az előző év rekorderedményei után, silányaknak mondhatók. Már pedig Románia ma is elsősorban őstermelő állam és mezőgazdasági termelése élénk kihatással van az egész közgazdasági életre. De a többi termelési ágban, a petróleum- és fatermelésben, a bányászat különböző ágaiban, az ipari termelésben sem találunk — talán néhány

sporadikus jelenségtől eltekintve — javulást. Ugyancsak nem tekinthetjük kedvezőnek Románia elmúlt gazdasági évét a pénzügyi és gazdasági rekonstrukció felé való haladás szempontjából sem.

Mezőgazdaság.

Míg a mezőgazdaság 1926-ban kiváló terméseredményeket, rekordtermést hozott, az 1927. év a hozzáfűzött reményeket lényegesen lehűtötte. Románia elsősorban őstermelő állam, azonban mezőgazdasága a legprimitívebb. A gazdálkodás külterjesen folyik. Az agrárreform felaprózta vagy megnyomorította a többé-kevésbé rendszeres gazdálkodást folytató nagybirtokokat és a törpe-, kisbirtokok tízezreit hívta életre. Az új birtokosok gazdálkodása nyomorúságos, s a szükséges tőke hiányában a földek egy része megműveletlenül maradt.

Az utóbbi évek mindinkább erősödő jelensége, hogy a parasztgazda — és ez vonatkozik különösen Erdélyre — a nagybirtokok kisajátításából nyert földjét továbbadja azért, hogy külföldre vándoroljon, vagy a városokban telepedjék le, ahol ipari foglalkozással könnyebben reméli kényerét megkeresni. Ezen mozgalomnak két hátránya van:

a mezőgazdaság visszaesése, és az ipari munkásság helyzetének romlása.

A hivatalos kimutatás szerint a *bevetett terület* és a *terméseredmények* az elmúlt két év alatt a következőképpen alakultak:

Termény	1926		1927	
	bevetett terület ha.-ban	terméseredmények q.-ban	bevetett terület ha.-ban	terméseredmények q.-ban
Búza . . .	3,327.000	30,178.000	3,101.000	26,787.000
Rozs . . .	296.000	2,856.000	281.000	2,477.000
Árpa . . .	1,552.000	16,849.000	1,764.000	13,310.000
Zab . . .	1,078.000	11,590.000	1,084.000	8,426.000
Tengeri . .	4,059.000	60,834.000	4,219.000	36,952.000

A hektáronkinti országos átlag a búzánál 8·6 q; rozsnál 8·8 q, árpánál 7·5 q, a zabnál 7·8 q, és a tengerinél 8·7 q. (Az előző évi országos átlag búzában 9·1, rozsbán 9·7, árpában 10·9, zabban 10·7, tengeriben pedig 15·0 volt).

Az 1927. évi terméseredmények lényegesen alatta maradnak az előző évinek, és itt, az eredmények vizsgálatánál tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a bevetett terület nagysága valamelyest növekedett. A legnagyobb a visszaesés a tengerinél, amely pedig a román lakosságnak főtápláléka és Romániának egy fontos exportcikke. Dacára annak, hogy a tengerivel bevetett terület 160.000 hektárral növekedett, a termés közel 24 millió méter-mázsával lett kisebb. Az egyes országrészek közül úgy az össztermést, mint a hektáronkinti átlagot véve, Erdély tengeritermése mutatja a legkisebb visszaesést.

Az utolsó évek fogyasztása alapján várható ezévi belső fogyasztás beszámításával a következő termésfelesleg remélhető:

Termény	Össztermés q	Belfogyasztás q	Felesleg (+), vagy hiány (-) q-ban
Búza . . .	26,787.000	22,986.000	+3,801.000
Rozs . . .	2,477.000	1,886.000	+ 591.000
Árpa . . .	13,310.000	8,233.000	+5,077.000
Zab . . .	8,426.000	9,949.000	-1,523.000
Tengeri . .	36,952.000	30,490.000	+6,462.000

A mezőgazdasági termények *kivitelében* leg-erősebben volt képviselve a tengeri és az árpa. A buzakivitel gyenge volt, az árpa, dacára annak, hogy az amerikai verseny mind erősebbé vált, Németországban könnyű elhelyezésre talált. A orosz-szül végződött gabonaexport-kampány arra készítette az illetékes tényezőket, hogy külföldi mintára komolyan foglalkozzanak a gabona standardizálás kérdésével. Hogy a román termények a világpiaccon versenyképesek maradjanak, az eredeti terv szerint az egész országban standardizálták volna a gabonát. A terv azonban, mivel a szükséges beren-

dezések felépítése óriási tőkét igényelt volna, ebben a formájában kivihetetlen volt. A földművelési kormány újabb terve szerint csak a kivitelre szánt gabona lesz standardizálva és ennek megfelelően a szükséges berendezések egyelőre csak a kikötővárosokban létesíttetnének.

A gazdasági hitelkrízis, az általános hitelviszonyoknak megfelelően, nem enyhült. A tőkeszegény gazdatársadalom olcsó hitelhez jutni nem tudott. A kamatok különösen egyes vidékeken renki kívüli magasságra emelkedtek.

A *gabonaárak* az év végén, a kikötővárosokban (Galatz, Braila, Constanza) vagóntételben a következő határok között mozogtak:

Búza 80—85.000 lei, rozs 64—68.000 lei, árpa 60—62.000 lei, zab 60—64.000 lei, tengeri 50—55.000 lei.

Az *állattenyésztés* lényegesebb fejlődéséről nem lehet szó. Az állatállomány 1920 óta csak nagyon mérsékelten növekedett. (1927-ről még nincsenek pontos adatok). Az utolsó évek állatállománya a következő volt:

Állatfaj	1925	1926
Ló	1,814.804	1,877.285
Szarvasmarha . . .	5,049.078	4,798.384
Bivaly	169.872	193.286
Juh	12,950.212	13,581.869
Sertés	3,087.869	3,167.722
Kecske	493.583	476.760

A ló-, sertés-, bivaly- és juhállomány tehát növekedett, a szarvasmarha- és kecskeállomány csökkent. Erdély állatállománya 1926-ban 421.000 ló, 1,565.000 szarvasmarha, 139.000 bivaly, 3,475.000 juh, 1,171.000 sertés és 229.000 kecske volt.

Az állattenyésztés a mezőgazdaságnak annyi-val is inkább fontos ága Romániában, mert az állat kivitel a román kivitelben, a gabona, fa és petroleum után, a negyedik helyet foglalja el. A kivitel Magyarország felé ökörben és sertésben volt számottevő. Magyarország e tekintetben Cseh-Szlovákia és Ausztria mögött a harmadik helyen áll. Az ökör- és sertés kivitel Magyarország felé, az eddig feldolgozott hivatalos adatok szerint, évről évre csökken.

Az élőállat kivitel fellendítésére a földművelésiügyi kormány az állat kiviteli vásárok intézményét léptette életbe. Magyarországot érdeklőleg egyelőre Szatmáron, Nagyváradon, Aradon és Temesváron tartanak vásárokat.

Ipar.

Az *ipar* helyzete 1927-ben viszontagságos volt. A gyáripár panaszai közismertek: túlmagas adók, hitelhiány, súlyos kamatok és az ingadozó valuta.

Mint a gazdasági élet többi ága, úgy az ipar sem tud elegendő olcsó hitelhez jutni. Hosszabb lejáratú külföldi kölcsönt szerezni csak kevés iparvállalat tudott. A vámtarifa bizonytalanság és az egymást felváltó kormányok ellentétes vámpolitikája is kárára volt az ipari termelésnek. Az ipari termelés válsága aztán a csődök, bukások nagy számát vonta maga után.

A gyárak legnagyobb része a belfogyasztás számára dolgozik. A kivitel az ország két legfontosabb iparága, a petróleum- és faipar szolgálja. Ezek mellett még a malomipar jöhetne kivitel szempontjából tekintetbe. A vasipar csak a háború óta bír jelentőséggel, mióta a csatolt erdélyi területek vasérctelepei, gyárjai (Resica) a belfogyasztás jó részét ellátják. A háború óta nagyot fejlődött iparág a textilipar.

Úgy a termelés, mint a kivitel és a belfogyasztás szempontjából legfontosabb a *petróleumipar*. Az elmúlt esztendő a román petróleum szempontjából is nehéz évet jelentett, bár a termelés 1927-ben is kedvező, a vállalatok nagy részének produktivitása pedig kielégítő volt, ami azt is bizonyítja, hogy a román petróleummezők még nagy mennyiségű tartalékot rejtnek magukban. A petróleumipart, különösen a kisebb vállalatokat, az év elején a világpiacon áruk esése sújtotta. A veszedelem itt két oldalról is fenyegetett, egyrészt az amerikai túlprodukción, másrészt az orosz verseny jelentkezése oldaláról. A világpiacon áruk nyomása alatt a petróleumtermékek ára a nyár elején 50%-kal esett. Az állam közbelépésére volt szükség, hogy a közeledő petróleumipari katasztrófát megelőzzék. A kormány lényegesen csökkentette a petróleumtermékeket sújtó magas kiviteli illetéket, és leszállította a vasúti tarifát is. Ezen intézkedések eredményeként a petróleumtermelés az év vége felé ismét erőre kapott. Újabb szondák nyitásával a napi termelés átlaga meghaladta az ezer vagónt. E mellett a vezető vállalatok is közös erővel fogtak hozzá a belföldi piac megszervezéséhez, aminek következménye a piac felvevőképességének növekedése és a petróleumtermékek belföldi áremelkedése volt; az év vége felé a világpiacon áruk is emelkedtek.

Míg a petróleumtermelés a háború előtti években csak 1,800.000 tonna körül mozgott, addig 1926-ban már 3,241.000 tonna, 1927-ben pedig 3,650.000 tonna volt a termelt petróleum mennyisége.

A petróleumfinomítók 1926-ban 3,089.000 tonna, 1927-ben összesen 3,580.000 tonna petróleumot dolgoztak fel. A növekedés körülbelül 15%. A finomítók kapacitása körülbelül 75%-ig nyert kihasználást (az ország 69 petróleumfinomítójának évi kapacitása 4,800.000 tonna).

Az utolsó két év termelési eredménye a különböző petróleumtermékek szerint a következő:

Termék	1926.	1927.
Benzin	749.000	847.000
Petróleum	511.000	580.000
Olajok	291.000	326.000
Residuumok	1,473.000	1,757.000

A termékek nagyobb része exportáltatott, csak kisebb része szolgált a belföldi szükséglet fedezésére.

A másik nagy iparág, a *faipar* helyzete, lényegesen súlyosabb volt. A kivitelre szánt faszállítmányok vasúti tarifáját 50%-kal leszállították ugyan, ez azonban nem hozta meg a kívánt eredményt. A fakivitel továbbra is lanya maradt, különösen a sz. h. sz. és az orosz fa versenye éreztette hatását. A favállalatok tőkái felhalmozott készletekben fekszenek, amelyeket elhelyezni nem lehet. Hitelt még uzorakamat mellett is alig találtak. A rossz viszonyok mellett a faipari vállalkozási kedv csökkent és a termelés erősen visszaesett.

A fatermelés 1927-ben 800.000 vagón körül volt, ebből 600.000 vagón tűzifa. A termelt tűzifából 350.000 vagónt a belföld fogyasztott el, a többi kivitelre vár.

A háború utáni Románia földalatti kincseit tekintve a csatolt területek gazdag bányái révén egyike lett Európa gazdag országainak. Bőséges petróleum- és földgázforrásai mellett vas-, szén-, bauxit-, réz-, alumínium-, cink-, ólom-, arany-, ezüst-, stb. bányákkal rendelkezik.

A *bányaipari* ágakra vonatkozólag rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján figyelemre méltó a bányatermelés utolsó években elért összértéke, mely 1925-ben 9.190 millió leit, és 1926-ban 12.184 millió leit tett ki.

Nem szabad azonban feledni, hogy ez a növekedés csak részben a termelési aktivitás eredménye, másrészt azonban a lei értékcsökkenésének folyamánya volt.

A *vastermelés* eredménye 1925-ben 107.000 tonna, 1926-ban 102.000 tonna volt.

A *széntermelés* eredménye: 1925-ben 2,928.000, 1926-ban 3,053.000 tonnát tett; a termelt szén 35%-a Erdélyből származik.

Fejlődést mutat a *papíripar*, amely 1926-ban 3.200 vagónt, 1927-ben pedig 3.600 vagónt termelt. Az évi belfogyasztás 4.200 vagónra tehető.

A *malomipar* élénk tevékenységet fejtett ki; 315 malmal 56.000 lóerővel rendelkezik. A legnagyobb hat malom napi 1.640 tonnát termelt, ezek közül az ország Aradon illetve Temesvárott működő két legnagyobb malma, továbbá két brai-lai malom kifejezetten az export számára dolgozik.

Az *ipari társaságok* száma 1927 elején összesen 1.171 volt, 24.818 millió lei tőkével. Az év folyamán 63 új ipari társaság alakult 579 millió lei alaptőkével. Ezek legfontosabbika a bukaresti lőporgyár, melynek 175 millió lei az alaptőkéje. A

textilipar 17, az élelmiszer- és kerámiai ipar 4—4, a fém-, grafikai-, fa- iparágak 2—2 új vállalattal gazdagodtak.

Kereskedelem és közlekedés.

Mindazon tényezők, melyek súlyosan nehezdedtek az iparra, kedvezőtlenül befolyásolták a *kereskedelmet* is. A *belkereskedelmi válság* egész éven át folytatódott. Az élet fokozatos drágulása, a pénzhány, a valutaingadozás, a szállítási nehézségek, a beviteli vámok, állandó változása tették nehezzé a helyzetet. Fizetési beszüntetések, csődök nagy száma mutatja a belkereskedelem vajudását. A válság nemcsak gyenge, kis cégeket tüntetett el, hanem annak számos nagy, erős vállalat is áldozatul esett. Ez annál feltűnőbb, mert az év vége felé a lei névója állandósult és így a külfölddel való kereskedelmi érintkezésnek, külföldi összeköttetéseknek nyugodtabb bázisul szolgálhatott. A hitelhiány hovatovább elviselhetetlenné válik. Az óvatolt váltók legnagyobb része megújított vagy prolongált váltó: ez annak a jele, hogy az adósok váltótartozásaik törlesztését az általános hitelviszonyok javulásától remélték s váltóikat szakadatlanul megújítva, nem számoltak azzal sem, hogy tőkeadósságuk a magas kamatokkal szédületesen növekedett. Megemlíthető továbbá, hogy 1927 folyamán 322 csőd, 1.423 csőd-eljárás kérelem és 40 moratórium jegyztetett.

A *külkereskedelmi forgalomra* a központi statisztikai hivatal havi jelentéseiből vonhatunk következtetést. A külkereskedelmi mérleg a hivatalos adatok szerint az első 11 hónapban 31.145 millió lei behozatal (1926-ban: 34.100 millió lei), 34.927 millió lei kivitel volt (1926-ban: 38.011 millió lei), a mérleg tehát 3.782 millió leiel aktív (1926-ban: 3.911 millió lei).

A *kivitel* legerősebb gabonaműekben, petróleumban, fában és élő állatokban. Ez a román kivitel négy legfontosabb ága. A háború utáni évek közül az 1927. év volt a *gabonakivitel* szempontjából a legerősebb, ami az 1926-os bő termés következménye. Míg az 1920—1926. évek közepátlaga 180—190.000 vagón kivitel volt, addig a múlt évben 298.000 vagont exportáltak. A kivitt gabonaműek értéke 1926-ban 14.014 millió lei, 1927-ben 18.924 millió lei.

A *petróleumkivitel* a múlt évvel szemben ugyancsak javult. Kivitelre került 216.000 tonna gázolaj, 479.000 tonna masut, 610.000 tonna finomított petróleum, 543.000 tonna finomított benzin, 64.000 tonna ásványolaj. A petróleumtermékek kivitelének kvantitatív emelkedése 1926-tal szemben 25—30%-ra tehető. Ezzel szemben a befolyt összeg jóval kevesebb, mint 1926-ban. A kivitt petróleumtermékek értéke 1926-ban 9.440 millió lei, 1927-ben csak 7.500 millió lei volt. Gabonaműek és petróleum a kivitel egyharmadát képviselik.

A *fakivitel* épülettában javult ugyan, de általánosságban, a tűzifakivitel csökkenése folytán, rosszabb volt, mint a megelőző esztendőben. 1926-ban 218.000 vagón, 1927-ben 177.000 vagón fát exportáltak. Körülbelül 25%-kal csökkent a kivitelre került fa értéke is, amely 1927-ben 4.370 millió leit képviselt.

Az *élőállatkivitel* a múlt évvel szemben emelkedett. Javulás különösen a sertéskivitelben észlelhető: 1926-ban 194.000, 1927-ben 270.000 darab volt a kivitel. Dacára az állatkivitel javulásának, a befolyt összeg az előző évről 3.026 millió leiről 2.341 millió leire esett vissza. Megjegyzendő, hogy a kivitelre került cikkek értékének visszaesése általánosságban és legnagyobb mértékben a lei időközben beállott értékjavulásának következménye.

A *bevitel* adatai a múlt évre még nincsenek feldolgozva.

A *magyar-román kereskedelmi forgalomra* vonatkozólag 1924 óta nincsenek román hivatalos adatok. 1924-ben a vasúton továbbított román export körülbelül 40%-a, 194.000 vagón a nyugati határállomásokon Érmihályfalva, Biharpüspöki, Nagyszalonta, Kürtösön keresztül Magyarországra lépett be. A legerősebben volt képviselve a tűzi-, deszka- és épületfa, amely közel 2 milliárd értékben az összes Magyarország felé irányuló kivitel 70%-át teszi ki. Aztán következtek a benzin, petróleum, toll, dió, kukorica, olajok, faszén, stb.

A román külkereskedelem sűrűbben hangzaltott sérelme, hogy a kivitel jórészt olyan cikkekből áll, amelyekben Magyarország is export állam, amelyeket tehát onnan, természetesen haszonnal, tovább exportálnak. Ezen haszon, román felfogás szerint, a Magyarország kikapcsolásával történő közvetlen kivitel mellett őket illetné. A Magyarországból importált áruk közül az 1925—1926. években a legfontosabbak: félig feldolgozott vasipari anyagok, gépek, elektromos gépek és készülékek, gyapjúszövet, jutazsák, paprika, kaucsukcikkek, feldolgozott bőr, stb.

A *fizetési mérleg* évi deficitjét szakértők úgy 1926-ban, mint 1927-ben 6—7 milliárd papíreire teszik.

Az általános *beviteli vámtarifa* a nagy iparágakat, — amelyek a belfogyasztás 60—80%-át fedezték, melyeknél tehát remélhető, hogy a termelés fokozásával az ország egész belfogyasztását fedezni fogják, — védvámokkal támogatja. Azok az iparágak, melyek csak 10—20%-ban fedezik a belfogyasztást, védelemben nem részesülnek. A nyersanyagok 1—10%, félig feldolgozott anyagok 11—20%, kész iparcikkek 21—30% beviteli vámmal sújtatnak. Luxuscikkekre 31—50, illetőleg 50—100% vámtételeket vetnek ki. Az új vámtarifa beviteli tilalmat nem ismer.

Jelenleg új *vámtarifát* készítenek, melyben

nemcsak az eddigi vámtételek fognak kisebb-nagyobb változást szenvedni, de átdolgozzák a nomenclaturát is.

Kereskedelmi szerződésai Romániának nincsenek. A háború előtt (1916-ig) kötött egyezmények időközben lejártak s megújítva nem lettek. A külfölddel való kereskedelmi viszonyt vagy tárgyalások útján, vagy csak egyszerű jegyzékváltással létrejött egyezmények szabályozzák.

Közlekedés. A közlekedési és szállítási viszonyok a lehető legrosszabbak. Románia *vasúti hálózata* annyira tönkrement, gördülő anyaga pedig oly silány, hogy annak teljes rendbehozatala külföldi támogatás nélkül el nem képzelhető.

A vasutak 1927. évi *deficitje* körülbelül 2½ milliárd.

1927. derekán Románia a *mozdony- és kocsi-parkja* a következő volt:

Mozdonyok 3.665 db (ebből rossz állapotban 1.695 drb).

Személykocsik (posta csomagkocsikkal 6.938 db (ebből rossz állapotban 3.248 db).

Teherkocsik 79.731 drb (ebből rossz állapotban 32.457 drb).

A használható állapotban levő kocsi-park évről évre csökken, dacára az állandóan növekedő szükségletnek. A csökkenés az utolsó öt évben kocsikban 10, mozdonyokban 18% volt. A legenyhébb számítás szerint is körülbelül 20.000 vagon és 1000—1.500 mozdony kijavítása volna szükséges ahhoz, hogy az államvasutak a közgazdasági élet szükségleteinek eleget tehesse.

A *teher- és személyautomobil*, mint közlekedési eszköz, terjedéséről az autóbehozatal több, mint 100%-os emelkedése tesz tanuságot.

A *hajózás* lebonyolítására az állam két vonalat tart üzemben: 1. A román folyamhajózást 15 személyszállító-, 25 vontatógőzzel, 160 uszályal, összesen 44.000 tonnatartalommal; 2. A román tengerhajózást, 4 postagőzzel, 1 vegyes gőzzel és 7 teherszállító gőzzel, 44.500 tonnatartalommal. Az állami vonalak mellett néhány magántársaság bonyolít le mérsékelt forgalmat.

A dunai hajózás forgalmát a hivatalos statisztikából vett következő adat mutatja: 1927 január 1-től — június 30-ig az Aldunán összesen 412 gőzös hajózott, 751.000 tonna tartalommal. Legerősebben van itt képviselve Olaszország, 61 egység 135.000 tonnával, aztán Anglia 53 hajó 110.000 tonnával.

Pénzügy.

Az *állami pénzügyek* vizsgálatánál szembevetendő, hogy, bár az ország a leihullázmás rázkódtatásaitól meg volt kímélve, az elmúlt év a pénzügyi helyzet gyógyulásához nem járult hozzá. A közterhek, a föld- és házadótól eltekintve, 1927-ben ismét érez-

hetően emelkedtek. A múltévi állami bevételek az 1922. évinek körülbelül négyszeresét tették ki; ez az emelkedés nemcsak a lei elértéktelenedésének következménye.

Az elmúlt év *pénzügyi reformjai* közül a vámtarifa módosítása, a bevételi vámok emelése, a kivételi vámok (illetékek) csökkentése, a bélyegilletékek módosítása és emelése és a már említett adóemelések sorolhatók fel.

Az 1928. évi *költségvetés* a hetedik, amelyben a kiadások szigorúan a bevételek határai között mozognak. A szoros értelemben vett állami költségvetés 38.350 millió papírleire emelkedett, a növekedés tehát a múltévi költségvetés 34.640 milliójával szemben 3.710 millió leit tett ki. Ezen szoros értelemben vett állami budgetben nem foglaltatnak benn az államvasutak, a posta, táviró és telefon és az állami nyugdíjintézetek — autonóm intézmények — költségvetései. Ezek hozzáadásával az összköltségvetés 1928-ban 54.279 millió leire rúg. Az utolsó évek költségvetései állandó emelkedést mutatnak, növekedésük azonban csak bizonyos fokig volt a lei elértéktelenedés következménye.

Az előirányzott *bevételek* összege az 1928. évi költségvetésben 38.350 millió leire emelkedik. Ezek eloszlása a következő:

A bevétel neve	millió lei	%
1. Egyenes adók	7.282	19·0
2. Közvetett adók	15.297	39·9
3. Illetékek	3.600	9·4
4. Monopóliumok	7.462	19·4
5. Állami birtokok	1.835	4·8
6. Közüzemek, közszolgáltatások	2.874	7·5
Összesen:	38.350	100·0

A bevételek emelkedése a múltévi költségvetéssel szemben az egyenesadóknál 875 millió, a közvetett adóknál 1.918 millió, az illetékeknél 282 millió, a monopóliumoknál 406 millió és az állami birtokoknál 108 millió.

Az előirányzott *kiadások* az új költségvetésben a bevételeknek megfelelőleg, 38.350 millió leiben állapították meg. Ezen kiadások a következőképpen oszlanak meg:

1. Államadósságok	5.816
2. Általános közigazgatás:	
Honvédelem	7.830
Polgári közigazgatás	21.892
3. Ipari üzemek:	
kikötők, dokkok, hajózás	712
4. Alapok	1.000
5. Különös és rendkívüli hitelek:	

a) Különös hitelek:		
Tisztviselők . . .	200	
Nyugdíjak . . .	100	300
b) Rendk. hitelek . . .		800
Összesen: . . .		38.350

Az összes államadóságok aproximative 180—200 milliárd papírleire tehető, amelyeknek szelvényterhe évi 10—11 milliárd leit jelentene. A költségvetésbe adósságtörlesztés és szelvényfizetés céljából azonban az 1927. évben csak egy 5.955 millió leit kitevő tételt állítottak be.

A lei stabilizálása — külföldi kölcsön mellett, illetve azzal kapcsolatban — a román közgazdaság legégetőbb és legfontosabb problémája.

A lei az év első felében erős kilengéseket szenvedett: zürichi jegyzése januárban 2'70, március végén 3'60, svájci frank volt. Ezen szélsőséges árfolyamok azonban irreális, spekuláció szülte ugrások. Szeptember elejével a leihullámzás megszűnt és azóta a 3'20 svájci frank névot tartja.

A külföldi kölcsön megszerzésére minden irányban történtek kísérletek, azonban a tárgyalások eredményre nem vezettek. Németországgal szemben a régen fennálló vitás kérdések (Banca Generala kérdése) rendezése a feltétel. Az amerikai és angol tőke pedig garanciákat kíván romániai elhelyezkedése esetén. Ezen garancia hatékony külföldi ellenőrzést jelent, kétségtelenül burkolt formában, amely úgy az adminisztrációra, mint az elhelyezések módjára és mikéntjére is kiterjedne.

A hitelhiány a gazdasági élet minden ágában, úgy a mezőgazdaságnál, mint az ipar- és kereskedelemnél nyomasztólag hatott.

A Nemzeti Bank bankjegyforgalmát az állammal 1925-ben kötött egyezmény szabályozza. Az egyezmény szerint a bankjegyforgalom felső határa 21.071 millió lei. Ezen határ körül mozog a forgalom 1925 december óta.

A váltótárca az 1927. év végén 9.027 millió lei, a leszámítolási forgalom 1927-ben 37.531 millió lei volt, ebből Erdélyre és Bánátra 7.682 millió lei esett.

A hivatalos leszámítolási kamatláb az egész éven át 6% volt. A mai bankjegyforgalom a közgazdasági élet által támasztott szükségleteket lávolról sem volt képes kielégíteni, azonban a bankjegymennyiség felső határa az egyezményben kötve lévén, a bankjegymennyiség csak akkor növelhető, ha az egyezményt megváltoztatják. Erre pedig csak úgy fog sor kerülni, ha a valutastabilizálás már végrehajtatott. Ily körülmények között érthető, hogy, bár a hivatalos kamatláb 6% volt, a nagy bankok elsőrangú kezekbe történt kihelyezésekért 12—18, másodkézbe pedig 20—22 százalékot követeltek. Vidéki bankok kihelyezéseinél pedig

nem ritkán 30—35%-os kamatokkal is találkozunk. A magas kamat letörésére a Nemzeti Bank, a nagy bankok bevonásával, az év végén akciót indított, amelynek hatása azonban eddig még nem érezhető.

Értéktőzsde a törvényeknek megfelelően egy van az országban, amely a fővárosban működik. Az értéktőzsde mellett a kereskedelmi centrumokban áru- és gabonátőzsdék működnek. (A legfontosabbak Galatzban Brailában és Constanzában). A háború utáni években az értéktőzsde virágzó piac színtere volt, 1926—1927-ben azonban a tőke a tőzsdéről mindinkább visszavonult.

A devizaforgalom kötött, a forgalom szabályozása, a központi devizahivatal feladata, csekk, deviza, idegen valutaüzleteket csak az általa meghatalmazott bankok folytathatnak. A lei kivitele az országból tilos idegen valutát az utazók a Deviza Központ engedélye nélkül csak 10.000 lei értékig vihetnek magukkal.

Munkapiac.

A munkanélküliség problémája éveken át nem érintette Romániát, s érezhetőbb jelei csak 1925—1926-ban mutatkoztak. Az 1927. év kezdetén már nyugtalanítóbbá vált a munkapiaci helyzet: a munkanélküliség a legutolsó hónapokban a közgazdasági tényezők és a parlament által is élénken tárgyalt kérdéssé dagadt.

A munkanélküliség rohamos emelkedése két fő okra vezethető vissza. Egyrészt az ipari krízisre, amelynek hatása alatt számos üzem kényszerült létszámát csökkenteni, másrészt a vidéki lakosságnak az ipari centrumok felé való özönlésére. A munkanélküliségről rendelkezésre álló szórványos adatok megbízhatatlanok. Egyik-másik erdélyi város munkaközvetítő hivatala által kiadott helyi kimutatásokból megállapítható, hogy a munkanélküliek száma Erdélyben veszedelmesen nőtt.

Kivándorlás.

1926 január-június hónapokban 18.768 egyén kért kivándorlási útlevelet és 14.168 egyén vándorolt ki, július-december hónapokban 1.407-en kértek útlevelet és 2.913-an vándoroltak ki. Ezen félévi adatok összehasonlításából a román kivándorlás csökkenésére kell következtetnünk. Csökkent a kivándorlás Erdélyből, ahonnan az év első felében 3.078-an, a másodikban pedig 1.899-en váltottak útlevelet. Az Amerikai Egyesült Államokba kivándoroltak száma, az ezen államok által életbe léptetett megszorítások következtében aránylag csekély. A braziliai kivándorlást viszont — amely eddig az előző években a kivándorlók 80%-át vette fel — a mezőgazdasági munkások kedvezményes szállításának megszüntetése apasztotta.

Igy a tengeren túlra irányuló kivándorlási mozgalom Argentína, Uruguay, Peru stb. felé tört utat magának.

Az országba 1926-ban visszatért emigránsok száma 246 az első, és 1.061 a második félévben. A bevándorolt idegenek száma az első félévben 2.894, a másodikban 2.460. Ezek nagyrésze (1.274) szak-

munkás. Az itt tartózkodó külföldiek közül január-júniusban 2.867, július-decemberben 7.246 hagyta el ismét Romániát. A bevándoroltak nagyfokú hazaözellésének magyarázata, hogy a kormány 1926 júliusában a külföldiek helyzetét újra szabályozta és az itt-tartózkodást erős korlátok közé szorította.

© IRODALMI SZEMLE ©

Könyvismertetések.

Chronique de livres.

Pálosi Ervin: Budapest kriminalitása és morálitása az 1909—1925. években.

Ervine Pálosi: Criminalité et moralité de Budapest en 1909—1925.

Statisztikai Közlemények (szerkeszti: Illyefalvi I. Lajos dr.) 55. kötet, 1927. 3. szám. Budapest, 108 l. Kiadja: Budapest Székesfővárosi Statisztikai Hivatala.

Publications Statistiques (rédigées par le Dr Louis I. Illyefalvi). Tome 55. 1927, n° 3. Budapest, 108 pages. Publiées par le Bureau communal de statistique de Budapest.

Résumé. L'ouvrage a pour objet surtout la statistique criminelle; la moralité n'y est traitée qu'au point de vue de la criminalité. Les données sont réparties par époques-types différant pour le caractère de la criminalité (avant-guerre, période de guerre, révolution, années récentes). L'auteur établit que tandis que dans les grandes villes occidentales la criminalité dépasse de 10 à 20% la province, elle n'est pas plus grande à Budapest que dans le reste du pays. Cependant, comme à l'étranger, en Hongrie la répartition des groupes de crimes diffère dans les villes et dans la province: les individus condamnés pour crimes ayant pour mobile l'argent ont fait la moitié de tous les condamnés à Budapest et seulement un quart en province; en outre dans les procès criminels on a acquitté bien plus de prévenus à Budapest que dans le reste du pays. La criminalité qui augmenta fort à Budapest immédiatement avant la guerre, s'y est répandue encore davantage dans l'année de la révolution (1918) lorsque le nombre des plaintes portées à la Police a été supérieur de 361% à 1912; en 1923 la situation créée par la dépréciation de la couronne a accru le penchant au crime.

La prostitution et les plaintes portées contre les bonnes y ont diminué depuis la guerre. Le nombre des suicides a augmenté (en 1925 il y en a eu 529 à Budapest). Il y a eu plus de réjouissances publiques — surtout de bals — qu'avant la guerre.

A könyv elsősorban *bűnügyi* statisztikai munka, de utolsó fejezeteiben vázlatos képet nyújt a főváros morálviszonyairól is. Céljának megfelelően a moralitásnak csak ama problémáival foglalkozik, amelyeknek a bűnözéssel legszorosabb a kapcsolatuk.

Ahol az adatok engedik, szerző a főváros kriminalitását országos perspektívában mutatja be s ezért tárgybeosztásában lehetőleg alkalmazkodik a hivatalos országos statisztika módszeréhez. Sajnos, sokhelyütt kénytelen tapasztalni, hogy adatok csak országos viszonylatban állnak rendelkezésre, amint viszont sok vonatkozásban kiépítésre szorul az országos statisztika is.

Szerző Kenedy Lászlónak forrásul is felhasznált birodalmi kriminálstatisztikai munkája nyomán szintén az 1909. évvel kezd meg a bűnügyi adatok méltatását.

Az 1909-től 1925-ig eltelt években lejátszódott nagy világtörténelmi események rányomták bélyegüket a korszak bűnéletére is. Más jellege van a békeévek kriminalitásának, más a háborús évekének s ismét más a forradalom s az ezt követő évek kriminalitásának. Szerző a lehetőség szerint a bűnügyi adatokat e korszaktípusok szerint tagolja, ami igen tanulságos összehasonlításokra ad alkalmat.

A következőkben néhány jellemző adatot ragadunk ki a munka gazdag adattárából.

A magyar fővárosban a bűnözési viszonyok nem rosszabbak, mint a vidéken, ellentétben a nyugat városaitól, amelyekben a bűnözés 10—20%-kal nagyobb méretű, mint az illető ország vidékének kriminalitása. Nagy különbség van azonban a bűncsoportok város és vidék szerinti megoszlásában nálunk is. Budapesten a vagyoni elleni bűncselekmények miatt elítéltek az összes elítélteknek több, mint felét teszik, míg a vidéken alig több, mint egynegyed részét. Ezzel szemben a személy elleni bűncselekmények miatt elítéltek aránya Budapesten 38. a vidéken 59%.

Budapesten jóval kevesebb bűnügy végződik elítéléssel, mint a vidéken, illetve az országos adat szerint. Míg ugyanis Budapesten békeátlagban a terheltek 12%-át, 1923/25-ben 14%-át ítélték el, az országos adatban az elítéltek arányszáma általában 23% körül mozog.

Közvetlenül a háború előtt a gazdasági krízis s a már érezhető háborús feszültség felfokozza a bűnözés iránti hajlamot. A budapesti rendőrségnél feljelentett bűncselekmények száma 1913-ban jóval nagyobb, mint 1912-ben; a büntetteknél 40, a vétségeknél 64% emelkedés mutatkozik. A háborús behívások viszont jelentős csökkenést idéznek elő a feljelentések számában. Újabb nagyarányú bűnhullámot idéz fel az 1918-as forradalom. Ez évben 1917-hez viszonyítva 135%-kal, 1912-hez viszonyítva pedig 361%-kal emelkednek a feljelentett bűncselekmények. A budapesti rendőrséghez érkezett feljelentések száma csaknem az 1918-as magasságra hág 1923-ban, amidőn a korona nagy értékromlásával kapcsolatban tör előre bizonyos társadalmi rétegek s a kétes egzisztenciák bűnözési szenvedélye.

Érdekes jelenség, hogy míg a békeidőben a vétségek miatt tett feljelentések száma kétszerese volt a büntettek miatti feljelentéseknek, 1918-tól 1924-ig a vétségek annyira háttérbe szorúlnak, hogy átlag egy vétségre 3—6 büntett esik. Ennek oka a háborús eldurvulás s a forradalom fegyelem- és erkölcslezítő hatása, de az is, hogy a korona elértéktelenedése kapcsán számos bűncselekmény, amely azelőtt vétségnek minősült, büntetté vált. Az utóbbi körülmény annál is inkább éreztethette hatását, mert a feljelentések több, mint 50%-a lopásra és annak kísérletére vonatkozott, a feljelentéseknek pedig kb. 90%-a általában vagyonelleni bűncselekményekre.

A békeévekben Budapest lakosságát átlag 6—8 millió aranykorona meg nem térült kár érte az elkövetett bűncselekmények révén. 1919-ben és 1920-ban ez az összeg évi 15—16 millió aranykoronára emelkedik az elkommunizált és a román katonaság által elrabolt vagyontárgyak nagy értéke folytán.

Az egyes bűncselekmények közül feltűnő emelkedést mutat a békeállapothoz képest a rágalmozás és a magzatelhajtás.

A *fiatalkorúak kriminalitását* tárgyaló fejezetben figyelemreméltó adat, hogy a békeévekben Bu-

dapesten 100 felnőtt elítéltre átlag 10·4 fiatalkorú elítélt esett, az inflációs években ezzel szemben csak 6·6.

A *prostitúcióról* szóló fejezetben kimutatja a szerző, hogy a prostitúció virágkora a háború. A háborús évek folyamán a nyilvántartott prostituáltak száma 12·2%-kal emelkedett. A háború utáni gazdasági válság ellenben visszaszorítja a prostitúciót, úgyhogy pl. a bordélyos kéjnök száma felére lecsökkent.

A munka egyik fejezete a *cselédkérdést* tárgyalja. Ebben a szerző arra a konklúzióra jut, hogy a cselédkínálat csökkenése következtében a munkaadók a tárgyalt időszak utolsó éveiben csökkentték a cselédekkel szemben támasztott igényeiket s ezért 1922 óta a cselédügyekben tett panaszok száma számottevően csökkent.

A *társadalmi élet jelenségeiről* szóló fejezetben az öngyilkosságok, a törvénytelen születések s a válások kérdését érinti futólag a szerző. Budapesten az 1909—1925. közti évek közül főleg az utolsó 6 esztendőben emelkedik az öngyilkosságok száma. Maximum 1925 : 529 öngyilkossal (minimum 1917 : 267). A háborús évek öngyilkossági átlaga 18·7%-kal a békenívó alatt maradt. Budapesten az öngyilkosságok gyakorisága jóval nagyobb, mint az országos átlagban. Így 1909—13-ban 2·91 Budapest arányszáma az 1-gyel egyenlőnek vett országos adathoz képest, ha azt vizsgáljuk, hogy az összes halálesetek számában az öngyilkosságok minő százalékkal szerepelnek. Ez az arányszám 1914—18-ban 2·84, 1920—24-ben 1·63.

Érdekes adatokkal találkozunk a *mulató Budapestről* szóló fejezetben is.

Budapesten a békeévekben átlag mintegy 6000 nyilvános mutatványt engedélyezett a rendőrség, míg a háborús években csak 4½ ezret. A háború utáni években viszont ez a háborús szám majdnem megkétszereződik, az évente engedélyezett nyilvános mutatványok száma 8½ ezerre emelkedik. Maximális adat 1923 : 11½ ezer mutatvánnyal. Az engedélyek legnagyobb része bálókra és táncestélyekre esett. A békeévekben Budapest lakossága jobb kereseti viszonyai dacára is kevesebbet bálózott, mint az 1920—24-es években, minthogy a békében évente átlag alig több, mint 2000 bálra és táncestélyre adtak engedélyt, míg az inflációs években átlag 2.800-ra. Maximális az 1923. év adata, amidőn a bálók és táncestélyek száma a 4.000-et meghaladta.

A m. kir. közp. statisztikai hivatal könyvtárába érkezett munkák.

Ouvrages arrivés à la bibliothèque de l'Office central royal hongrois de statistique.

Nemzetközi vonatkozású művek és elméleti munkák. (*Publications d'intérêt international et de théorie générale*). — *Annuaire statistique international*, 1927. Société des Nations. Section économique et financière. Genève.

The statesman's year-book. Statistical and historical annual of the states of the world, 1928. London.

Bulletin du Bureau international de statistique commerciale IV. Année. 1925. Bruxelles.

Walzwerks Erzeugnisse, 1928. Stahlwerks-Verband Aktiengesellschaft. Düsseldorf. (Statistische Mitteilungen, 3.).

Country of birth of the foreign-born population. Bureau of the census. Washington. 1923.

Proceedings of the thirteenth annual meeting of the international association of industrial accident boards and commissions. Held at Hartford, Conn. september 14—17, 1926. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 432.).

Convention internationale pour l'abolition des prohibitions et restrictions à l'importation et à l'exportation. Société des Nations. Genève. 1928.

Projet de convention relatif au traitement des étrangers. Société des Nations. Genève. 1928.

Application des recommandations de la conférence économique internationale. Exposé relatif à la période mai 1927—mai 1928 préparé pour la première réunion du Comité consultatif (14 mai 1928.). Société des Nations. Genève.

Conférence internationale sur les statistiques économiques. Genève, 1928. Documents préparatoires. Société des Nations. Genève.

Rapport du Comité consultatif économique sur la première session. Tenue à Genève du 14 au 19 mai 1928. Société des Nations. Genève.

La réglementation des migrations. I. Les législations sur l'émigration. Bureau intern. du travail. Genève. 1928. (Études et documents, V/3.)

Wergo, Dr. Herbert: *Freihandel und Schutzzoll als Mittel staatlicher Machtentfaltung*. Untersuchungen zur Problematik der Handelspolitik. Jena. 1928. (Probleme der Weltwirtschaft. 45.)

Magyarország. (Hongrie.) — *A magyar királyi dohánygyedárúság statisztikája, 1926/27*. Dohányjövédéki központi igazgatóság. Budapest.

Cseh-Szlovákia. (Tchéco-Slovaquie.) — *Enseignement dans la République Tchécoslovaque*, 1922/23. II. Écoles primaires. Office de statistique. Prague. (Statistique Tchécoslovaque. 14.)

Commerce extérieur de la République Tchécoslovaque 1925. II. Importation et exportation sous le régime de la prise en note et transit. 1926. I. Commerce spécial. Office de statistique. Prague. (Statistique Tchécoslovaque. 36., 38.)

Aussenhandel der Čechoslovakischen Republik, 1926. II. Teil. Spezialhandel. 2. Abt. Zollvormerk und Durchfuhr. Statistisches Staatsamts. Prag. (Čechoslovakische Statistik. 41.)

Németbirodalom. (Allemagne.) — *Tagesfragen der Fischerei*. Vorträge gehalten auf der 9. Sitzung der Fachabteilung für Fischerei der Preussischen Hauptlandwirtschaftskammer am 24. März 1928 in Halle. Berlin. 1928. (Veröffentlichungen der Preuss. Hauptlandwirtschaftskammer. 26.)

Wirtschaftsberichte für Altona und Schleswig-Holstein. 2. Heft: *Die Milchversorgung der Stadt Altona*. Stat. Amt der Stadt Altona.

Svájc. (Suisse.) — *Cornățeanu*. Dr. N. D.: *Agricultura și cooperatia in Elveția*. Min. agriculturii și domeniilor. București. 1928.

Staats-Rechnung des Kantons Basel-Stadt, 1927. Regierungsrat. Basel.

Franciaország. (France.) — *Statistique du mouvement de la population*. Tome IV. 1920/1924. Statistique générale de la France. Paris.

Statistique annuelle des institutions d'assistance, 1925. Statistique générale de la France. Paris.

Rapport au ministre du travail, de l'hygiène, de l'assistance et de la prévoyance sociale sur la statistique annuelle du mouvement de la population de la France, 1927. Statistique générale de la France. Paris.

Nagy-Britannia. (Grande-Bretagne.) — *Statistical abstract for the United Kingdom*, 1926. Board of trade. London.

Third census of production, 1924. Preliminary reports. — N° 31. Board of trade. London.

Németalföld. (Pays-Bas.) — *Statistique annuelle du commerce des Pays-Bas avec les pays étrangers*, 1927. I. Bureau central de statistique. La Haye.

Essai d'établissement d'une succession dans les phases de certaines courbes qui pourraient servir d'indices de la situation économique des Pays-Bas. Bureau central de stat. La Haye. 1928.

Dánia. (Danemark.) — *Sociétés anonymes*. 1921/27. Département de statistique. Koebenhavn. (Communications statistiques. 4. S. 79/I.)

Norvégia. (Norvège.) — *Norges civile, geistlige, rettslige og militaere inndeling*, 1928. Statistiske centralbyrå. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 48.)

Annuaire des chemins de fer norvégiens, 1926/27. Hovedstyret for statsbanene. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 55.)

Statistique concernant le traitement des enfants moralement abandonnés, 1925/1926. Statistiske centralbyrå. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 56.)

Statistique industrielle de la Norvège, 1926. Statistiske centralbyrå. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 57.)

Assurances contre les accidents pour les travailleurs de l'industrie, etc. Riksforsikringanstalten. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VII. 62.)

Svédország. (Suède.) — *Sjöfart*. Berättelse för år 1926. Kommerskollegium. Stockholm.

Industri. Berättelse för år 1926. Kommerskollegium. Stockholm.

Arbetslöshetsräkningen och de lokala arbetslöshetsundersökningarna i Sverige, 1927. K. socialstyrelse. Stockholm. (Sveriges officielle statistik.)

Statistisk årsbok för Stockholms stad, 1927. Stadsstatistiska kontor. Stockholm.

Finnország. (Finlande.) — *Ömsesidiga livförsäkringsbolaget Suomi*. Årsberättelse, 1927. Helsinki.

Rapports sur l'activité de l'administration forestière, 1926. (Finn közp. stat. hiv.) Helsinki. (Suomen virallinen tilasto. XVII. 27.)

Rapports annuels publiés par le ministère des affaires sociales en Finlande. B/10: L'inspection du travail, 1926. Helsinki.

Statistique des industries, 1926. (Finn közp. stat. hiv.) Helsinki. (Suomen virallinen tilasto. XVIII. A. 43.)

Medicinalverket. Medicinalstyrelsens berättelse, 1924. (Finn közp. stat. hiv.) Helsinki. (Suomen virallinen tilasto. XI/41.)

Románia. (Roumanie.) — *Statistique des prix et l'indice du coût de la vie*, 1927. Institutul de statistica generala a statului. București.

Bulgária. (Bulgarie.) — *Mouvement de la population dans le Royaume de Bulgarie*. 1921. IIe Partie: Naissances, décès et mariages. Direction générale de la statistique. Sofia.

Görögország. (Grèce.) — *Statistique du mouvement de la population*, 1922. Statistique générale de la Grèce. Athènes.

Statistique annuelle du rendement agricole de la Grèce, 1925. Statistique générale de la Grèce. Athènes.

Recensement des entreprises industrielles, 1920. D: Nombre, personnel et force motrice des entreprises recensées en général. Statistique générale de la Grèce. Athènes.

Törökország. (Turquie.) — *Statistique du commerce extérieur de la Turquie*, 1924. Stamboul.

Japán. (Japon.) — *The annual report of Bureau of post office life insurance*, 1926/27. Department of communications. Tokio.

Kanada. (Canada.) — *Investigation into the proprietary articles trade association an alleged combine of wholesale and retail druggists and manufacturers, established to fix and maintain resale prices of proprietary medicines and toilet articles*. Report of commissioner October 24, 1927. Department of labour. Ottawa.

Rapport du ministre de l'Agriculture pour le Dominion du Canada, 1926/27. Ottawa.

Amerikai Egyesült Államok. (États-Unis.) — *Birth, stillbirth, and infant mortality statistics for the birth registration area of the United States*, 1925. Bureau of the census. Washington.

Sipos, Alexandre: *Les enseignements de la recherche des conjonctures en Amérique*. Budapest, 1928. Tirage à part de la Revue de la Société Hongroise de Statistique. Année 1927. N° 3—4.

Labor legislation of 1926. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 434.)

Cooperative movement in the United States in 1925. (Other than agricultural.) Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 437.)

Wholesale prices, 1890/1926. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 440.)

Productivity of labor in the glass industry. Bureau of labor statistics. Washington. 1927. (Bulletin. 441.)

Wages and hours of labor in the iron and steel industry: 1907 to 1926. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 442.)

Wages and hours of labor in woolen and worsted goods manufacturing, 1910 to 1926. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 443.)

Uruguay. (Uruguay.) — *Anuario estadístico de la república oriental del Uruguay*. XXXV. (1926.) Parte I., II. Dirección general de estad. Montevideo.

Nyugat-Ausztrália. (Australie Occidentale.) — *Pocket year book of Western Australia*. X. 1928. Government stat. office. Perth.

Statistical register, 1926/27. Parts II/III: *Public finance and accumulation*. Part V: *Land settlement, agriculture, live stock and meteorological statistics*. Part VII: *Mineral statistics and water conservation*. Government stat. office. Perth.

Folyóiratszemele.

Revue.

Allgemeines Statistisches Archiv (18. köt. 1. f., Jéna 1928, német.). — *Misch G.*: A nemzetközi részvénykibocsátási statisztika jelentősége. — *Reichl H.*: A német nagyvárosi tömörülés (1910-1925). — *Morgenroth W.*: Müncheni sokgyermekes családok és lakásaik. — *Reithinger A.*: Ipari üzemi számlálások összehasonlíthatósága. — *Zizek F.*: A nagy számok törvénye, az időbeli állandóság és a tipikus soralakulás. — *Zahn F.*: Statisztika és ankét. — *Flaskämper P.*: Az indexszámok értelme. — *Bobtschev K.*: Munkakötelezettség Bulgáriában.

Archiv für Rassen- u. Gesellschafts-Biologie (20. köt. 3. f., Tübingen 1928, német.). — *Kurz K.*: Összefüggések a gyermeklétszám és a szülői ház gazdasági helyzete között. — *Jolly Ph.*: A hadi sérültek házasságairól. — *v. Behr-Pinnow*: Öröklés és eugenika az iskolákban. — *Lenz F.*: Észrevételek a brémai népmozgalomhoz. — *Weissenberg S.*: Az új orosz büntetőtörvény.

Bulletin de la Statistique générale de la France (17. köt. 3. f., Párizs 1928, francia.). — Értékpapirkibocsátások Franciaországban 1927-ben. — Csődök és bíróság előtti felszámolások Franciaországban 1927-ben. — A Nemzetközi Statisztikai Intézet XVII. ülészsaka. — Népszámlálás 1926-ban a francia gyarmatokon. — 1926. évi francia halál-oki statisztika. — *Sauvy A.*: Nagykereskedelmi árak évi indexszámai Franciaországban 1820-tól 1857-ig és az ármozgalom 1790-től.

Commerce Reports (1928. 18. sz., Washington, angol.). — Nemzetközi kartellek és ipari társulások. — A brit költségvetés. — (1928. 19. sz.). — Az Egyesült Államok külkereskedelme 1928 első negyedében. — (1928. 20. sz.). — Luxemburg gazdasági fejlődése. — (1928. 21. sz.). — A Sz. H. Sz. állam gazdasági fejlődése. — Amerikai befektetések idegen pénzügyi vállalkozásokban. — Nyugat-Ausztrália gyors fejlődése.

Deutsches Statistisches Zentralblatt (1928 márc.-ápr., Lipcse, német.). — *Goldschmidt E.*: A közületi gazdaság jelentősége a nemzeti jövedelem keretében. — Az 1925. évi német nép-, foglalkozási és üzemi számlálás irodalma. — Az idegenforgalom és az idegenforgalmi statisztika irodalma. — Gazdaságstatisztikai munkakörök kibővítése.

Földrajzi Közlemények (1928. 1-4. f., Budapest, magyar.). — *Balla B.*: A keszthelyi hegység földrajza. — *Gaal J.*: A Börzsönyi hegység egy rejtett barlangjáról. — *Kéz A.*: Földrajzi nevek írásmódja. — *Boros A.*: A magyarországi pleisztocén problémái.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik (1928 máj., Jéna, német.). — *Vogel H. E.*: A közgazdasági fejlődésfolyamat elmé-

lete és továbbfejlesztése egy evolucionáris konjunktúraelmélettel. — A nemzetközi és az egyes államok pénz- és tőkepiacának 1927. évi fejlődése. — *Leubuscher Ch.*: A brit liberális párt gazdasági reformprogramja. — *Glücksman R.*: A német szálloda- és vendéglőipar az 1925. évi számlálás szerint.

Journal de la Société de statistique de Paris (1928 máj., Párizs, francia.). — *Dessirier J.*: A tőzsdei értékpapírok jövő mozgalmának statisztikai becslése. — *Ley*: A textilipari konzorcium szociális munkássága.

Journal of the Royal Statistical Society (91. köt. 2. sz., London 1928, angol.). — *Daniels G. W.* és *Jewkes J.*: A háború utáni depresszió a lancashire-i pamutiparban. — *Stevenson T. H. C.*: Népesedési statisztika gazdag és szegény rétegek szerint. — *de Jastrzebski S.*: Több európai reprezentatív népesség nemek szerinti és korösszetételében beállott változások.

Magyar Gazdák Szemléje (1928 ápr., Budapest, magyar.). — *Steuer L.*: A földmunkások vállalkozó szövetkezetei. — *Veress E.*: Erdélyiek legettetése Moldva-Havasföldében.

Magyar Kisebbség (1928. 10. sz., Lugos, magyar.). — *Berkes J.*: A jugoszláv agrárreform és a magyar kisebbség. — (1928. 11. sz.). — *Cogitator*: A szatmárvidéki asszimiláció.

Metron (7. köt. 2. sz., Padova 1928, francia., olasz, angol.). — *Bernstein S.*: A korrelációelmélet mértani alapjai. — *Furlan V.*: Az átlag egy általános formulájáról. — *Saibante M.*: A népesség tömörülése. — *Russel T. W.*: Tanulmány az irországi termékenységről 1870-1911. — *Hersch L.*: Palesztina népessége és a Cionizmus kilátásai.

Munkaügyi Szemle (1928. 5. sz., Budapest, magyar.). — *Stanek F.*: A budapesti magyar királyi állami gépgyár munkásjóléti és kulturális intézményei.

Népegészségügy (9. évf. 10. sz., Budapest 1928, magyar.-német.). — *Johan B.*: A modern közegészségügy célja, eszközei, eredményei. — *Frischfeld E., Hubert E.* és *Johan B.*: A füstelleni küzdelem kérdésének állása hazánkban és a külföldön. — (9. évf. 11. sz.). — *Parassin J.*: A csont- és ízületi gümőkór elterjedése Magyarországon. — *Schulhof V.*: A különböző rheumás megbetegedések gyakorisága a polgári középosztályban. — *Gáspár J.*: Anthropológia és biológiai statisztika.

Revue de l'Institut de Sociologie (8. évf. 1. sz., Brüsszel 1928, francia.). — *Dupreel E.*: A népesség optimuma és annak kritériumai. — *Kozłowski W. M.*: Szociológia és filozófia. — *Lefrancq J.*: Esztétika és szociológia.

Revue internationale du travail (1928 máj., Genf, francia.). — *Nixon W. J.*: A „rizikó” mérése a munkastatisztikában. — *Aillaud U.*: A

korporáció fejlődése Olaszországban. — *Varlez L.*: A vándorlások szezonális ritmusa. — A munkabérek hullámlása Nagy-Britanniában 1922-1927. — A foglalkozási betegségek. — Munkabalesetek Oroszországban.

Soziale Praxis (1928. 20. f., Jéna, német.). — *Brandt*: A lakásépítkezés finanszírozása a külföldön. — A németbirodalmi biztosítási hivatal 1927. évi működése. — (1928. 21. f.). — *Albrecht H.*: Kritikai észrevételek a hivatalos indexszámok metodikájához. — (1928. 22. f.). — *Haman E.*: A lakáskérdés. — (1928. 24. f.). — *Berger G.*: A nemzetközi szociálpolitika 1927-ben.

Statistische Nachrichten (6. évf. 3. sz., Bécs 1928, német.). — Az 1927. gazdasági év. — Bécs 1927. évi idegenforgalma. — A mezőgazdasági termékek nagykereskedelmi ára 1926-ban és 1927-ben. — A kalapipari üzemek és munkások Ausztriában. — (6. évf. 4. sz.). — 1927. évi nemzetközi gazdasági jelzőszámok. — Állatvágások az 1927. évben. — Házasságkötések Ausztriában 1926-ban. — A munkaviszályok 1927-ben. — Indexszámok néhány osztrák városban. — Bécs 1928. évi költségvetése. — (6. évf. 5. sz.). — A munkapiac 1927. II. felében. — Voralbergi tartománygyűlési választások. — Az osztrák üvegipar üzei és munkásai. — Ausztria 1927. évi széngazdasága.

The Economist (106. köt. 4421. sz., London 1928, angol.). — Mexikó pénzügyi helyzete. — A tengerentúli kereskedelem irányítása. — (4422. sz.). — Szabadabb kereskedelem felé. — A textilipar problémái. — (4423. sz.). — Az Egyesült Államok fizetési mérlege. — A nitrátermelés újabb fejlődése. — (4424. sz.). — Az Egyesült Államok acélipara.

Wirtschaftsdienst (1928. 20. f., Hamburg, német.). — *Keynes M. J.*: A háborús adósságok. — A Népszövetség gazdasági szervezete. — Nemzetközi hangfőzár. — *Jasny W.*: A tengeri és árpa világpiaci konkurenciája. — (1928. 21. f.). — *Most O.*: A városi gazdasági és pénzügyi politika néhány alapvető kérdése. — *Ritter, K.*: A világ borkereskedelme. — *Krämer C.*: A jelzálogbankok 1927-ben. — (1928. 22. f.). — *Bandmann E.*: A brit gazdasági anket. — *Weisflog R.*: Ázsia a világkereskedelemben. — *Hennig R.*: Franciaország és a rajnai hajózás. — Fontosabb kikötők 1927. évi tengeri hajóforgalma. — (1928. 23. f.). — *Mendelssohn Bartholdy A.*: Hágai döntés és Dawes-terv. — *Rabinowitsch H.*: A tanácsadó gazdasági bizottság Genfben. — *Friedrich A.*: Nemzetközi nitrogénproblémák. — *Leonidoff*: Az angol-amerikai kémiai kombináció.

Wirtschaft und Statistik (8. évf. 9. sz., Berlin 1928, német.). — Kender és keményrostok fonása és cérnázása, továbbá a zsinagyártás és kötéverés 1926-ban. — A vándor- és házalóipar és az utazók (ügynökök) a Németbirodalomban. — Az 1927. évi világtermés. — Fontosabb bel- és külföldi kikötők tengeri hajóforgalma 1927-ben. — A birodalmi felügyelet alatt álló nagyobb magán életbiztosítóvállalkozások tőkái. — Erőszakos halálesetek a Németbirodalomban 1925-ben és 1926-ban. — A bíróságok 1926. évi munkássága. — Sztrájkok és kizárások a külföldön. — (8. évf. 10. sz.). — A német közületi igazgatás bevételei és kiadásai az 1913/14. és 1925/26. pénzügyi évben. — Nyerskaucsuk világtermelése és világfogyasztása. — Németország 1927. évi népmozgalma. — Az 1928. május 20-i birodalmi gyűlési választások.

◎ E G Y É B ◎

Régi statisztikai adatok.

Données statistiques anciennes.

Vallás. — *Religion.*

A nemzetközi vallásstatisztika egyike a demográfia kevésbé kiművelt területeinek. Egyes államokban — s éppen vezető kultúrájú államokban — az egyén legbelsőbb életébe való avatkozásnak tartják a vallásra vonatkozó adatok kutatását s azok hivatalos begyűjtésétől eltekintenek. Ezért a nemzetközi vallásstatisztikának a világ egész népességét felölelő hiteles adatai nincsenek s hiányoznak e részletes adatok a multa vonatkozóan is.

Egyébiránt a vallásra vonatkozó adatok természetében rejlik, hogy a megoszlási arányszá-

mok legfeljebb hosszabb időszakok multával toldódnak el. Előfordul ugyan, hogy a valláserkölcsei felfogás a népmozgalmi — különösen a születési — viszonyokat önmagában is befolyásolja, de ez a befolyás korlátolt mértékű. Rendszerint olyan esetben tapasztaljuk, hogy egyik vallásfelekezet a másiknál nagyobb szaporodást mutat, amidőn a vallási és faji határok összeesvén, a szaporodási viszonyok kedvezőbb volta tulajdonképpen faji sajátosság. Az egyik vallásfelekezetből a másikba való átlépés, illetve a felekezetnélküliek állományának változása szintén nem olyan tényezők,

amelyek a vallási adatok alakulásában számottevő szerepet játszanának.

A föld népességének jelenlegi vallásadatait a főbb valláskategóriák szerint, 1. számú táblázatunk mutatja be.

1. A vallások elterjedése. *Extension des religions.*

Vallás — Religion	Millió En millions	%
Keresztény — Chrétienne	710	38.1
Keletázsiai vallások ¹⁾ — Religions d'Asie orientale ¹⁾	580	31.1
Hinduista — Hindouisme	240	12.9
Mohamedán — Mahométans	230	12.3
Primitív vallások — Religions primitives	76	4.1
Felekezetenküli — Hors de re- ligion	15	0.8
Izraelita — Israélites	13.2	0.7
Összesen — Total	1.864.2	100.0

¹⁾ Buddhista, konfucianus, taoista, sintoista stb. — *Bouddhistes, confucianistes, taïstes, shintoïstes, etc.*

A keresztény vallások megoszlása a következő:

katholikus	340 millió
protestáns	230 „
orthodox (gör. kel. nem egyesült)	130 „
egyéb	10 „

összesen: 710 millió.

Egy kb. 50 év előtti statisztika szerint volt a világon:

róm. kath.	200 millió
protestáns	140 „
orthodox (görög)	80 „
mohamedán	201 „
zsidó	7 „

E megközelítő pontosságúnak látszó adatokat összevetve a jelenlegi adatokkal, a 2. sz. táblázat eredményeit kapjuk.

2. Egyes vallások hívőinek szaporodása 50 év alatt.

*Accroissement des membres de quelques religions
en 50 ans.*

Vallás Religion	50 évvel előtt Il y a 50 ans	Jelen- leg-Ac- tuellem.	Szaporodás Accroissement	
			millió — millions	%
Róm. kath. — Catho- lique r.	200	340	+ 140	+ 70.0
Protestáns — Protes- tante	140	230	+ 90	+ 64.3
Orthodox (gör. kel. nem egyesült) — Ortho- doxe (gréco-orient. non unie)	80	130	+ 50	+ 62.5
Mohamedán — Maho- métanisme	201	230	+ 29	+ 14.4
Izraelita — Israélite	7	13	+ 6	+ 85.7

A legnagyobb gyarapodást az izraelita és a katolikus vallás mutatja, míg a mohamedán val-
lás 14.4%-os gyarapodása messze alatta marad az

3. A vallási arány alakulása néhány államban. — *Formation de la proportion des religions en quelques Etats.*

Állam Etat	Róm. kath. Cath. rom.		Gör. orth. Grecque orthodoxe		Protestáns Protestante		Izraelita Israélite		Egyéb és ismeretlen Autre et inconn.	
	1000	%	1000	%	1000	%	1000	%	1000	%
	Dánia Danemark	2 22	0.11 0.67	— 0.5	— 0.02	1.776 3.222	99.55 98.59	4 6	0.23 0.18	2 17.5
Norvégia Norvège	0.5 3	0.03 0.11	— —	— —	1.812 2.622	99.94 98.98	— 1	— 0.04	0.5 23	0.03 0.87
Svédország Suède	1 3	0.02 0.05	— —	— —	4.561 5.894	99.91 99.83	3 6	0.07 0.10	— 1	— 0.02
Ausztria Autriche	20.230 25.949	91.37 90.83	494 667	2.23 2.33	401 592	1.81 2.07	1.005 1.314	4.53 4.60	14 49	0.06 0.17
Magyarország Hongrie	¹⁾ 1880 ¹⁾ 1910 1920	7.625 61.84 66.07	57.80 2.359 51	17.88 14.30 0.64	2.839 4.036 2.173	21.52 19.32 27.23	369 932 473	2.80 4.46 5.93	— 17 11	— 0.08 0.13
Svájc Suisse	972 ¹⁾ 1.587	40.62 40.83	— —	— —	1.418 2.219	59.26 57.09	3 21	0.12 0.54	— 60	— 1.54
Németország Allemagne	16.233 23.822	36.13 36.69	— —	— —	28.331 39.991	63.05 61.59	262 615	0.58 0.95	108 498	0.24 0.77
Németalföld Pays-Bas	1.445 2.455	36.02 35.76	— —	— —	2.468 3.659	61.52 53.30	82 115	2.04 1.68	17 636	0.42 9.26

¹⁾ Birodalmi adat — *Hongrie ancienne.* ²⁾ A görög orth. vallásuakkal együtt — *Y compris les personnes appartenant à la religion grecque orthodoxe.*

általános szaporodásnak, amely legalább 30%-ot tehet a félszázad alatt.

Azokról az országokról, amelyekben a vallási megoszlást legalább néhány évtizedre visszatekintően ki tudjuk mutatni, 3. számú táblázatunkban közöljük a régi és az új adatokat. (Németországnál és Ausztriánál a háborús területváltásra való tekintettel az 1910-es népszámlálás adatait állítottuk be.)

E táblázatunk adatai szerint a katolikusoknak az össznépségben elfoglalt aránya a legtöbb országban emelkedett, itt-ott azonban kisebb mértékben csökkent is. (Ausztria, Németalföld.) A protestánsok aránya ellenben inkább csökkent. Az izraelita vallás arányszáma szintén emelkedő tendenciájú a legtöbb országban.

Hazánkban a vallások megoszlásának arányszámait a trianoni területváltás erősen megváltoztatta, ami különösen a görög keleti vallású területek csaknem egészben történt elcsatolásának tulajdonítható. Ez a katolikus s különösen a protestáns vallási arányszámnak erős emelkedésére vezetett. A háború előtti (1910) birodalmi adatokat a 60 év előtti adatokkal összehasonlítva, jelentős gyarapodást tapasztalunk a katolikus vallásúaknál, akiknek arányszáma 57·8-ről 61·8-re emelkedett s főleg a zsidóknál, akiknek arányszáma 2·8-ről 4·5-re ment fel. Nagy csökkenés volt a görög keletiekénél: 17·9-ről 14·3-re és a protestánsoknál: 21·5-ről 19·3-re.

E. D. dr.

Kisebb közlemények.

Petites communications.

III. finnugor közművelődési kongresszus — *Le IIIe congrès de culture finno-ougrien.*

Les 10—13 juin 1928 a été tenu à Budapest le IIIe congrès de culture finno-ougrien, auquel assistaient, parmi de très nombreux Finnois, Estoniens et Hongrois, plusieurs représentants des milieux scientifiques de différents pays. Dans les séances, présidées par M. Farkas Heller, de la section économique (IIIe section), on a discuté de nombreux problèmes communs aux trois nations parentes, et en particulier les possibilités de resserrer les liens économiques existant entre l'Estonie, la Finlande et la Hongrie. Au cours de ces séances, ont fait entre autres des conférences: M. Farkas Heller, professeur d'économie politique à la Polytechnique royale de Budapest, sur la „Formation de la vie économique hongroise depuis 1867“; M. Alojse Kovács, directeur de l'Office hongrois de statistique: „Esquisse statistique de la Hongrie actuelle“; M. Léon Harmaja, principal statisticien finnois, sur „Le développement et la situation actuelle de la vie économique de Finlande.“ Mlle Jeanne Oismann, chef de la section de l'Office central de statistique d'Estonie, assistait également au congrès.

1928 június 10—13-án folyt le Budapesten a III. finnugor közművelődési kongresszus, rendkívül nagyszámú finn, eszt és magyar résztvevővel, akik között az egyes országok tudományos élete is számos jelesével volt képviselve. A kongresszus közgazdasági (III.) szakosztályán, melynek üléssein Heller Farkas elnökölt, a három rokon nemzet számos közös problémája és különösen a Magyarország, Finnország és Esztország közti praktikus gazdasági kapcsolatok fejlesztésének lehetőségei vitattattak meg. A szakosztályi üléseken tartott előadások közül Heller Farkas dr., a budapesti kir. József-műegyetem közgazdaságtan tanára „A magyar közgazdasági élet kialakulása 1867 óta“, Kovács Alajos dr., a Központi Statisztikai Hivatal igazgatója „Csonka-Magyarország statisztikai vázlata“, Harmaja Leó finn vezető statisztikus „Finnország gazdasági életének kifejlődése és mai állása“ címmel adott elő. A kongresszuson részvett Oismann Johanna kisaszszony, az esztországi központi statisztikai hivatal gazdasági osztályának főnöke is.

Jancsó Benedek jubileuma — *Le jubilé de M. Benoît Jancsó.*

Les institutions publiques et scientifiques de la Hongrie ont célébré le 7 juin 1928 le cinquantième anniversaire de l'activité publique de M. Benoît Jancsó, professeur honoraire d'Université, un des spécialistes les plus profonds et les plus avertis de la question des nationalités, membre aussi de la

Société Hongroise de Statistique dont il fut un des conférenciers à la séance solennelle de Szeged, en 1925. A la réunion jubilaire convoquée par la Société Hongroise-Székely, plusieurs discours ont été prononcés, mettant en relief les mérites de M. Jancsó. Au nom de la Société Hongroise de Sta-

tistique il fut salué par M. Aloÿse Kovács, sous-secrétaire d'Etat, président de la section démographique de la Société.

*

A magyar közélet és tudományosság intézményei 1928 június 7-én meleg ünnepségekben részesítették közéleti tevékenységének ötvenéves fordulójára alkalmából *Janesó Benedek* egyetemi tb. tanárt, a nemzetiségi kérdés egyik legalaposabb, széles látókörű ismerőjét, aki a Magyar Statisztikai Társaságnak is tagja és 1925. évi szegedi ünnepi ülésének egyik előadója volt. A Magyar-Székely Egyesület által összehívott jubileumi ülésen elhangzott üdvözlő beszédek során a Magyar Statisztikai Társaság üdvözlését *Kovács Alajos dr.* helyettes államtitkár, a Társaság demográfiai szakosztályának elnöke a következő szavakkal tolmácsolta:

A Magyar Statisztikai Társaság engem bizott meg azzal, hogy tolmácsoljam a Társaság meleg üdvözlését és szerencsekívánatait Méltóságod közéleti tevékenységének 50-ik évfordulója alkalmából.

Társaságunk büszke arra, hogy Méltóságodat is tagjai közé számíthatja. Méltóságod publicisztikai és történetírói munkássága szoros kapcsolatban volt és van a statisztikai tudománnyal; az

oláhok számát az egyes időszakokban és térfoglalását Erdélyben senki szebben és alaposabban fel nem tárta, mint Méltóságod történeti munkáiban. Az erőszakos magyarosítás vádjának alaptalanságát is meggyőzően mutatta ki a statisztikai adatok tömegével és ezzel erős fegyvert adott kezünkbe ellenségeinkkel szemben. Méltóságod a statisztikát egyenesen a nemzeti védelem szolgálatába állította. A statisztikai tudomány tehát Méltóságodat joggal számítja elsőrendű művelői közé.

De bámulattal és elismeréssel adózunk Méltóságod nagyszabású történeti, paedagógia és publicisztikai munkásságának is, mellyel örök hálára kötelezte nemzetét.

A Statisztikai Társaság összes tagjainak őszinte érzelmeit tolmácsolom, amikor Méltóságodnak a Társaság nevében is hálás köszönetet mondok két emberöltőn át kifejtett lelkes és önzetlen munkásságáért és kérem az Egek Urát, adjon Méltóságodnak erőt és egészséget, hogy e munkát tovább folytathassa és érje meg azt, amiért annyit dolgozott, szűkebb hazájának, a gyönyörűség székelyföldnek felszabadulását!

Személyi hírek. — *Nouvelles personnelles.*

Dans sa séance plénière de mai 1928, l'Académie Hongroise des Sciences a élu deuxième président l'éminent poète Jules Vargha, membre honoraire, ancien sous-secrétaire d'Etat au ministère du Commerce, qui avait autrefois été pendant de nombreuses années directeur de l'Office central hongrois de statistique, déployant une activité méritoire dans la science statistique hongroise. M. Vargha est membre honoraire de la Société Hongroise de Statistique et membre titulaire de l'Institut International de Statistique. — Dans la même séance, le prix Chorin fut décerné à M. Jean Teleszky, ancien ministre des Finances, membre de la Société Hongroise de Statistique et de l'Institut International de Statistique, pour son ouvrage substantiel et de grand intérêt „Les finances de l'Etat hongrois pendant la guerre“. Ce livre parut dans la série des publications éditées, sur l'initiative de la fondation Carnegie, au sujet de l'histoire économique et sociale de la guerre.

Le Dr Lind a été nommé directeur de l'Office central de statistique de Hesse, à Darmstadt, en remplacement du Dr Meller, nommé le 1er mars 1928 conseiller ministériel au ministère des Finances de Hesse.

A Magyar Tudományos Akadémia 1928 május havában megtartott nagygyűlésén másodelnökké megválasztotta tiszteleti tagját, *Vargha Gyula dr.* nyug. kereskedelemügyi államtitkárt, a kitűnő költőt, aki mint a M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak sok éven át volt igazgatója a hazai statisztikai tudomány terén is érdemekben gazdag tevékenységet fejtett ki. *Vargha Gyula dr.* a Magyar Statisztikai Társaságnak tiszteletbeli, a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek pedig rendes tagja. — Ugyancsak a folyó évi nagygyűlés a Chorin-jutalmat *Teleszky János* nyug. pénzügyminiszter, a Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Statisztikai Intézet tagja „A magyar állam pénzügyei a háború alatt“ c. művének ítélte oda. *Teleszky* nagyjértékű, rendkívül tartalmas műve a Carnegie alapítvány által a világháború gazdasági és társadalmi történetének megírása végett kezdeményezett munkák sorozatában jelent meg.

A hesseni országos központi statisztikai hivatal (Darmstadt) vezetője, *Meller dr.* igazgató 1928 március 1-én a hesseni pénzügyminisztérium miniszteri tanácsosává neveztetett ki. Utóda a statisztikai hivatal igazgatói székében *Lind dr.* lett.

Finn-, Eszt-, Lettország és Litvánia gazdasági adatai.

Données économiques de Finlande, d'Estonie, de Lettonie et de Lituanie.

A Magyarországgal szomszédos, vagy gazdasági és egyéb érdekkapcsolatban lévő államokról között gazdasági jelzőtábláink sorában ezúttal Finn-, Eszt-, Lettország és Litvánia legfontosabb, főleg gazdasági statisztikai adatait mutatjuk be. A Budapesten rövid idővel ezelőtt lezajlott finn-ugor kongresszus aktuálissá is teszi finn és eszt fajtestvéreink országainak ismertetését. A négy ország szomszédsága s részben hasonló gazdasági strukturája indokolja, hogy adataikat egymással szembeállítva adjuk közre. Finnországra vonatkozóan, minthogy ennek az országnak már az Oroszbirodalomból való kiválás előtt is nagyobb önállósága volt s háború előtti külön adatai is vannak, az 1913. és az 1919—27. évi adatokat közöljük, a másik három országnak pedig utolsó négyévi adatait.

Finnország. A háború utáni adatok valamivel megnövekedett területre (388 ezer négyzetkilométer az 1913. évi 377 ezer négyzetkilométerrel szemben) vonatkoznak. Az ország lélekszáma 3 és fél millió lélek. A népmozgalmi adatok eléggé normálisak. A születési arányszám lassú gyengülése észlelhető (1926-ban 21·7 élveszületés esett ezer lélekre, míg 1913-ban 27·2). Ennek folytán, bár a halálozási arányszám javult, a természetes szaporodás mintegy három ponttal esett a békeidő óta (11-ről 8-ra). A munkanélküliség az utolsó négy évben egyforma volt, a munkanélküliek 1923. évi adatánál a mostani adat háromszor nagyobb. A mezőgazdasági terméadatok különösen az utolsó években jók, a békeátlagokat jelentősen meghaladják. A kalászosok közt a zab dominál. Az ország külkereskedelmi mérlege kiegyensúlyozott, a kivitel általában valamivel kevesebb, mint a behozatal, de néhány évben (1922, 1924, 1925) kiviteli felesleg is volt. 1921-ig jelentős passzívumokkal zárult az ország mérlege. A vasútvonalak hossza a háború óta kb. egy-negyedrészszel bővült. Igen rohamosan terjed az automobilizmus, az 1922. évi gépjárműállomány meghatszorosodott (a gépjárművek száma 1926-

ban meghaladta a 22 ezret). A finn „markka” aránylag nem szenvedett súlyos értékleromlást, két évvel ezelőtt az eredeti értéknek kb. egynolcadán stabilizálták. A nagykereskedelmi index rosszabb mint a mienk, 1927-ben 45%-os drágulást mutat. Egyébként a pénzügyi konszolidáció a betétállomány növekedésében és a kamatláb fokozatos leszállításában is mutatkozik.

Esztország. A 45 ezer négyzetkilométer területű ország népessége alig haladja meg az 1.100.000 lelket. Az élveszületési arányszám az utolsó években romlik, a halálozások aránya is kedvezőtlen, aminek következtében a természetes szaporodás alakulása a lehető legrosszabb (1926-ban ezer lélekre 1·7.) A munkanélküliek száma 1923-ban még csekély, 1924. óta folyvást növekszik (1927-ben 3 és félezer). A mezőgazdaság helyzete inkább javuló. Igen kedvezően fejlődik az ország külkereskedelme, 1923-ban a kivitel a behozatalnak kétharmadát sem tette, 1925 óta azonban már a külkereskedelmi mérleg aktívummal zárul. A többi adatoknál kiemelkedő jelenséget kevésbé találunk.

Lettország. Területben (66 ezer négyzetkilométer) és lélekszámban (1·9 millió) valamivel nagyobb, mint Esztország. Népmozgalmi adatai is jobbak (természetes szaporodási arányszám 1926-ban 7·3). Mezőgazdasági termelése Esztországéval hasonló karaktert mutat, valamivel nagyobb terméadatokkal. Az utolsó év nem valami sikerült termést adott. Az ország külkereskedelme állandóan passzív.

Litvánia. Bár területe (56 ezer négyzetkilométer) nagyságát tekintve, középhelyen áll Eszt- és Lettország között, lakóinak száma nagyobb mint azoké (2·2 millió). A születési arányszám igen kedvező (állandóan 28—29) lévén, természetes szaporodása (13 körül) messze meghaladja a három előbb ismertetett országét. Különösen rozs- és burgonyatermése jelentékeny. Külkereskedelmi mérlege egyensúlyban van, egyik évben aktív a másikban passzív.

Finn-, Eszt-, Lettország és Litvánia gazdasági jelzőtáblája.

Megnevezés	Egység Unité	Finnország — Finlande (1913: 377.000 km ² , 1927: 388.000 km ²)									
		1913	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Népesség	sz. — nombre 1000	3.231	3.333	3.365	3.403	3.435	3.469	3.495	3.526	3.559	.
Népmozgalom.											
Házasságkötés	‰	5.9	5.7	7.1	7.0	6.9	6.8	6.3	6.3	.	.
Élveszületés	„	27.2	19.2	25.3	24.3	23.4	23.7	22.4	22.3	21.7	.
Halálozás	„	16.1	18.9	15.9	14.0	14.4	13.8	15.3	13.5	13.4	.
Természetes szaporodás	„	11.1	0.3	9.4	10.3	9.0	9.9	7.1	7.8	8.3	.
Munkanélküliek	sz. — nombre	.	.	.	2.127	1.294	779	2.234	2.176	2.172	2.152
Mezőgazdaság.											
Búza	1000 q	37	71	94	158	193	187	215	253	251	221
Rozs	„	2.662	2.196	2.501	2.970	2.675	2.392	2.860	3.476	3.025	2.912
Árpa	„	1.046	989	1.164	1.331	1.408	848	1.300	1.408	1.561	1.214
Zab	„	3.593	3.574	3.963	5.058	5.396	3.818	4.922	5.866	5.927	5.387
Burgonya	„	4.549	4.922	5.578	6.230	5.252	4.623	6.341	7.231	8.510	6.245
Kereskedelem és közlekedés.											
finn márka — marks finnois											
Behozatal	millió millions	495	2.510	3.626	3.586	3.970	4.600	4.715	5.520	5.668	6.330
Kivitel	„	405	880	2.926	3.389	4.468	4.392	4.971	5.574	5.637	6.285
Vasútvonalhossz	km	3.914	4.281	4.283	4.288	4.391	4.540	4.595	4.823	4.929	.
Gépjárműállomány	sz. — nombre	3.800	8.077	14.266	16.100	22.189	.
Pénz és hitel.¹⁾											
A pénzgység árfolyam- indexe dollár alapon	aranyparitás parité-or = 100	100	.	496	893	887	719	766	763	100	100
Nagykereskedelmi index	1913 = 100	100	733	1.183	1.263	1.219	1.095	1.100	1.129	142	145
Megélhetési index	moyenne	100	964	958	1.171	1.139	1.147	1.170	1.212	154	157
finn márka — marks finnois											
Takarékpénztári betétek ²⁾	millió millions	310	944	1.059	1.259	1.456	1.668	1.897	2.179	2.606	3.289
Aranytartalék	„	276	.	332	332	332	332	332	332	327	317
Jegyforgalom	„	113	.	1.341	1.356	1.421	1.352	1.250	1.309	1.346	1.514
Kamatláb	‰	5.95	6.10	7.91	9	8.79	8.30	9.18	8.54	7.50	6.87

¹⁾ 1 P — pengő = 6.98 finn márka — marks finnois; — 1 P — penjo = 0.65 eszt korona — couronne mény. — *Donnée provisoire.* — ²⁾ 1927 április óta új paritás 100 eszt márka = 1 eszt kor. — *Depuis avril*

Összefoglaló helyzetjelentés.¹⁾ Résumé de la situation en Hongrie.¹⁾

Népmozgalom. — Munkanélküliség. — Gépjárműállomány. — Áralakulás. — Pénzüntezeti betétek. — A részvények értéke. — Fizetésektelenségek. — Váltóóvások. — Gazdasági jelzőtábla.
Mouvement de la population. — Chômage. — Effectif des véhicules à moteur. — Formation des prix — Dépôts en banque. — Indice des actions. — Insolvabilités. — Lettres de change protestées. — Tableau économique.

Mouvement de la population. En mai 1928, on a contracté 8045 mariages (11.1‰); c'est une augmentation de 17.2% par rapport au mois correspondant de l'année dernière. — Le nombre des naissances vivantes (18.515, 25.6‰) présente

une diminution de 0.1% par rapport à mai 1927. — Le nombre des décès (12.404, 17.1‰) a augmenté (+1.8%), tandis que celui des décès de moins d'un an (2.994, 16.2%) a diminué (—0.9%). — L'accroissement a été de 8.5‰, contre 8.8‰ en mai 1927.

Chômage. Le nombre des chômeurs a diminué de 5.4% par rapport au mois précédent et de 4.2% par rapport au mois correspondant de 1927.

Parmi les chômeurs, il y avait 86.1% d'hon-

¹⁾ A külkereskedelmi forgalomról Szemlének „Magyarország külkereskedelme 1928 április havában“ című cikkben számol be. — *Pour le commerce extérieur, voir l'article intitulé „Mouvement du commerce extérieur de la Hongrie en avril 1928“.*

Tableau économique de la Finlande, de l'Estonie, de la Lettonie et de la Lituanie.

Egység Unité	Esztország — Estonie (47.549 km ²)				Lettország — Lettonie (65.800 km ²)				Litvánia — Lituanie (56.100 km ²)				Désignation
	1924	1925	1926	1927	1924	1925	1926	1927	1924	1925	1926	1927	
sz. — nombre 1000	1.117	1.117	1.116	.	.	1.845	.	1.871	2.176	2.204	2.228	2.255	Population
‰	7.9	7.3	.	.	8.1	8.2	8.3	.	8.0	7.9	8.5	.	Mouven. de la population.
"	19.2	18.3	17.7	.	22.3	22.3	22.0	.	29.2	28.8	28.4	.	Mariages
"	15.2	14.9	16.0	.	15.4	14.9	14.7	.	16.2	15.9	15.3	.	Nés-vivants
"	4.0	3.4	1.7	.	6.9	7.4	7.3	.	13.0	12.9	13.1	.	Décès
sz. — nombre	2.156	3.213	3.807	4.437	Accroissement naturel
1000 q	148	215	239	284	430	589	506	717	903	1.438	1.138	1.362	Chômeurs
"	1.385	1.826	1.141	1.707	1.994	3.151	1.554	2.588	4.647	6.634	3.508	5.374	Agriculture.
"	1.206	1.152	1.315	946	1.619	1.779	1.886	1.301	2.029	2.450	2.489	1.899	Froment
"	1.405	1.266	1.331	1.946	2.710	3.039	2.759	1.772	2.698	2.846	3.195	2.697	Seigle
"	6.754	6.497	9.259	7.031	6.757	7.505	10.135	7.173	16.582	15.811	16.648	12.154	Orge
	eszt márka ^{a)} marks eston. ^{b)}				lát — lats				lita — litas				Commerce et communi- cation.
millió millions	8.204	9.655	9.557	96	256	280	260	250	207	253	241	266	Importations
"	7.866	9.665	9.624	106	170	180	188	220	267	243	253	246	Exportations
km	1.146	1.112	1.175	.	2.605	2.604	2.594	.	1.533	1.528	1.533	.	Longueur des chemins de fer
sz. — nombre	1.055	1.019	1.224	.	540	.	1.805	.	800	.	918	.	Véhicules à moteur
aranyparítás parité-or = 100	9.274	8.861	8.861	100	100	100	100	100	101	101	101	101	Monnaie et crédit. ¹⁾
1913 = 100 moyenne	116	124	114	114	Indice du cours de l'unité de monnaie, base-dollar
	94	110	107	110	108	114	110	112	138	158	140	143	Indice des prix de gros
	eszt kor. — cour.				lát — lats				lita — litas				
millió millions	39	52	63	.	35	49	51	81	Dépôts de caisse d'épargne ²⁾
"	539	539	537	103	24	24	24	24	31	32	31	33	Réserve-or
"	3.562	3.458	3.354	3.902	74	66	67	71	93	82	87	97	Billets de banque en circ.
‰	8.88	10	9.52	8	9	9	9	7	Taux en banque

estonienne; — 1 P — pengő = 0.91 lát — lats; — 1 P — pengő = 1.75 lita — litas; — ²⁾ Előzetes ered-
1927, nouvelle parité: 100 marks estoniens = 1 couronne eston.

mes et 13.9% de femmes. 61.2% habitaient Bu-
dapest.

Leur nombre a augmenté dans l'industrie
du cuir (+ 0.2%); il a diminué dans le bâtiment
(— 4.9%).

En mai, les Offices de placement ont enregistré
7.231 offres, 14.979 demandes et 4.806 placements.

Des chômeurs demandant du travail on a pu
placer 42.1% en mai et 28.8% en avril

L'effectif des véhicules à moteur, déduc-
tion faite de ceux retirés de la circulation, s'est élevé
en mai de 638 unités, de sorte qu'à la fin du mois,
il y avait 19.985 véhicules à moteur en circulation.
La proportion de l'accroissement a été de 3.3%,
contre 2.8% en avril.

Formation des prix. En mai dernier,
l'indice des prix de gros de Hongrie est tombé
de 136 à 135 (— 1 point). La diminution a eu pour
cause une légère baisse de l'indice des produits et
matières d'industrie; l'indice des objets d'alimen-
tation et des produits agricoles (132) n'a pas varié.

Le nombre-indice du coût de la vie (y
compris le loyer) s'est élevé de 114.1 à 117.1 par
suite du relèvement des loyers de mai-juillet et
d'une légère hausse du prix de détail des articles
d'alimentation de première nécessité.

Dépôts en banque. Aux 13 principales ban-
ques budapestoises et à la Caisse d'épargne postale,
les dépôts d'épargne se sont élevés du 30
avril au 31 mai de 406.9 millions de pengős à

419.1 millions. Dans les premiers cinq mois de cette année, ils se sont accrus de 54.3 millions, atteignant 41.8% de l'effectif de 1913. Les dépôts sur comptes courants s'y sont élevés de 709.7 millions de pengős à 720.3 millions (+ 10.6 millions); à la fin de mai, ils représentaient 84.1% de l'effectif d'avant-guerre.

L'indice des actions, qui indique la formation de la valeur des actions cotées à la Bourse de Budapest, s'est relevé en mai de 19.8 à 20.4, se rapprochant du niveau de fin 1927. La tendance à la hausse s'étendait sur la plupart des groupes d'actions; ce sont surtout les actions d'imprimeries, de brasseries et d'industrie des spiritueux qui ont monté considérablement.

En mai dernier, le nombre des **insolvabilités** (176) a augmenté par rapport au mois précédent (153); la proportion de l'accroissement a été de 15.0%.

A Budapest, il y a eu 47 insolvabilités avec 3.0 millions de pengős d'actifs et 5.1 millions de passifs.

On a réglé 108 insolvabilités avec 3.7 millions de pengős d'actifs et 6.3 millions de passifs.

Lettres de change protestées. Par rapport aux chiffres d'avril, les données provisoires de mai accusent une augmentation tant au point de vue du nombre qu'à celui de la valeur. La valeur totale des lettres de change protestées en Hongrie a été de 6,987.327 pengős. A Budapest, on en a protesté 3.858, représentant une valeur de 2.8 millions de pengős.

Népmozgalom. 1928 május havában a házasságkötések száma (8.045, 11.1⁰/₁₀₀) 17.2%-kal emelkedett az előző év ugyanezen hónapjához képest. Az élveszületések száma (18.515, 25.6⁰/₁₀₀) 0.1%-os csökkenést mutat a múlt év májusával szemben. A halálozások száma (12.404, 17.1⁰/₁₀₀) emelkedett 1.8%-kal. A csecsemőhalálozások száma (2.994, 16.2%) 0.9 százalékkal esett. A szaporodási ezrelék 8.5, a múlt év ugyanezen hónapjának 8.8-es ezrelékével szemben.

Munkanélküliség. A munkanélküliek száma az előző hónappal szemben 5.4%-kal és az előző év ugyanezen hónapjához viszonyítva 4.2%-kal csökkent. Budapesten tartózkodott a munkanélküliek 61.2%-a. Az összes munkanélküliek közül 86.1% férfi, 13.9% nő volt. Emelkedett a munkanélküliek száma a bőriparban 0.2⁰/₁₀-kal, csökkent az építőiparban 4.9⁰/₁₀-kal.

A **Hatósági munkaközvetítők** május havában 7.231 munkahelyet, 14.979 munkakeresőt és 4.806 közvetítést tartottak nyilván. A munkakeresők közül májusban 42.1%, áprilisban 28.8⁰/₁₀ volt elhelyezhető.

Gépjárműállomány. Magyarország gépjárműállománya május hó folyamán a forgalomból ki-

vont járművek leszámításával 638 darabban növekedett s ezzel a hó végén 19.985 gépjármű volt az ország területén forgalomban. A növekedés aránya 3.3% a múlt havi 2.8%-kal szemben.

Magyarország gépjárműállománya a hónap végén.
Effectif des véhicules à moteur en Hongrie, à la fin du mois.

M e g n e v e z é s Désignation	1928		Ebből Dont à Buda- pest.
	IV.	V.	
Személykocsik és autóbuszok <i>Aut. de personnes et autobus</i>	10.000	10.241	5.773
Teherkocsik — autocomions	2.971	2.994	1.669
Egyéb gépkocsik — autres <i>autos</i>	508	519	378
Gépkocsik összesen — auto- <i>mobiles au total</i>	13.479	13.754	7.820
Motorkerékpárok — moto- <i>cyccettes</i>	5.868	6.231	3.896
Géperejű járművek összesen <i>Automob. et motocycl. au total</i>	19.347	19.985	11.716

Áralakulás. A magyar *nagykereskedelmi* indexszám május folyamán 136-ról 135-re, vagyis egy ponttal csökkent. Ezúttal az ipari anyagok és termékek indexszámánál jelentkező némi csökkenés idézte elő az index visszaesését, míg az élelmiszeri cikkek és mezőgazdasági termékek indexszáma változatlanul 132 maradt.

A nagykereskedelmi árak indexszámai.

Indices des prix de gros en Hongrie.

(1913 = 100)

M e g n e v e z é s Désignation	1924	1925	1926	1927	1 9 2 8			
	XI	XII	XII	XII	II.	III.	IV.	V.
	a hó végén — fin du mois							
Élelmiszeri cikkek és mezőgazd. termékek — <i>Produits agricoles et alimentaires</i>	156	120	120	127	126	128	132	132
Ipari anyagok és termé- kek — <i>Matières né- cessaires à l'industrie, produits d'industrie</i>	163	138	130	141	140	139	139	138
Nyersanyagok — <i>Ma- tières premières</i>	166	128	125	141	137	137	138	139
Gyártmányok — <i>Pro- duits fabriqués</i>	154	132	128	130	130	132	134	132
Belföldi áruk — <i>Mar- chandises de Hongrie</i>	157	120	120	134	133	135	136	136
Külföldi áruk — <i>Mar- chandises étrangères</i>	166	150	139	138	134	133	135	134
Összes áruk — <i>En- semble des marchan- disés</i>	160	130	126	135	134	135	136	135

A **létfenntartási** költségek indexszáma lakbérrel együtt számítva 114.1-ről 117.1-re növekedett, egyes elsőrendű élelmiszeri cikkek kicsinybeni árának némi emelkedése, valamint a májusi lakbér-emelés következtében. Lakbér nélkül számítva a létfenntartási index 126.3-ról 128.8-re emelkedett.

Egy négytagú munkáscsalád heti kiadásainak alakulása indexszámokban.

Formation des dépenses hebdomadaires d'une famille ouvrière de 4 membres, en nombres-indices.

(1913 = 100).

Megnevezés Désignation	1924	1925	1926	1927	1928			
	XII	XII	XII	XII	II.	III.	IV.	V.
a hó végén — fin du mois								
Élelmezés — Alimentation ...	145	115	115	123·2	121·4	124·1	126·1	129·9
Ruházat — Habillement ...	166	131	124	129·2	135·0	135·0	134·7	133·9
Fűtés és világítás — Chauffage, éclair.	123	125	134	128·0	122·2	122·2	118·6	118·6
Lakás — Logement	25	46	60	75·0	75·0	75·0	75·0	80·0
Összes hetiköltség — Frais hebdomadaires totaux ...	116	102	105	113·0	112·1	113·5	114·1	117·1
Összes hetiköltség a lakásbér nélkül — Frais hebdomadaires totaux, sans le loyer ...	149	119	119	124·9	123·7	125·6	126·3	128·8

Pénzüntézet betétek. A budapesti 13 legnagyobb pénzüntézetnél és a postatakarékpénztárnál elhelyezett takarékbetétek álladéka április 30-tól május 31-ig 406·9 millió pengőről 419·1 millió pengőre, vagyis 12·2 millió pengővel növekedett. A múlt év utolsó napja óta, tehát a folyó év első 5 hónapjában a takarékbetétek növekedése 54·3 millió pengőt tett ki és ezzel a takarékbetétek érték az 1913. évi álladéknak 41·8%-át. A folyó számlabetétek álladéka ugyanezeknél a pénzüntézetnél 709·7 millió pengőről 720·3 millió pengőre növekedett, ami 10·6 millió pengős gyarapodásnak felel meg. Május végén a folyó számlabetétek 84·10/0-át érték el a háború előtti álladéknak.

A betétek alakulása.¹⁾ — Formation des dépôts.¹⁾

Betétek Dépôts	1924	1925	1926	1927	1928				
	VI.	XII.	XII.	XII.	II.	III.	IV.	V.	
1,000.000 P									
Takarékbetétek — Dépôts d'épargne . . .	3·7	30·6	143·0	231·9	364·8	394·3	403·4	406·9	419·1
Folyó számlabetétek — Dépôts sur comptes courants . . .	85·2	237·5	378·2	502·3	682·2	667·7	692·9	709·7	720·3

¹⁾ A budapesti 13 legnagyobb pénzüntézetnél és a postatakarékpénztárnál. — Aux 13 principaux établissements de crédit de Budapest et à la Caisse d'épargne postale.

A részvények értéke. A tőzsdeindex, mely a budapesti tőzsdén jegyzett részvények értékalakulását mutatja, május folyamán 19·8-ről 20·4-re emelkedett, s így ismét megközelíti a múlt év végi nívót. Az emelkedő irányzat a jegyzés szerinti részvénycsoportok többségére kiterjedt és különösen a könyvnyomdák, továbbá a sörgyárak és

szeszipari vállalatok részvényei mutattak jelentős emelkedést.

Részvényindex — Indice d'actions.

(1913 = 100)

Megnevezés Désignation	1924	1925	1926	1927	1928				
	VI.	XII.	XII.	XII.	II.	III.	IV.	V.	
Részvényindex — Indice d'actions . . .	11·4	13·3	10·2	15·6	20·8	20·0	19·8	19·8	20·4
Vállalat-index — Indice d'entreprises . . .	—	18·0	14·0	22·4	30·5	30·3	29·9	29·9	30·9

Fizetéképtelenségek. Az előfordult új fizetéképtelenségek száma májusban az előző hónaphoz képest növekedést mutat, amennyiben áprilisban 153, májusban 176 fizetéképtelenségi eset fordult elő. A növekedés aránya 15·0%.

Az összes fizetéképtelenségekből 47 esett Budapestre 3·0 millió P aktívával és 5·1 millió P passzívával.

A lebonyolított fizetéképtelenségek száma 108 volt, 3·7 millió P aktívával és 6·3 millió P passzívával.

Fizetéképtelenségek.

Insolvabilités.

Év, hó Année, mois	Az új fizetéképtelenségek Nouv. insolvab.			A bef. fizetéképtelenségek — Insolv. termin.		
	száma nombre	aktívák nak actifs	passzí- váinak passifs	száma nombre	aktívák nak actifs	passzí- váinak passifs
		összege P-ben en pengős			összege P-ben en pengős	
Összes. Total						
1928.						
I.	180	10,540,408	15,866,036	55	1,181,429	2,769,304
II.	156	7,656,758	11,368,123	69	6,841,247	10,605,769
III.	171	6,078,971	9,869,785	87	2,509,263	4,312,354
IV.	153	2,913,928	5,046,152	110	2,589,839	4,786,843
V.	176	5,295,772	9,243,534	108	3,651,270	6,294,076

Váltóóvások. Az óvatolt váltók május havi ideiglenes adatai az áprilisi adatokkal összehasonlítva úgy számbelileg, mint az értéket tekintve, emelkedést mutatnak. Az ország területén az óvatolt váltók értéke 6,987.327 P-re emelkedett. A májusban óvatolt váltók közül 3.858 db. 2·8 millió P-vel Budapesten került bemutatásra.

Óvatolt váltók. — Lettres de change protestées.

Időszak — Epoque	Összesen — Total	
	drb. pièces	P pengős
1928.		
I.	10.062	7,814.254
II.	9.243	6,949.589
III.	9.641	6,853.364
IV.	10.549	6,756.663
V. ¹⁾	10.766	6,987.327

¹⁾ Ideiglenes adat. — Donnée provisoire.

Magyarország gazdasági jelzőtáblája.

Tableau économique de la Hongrie.

Megnevezés <i>Désignation</i>	Egység <i>Unité</i>	1926. év havi átlaga <i>Moyen, mens. de 1926</i>	1 9 2 7								1 9 2 8				
			V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.
1. Népmozgalom — Mouvem. de la population.															
Házasságkötés — <i>Mariages..</i>	szám	6.404	6.867	5.008	3.101	4.123	4.917	8.877	12.746	5.388	6.851	9.452	3.911	5.416	8.045
1000 lélekre — <i>Pour 1000</i>	"	9-1	9-6	7-2	4-3	5-7	7-1	12-3	18-3	7-5	9-5	14-0	5-6	7-8	11-1
Élveszülött — <i>Nés-vivants</i>	"	19.124	18.537	16.661	18.226	19.234	18.484	16.625	15.089	15.589	18.817	18.023	19.157	17.920	18.515
1000 lélekre — <i>Pour 1000</i>	"	27-3	25-8	24-0	25-4	26-7	26-7	23-1	21-7	21-6	26-0	26-8	27-4	25-6	25-6
Halálozás — <i>Décès ..</i>	"	11.659	12.195	11.228	11.921	12.306	10.457	10.806	10.171	11.681	11.964	10.964	12.905	12.341	12.404
1000 lélekre — <i>Pour 1000</i>	"	16-6	17-0	16-2	16-6	17-1	15-1	15-0	14-6	16-2	16-5	16-3	18-5	17-7	17-1
Egy éven afüli elhalt — <i>Décés au-dessous de un an ..</i>	"	3.203	3.022	3.113	3.910	4.250	3.347	2.806	2.383	2.526	2.563	2.311	2.934	2.978	2.994
100 élveszülöttre — <i>Pour 100</i>	"	16-7	16-3	18-7	21-4	22-1	18-1	16-9	15-8	16-2	13-8	12-8	15-3	16-6	16-2
Gümőkórban elhalt — <i>Décès causés par la tuberculose</i>	"	1.695	2.116	1.707	1.532	1.338	1.102	1.166	1.178	1.316	1.594	1.649	2.019	2.023	2.009
1000 lélekre — <i>Pour 1000</i>	"	2-41	2-94	2-46	2-13	1-86	1-59	1-62	1-70	1-82	2-20	2-45	2-89	2-90	2-77
Természetes szaporodás — <i>Accroissement naturel ..</i>	"	7.465	6.342	5.433	6.305	6.928	8.027	5.819	4.918	3.908	6.853	7.059	6.252	5.579	6.111
1000 lélekre — <i>Pour 1000</i>	"	10-7	8-8	7-8	8-8	9-6	11-6	8-1	7-1	5-4	9-5	10-5	8-9	7-9	8-5
Kivándorolt — <i>Émigrés ..</i>	"	286	515	148	204	119	161	98	127	93	162	286	799	1150	784
Visszavándorolt — <i>Emigrés revenus dans le pays ..</i>	"	57	68	47	101	78	67	61	49	161	70	41	47	76	83
2. Munkapiac. — Marché du travail.															
<i>Hatósági munkaközvetítők. — Offices publics de placement</i>															
Munkahelyek — <i>Offres d'emploi</i>	"	5.968	8.051	8.788	9.490	9.341	10.154	9.118	6.678	5.359	5.470	5.271	6.188	6.406	7.231
Munkakeresők — <i>Demandés d'emploi ..</i>	"	13.309	13.822	12.906	13.341	14.160	14.609	14.509	15.442	14.231	14.821	14.614	15.187	14.638	14.979
100 munkahelyre esett munkakereső — <i>Proportion des demandes d'emploi pour 100 offres d'emploi</i>	"	223	172	147	140	151	143	159	231	265	271	277	245	228	207
Munkaközvetítés — <i>Placements</i>	"	3.520	4.573	4.648	4.941	5.281	5.881	5.475	4.314	3.526	3.686	3.415	4.091	4.210	4.806
100 munkahelyre esett közvetítés — <i>Proportion des placements pour 100 offres d'emploi ..</i>	"	59-0	56-8	52-8	52-0	56-5	57-9	60-0	64-6	65-7	67-3	64-8	66-1	65-7	66-5
<i>Munkanélküliek — Chômeurs¹⁾</i>															
Keresztényszocialista szakszervezetek — <i>Syndicats socialistes chrétiens</i>	"	1.558	1.301	1.274	982	1.172	1.233	1.228	1.375	1.323	1.093	1.029	1.054	1.016	955
Szociáldemokrata szakszervezetek — <i>Syndicats social-démocrates</i>	"	24.440	13.552	11.836	11.701	11.247	10.332	9.960	11.063	13.045	16.337	16.215	15.194	14.027	13.275
<i>Munkabérek — Salaires²⁾</i>															
Bádogos — <i>Ferblantiers ..</i>	órábér P	0-78	0-69	0-75	0-65	0-73	0-87	0-88	0-90	0-70	0-80	0-91	0-75	0-72	0-70
Asztalos — <i>Menuisiers ..</i>	salare à l'heure, P	0-61	0-69	0-65	0-69	0-70	0-74	0-77	0-70	0-68	0-74	0-73	0-69	0-71	0-63
Szabó — <i>Tailleurs ..</i>	"	0-66	0-62	0-56	0-56	0-67	0-71	0-73	0-61	0-68	0-61	0-55	0-60	0-61	0-61
Kőműves — <i>Maçons ..</i>	"	0-78	0-74	0-78	0-80	0-90	0-91	0-95	0-89	0-82	0-89	0-94	0-83	0-86	0-87
Napszámos — <i>Journaliers ..</i>	"	0-47	0-45	0-53	0-48	0-49	0-48	0-50	0-50	0-48	0-49	0-45	0-45	0-50	0-47
Gyári munkásné — <i>Ouvrières de fabr. ..</i>	"	0-30	0-27	0-30	0-34	0-35	0-32	0-32	0-27	0-27	0-23	0-31	0-27	0-29	0-34
Napszamosné — <i>Journalières</i>	"	0-44	0-40	0-45	0-31	0-40	0-49	0-41	0-36	0-44	0-57	0-46	0-38	0-39	0-49
<i>Társadalmi biztosítás — Assurance sociale</i>															
Kötelezőleg biztosított tagok száma — <i>Nombre des membres assurés obligatoirement</i>	havi átl. moy. mens. 1000	929-6	1023-0	1046-5	1032-8	1058-6	1.098-2	1.081-7	1.093-9	1.084-5					

¹⁾ A hó végén. — *A la fin du mois.* — ²⁾ A munkaközvetítés alkalmával felajánlott munkabérek mérlegelt átlaga. Csak budapesti adatok. — *Moyenne pondérée des salaires offerts aux Offices de placement. Données de Budapest.*

Megnevezés Désignation	Egység Unité	1920. év havi atlaga Moyen mens. de 1926	1 9 2 7								1 9 2 8				
			V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.
3. Termelés — Production															
Kőszén — Houille ¹⁾	1000 q	689	627	588	645	665	679	672	664	688	669	648	684	576	.
Barnaszén — Lignite ¹⁾		4.852	4.404	4.428	4.524	5.007	5.474	6.117	6.524	6.351	6.348	5.137	5.310	4.306	.
Szész — Alcool	1000 hl	26·8	24·2	5·7	2·5	8·3	26·5	48·0	69·2	71·9	55·9	39·0	45·5	29·7	.
Cukor — Sucre	1000 q	148·2	—	—	—	4·3	149·2	674·4	697·3	304·9	36·8	0·2	0·1	0·1	.
4. Kereskedelem és közlekedés — Commerce et communie.															
Behozatal — Importations	1,000,000 P	79·3	92·4	83·7	88·3	107·5	115·0	111·8	104·3	108·5	85·0	96·2	107·8	94·1	92·1
Kivitel — Exportations	"	72·5	61·1	51·4	57·4	75·9	82·1	80·7	81·9	79·9	54·2	60·5	73·1	58·9	61·8
Gépjárműállomány — Véhicules à moteur	szám nombre	10.641	14.273	14.903	15.610	16.339	16.997	17.471	17.731	17.906	18.121	18.446	18.819	19.347	19.985
Rádióengedélyesek — Abonnés du Radio	1000	46·8	75·0	75·1	74·8	73·7	74·6	76·3	79·4	83·3	87·9	92·1	95·4	98·0	102·7
5. Pénz és hitel — Monnaie et crédit²⁾															
A pengő zürichi árfolyama — Cours du pengő à Zurich	100 P = s.fr.-fr.s. 100 s.fr. fr. s. = P	.	90·65	90·50	90·53	90·78	90·70	90·73	90·75	90·60	90·88	90·83	90·70	90·60	90·60
Részvényindex — Indice d'actions	1913 = 100	16·4	20·6	20·6	20·9	22·0	21·3	20·2	20·3	20·8	20·9	20·0	19·8	19·8	20·4
Nagyker. index — Indice de prix de gros	"	124	133	133	133	134	133	133	133	135	135	134	135	136	135
Megéltetési index — Indice du coût de la vie	"	111	113	113	110	112	113	113	112	113	112·3	112·1	113·5	114·1	117·1
Postatakarékpénztári betétek — Dépôts à la Caisse d'épargne post.	1,000,000 P	107·4	118·2	131·0	104·8	143·0	132·7	156·2	152·8	142·6	149·5	140·5	146·7	158·8	142·7
13 legnagyobb pénzügyi intézmény — Dépôts des 13 établissements de crédit les plus importants	"	604·2	750·2	766·6	783·9	820·7	840·3	862·9	874·9	904·4	926·0	921·5	949·5	957·9	996·7
Az új fizetéseptelenségek — Nouvelles insolvabilités	szám nombre	209	103	73	66	49	60	83	88	134	180	156	171	153	176
Óvatolt váltók értéke — Valeur des lettres de change protestées	1000 P	.	.	.	5.024	5.878	5.488	7.615	7.236	7.166	7.814	6.950	6.853	6.757 ⁴⁾	6.987
Állami bevételek bruttó eredménye — Recettes de l'État, résultat brut ³⁾	1,000,000 P	66·4	82·4	80·6	57·8	80·9	84·4	81·7	97·3	94·4	80·9	81·8	68·8	61·7	.
Állami kiadások bruttó előirányzata — Dépenses brutes prévues de l'État	"	55·5	79·3	60·5	60·2	78·6	69·3	63·9	82·4	73·5	64·7	80·9	75·0	67·5	.
<i>Magyar Nemzeti Bank Banque Nationale de Hongrie</i>															
Érckészlet — Encaisse métall. (devizák és valuták — devises et monnaies)	"	254·5	265·1	263·6	267·0	291·6	295·2	305·0	309·4	317·5	311·3	311·5	306·5	291·4	301·4
Leszámitolt váltók és előlegek — Traités escomptés et avances	"	170·6	248·9	272·5	297·6	287·2	309·7	329·3	316·2	332·1	313·2	304·5	301·3	319·5	306·8
Jegyforgalom — Billets de banque en circ.	"	422·5	428·6	427·7	466·0	472·1	477·3	508·0	456·4	486·8	467·5	442·1	454·9	479·0	450·9
Kamatláb — Taux en banque	%	6·5	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6

¹⁾ Bruttó termelés. — Production brute. ²⁾ Az állami bevételekre és kiadásokra vonatkozó adatok kivételével hó-, illetve évvégi adatok. — Ces chiffres se rapportent à la fin du mois, respectivement de l'année, à l'exception de ceux relatifs aux recettes et aux dépenses de l'État. ³⁾ A sójvédéknek és a külügyi tárcának közvetlenül kiadásokra felhasznált bevételei nélkül. — A l'exception des recettes du monopole du sel et du ministère des Affaires étrangères, employées directement par eux. ⁴⁾ Ideiglenes adat. — Donnée provisoire.

Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai.

Changements territoriaux des parties constituantes et des comitats de la Hongrie.

BEVEZETÉS.

Talán sohasem foglalkoztak annyit Magyarország régi viszonyaival, mint napjainkban, amikor a multból iparkodunk adatokat meríteni a trianoni békében országunkkal szemben, éppen a történeti fejlődés nem ismerése következtében, elkövetett igazságtalanságok bebizonyítására — és ezáltal jobb jövőnk biztosítására. De úgy tapasztaltam, a régi statisztikai adatok helyes felhasználását, a mai adatokkal való összehasonlítását megnehezíti az a körülmény, hogy a legtöbb esetben, akár az országos, akár a törvényhatósági adatoknál, külön kutatások alapján kell megállapítani, hogy azok milyen területekre vonatkoznak. Nincs olyan összeállítás, melyben a kutató megtalálná, hogy az ország és egyes részei a különböző időkben milyen területekből álltak.

Ezt a hiányt kívánom pótolni, midőn az alábbiakban — amennyire egy folyóirat-cikk keretei megengedik — térképvázlatok kíséretében¹⁾ bemutatom Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területi változásait.²⁾

I.

A magyar állam szinte kezdettől fogva birodalmi jelleggel bírt, azaz különböző jogállású részekből állott. A trianoni béke előtt az államnak a legújabb adatok sze-

¹⁾ A cikk keretében közölt térképvázlatok azonos méretben készült eredeti rajzainak lekicsinyítése — tekintettel a rendelkezésre álló hely korlátozott voltára, nem minden térképnél azonos, hanem mindig a helyi viszonyok által megengedett arányban történt. Ezt a körülményt a térképek egybevetésénél figyelembe kell venni.

²⁾ Az alábbiakban a községek mindig azon a néven említetnek, amelyen a megfelelő törvényekben szerepelnek, tekintet nélkül a községek nevének időközben történt esetleges módosítására.

rint 325.411 km²-nyi területe közjogilag két részre oszlott, a szoros értelemben vett Magyarországra (282.970 km²), melyhez külön testként a földrajzilag különálló Fiume (21 km²) is tartozott és az 1868 óta társországok címet viselő Horvát-Szlavonországokra (42.441 km²). A mohácsi vész, hazánk történetének Trianont megelőzőleg eme legfontosabb határköve előtt az anyaországon kívül az államhoz tartozó részeknek különböző kategóriái voltak. Voltak 1. az anyaország testét kiegészítő, közigazgatási autonómiával felruházott részek (Erdély, Szlavonia), 2. meghódított, de az ország testébe be nem olvasztott tartományok (Horvátország, Dalmátország) és voltak végül 3. saját fejedelmeik által kormányzott hűbéres országok (Bulgária, Havasalföld). Az anyaország területe a mohácsi vészig alig változott és a Trianon előttiől annyiban különbözött, hogy míg az anyaországnak a trianoni béke előtt magyar igazgatás alatt lévő területéhez a Dráván túl csak egy község tartozott: Légrád, régebben a Dráva—Száva közének nagy része magyar terület volt, sőt a szintén az anyaországhoz számítandó, csak közigazgatási autonómiával bíró Szlavonia pedig a Száva jobbpartjára is áterjedt, Erdély viszont, mely az unio után teljesen egybeolvadt Magyarországgal, akkor, bár szintén az anyaországnak volt kiegészítő része, közigazgatásilag különálló terület volt.

Magyarország területe a trianoni béke előtt először a mohácsi vész következtében szenvedett lényegesebb változást.

A mohácsi vész után az ország előbb kétfelé szakadt, a nyugati rész Habsburg Ferdinándot, a keleti Szapolyai Jánost választotta királlyá. Ez utóbbi halála után az ország legnagyobb része török fennhatóság alá került: egy része közvetlen alávetett török terület lett, Erdély pedig, ideértve

az időnkint hozzákapcsolt magyarországi részeket, az ú. n. Partiumot is, nemzeti fejedelmek alatt török hűbér-állam: Magyarország arra a területre redukálódott, melyet a Habsburgok, mint magyar királyok, hatalmukban tudtak tartani, ez pedig a török birodalom legnagyobb kiterjedése idejében, mindössze egy sáv volt az ország nyugati és északi határa mentén egészen Ung megyéig. Másfél századnál tovább tartott szüntelen háborúskodás után a Habsburgoknak sikerült Magyarország egész területét visszafoglalni, 1690-ben megszerezték Erdélyt, az 1699. évi karlócai béke után már csak a Temesköz maradt török kézen. Az 1718. évi paszarovici (pozsareváci) béke pedig a Dunától délre, a Balkánból is széles csíkot csatolt a Habsburg-birodalomhoz, az 1740. évi belgrádi béke végül a Habsburg-területek határát délen úgy állapította meg, ahogy az a legújabb időkig fennállott. Az a körülmény azonban, hogy a hódolt területek Magyarország királyainak kezére visszakerültek, nem jelentette egyszersmind azt, hogy azok által Magyarország megnagyobbodott. A visszafoglalt területek, bár visszaszerzésük és birtoklásuk a magyar szent korona jogán történt, nem helyezték a magyar hatóságok igazgatása alá, hanem azokból külön tartományok alakítottak, melyek igazgatására a magyar országgyűlésnek, a magyar hatóságoknak befolyásuk egyáltalában nem volt. Az 1849 után következett abszolutizmus pedig még ki is szakított nagy területeket az ország testéből, hogy azokat az államiságától megfosztott Magyarországgal egyenrangú koronatarományokká szervezze.

Ezenkívül a horvát-szlavon-dalmát tartománygyűlés iurisdictioja alá tartozó és az 1848-ig Magyarországtól különválasztott Erdélyhez számított terület is többször változott, mindig az anyaország rovására.

Ezek a körülmények okozták, hogy Magyarország régen összeeső földrajzi és politikai fogalma elvált egymástól. Földrajzilag mindig a Közép-Dunának a természetétől is jól körülhatárolt medencéjét jelentette, politikailag pedig a magyar országgyűlés hatáskörébe tartozó területet.¹⁾

¹⁾ Újabb a külföldi irodalomban szokássá vált, hogy a Magyarország megjelölésére korábban általánosan használt Hungaria (németül Ungarn, franciául Hongrie, olaszul Ungheria stb.) névvel a földrajzi Magyarországot jelölik; a trianoni hatá-

Sőt közjogilag is két értelme van a Magyarország kifejezésnek. Jelenti egyrészt az anyaországot, Mohács óta Horvát-Szlavonországokká redukálódott kapcsolt részeivel együtt, amely értelemben a stat. kiadványok előbb a tágabb értelmű Szent István koronája alá tartozó országok, újabbban a Magyarbirodalom kifejezést használják.²⁾ Másrészt jelenti az anyaországot, vagyis a Magyarországot, kapcsolt részei nélkül.

A magyar birodalom és az anyaország területe, eltekintve az országnak Ausztria felől való határainak ismételt előfordult küigazításaitól, a török hódoltság óta így változott. (L. az 1. sz. térképet.)

A török hódítás és Erdély elszakadása után a magyar király kezén csak az ország nyugati és északi határa mentén húzó részek maradtak, de a drávántúli területek egy része már 1575-ben idegen katonai hatóságok által kormányzott határőrvidékké alakítottatott át, ami egyértelmű volt e területek elszakításával, többi része pedig a horvát-szlavon-dalmát bán iurisdictioja alá tartozott. 1699 után már csak a Marostól délre eső terület maradt török imperium alatt, de a felszabadult területek csak részben csatoltattak vissza az országhoz. A drávántúli részek, a Duna-Tisza közének déli fele (Bács-Bodrog megye) és a Marostól északra eső területek katonai igazgatás alá helyezték. A Száva, Tisza és Maros mentén újabb határőrvidékek szerveztettek, melyek még sokáig fennállottak azután is, hogy a paszarovici béke (1718) következtében a Marostól délre eső terület is felszabadult a török uralom alól és a felszabadult megyék visszacsatolását az 1741: 18. t.-c. elrendelte. Arad, Zaránd, Békés, Csanád, Csongrád, Bács-Bodrog megyék katonai igazgatás alatt álló községei csak a tiszai és marosi határőrvidékek 1750-ben befejezett feloszlása után csatoltattak vissza. Bács-Bodrog megyének a tiszai határőrvidékhez tartozott több, a tiszai

rok közé szorított politikai Magyarországot pedig attól Magyarok földje (Magyarenland, Magiaria stb.) névvel különböztetik meg. L. a közkézen forgó német Brockhaus Lexikon, az olasz Melzi legújabb kiadásait.

²⁾ „Szt István koronája alá tartozó országok“ kifejezés tágabb, mint Magyarbirodalom, mert az ország történeti területét jelenti, vagyis az országon és kapcsolt részekén kívül valamikor az országhoz tartozott hűbéres országokat is, melyekre csak történeti joga van az országnak, míg Magyarbirodalom csak a tényleg magyar iurisdictio alatt álló területet.

határörvidék felosztásakor fenntartott községe, a később hozzácsatoltakkal együtt azonban 1765-ben csajkás kerületté szervezve, a szlavoniai határörvidékhez csatoltatott és katonai igazgatás alatt állott a határörvidékek felosztásáig, csak 1873-ban egyesítették az országgal.

A felszabadult drávántúli területek egy része 1744-ben polgárosított, az itt szervezett új megyék azonban nem az anyaországhoz csatoltattak, hanem önkényesen a bán igazgatása alá helyezték. Az 1751: 23. t.-c. a befejezett tényt szentesítette: meghagyta e területeket a bán igazgatása alatt, azonban az itteni megyéknek megadta a jogot, hogy az országgyűlésre köveket küldjenek, míg a bán igazgatása alatt álló többi megye a XVIII. század eleje óta közvetlenül már nem küldött követeket. Ezáltal a magyar birodalomhoz tartozó területeknek egy újabb kategóriája keletkezett, mely t. i. jogilag az anyaországhoz, tényleg a kapcsolt részekhez tartozott. Ez a visszás állapot fennállott egészen a szabadságharcig. A drávántúli területnek 1744-ben nem polgárosított részeiből határörvidék lett, melynek visszacsatolása csak az 1873—1882. években történt meg. Az

egész terület az 1868: 30. t.-c. értelmében a társországokkal egyesítették.

A Marostól délre eső területek a felszabadulás után temesi bánóság néven új, katonai igazgatás alá helyezett tartománnyá szerveztetett. 1751-ben a területnek kb. kétharmadrésze (540 □-mfd-ből¹⁾ 357 □-mfd) polgárosított, de 28 évig még a bécsi kamara igazgatása alatt maradt, csak 1779-ben csatoltatott vissza Magyarországhoz. A nem polgárosított rész itt is határörvidék lett, mely 1873-ig katonai igazgatás alatt állt.

1693-ban Magyarországgal egyesítették a Partium név alá foglalt, az erdélyi fejedelmek igazgatása alatt állott magyar területek, de azután 1732-ben ismét visszacsatoltattak Erdélyhez.

¹⁾ Mérföld alatt osztrák mérföld (= 7:586 km) értendő. 1 □ mfd = 10.000 kat. hold = 57:55 km², 1849-től kezdve az osztrák mérföld volt a hivatalos mérték Magyarországon is egészen a méterrendszer behozataláig (1876. jan. 1.). A szabadságharc előtti időkben megjelent művek az ország és a törvényhatóságok területét földrajzi mérföldekben közlik. 1 földr. mfd = 7:420 km. 1 földr. □ mfd = 55:06 km². Az adatok összehasonlításánál ez szem előtt tartandó.

II. József 1785-ben életbeléptetett közigazgatási reformja a Határőrvidék és Erdély fenntartása mellett Horvát-Szlavonországok különállását megszüntette és tekintet nélkül hovatartozásukra, a magyar és horvát megyéket 10 kerületbe foglalta össze. (L. a 3. sz. térképet.) A kalapos királynak nem alkotmányos úton elrendelt újításai halálával megszűntek.

1807-ben kb. 120 km²-nyi terület a polgári Horvátországból átcsatoltatott a báni végvidékhez, mely azóta a Száva balpartjára is átterjedt. (1807 : 25. t.-c.)

1809-ben a Magyarbirodalomnak és a határőrvidéknek szávántúli részei (Zágráb megye egy része, Fiume, a Tengerpart, az egész károlyvárosi és báni határőrvidék) francia megszállás alá kerültek, a franciák kivonulása után pedig az 1815-ben felállított illir királysághoz csatoltattak és csak 1822-ben kerültek vissza.¹⁾

1772-ben, Lengyelország felosztása alkalmával, bár Mária Terézia a magyar szent korona jogán követelte és szerezte meg Lengyelország egyes részeit, Magyarország csak az 1412 óta elzálogosított szepesi területeket (a XIII várost és a podolin-lublói uradalmat) kapta vissza.

1776-ban az ország területe Fiume városával és a Tengerpart vidékével bővült, melyeket Mária Terézia az örökös tartományokból átcsatolt Magyarországhoz. 1779-ig mind a kettő a bán iurisdicciója alatt állott, azonban Fiume 1779-ben közvetlenül az anyaországhoz csatoltatott, csak Buccari és kerülete hagyott meg Horvát-Szlavonországoknál, de az 1807 : 27. t.-c. ennek is megadta a követküldési jogot s ezzel helyzete a drávántúli megyékével lett azonos.

Az 1848 : 7. t.-c. alapján a 300 év óta különálló Erdély beolvadt az anyaországba.

A szabadságharc után következett abszolútizmus Magyarország államiságát megszüntette, nemcsak Erdélyt állította vissza, hanem Krassó, Temes, Torontál, Bács-Bodrog megyék akkori egész területéből és Szerém megye iloki és rumai járásaiból, külön koronatartományt szervezett, mely egyrészt elismerésül a szerbeknek a szabadságharc alatt az uralkodóháznak tett szolgálataikért, másrészt az 1718-ban fel-

állított, de azután megszűnt temesi bánság emlékére Szerb vajdaság és temesi bánság nevet kapta. A Muraközt, Fiumét és a Tengerpartot Horvái-Szlavonországok területéhez csatolta. A magyar államnak a trianoni béke előtt levő területén az 1850—1860 években a következő öt egyenrangú koronatartomány volt: (L. a 4. sz. térképet.)

1. Magyarország 3123·35 □-mfd), 2. Erdély (1054·79 □-mfd), 3. Horvát-Szlavonországok (318·26 □-mfd), 4. Szerb vajdaság és temesi bánság (521·12 □-mfd), 5. Határőrvidék (583·00 □-mfd).

1860-ban, az októberi diploma értelmében a szerb vajdaság és temesi bánság megszűnt, annak területe visszacsatoltatott az anyaországhoz; visszakerült a Muraköz és a Partium is, Erdély azonban továbbra is külön maradt és Fiume is meghagyatott Horvát-Szlavonországok kötelékében. Erdély az 1867 február 17-iki kir. rendelet alapján egyesült újból Magyarországgal. Horvát-Szlavonországok és Fiume helyzetét pedig az 1868 : 30. t.-c. szabályozta. Ezen törvénycikk értelmében Fiume külön testként az anyaország része lett, Pozsega, Szerém és Verőce megyék pedig alkotmányosan egyesítették a társországokkal.

1871-ben elrendeltetett a még mindig katonai igazgatás alatt álló Határőrvidék felosztása és területének Magyarországgal, illetőleg Horvát-Szlavonországokkal való egyesítése. A polgárosított Határőrvidéknek a Duna balpartján levő területei 1873-ban csatoltattak az anyaországhoz (1873 : 27. t.-c.), a Duna, illetőleg a Dráva és Száva közti részei pedig az 1873—1882 években a társországokhoz s így a magyar állam területe elérte azt a terjedelmét, mellyel a trianoni békéig birt.

A trianoni béke megszüntette Magyarországnak Ausztriával való kapcsolatát, de egyben elszakította területének majdnem kétharmad részét, melyet hat ország között osztott fel.

Hogy a magyar államnak a trianoni béke előtti területe Mária Terézia halála óta politikailag milyen részekre oszlott, azt a 652. és 653. oldalakon levő tábla mutatja.

II.

Magyarország területét Szent István megyékre osztotta; az akkor megállapított megyebeosztás nagyjából a mai napig megmaradt. Magyarországnak nemcsak az al-

¹⁾ Az illir királyság egész területe 817 □ mfd. volt, ebből 297 □ mfd. a magyar szent korona országaiából szakítottatott ki: ennek visszakebelezését az 1827 : 13. t.-c. cikkelyezte be.

	Terület km ²	1848-ig (1785—1790. és 1850— 1860 évek kiv.)				1785—1790			1850—1860				
		Magyarország és kapcsolt részei		Határvidék	Erdély	Magyarország	Határvidék	Erdély	Magyarország	Horvát-Szlav. országok	Határvidék	Szerb vajdaság és temesi bánság	Erdély
		Magyar- ország	Horvát Szlav. ország- gok										
Muraköz	740	740	—	—	—	740	—	—	—	740	—	—	—
Bács- Bodrog { polg. ter.	9.484	9.484	—	—	—	9.484	—	—	—	—	—	9.484	—
{ határórv.	878	—	—	878	—	—	878	—	—	—	878	—	—
Bánát { polg. ter.	18.857	18.857	—	—	—	18.857	—	—	—	—	—	18.857	—
{ határórv.	9.666	—	—	9.666	—	—	9.666	—	—	—	9.666	—	—
Partium { Királyhágón innen	4.531	—	—	—	4.531	—	—	4.531	—	—	—	—	4.531
{ 1876 óta " túl	1.397	—	—	—	1.397	—	—	1.397	—	—	—	—	1.397
Fiume	21	¹⁾ 21	—	—	—	21	—	—	—	21	—	—	—
Buccarii kerület	341	—	²⁾ 341	—	—	341	—	—	—	341	—	—	—
Pozsega, Sze- rém Verőce megyék { polg. ter.	9.692	—	9.692	—	—	9.692	—	—	—	9.692	—	—	—
{ határórv.	6.931	—	³⁾ 6.931	—	—	—	6.931	—	—	—	6.931	—	—
Egyéb Dráván- túli területek { polg. ter.	9.249	—	⁴⁾ 9.249	—	—	9.249	—	—	—	9.249	—	—	—
{ határórv.	16.228	—	⁵⁾ 16.228	—	—	—	16.228	—	—	—	16.228	—	—
Erdély a Partium nél- kül	56.407	—	—	—	56.407	—	—	56.407	—	—	—	—	56.407
Egyéb területek	180989	180989	—	—	—	180989	—	—	180989	—	—	—	—
Összesen	325411	210091	19.282	33.703	62335	229373	33703	62335	180989	20043	33703	28341	62335

¹⁾ 1815—1822 az Illir királysághoz. — ²⁾ Követet küldött az országgyűlésre is. — ³⁾ Ebből 120 km² 1807-ig a polgári Horvátországhoz tartozott. — ⁴⁾ Ebből 1815—1822 5352 km² az Illir királysághoz. — ⁵⁾ Ebből 1815—1822 12.442 km² az Illir királysághoz.

kormányának történeti fejlődésének eredménye, az ország közigazgatási beosztásában az idők folyamán a kor által igényelt módosítások mindig a régi alapok kímélésével történtek — még az abszolút uralkodások idejében is. Magyarország közigazgatási beosztásában gyökeres változás, mint pl. Franciaországban a nagy forradalom alatt, soha nem történt, a reformok mindig egy-két megye szétosztásából, vagy egyesítéséből álltak.

Az országnak első ízben való beosztása alkalmával a felállított megyék egyrészt kimerítették az ország egész területét, másrészt az egyes megyék is összefüggő területeket kaptak. Az így megállapított rendszer azonban csakhamar két irányban is megváltozott. Először is egyes területek függetlenítették magukat a megyei hatóságok alól s a megyék mellé kialakultak más, bár a megyékkel nem is egyenrangú területi és községi municipiumok, egyrészt a szabad kerületek, székek, bányakerületek, másrészt a szab. kir. és bányavárosok. Másodszor egyes kerületek és községek, sőt

határrészek egy vagy más okból átkerültek más megye hatósága alá, sokszor olyan alá, mellyel nem is állott földrajzi összefüggésben. Ezáltal sok megye területe több darabra szakadt és ú. n. kétlaki községek alakultak, olyanok t. i., amelyek két megyéhez tartoztak.¹⁾

A törvényhatóságoknak ez a szaggatottsága a közigazgatást nagyon megnehezítette és természetesen, hogy a megyék területének rendezése volt minden közigazgatási reform első célja. Az ország területének hagyományos beosztását először II. József bolygatta meg, de az ő, 1785-ben életbetépett és 1790-ig érvényben volt reformja is arra szorított, hogy egyrészt a kicsiny megyéket egyesítette, másrészt a megyék és a központi kormány közé kerü-

¹⁾ A községeknek vagy határrészeknek egyik megyétől a másikhoz való átcsoportosítása a megyék belső ügye volt, csak az 1802. 12. t.-c. rendelte el, hogy az ország köztörvényhatóságai közt létesült cserék be legyenek cikkelyezve.

1860 - 1867				1867-től a határvidék polgárosításáig			Trianon előtt		A trianoni béke után						
Magyarország és kapcsolt részei		Határvidék	Erdély	Magyarország és kapcsolt részei		Határvidék	Magyarország és kapcsolt részei		Magyarország	Cseh-Szlovákia	Románia	Sz. H. Sz. állam	Ausztria	Lengyelország	Olaszország
Magyarország	Horvát Szlav. országok	Magyarország		Horvát Szlav. országok	Magyarország	Horvát Szlav. országok	Magyarország	Horvát Szlav. országok							
740	—	—	—	740	—	—	740	—	—	—	—	740	—	—	—
9.484	—	—	—	9.484	—	—	9.484	—	1.715	—	—	7.769	—	—	—
—	—	878	—	—	—	878	—	—	—	—	—	878	—	—	—
18.857	—	—	—	18.857	—	—	18.857	—	258	—	12.858	5.741	—	—	—
—	—	9.666	—	—	—	9.666	—	—	—	—	5.388	4.278	—	—	—
4.531	—	—	—	4.531	—	—	4.531	—	—	—	4.531	—	—	—	—
1.397	—	—	—	1.397	—	—	1.397	—	—	—	1.397	—	—	—	—
—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21
—	341	—	—	—	—	341	—	—	—	—	—	341	—	—	—
—	9.692	—	—	—	—	9.692	—	—	—	—	—	9.692	—	—	—
—	—	6.931	—	—	—	6.931	—	—	—	—	—	6.931	—	—	—
—	9.249	—	—	—	—	9.249	—	—	—	—	—	9.249	—	—	—
—	—	16.228	—	—	—	16.228	—	—	—	—	—	16.228	—	—	—
—	—	—	56.407	56.407	—	—	56.407	—	—	—	56.407	—	—	—	—
180989	—	—	—	180989	—	—	180989	—	90.860	61.650	21.640	2.244	4.011	584	—
215998	19.303	33.703	56.407	272426	19.282	33.703	282970	42.441	92.833	61.650	102221	64.091	4.011	584	21

letek néven tartományszerű, több megyét felölelő tagozatot iktatott. (L. a 3. sz. térképet.) Ugyanilyen természetűek voltak az 1849-től 1860-ig tartott abszolút korszak reformjai is. (L. a 4. sz. térképet.) A törvényhatóságok jogviszonyai 1870-ben szabályoztattak: a megyék mellett fennállott egyéb territoriális municipiumok a megyékkel egyenrangúsítottak és azokéval egyenlő szervezetet nyertek. A törvényhatóságok területe 1876-ban rendeztetett. (L. az 5. sz. térképet. E rendezés után az ország területe csak megyékre és városi törvényhatóságokra oszlott. Minden törvényhatóság összefüggő területet kapott, eltűntek a kétlaki községek. Az ország területének a trianoni béke alapján bekövetkezett megcsönkulása újabb területrendezést tett szükségessé, s ezért az 1923: 35. t. c. több megcsönkített megye megmaradt részét közigazgatásilag egyelőre egyesítette. (L. az 5. sz. térképet.)

A következőkben igyekezem bemutatni az ország törvényhatóságainak területváltozásait, különösen azokat, amelyek az utolsó két században történtek.

Elkülönítve tárgyalom nemcsak a volt

társországok, hanem a Királyhágón túli részeket is, mert, bár 1867 óta ezek a részek egészen beolvadtak az anyaországba, 1876 óta pedig közigazgatás tekintetében sem volt különbség Magyarország Királyhágón inneni és túli részei között, Erdélyben a közigazgatási beosztás a múltban egészen másképp alakult, mint Magyarországon és az 1876 óta érvényben lévő beosztás gyökeres változásokat jelentett.

Meg kell emlékeznünk az 1873, illetve 1882-ig fennállott Határőrvidékről, az 1718—1779 években fennállott temesi bányásgról és az 1849-ben felállított és 1860-ban megszűnt Szerb vajdaságról és temesi bányásgról, mely alakulatok Magyarország politikai határain kívül estek ugyan, de a trianoni béke előtt a magyar államhoz tartozó területen állottak. Az itteni magyar törvényhatóságok régi viszonyainak kutatása megköveteli az akkori közigazgatási beosztás ismeretét.

Végül jegyzékbe foglalom az utolsó kétszáz évben szereplő önálló városokat, feltüntetve, hogy metől-meddig bírtak törvényhatósági joggal.

MAGYARORSZÁG KÖZIGAZGATÁSI BEOSZTÁSA 1848-IG

2.

 Dunáninnen

- 1. Pozsony megye
- 2. Nyitra „
- 3. Therosén „
- 4. Turóc „
- 5. Bars „
- 6. Hont „
- 7. Zólyom megye
- 8. Liptó „
- 9. Arva „
- 10. Nógrád „
- 11. Fejérgom „
- 12. Pest-Pilis-Solt m.
- 13. Bács-Bodrog m.

 Dunántúl

- 1. Moson megye
- 2. Sopron „
- 3. Vas „
- 4. Zala „
- 5. Veszprém „
- 6. Győr megye
- 7. Komárom „
- 8. Fajér „
- 9. Tolna „
- 10. Somogy „
- 11. Baranya m.

 Szlavónia

- 1. Pozsega m.
- 2. Vékőce m.
- 3. Szerém m.

 Horvátország

- 1. Kőrös m.
- 2. Varsád m.
- 3. Zágráb m.

 Szabad kerületek

- 1. Kiskunság
- 2. Jászság
- 3. Hajdu városok
- 4. IV. szepesi város kerülete
- 5. Nagykiskunai kerület
- 6. Tengerpart
- 7. Nagykunság

 Magyarország határa

 Erdély határa

 Kormánykerületi határ

 Megyehatár

 Partium

- 1. Kővár vidéke
- 2. Közép Szolnok
- 3. Kraszna
- 4. Zaránd

 Tiszáninnen

- 1. Heves-Külső Szolnok
- 2. Borsod m.
- 3. Gömör-Kishont m.
- 4. Szepes m.
- 5. Sáros m.
- 6. Tonna m.
- 7. Abaj m.
- 8. Zemplén m.
- 9. Ung m.
- 10. Bereg m.

 Tiszántúl

- 1. Máramaros m.
- 2. Ugoosa m.
- 3. Szatmár m.
- 4. Szabolcs m.
- 5. Bihar m.
- 6. Békés m.
- 7. Csongrád m.
- 8. Csanád m.
- 9. Anad m.
- 10. Torontál m.
- 11. Termes m.
- 12. Krassó m.

1. MAGYARORSZÁG KIRÁLYHÁGÓN INNENI RÉSZEI.

I.

A szoros értelemben vett Magyarország Királyhágón inneni részeiben, — bele értve a Partiumot is — 1848-ig 49 megye, öt szabad kerület és 44 szabad királyi város volt, nem számítva a megyéktől független, de az országgyűlésen nem képviselt kerületeket, (X nemes lándzsások felső széke, 16 szepesi város kerülete, tiszai koronauradalom, nagykikindai kerület, stb.) és praediális székeket. (L. a 2. sz. térképet.) A megyéket és szabad kerületeket, amelyekre az ország területe a szabadságharcig felosztott, a következő jegyzékben sorolom fel, közölve azok területét is az akkori mérték szerint, □-mfd-ekben.¹⁾ A megyék területén fekvő szabad kir. városok területe bennfoglaltatik a megyék területében.

a) Dunáninnyi kerület.

	Terület □ mfd.	Sz. kir. városok :
Árva	36:10	
Bács-Bodrog	178:73	Baja, Szabadka, Újvidék, Zombor
Bars	46:43	Körmöcbánya, Újbánya,
Esztergom	19:09	Esztergom
Hont	44:35	Selmecbánya, Bélabánya, Bakabánya
Liptó	39:23	
Nógrád	75:88	
Nyitra	99:91	Szabolca
Pest-Pilis-Solt	188:87	Buda, Pest
Pozsony	74:91	Bazin, Modor, Nagyszombat, Pozsony, Szentgyörgv
Trencsén	80:28	Trencsén
Turóc	19:99	
Zólyom	49:14	Besztercebánya, Breznóbánya, Libetbánya, Korpóna, Zólyom

b) Dunántúli kerület.

Baranya	88:50	Pécs
Fejér	72:22	Székesfehérvár
Győr	24:60	Győr
Komárom	51:59	Komárom
Moson	33:79	
Somogy	114:19	
Sopron	57:47	Kismarton, Ruszt, Sopron
Tolna	63:31	
Vas	87:50	Kőszeg
Veszprém	72:40	
Zala	85:06	

c) Tiszáninnyi kerület.

Abaúj	49:92	Kassa
Bereg	64:77	
Borsod	61:60	

Gömör-Kishont	71:57	
Heves-Külsőszolnok	114:60	
Sáros	65:87	Bártfa, Eperjes, Kiszeben
Szepes	63:19	Késmárk, Lőcse
Torna	10:74	
Ung	53:10	
Zemplén	107:65	

d) Tiszántúli kerület.

Arad	104:49	Arad
Békés	59:49	
Bihar	192:56	Debrecen
Csanád	28:83	
Csongrád	57:68	Szeged
Krassó	90:88	
Máramaros	179:94	
Szabolcs	103:70	
Szatmár	101:69	Felsőbánya, Nagybánya, Szatmár
Temes	103:01	Temesvár
Torontál	119:26	
Ugocsa	20:69	

e) Szabad kerületek.

Jász-Kun kerület	82:17
Hajdu kerület	16:79

f) Partium.

Középszolnok	38:47	Zilah
Kraszna	19:98	
Zaránd	22:54	
Kővárvidék	18:94	

A megyék közül 1723-ban (L.1723:31. t.-c.) csak 39 szerepel, hiányzanak Középszolnok, Kraszna megyék — melyek akkor Erdélyhez tartoztak — továbbá Bács-Bodrog, Máramaros, Békés, Arad, Zaránd, Krassó, Temes, Torontál. Ez utóbbi három csak 1779-ben csatoltatott vissza. Az 1785—1790. években Moson Győrrel, Ugocsa Bereggel, Torna Abaújjal, Békés és Csanád Csongráddal volt egyesítve. (L. a 3. sz. térképet).

Az 1848/49. évi szabadságharc után a Partium, Bács-Bodrog és a Marostól délre fekvő megyék elszakítottak az országtól. Az abszolút kormány első közigazgatási reformja, a megyék területének kisebb-nagyobb változtatása, „az arrendezés szép mesteriségé”-nek gyakorlása mellett, egyrészt Tornát Abaújjal, Ugocsát Bereggel egyesítette, másrészt Pest, Bihar, Nyitra, Heves—Külsőszolnok megyéket kettéosztotta, a Jász-Kun kerületekből új megyét szervezett, a Hajdukerületet beolvastotta Szabolcsba, Fiumét és a buccarii kerületet pedig Horvát–Szlavonországhoz csatolta. A magyar megyék száma ebben az időben 45 volt. A szabad kir. városok is a megyei hatások alá kerültek, Pest, Buda, Po-

¹⁾ Az 1870. évi népszámlálásról szóló mű szerint.

MAGYARORSZÁG TERÜLETÉNEK KÖZIGAZGATÁSI BEOSZTÁSA II.JÓZSEF ALATT.

- Magyarország határa
- Erdély "
- Határőrvidék "

- I.** Nyitra kerület
- II.** Győr "

- III.** Pest kerület
- IV.** Beszterce "
- V.** Munkács "
- VI.** Nagyvárad "
- VII.** Pécs "
- VIII.** Temesvár "
- IX.** Zágráb "

zsony, Kassa, Sopron és Nagyvárad kivételével.

A Bach-korszaknak második (1854. évi) közigazgatási reformja több megye területének kisebb jelentőségű módosításán kívül csak annyiban különbözött az elsőtől, hogy még egyrészt Turóc és Árva, másrészt Békés és Csanád megyéket is egyesítette és ezzel a megyék számát leszállította 43-ra. Az 1854—1860 években Magyarország területe a következő megyékre és önálló városokra oszlott (L. a 4. sz. térképet.):

a) Pozsonyi kormánykerület.

	Terület □ mfd		Terület □ mfd
Pozsony város	1·4	Nógrád m.	65·6
Árva-Turóc m.	58·0	Felsőnyitra m.	60·1
Bars m.	42·8	Alsónyitra m.	77·4
Hont m.	49·4	Pozsony m.	56·2
Komárom m.	34·0	Trencsén m.	65·5
Liptó m.	41·0	Zólyom m.	43·3

b) Soproni kormánykerület.

Sopron város	2·2	Sopron m.	57·3
Baranya m.	87·5	Tolna m.	58·5
Győr m.	26·7	Vas m.	96·4
Moson m.	38·1	Veszprém m.	71·9
Somogy m.	113·2	Zala m.	82·5

c) Pest-budai kormánykerület.

Buda-főváros	2·3	Heves m.	54·4
Pest város	1·8	Jászság-Kunság	93·3
Borsod m.	56·0	Pest-Pilis m.	83·5
Csongrád m.	56·9	Pest-Solt m.	97·5
Esztergom m.	30·5	Szolnok m.	51·3
Fejér m.	68·4		

d) Kassai kormánykerület.

Kassa város	1·5	Sáros m.	62·7
Abaúj-Torna m.	56·4	Szepes m.	63·5
Bereg-Ugocsa m.	85·2	Ung m.	55·0
Gömör m.	70·4	Zemplén m.	104·3
Máramaros m.	156·3		

e) Nagyváradai kormánykerület.

Nagyvárad város	0·7	Délbihar m.	132·3
Arad m.	83·5	Szabolcs m.	56·0
Békés-Csanád m.	98·8	Szatmár m.	97·7
Északbihar m.	106·9		

1860-ban, a Bach-rendszer bukása után, ismét az 1849 előtti politikai beosztás lépett érvénybe és az 1849-ben elcsatolt megyék, sőt még a Partium is visszakerültek Magyarországhoz. Az alkotmányosság helyreállítása után a törvényhatóságok első ízben 1870-ben rendezettek. Az 1870: 42. t.-c. alapján, nem szólva a Királyhágón túli részeken alább érintendő változtatásairól: a Jász-Kun és Hajdu kerületek, a XVI szepesi város kerülete, a nagykikin-

dai kerület a vármegyékkel egyenrangú törvényhatóságok lettek és törvényhatósági jogot kaptak Kecskemét, Nagyvárad, Versec, Gölnicbánya városok is.

Az 1872: 36. t.-c. Buda és Pest szab. kir. fővárosokat Budapestté egyesítette. Az 1873: 11. t.-c. a tj. városok számát Bajával és Hódmezővásárhellyel növelte, ugyanabban az évben a megyék száma a felosztott Határőrvidék egy részéből alakított Szörény megyével szaporodott (1873: 27. t.-c.).

Az 1876: 20. t.-c. 29 Királyhágón inneni várost megfosztott törvényhatósági jogától.

Az 1876: 33. illetve az 1877: 1. t.-c. megszüntette Kővár vidéket, területét felosztván Szatmár és Szolnok-Doboka megyék között. Megszüntette a XVI szepesi város kerületét és a nagykikindai kerületet, az előbbit Szepessel, az utóbbit Torontállal egyesítette. Közép-Szolnok és Kraszna megyéket Szilágy néven egyesítette, a Hajdu kerületet több község hozzácsatolásával Hajdu megyévé alakította át, Heves-Külső-szolnok megyéből és a megszüntetett Jász-Kun kerület jászsági és nagykunsági részeiből egyrészt Heves, másrészt Jász-Nagykunszolnok megyék lettek.

Az 1880: 55. t.-c. Szörényt Krassóval, az 1881: 64. t.-c. pedig Tornát Abaújjal egyesítette. Az így rendezett területű törvényhatóságokat az 1886: 21. t.-c. sorolja fel, ahol 63 megye és 26 város szerepel, közülök 48 vármegye és 23 város jut a Királyhágón inneni részekre. A trianoni béke előtt csak a törvényhatósági jogú városok száma növekedett Miskolccal.

A trianoni békeszerződés Fiumén, a társországokon és Erdélyen kívül a Királyhágón inneni Magyarországnak is kb. a felét elvette. A vármegyék közül alig 10 maradt csonkítatlanul, 13 teljesen elveszett, 25 kisebb-nagyobb mértékben megcsonkított, sokból csak egész jelentéktelen terület maradt magyar uralom alatt. A tj. városok közül 11 egészen, kettőnek legnagyobb része elveszett, Szeged is megfosztott határa egy részétől.

Hogy Magyarország területének Királyhágón inneni része a trianoni béke előtt hogyan oszlott meg a törvényhatóságok között, abból mennyi maradt a trianoni határok között és az elcsatolt részeket mely államok kapták, a következő összeállítás mutatja:

Közjogi alkatrész, országgrész törvényhatóság		Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított területből jutott						
		előtt	után	összes terület	négyzetkilométer					
					Cseh- Szlovák- kának	Románia- nak	Sz. H. Sz. államnak	Ausztria- nak	Lengyel- országnak	Olasz- országnak
I. Magyarország										
a) Duna jobb partja	Baranya vm.	5.106	3.963	1.143	—	—	1.143	—	—	—
	Pécs tjv.	71	71	—	—	—	—	—	—	—
	Fejér vm.	4.009	4.009	—	—	—	—	—	—	—
	Székesfehérvár tjv.	120	120	—	—	—	—	—	—	—
	Győr vm.	1.480	1.397	83	83	—	—	—	—	—
	Győr tjv.	54	54	—	—	—	—	—	—	—
	Komárom vm.	2.802	1.438	1.364	1.364	—	—	—	—	—
	Komárom tjv.	32	4	28	28	—	—	—	—	—
	Moson vm.	1.989	902	1.087	—	—	—	1.087	—	—
	Somogy vm.	6.675	6.675	—	—	—	—	—	—	—
	Sopron „	3.127	1.786	1.341	—	—	—	1.341	—	—
	Sopron tjv.	129	129	—	—	—	—	—	—	—
	Tolna vm.	3.537	3.537	—	—	—	—	—	—	—
	Vas „	5.474	3.280	2.194	—	—	611	1.583	—	—
Veszprém vm.	3.953	3.953	—	—	—	—	—	—	—	
Zala „	5.995	4.877	1.118	—	—	1.118	—	—	—	
Összesen	44.553	36.195	8.358	1.475	—	2.872	4.011	—	—	
b) Duna bal partja	Árva vm.	2.019	—	2.019	1.630	—	—	—	389	—
	Bars „	2.724	—	2.724	2.724	—	—	—	—	—
	Esztergom vm.	1.077	532	545	545	—	—	—	—	—
	Hont vm.	2.545	459	2.086	2.086	—	—	—	—	—
	Selmec és Béalábánya tjv.	88	—	88	88	—	—	—	—	—
	Liptó vm.	2.246	—	2.246	2.246	—	—	—	—	—
	Nógrád vm.	4.128	2.363	1.765	1.765	—	—	—	—	—
	Nyitra vm.	5.519	—	5.519	5.519	—	—	—	—	—
	Pozsony vm.	4.295	47	4.248	4.248	—	—	—	—	—
	Pozsony tjv.	75	—	75	75	—	—	—	—	—
	Trencsén vm.	4.456	—	4.456	4.456	—	—	—	—	—
Turóc „	1.123	—	1.123	1.123	—	—	—	—	—	
Zólyom „	2.634	—	2.634	2.634	—	—	—	—	—	
Összesen	32.929	3.401	29.528	29.139	—	—	—	389	—	
c) Duna—Tisza köze	Bács-Bodrog vm.	8.834	1.547	7.287	—	—	7.287	—	—	—
	Baja tjv.	87	87	—	—	—	—	—	—	—
	Szabadka tjv.	974	81	893	—	—	893	—	—	—
	Újvidék tjv.	159	—	159	—	—	159	—	—	—
	Zombor tjv.	308	—	308	—	—	308	—	—	—
	Csongrád vm.	1.992	1.885	107	—	—	107	—	—	—
	Hódmezővásárhely tjv.	761	761	—	—	—	—	—	—	—
	Szeged tjv.	816	764	52	—	—	52	—	—	—
	Heves vm.	3.761	3.761	—	—	—	—	—	—	—
	Jász-Nagykun-Szolnok vm.	5.251	5.251	—	—	—	—	—	—	—
	Pest-Pilis-Solt-Kiskun „	12.034	12.034	—	—	—	—	—	—	—
Budapest szföv.	194	194	—	—	—	—	—	—	—	
Kecskemét tjv.	940	940	—	—	—	—	—	—	—	
Összesen	36.111	27.305	8.806	—	—	8.806	—	—	—	
d) Tisza jobb partja	Abaúj-Torna vm.	3.223	1.672	1.551	1.551	—	—	—	—	—
	Kassa tjv.	94	—	94	94	—	—	—	—	—
	Bereg vm.	3.786	459	3.327	3.327	—	—	—	—	—
	Borsod vm.	3.576	3.576	—	—	—	—	—	—	—
	Miskolc tjv.	53	53	—	—	—	—	—	—	—
	Gömör és Kiskont vm.	4.279	318	3.961	3.961	—	—	—	—	—
	Sáros vm.	3.652	—	3.652	3.652	—	—	—	—	—
	Szepez vm.	3.654	—	3.654	3.459	—	—	—	195	—
Ung vm.	3.230	16	3.214	3.214	—	—	—	—	—	
Zemplén vm.	6.282	1.775	4.507	4.507	—	—	—	—	—	
Összesen	31.829	7.869	23.960	23.765	—	—	—	195	—	

Közjogi alkatrész, Országgrész Törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított						
	előtt	után	összes terület	területből jutott					
				Cseh- Szlová- kiának	Románia- nak	Sz. II. Sz. államnak	Ausztriá- nak	Lengyel- országnak	Olasz- országnak
k m ²									
e) Tisza bal partja									
Békés vm.	3.670	3.670	—	—	—	—	—	—	—
Bihar vm.	10.609	2.754	7.855	—	7.855	—	—	—	—
Nagyvárad tjv.	48	—	48	—	48	—	—	—	—
Hajdu vm.	2.386	2.386	—	—	—	—	—	—	—
Debrecen tjv.	957	957	—	—	—	—	—	—	—
Szabolcs vm.	4.637	4.568	69	69	—	—	—	—	—
Máramaros vm.	9.716	—	9.716	—	—	—	—	—	—
Szatmár vm.	6.104	1.731	4.373	7.202	8.283	—	—	—	—
Szatmárnémeti tjv.	183	—	183	—	—	—	—	—	—
Ugocea vm.	1.213	—	1.213	—	—	—	—	—	—
Szilágy vm.	3.815	—	3.815	—	3.815	—	—	—	—
Összesen	43.338	16.066	27.272	7.271	20.001	—	—	—	—
f) Tisza-Maros szöge									
Arad vm.	5.936	270	5.666	—	5.666	—	—	—	—
Arad tjv.	112	—	112	—	112	—	—	—	—
Csanád vm.	1.714	1.469	245	—	245	—	—	—	—
Krassó-Szörény vm.	11.074	—	11.074	—	—	—	—	—	—
Temes vm.	7.151	—	7.151	—	—	—	—	—	—
Temesvár tjv.	85	—	85	—	—	—	—	—	—
Versec tjv.	197	—	197	—	—	—	—	—	—
Torontál vm.	9.903	258	9.645	—	—	—	—	—	—
Pancsova tjv.	113	—	113	—	—	—	—	—	—
Összesen	36.285	1.997	34.288	—	24.416	9.872	—	—	—
g) Királyhágón túl	57.804	—	57.804	—	57.804	—	—	—	—
h) Fiume v. és ker.	21	—	21	—	—	—	—	—	21
Magyarország összesen	282.870	92.833	190.037	61.650	102.221	21.550	4.011	584	21
II. Horvát-Szlavonország	42.541	—	42.541	—	42.541	—	—	—	—
Magyarbirodalom	325.411	92.833	232.578	61.650	102.221	64.091	4.011	584	21

A trianoni békében Magyarországnak hagyott területből 5677 km² szerb-horvát-szlovén megszállás alatt állott 1921 augusztusáig. Ez a terület törvényhatóságok szerint így oszlott meg: Baranya vm. 2976, Pécs tjv. 71, Somogy vm. 629, Tolna vm. 162, Bács-Bodrog vm. 1301. Baja tjv. 87, Szeged tjv. 75, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 146, Torontál vm. 230 km². L. M. Stat. Szemle 1921 okt.—dec. tüzetét, 24. l.

Mivel a trianoni határokon belül maradt megyerészek közül több olyan kicsiny volt, hogy önálló törvényhatóságként fenntartható nem volt, az 1923: 35. t.-c. több megye csonkjának egyesítése útján hét új törvényhatóságot alkotott: Győr, Moson és Pozsony, Komárom és Esztergom, Nógrád és Hont, Borsod, Gömör-Kishont, Szabolcs és Ung, Szatmár, Ugocea és Bereg, Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített megyéket.¹⁾ Komárom tjv. meg-

maradt töredéke is rt. városként a megye hatósága alá került. Magyarországnak a trianoni határok közé zárt területe 25 megyei és 11 városi törvényhatóságra oszlik, melyeket területeikkel együtt a következő jegyzék sorol fel:

	Terület km ²		Terület km ²
Abaúj-Torna vm.	1.672	Heves vm.	3.761
Bács-Bodrog „	1.628	Komárom és Eszter-	
Baja tjv.	87	gom k e e. vm.	1.974
Baranya vm.	3.963	Nógrád és Hont vm.	2.822
Pécs	71	Jász-Nagykun-	
Békés vm.	3.670	Szolnok vm.	5.251
Bihar „	2.754	Pest-Pilis-Solt-	
Borsod vm.	3.894	Kiskun vm.	12.034
Miskolc tjv.	53	Budapest szfv	194
Csanád, Arad és To-		Kecskemét tjv	940
rontál k e e. vm.	1.997	Somogy vm.	6.675

¹⁾ A Trianon előtt törvényesen egyesített vármegyék kettős vagy többes nevét kötőjellel írjuk (Abaúj-Torna), a trianoni béke következtében közigazgatásilag egyelőre egyesített törvényhatóságokét kötőjel nélkül.

	Terület km ²		Terület km ²
Csongrád vm.	1.885	Sopron vm.	1.786
Hódmezővásár- hely tjv.	761	Sopron tjv.	129
Szeged tjv.	764	Szabolcs és Ung k. e. e. vm.	4.584
Fejér vm.	4.009	Szatmár, Ugoicsa és Bereg k. e. e. vm.	2.190
Székesfehérv. tjv.	120	Tolna vm.	3.537
Győr, Moson és Po- zsony k. e. e. vm.	2.346	Vas vm.	3.280
Győr tjv.	54	Veszprém vm.	3.953
Hajdu vm.	2.386	Zala vm.	4.877
Debrecen tjv.	957	Zemplén vm.	1.775

II.

A magyar közigazgatás nem ismer tartományyszerű tagozatot, mely a megyék és a kormány közé ékelődve több megyét egyesítene magában. Mégis azon a réven, hogy az 1723 : 31. t.-c. felállította a négy kerületi táblát, melyek mindegyikéhez bizonyos számú megye utaltatott és a megyei követek az országgyűlésen is táblák szerint ültek és tanácskoztak, szokásba jött a megyéket így csoportosítva felsorolni.

A kerületek földrajzi elhelyezkedésük-től vették nevüket a szerint, hogy a Duna, illetőleg Tisza folyónak az ország akkori fővárosához, Pozsonyhoz viszonyítva, inenső vagy tulsó oldalán terültek el. (L. a 2. sz. térképet.)

A *Dunán innen* kerületbe (996·9 □ mfd, székhelye Nagyszombat), az 1723 : 31. t.-c. 12 megyét sorolt: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Bars, Nógrád, Hont, Pest-Pilis-Solt, Esztergom, Zólyom, Turóc, Liptó és Árva. Az 1751 : 22. t.-c. alapján hozzájuk csatlakozott Bács-Bodrog, mely addig a tiszántúli kerülethez tartozott.

A *Dunántúli kerület* (792·4 □ mfd, székhelye Kőszeg). 11 megyét ölelt föl: Sopron, Vas, Zala, Komárom, Somogy, Győr, Fejér, Veszprém, Moson, Tolna, Baranya.

A *Tiszán innen* kerületbe (692·6 □ mfd, székhelye Eperjes) tartozott 9 megye: Abaúj, Zemplén, Sáros, Ung, Szepes, Gömör, Heves—Külsőszolnok, Borsod és Torna.

A *Tiszántúli kerület* (1245·3 □ mfd, székhelye Nagyvárad), az 1723 : 31. t.-c. szerint csak 7 vármegyéből állt: Szatmár, Szabolcs, Bereg, Ugoicsa, Bihar, Csanád, Csongrád. Utólag, 1741 után, idesoroztattak Máramaros, Békés, Zaránd, Arad. 1790 után Krassó, Temes és Torontál megyék is. 1751-ig Bács-Bodrog megye szintén ide tartozott.

Szokásos volt még a két dunai kerületet Alsó-, a két tiszait Felsőmagyarország néven is összefoglalni.

A táblai kerületeken kívül álltak a szabad kerületek, melyek területe Fiuméval és a buccarii kerülettel (6·3 □ mfd) együtt 109·5 □ mfd volt.

II. József 1785. évi közigazgatási reformja a megyéket 10 kerületbe foglalta össze és pedig tekintet nélkül az anyaország és kapcsolts részei közt húzódo határra. A kerületekbe beletartoztak a szabad kerületek és szabad kir. városok is. (L. a 3. sz. térképet.) Az 1785-től 1790-ig fennállott kerületek a hozzájuk csatolt megyékkel, szabadkerületekkel és szabad kir. városokkal (zárójelben) a következők voltak:

1. *Nyitra*: Pozsony (Pozsony, Nagyszombat, Szentgyörgy, Bazin, Modor), Nyitra (Szokolca), Trencsén (Trencsén), Bars (Körmöcbánya, Újbánya).

2. *Győr*: Moson—Győr (Győr), Vas (Kőszeg), Esztergom—Komárom (Esztergom, Komárom), Sopron (Sopron, Kismarton Ruszt), Veszprém.

3. *Pest*: Pest (Pest, Buda), Heves (Eger), Nógrád, Borsod, Fejér (Székesfehérvár), Jász-Kun kerület.

4. *Besztercebánya*: Turóc, Zólyom, (Besztercebánya, Breznóbánya, Libetbánya, Zólyom, Korpona), Hont (Selmecbánya, Bélabánya, Bakabánya), Liptó, Árva, Gömör—Kishont.

5. *Kassa*: Szepes a XVI szepesi városi kerülettel (Késmárk, Lőcse), Sáros (Eperjes, Bártfa, Kisszeben), Abaúj-Torna (Kassa), Zemplén.

6. *Munkács*: Ung, Bereg—Ugoicsa, Szatmár (Nagybánya, Felsőbánya), Máramaros.

7. *Nagyvárad*: Szabolcs, Bihar (Debrecen), Arad, Békés—Csanád—Csongrád (Szeged), Hajdu városok kerülete.

8. *Pécs*: Tolna, Baranya (Pécs), Szerém, Verőce, Somogy.

9. *Temesvár*: Temes (Temesvár), Krassó, Torontál, Bács (Újvidék, Szabadka, Zombor).

10. *Zágráb*: Zala, Varasd (Varasd), Zágráb (Zágráb), Kőrös (Kőrös, Kapronca), Pozsega (Pozsega), Severin, Kereskedelmi kerület (Fiume, Buccari, Károlyváros).

Az 1849—1860. években a redukált területű Magyarország (L. a 4. sz. térképet.) öt kormánykerületre (Verwaltungsgebiet) oszlott, t. i.

MAGYARORSZÁG TERÜLETÉNEK KÖZIGAZGATÁSI BEOSZTÁSA 1854-1860

Magyarországi határa
 Erdélyi határa

Horvát-Szlavon országok
 Temesi bánág és szerb vajdaság
 Határőrvidék

HAVASALFÖLD

Kormánykerületek:

Pozsony	Kassa
Sopron	Nagyvárad
Pest-Buda	Jász-Kun kerület

1. *Pozsony.* (594·7 □ mfd). Beletartoztak Pozsony önálló város, Árva—Turóc, Bars, Hont, Komárom¹⁾, Liptó, Nógrád, Felsőnyitra, Alsónyitra, Pozsony, Zólyom, Trencsén megyék.

2. *Sopron.* (634·3 □ mfd). Sopron önálló várost és Baranya, Sopron, Vas, Győr, Somogy, Tolna, Veszprém, Moson, Zala megyéket ölelte fel.

3. *Pest-Buda.* (595·9 □ mfd). Buda és Pest önálló városokon kívül hozzátartoztak Borsod, Csongrád, Esztergom,¹⁾ Heves, Pest-Pilis, Pest-Solt, Fejér és Szolnok megyék, valamint a Jász-Kun kerület.

4. *Kassa.* (655·3 □ mfd). Magában foglalta Kassa önálló várost, Abaúj-Torna, Bereg, Ugocsa, Gömör, Máramaros, Sáros, Ung, Zemplén és Szepes megyéket.

5. *Nagyvárad* (575·9 □ mfd). Nagyvárad önálló várost és Arad, Békés-Csanád, Észak-Bihar, Dél-Bihar, Szabolcs és Szatmár megyéket egyesítette.

A magyar hivatalos statisztika korán felismerte annak a szükségét, hogy a megyéket csoportokba foglalja, hogy így a begyűjtött adatoknak a megyéknél nagyobb területek szerint való eloszlását is vizsgálhassa. Ezért Keleti Károly az ország törvényhatóságait, tekintettel az ország régi tagozódására, részben a régi táblai kerületek, részben a Bach-korszakbeli kormánykerületek visszhangjakép, ügyelve a megyék számának szimmetrikus elosztására is, 8, országrészeknek nevezett csoportba sorozta, a következő módon:

I. *Duna jobbpart* (44.553 km²). Megegyezik a régi Dunántúli kerülettel. Trianon előtt 11 megyét, 5 tjv.-t foglalt magában, most is annyi van benne, de a trianoni béke hét megyéjét megcsonkította.

II. *Duna balpart* (32.929 km²). Általában megfelel a régi Dunáninnyi kerületnek, a Duna-Tisza köze nélkül. Trianon előtt 11 megye és 2 tjv. volt benne. 4 megyének csonkja maradt meg belőle.

III. *Duna-Tisza köze* (36.111 km²). A Bach-korszakbeli Pest-Buda kormánykerület mintájára alakított, bár az Esztergom és Borsod megyéket is felölelte, ellenben nem tartozott hozzá Bács-Bodrog. Trianon előtt 5 megye és 8 tjv. tartozott bele. Bács-Bodrog megyének kb. csak 1/6 része maradt magyar uralom alatt, Csongrád is megcsonkult, ezenfelül 2 tjv. egé-

szen elveszett. Szeged is elvesztette határának kis részét. Szabadka határából pedig csak a kisebb rész maradt meg.

IV. *Tisza jobbpart.* (31·829 km²). A régi Tiszáninnyi kerülettől csak annyiban különbözik, hogy az akkori Heves—Külsőszolnok megyét nem foglalja magában. Trianon előtt 8 megye és 2 tjv. tartozott bele. A megyék közül csak Borsod maradt sértetlenül, 2 teljesen elveszett, 5 megcsonkult, köztük Ung annyira, hogy csak 2 községe maradt magyar uralom alatt. Kassa tjv. is elveszett.

V. *Tiszai balpart.* (43.338 km²). A régi Tiszántúli kerület északi részét foglalja magába, 8 megye és 3 tjv. tartozott bele. Szilágy és Máramaros megyék, Nagyvárad és Szatmár városok elvesztése után most 6 megye és 1 tjv. van benne. A 6 megye közül 4 csonka, sőt Ugocsából csak parányi lakatlan terület maradt a trianoni határon belül.

VI. *Tisza-Maros szoge.* (36.285 km²). A régi Tiszántúli kerület déli részét, 5 megyét és 3 tjv.-t ölelt föl, a trianoni béke elenyésző csekély részt hagyott belőle.

VII. A Királyhágón túli 15 megye és 2 tjv. (57.804 km²).

VIII. A társországek, 8 megye és 2 tjv. Fiume (21 km²) az országrészeken kívül maradt.

Az országrészek megállapítása nem mondható éppen szerencsésnek, mert földrajzilag igen heterogén elemek kerültek össze. A felosztás a statisztikai kiadványokban általánosan használatos¹⁾; a béke következtében megkisebbedett országra vonatkozó adatok is eszerint csoportosítottak, noha egyrészt az ország megcsonkítása következtében az országrészek közt nagy aránytalanságok álltak elő, másrészt különböző országrészekhez tartozó megyék egyesítése következtében a statisztika a megyék egyesítéséből keletkezett új törvényhatóságokat kénytelen figyelmen kívül hagyni. (L. az 5. sz. térképet.)

III.

Habár Magyarország megyebeosztása nagyjából ma is olyan, mint Szent István idejében volt, mégis az egyes megyék és más territoriális municipiumok területe az

¹⁾ Nem azonos az alkotmányos idők ilyen nevű megyéjével.

¹⁾ Először az 1880. évi népszámlálásról szóló műben használtatott, de csak egyes táblázatoknál, nem általánosan.

idők folyamán igen jelentékenyen módosult. Az alábbiakban szemlét tartunk a török hódoltság óta szerepelt megyék és területiális törvényhatóságok felett és bemutatjuk, hogy területük különösen az utolsó két században hogyan változott.

Abaúj-Torna vm. (L. a 6. sz. térképet.)

Amint azt már kettős neve is mutatja, két, azelőtt önálló megye: Abauj és Torna egyesítéséből keletkezett. A két megyét az 1881:64. t.-c. egyesítette, de Torna megyét már korábban II. József közigazgatási reformja és az 1850., illetőleg 1854. évi megyebeosztás is összefoglalta Abaújjal.

Abaúj megye területe kelet felé valamivel túlterjedt az egyesített megye határain, azonban a hegygerincen túl fekvő és az abaúji hatóságokkal nehezen érintkezni tudó községeket: egyrészt Bistét és Vilyt a vilyi pusztával, másrészt Alsó- és Felsőregmecet, Kisbányácskát, Kiskázmért, Mátyásházát, Mikóházát és a kétlaki Golop abaúji részét az 1881: 63. t.-c. átsatolta Zemplénhez. Ezek a községek, Biste kivételével, már az 1850—1860. években is Zemplénhez tartoztak. Ugyanez a t.-c. a Kassa tőszomszédságában levő és nagyrészt kassaiak által bírt Tihany sárosmegyei községet Abaujhoz kapcsolta. Az 1881: 63. t.-c. az addig Szepeshhez tartozott Stószt Abaújjal egyesítette. A múlt század elején Aszaló község, bár területileg nem függött vele össze, Borsod megye alá tartozott. Görög D. Atlaszában még így szerepel. A Bach-korszakban a megye legdélibb községe, Onga Borsodhoz volt beosztva, viszont Királynép és a kétlaki Kavecsán abaúji része Sároshoz tartozott.

Torna az ország legkisebb megyéje volt. A középkorban azonban Borsod, Gömör és Szepes felé egyaránt messzebb terjedt. Önálló törvényhatóságként csak csekély népességének aránytalanul nagy adóteherrel való megróvása árán lett volna fenntartható. Megszüntetésével, illetőleg Abaújjal való egyesítésével egyidejűleg egyrészt Dernő, Hárskút, Kovácsvágás, Lucska és Barka már az 1850—1860 években is Gömörhöz kapcsolt községei, továbbá Borzova és Szilice átszervezték Gömör-Kishonhoz.

Az 1884 : 7. t.-c. az egyesített Abaúj-Torna megyétől elszakította és Zemplénbe kebelezte Erdőhorvati, Komlóska és Regéciháromhuta orografailag is odatartozó községeket, viszont a középkorban is Tornához számított Tornaszentjakabot Borsodból átszervezte Abaúj-Tornába.

A megye területében fekvő Kassa szabad királyi város a legújabb időkig önálló törvényhatóságként szerepelt, még a Bach-korszakban is ki volt véve a megyei hatóság alól.

A trianoni béke elvette Magyarországtól és a cseh-szlovák köztársasághoz csatolta Kassa városával együtt Abaúj-Tornának északi részét, a megye területének majdnem felét. A magyar igazgatás alatt maradt terület volt abaúji és volt tornai része, bár egy földcsíkoska összekapcsolja őket, csak Borsod területén át érintkezhetnek egymással.

Arad vm. (L. a 7. sz. térképet.)

A megye Trianon előtti területéből csak a Marossal párhuzamos hegység gerincéig terjedő rész volt eredetileg aradi terület, viszont a török hódoltság előtt a megye átterjedt a Maros balpartjára is és Krassó-Szörény, valamint Temes északi része is hozzátartozott. 1744-ben Zaránd megyé-

nek két járásával nagyobbodott. Az 1850. évi megyebeosztás nyugati határait kikerekítette és a megyének Békés és Csanád közé nyúló darabját, továbbá Gyulavarsánd, Nagypél, Ottlaka, Elek, Siklós helységeket, Lökösháza pusztá felével együtt és csanádi területbe ékelődő pusztáit: Pereget, Basarágát és Sziondát átszervezte az akkor egyesített Békés-Csanádba. Az 1876 : 33, illetőleg 1877 : I. t.-c. az 1744 óta szűkebb határok közé szorított Zaránd megyét végleg felosztotta és területének kisebb, nyugati felét ismét Aradhoz csatolta. Az 1884 : 7. t.-c. pedig a megyétől már a Bach-korszakban is elszakított Basarága és Szionda pusztákat átszervezte Csanád megyéhez.

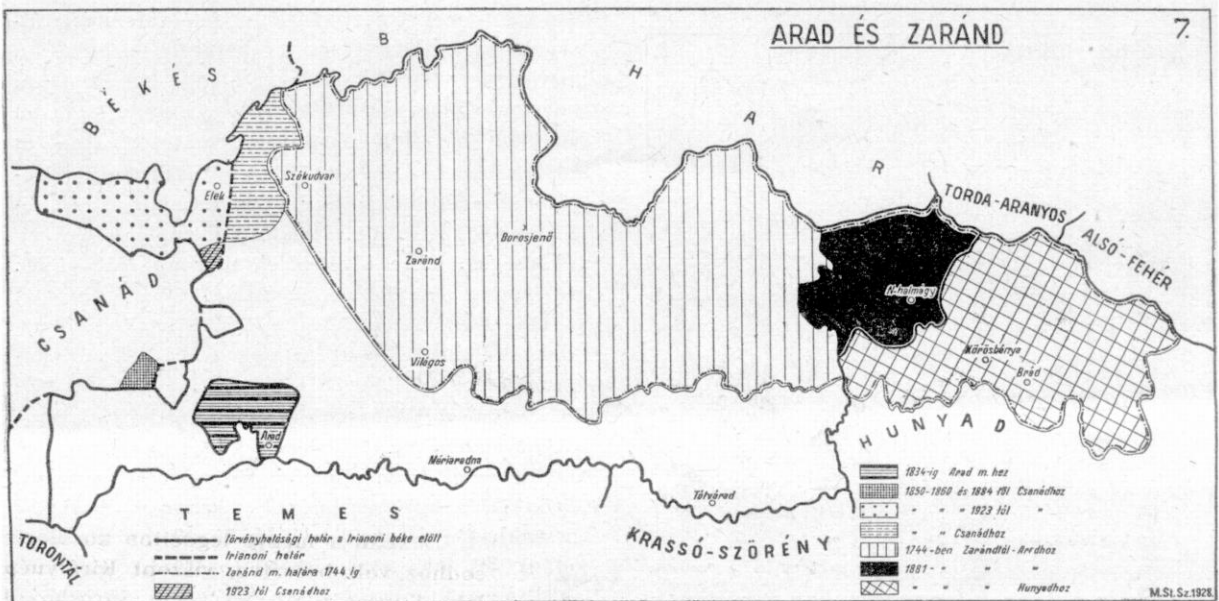
Arad város 1834-ben szabad kir. város lett és kivéve az 1850—1860 éveket, amikor visszakerült a megyei hatóság alá, a legutolsó időkig önálló törvényhatóságként szerepelt.

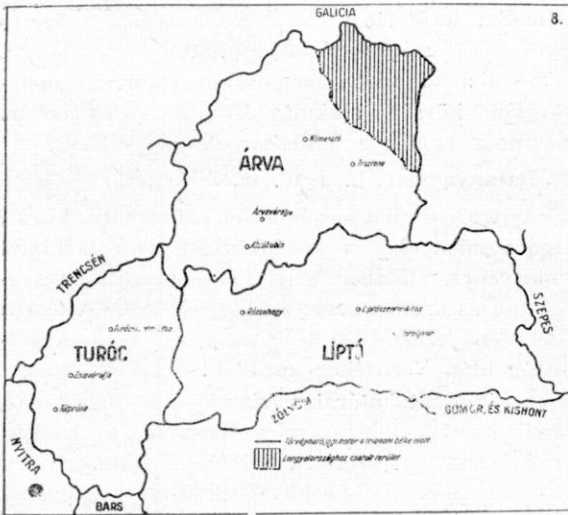
A trianoni béke alapján a megye túlnyomó része oláh kézre került. Magyar uralom alatt csekély része maradt: a Békés és Csanád közé ékelődő földnyelv, Medgyesbodzás, Medgyesgyháza, Almás-kamarás és Nagykamarás, továbbá Elek és Lökösháza. Ezt az 1923 : 35. t.-c. közigazgatásilag Csanád megyével egyesítette.

Árva vm. (L. a 8. sz. térképet.)

Határai nem változtak. 1854-től 1860-ig Turóc megyével volt egyesítve. A trianoni béke az egész megyét elvette Magyarországtól és a Lengyelországnak adott 14 község¹⁾ kivételével cseh-szlovák uralom alá helyezte.

¹⁾ Alsólipnica, Felsőlipnica, Alsózubrica, Felsőzubrica, Hladovka, Szuhahora, Chizsne, Jablonka, Bukovinapodszkle, Pekelnik, Harkabúz, Podvilk, Szárnya, Oravka.

Bács-Bodrog vm. (L. a 9. sz. térkép.)

Legnagyobb megyéink egyike. (Trianon előtti kiterjedése a területén lévő tj. városok nélkül 8834, azokkal együtt 10.362 km².) Amint azt már neve is mutatja, két, valamikor külön megye: Bács és Bodrog összeolvadásából keletkezett. Mindkettő már a legrégebb időkől szerepel, de területük nem egyezett a későbbi Bács-Bodrogéval, melynek északkeleti része (nagyjából a Bajmok, Kis-hegyes, Péterréve által jelölt vonalig) a középkorban Csongrádhoz tartozott. Bodrog megye viszont a török hódoltság után Pést megyéhez számított területekre is kiterjedt (Nádudvar, Sükösd). A két megye közt húzódó határvonal az idők folyamán többször és lényegesen eltolódott. A török hódoltságot közvetlenül megelőzőleg a Duna gombosi kanyarulatától északkeleti irányban

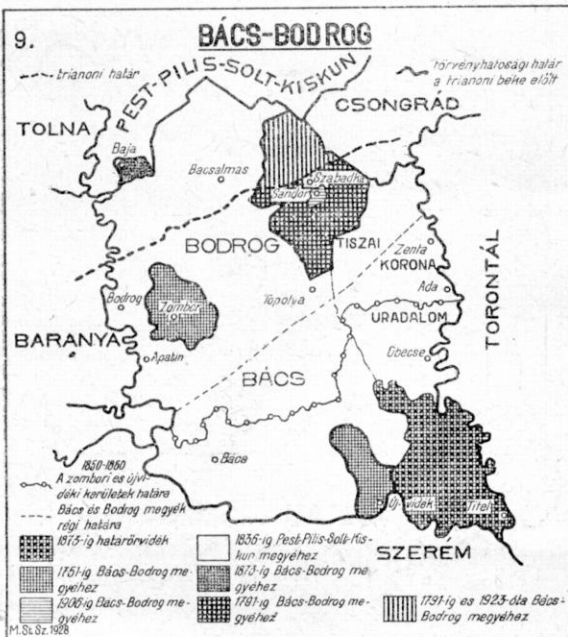
ment Szabadka felé, úgyhogy Apatin, Zombor, Csonoplya, Szabadka helységek Bodrog, ettől a vonaltól délkeletre eső területek Bács megyéhez tartoztak.

A török hódoltság megszűntével mindkét megye legnagyobb részt katonai igazgatás alá került. A megyék legtöbb községe a karlócai béke (1699) után felállított tiszai határörvidékre soroztatott. Bár a katonai igazgatás alatt álló területek visszacsatolását az 1741:18. t.-c. elrendelte, ez csak évek múlva és akkor is csak részben történt meg. 1745-ben a határörök a tiszamenti helységekre korlátoztattak; 1750-ben a határörvidék felosztása után a hozzá tartozott terület nagyobb része polgárosított (a polgárosításba belenyugodni nem akaró rákok kivándoroltak Oroszországba), de nem csatoltatott a megyéhez, hanem tiszai korona-uradalom néven külön kerületté lett, amely Bács-Bodrog megyével csak az 1791:7. t.-c. alapján egyesült. A tiszai korona-uradalom a titeli csajkás kerület felállítása után a következő községekből állt: Tiszaföldvár, Óbecse, Petrovosszelló, Mohol, Ada, Zenta, Ókanizsa, Martonos, Turja és Szenttamás.

A tiszai határörvidék többi községeiből, melyekhez még néhány bácsmegyei helység is csatlakozott, lett a csajkás kerület, később titeli zászlóalj, mely egész 1873-ig katonai igazgatás alatt állt, csak az 1873:27. t.-c. által egyesített Bács-Bodrog megyével.

Bács-Bodrog megyék területének felszabadítása után, az e területen hajdan volt mindkét vármegyét fel akarták élesíteni. Meg is választották mindkettő tisztikarát, mikor azonban a török uralom alatt Bácska név alá foglalt közös területüket szét akarták köztük osztani, nem tudták megállapítani, hogy mely községek tartoznak Bodrog megyéhez. 1717-ben pl. északról délre húzódó vonallal választották el a két megye közös területét s a keleti részt Ópalánka, Obrovác, Kucora, Kiskér, Szabadka helységekkel Bodrog, a nyugati Bajával, Zomborral, Tovarissóvával Bács megyének ítélték, tehát épp az ellenkező módon osztották el, mint ahogy a török hódoltság előtt volt, amibe Bács megye nem egyezett bele. Miután a két megye elválasztása nem sikerült, a két megye ideiglenesen közös adminisztrátort kapott, de az elkülönítésre irányuló törekvések ezzel nem szüntek meg, sőt sokszor éles ellenségeskedésekre vezettek, amelyeknek utoljára az országgyűlés azzal vetett véget, hogy a két megyét 1802-ben törvényesen egyesítette (1802:8. t.-c.).

Még az egyesítés előtt, 1751-ben, Zombor és Újvidék (1751:27. t.-c.), majd 1791-ben Szabadka (1791:30. t.-c.) szabad királyi városi rangra emelkedtek.

1836-ban a Bajával összeépült Istvánmegye helység Pest-Pilis-Solt megyéből Bács-Bodroghoz kebelezetett. (1836 : 30. t.-c.)

Az 1848/49. évi szabadságharcot követő abszolutisztikus uralom Bács-Bodrog megyét Magyarországtól elszakította és az újonnan létesített szerb vajdaság és temesi bánsághoz csatolta. A megye területéből, beleértve a szab. kir. városokat is, két kerületet alakított, a zomborit és újvidékit. Ez utóbbi azonban a Duna túlsó partjára is átterjedt és Szerém megyének iloki és rumai járásait is magában foglalta.

Az 1873 : 11. t.-c. Baja várost törvényhatósági joggal ruházta fel.

1873-ban a Határőrvidék polgárosításakor az addig katonailag adminisztrált titeli és szablyai járások is visszakerültek Bács-Bodrog megyéhez. (1873 : 27. t.-c.)

Az 1904 : 19. t.-c. a Szabadka várossal összeépült és annak területébe ékelt Sándort ezzel a várossal egyesítette.

A trianoni béke Bács-Bodrog megyének legtöbb községét, Zombor és Újvidék városokat és

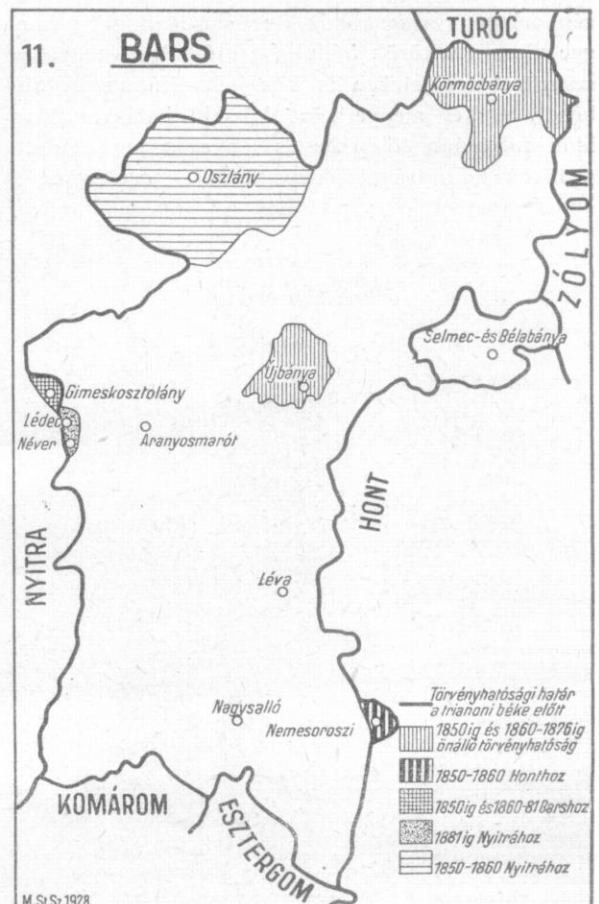
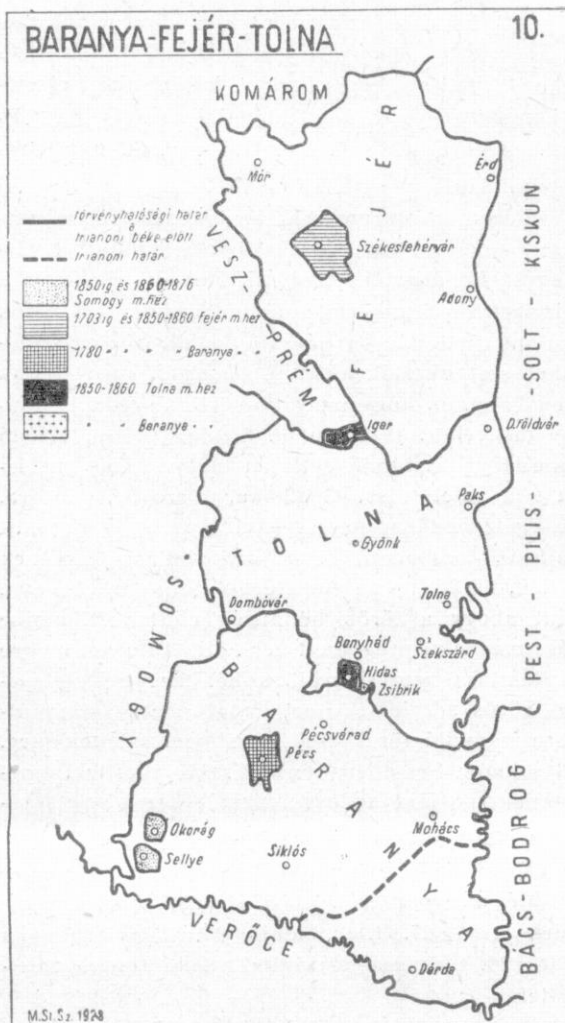
Szabadka területének legnagyobb részét a szerb-horvát-szlovén királyságnak juttatta. Az 1923 : 35. t.-c. Szabadka város megmaradt területét, melyből két község alakult: Tompa és Csikéria, Bács-Bodrog megye hatósága alá helyezte.

Baranya vm. (L. a 10. sz. térképét.)

A mai terület legészakibb része (Ráckozár, Mágocs környéke) a középkorban nem tartozott a megyéhez, ellenben Szigetvárt Baranyához számították és a megye messze lenyúlt a Dráva-Száva közére is. A Dráván túli területek a török hódoltság után Verőcéhez kerültek. A XVIII. század elején kialakult határai a trianoni béke előtt csak annyiban változtak, hogy a Baranya területében volt két somogyi szigetet, Sellyét és Okorágot, az 1876 : 33. t.-c. bekebelezte Baranya megyébe, ahova az 1850—1860 években is tartoztak. A Bach-korszakban a megye Tolna felé kikerekített s ezáltal Hidas és Zsibrik átkerült Tolnához. Cikó határának egy része pedig Baranyához csatoltatott.

A trianoni béke a megye délkeleti részét elszakította Magyarországtól és a szerb-horvát-szlovén királysághoz csatolta.

Pécs város 1780-ban lett szabad királyi várossá, azóta önálló törvényhatóságként szerepel,

csak az 1850—1860 években volt a megye alá rendelve.

Bars vm. (L. a 11. sz. térképet.)

Határait lényegesen csak a Bach-korszak közigazgatási reformja módosította, amennyiben az oszlányi járást Pálosnagymező (Velkapolá) kivételével és a kétlaki, részben nyitrai, részben barsi területen épült Gimeskosztolány, Lédec, Néver községeket egészen Alsónyitra megyéhez, a Garam balpartján fekvő Nemesoroszt pedig Hont megyéhez csatolta. Az 1881:63. t.-c. a kétlaki községek rendészeti okokból tarthatatlan ügyét rendezni óhajtván, Gimeskosztolányt ismét Nyitra, Lédecet és Névert azonban egészen Barsba kebelezte.

A megye területén keletkezett szabad királyi városok, Körmöcbánya és Újbánya, már a Bach-korszakban a megye hatósága alá rendeltettek. 1860-tól 1876-ig újból önállók voltak, az 1876:20. t.-c. azonban a törvényhatósági jogot mindkettőtől elvette és Újbányát ugyanazon törvény-cikk, Körmöcbányát pedig az 1877:3. t.-c. Bars megyébe kebelezte.

A trianoni béke az egész megyét a cseh-szlovák köztársasághoz csatolta.

Békés vm. (L. a 12. sz. térképet.)

Középkori területe nem volt azonos a maival. A megye észak felé messzebb terjedt, mai területének déli része viszont inkább Csanádhoz és Zarándhoz tartozott. Az országból kivonuló török teljesen elpusztította Békést, mely a XVIII. század elején lakatlan pusztaság volt. Az 1715:92. t.-c. még csak ígéri felszabadítását a katonai igazgatás alól és az országba való visszakebelezését. Újra-telepítése Harrucker József báró érdeme, aki 1719-ben majdnem az egész megyét adományul

kapta. Ebben az időben újonnan kialakult határai nem változtak egészen az 1848/49. szabadságharcig. Területe nem volt egységes. A hatósága alá tartozó Tótkomlós község határa Csanád és Csongrád megyék közé volt ékelve és területileg nem függött össze Békés többi községeivel. Idegen sziget is volt a megye területében, a Heves-Külsőszolnok megyébe bekebelezett Dévaványához tartozó Cséfán-pusztá. II. József Békést Csanáddal és Csongráddal egy megyévé foglalta össze. Az 1850. évi közigazgatási beosztás Békést fenntartotta külön megyeként, de területét kikerekítette. Hozzácsatolta Heves-Külsőszolnokból Dévaványát Ecseg, Kérsziget és a békési területektől körülzárt Cséfán pusztáival, de elszakította és Csanádhoz csatolta Tótkomlóst. Az 1854. évi beosztás Békést Csanáddal egyesítette. A megyék területének alkotmányos rendezése során Békés megkapta Heves-Külsőszolnokból Cséfánt, Csongrádból Sámsont Szőlős pusztával, Csanádból Földvárt Földvár és Székegyháza pusztáival. E két utóbbi község átcsatolása megteremtette az összefüggést az addig különálló Tótkomlós és a megye többi részei között. (1877:1. t.-c.) 1881-ben Bánréve pusztá átkebelezetett Békésből Jász-Nagykun-Szolnokba. (1881:63. t.-c.)

Belső Szolnok vm. (Lásd Erdélynél.)

Bereg vm. (L. a 26. sz. térképet.)

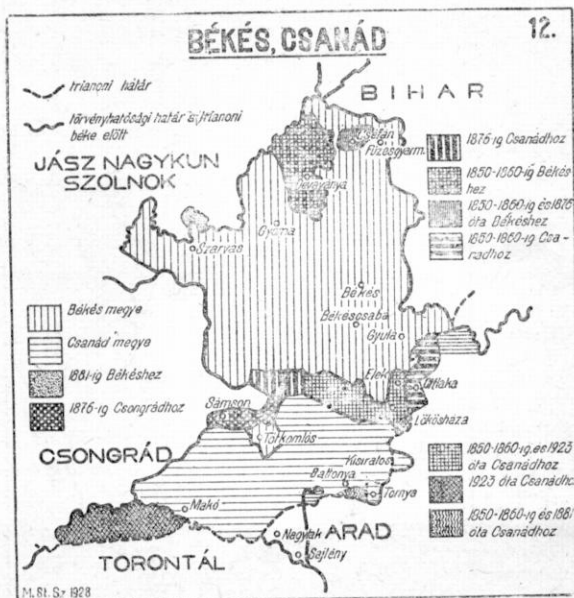
A megye területében fekvő Tarpa községet az 1836:XXIX. t.-c. csatolta Bereghez, addig, bár egészen beregi határok vették körül és területileg nem függött össze hatóságával, Szatmárhoz tartozott. Viszont Beregnek is volt területileg különálló része, a Szabolcs és Szatmár közé ékelte Pusztadobos, melyet ugyancsak az 1836:29. t.-c. csatolt át Szatmárhoz, ahonnan később Szabolcshoz került. A bereg-ungi határon épült Gajdos kétlaki község volt. A Bach-korszakban Bereg megye Szabolcsnak a Tisza jobbpartján fekvő határos községeivel gyarapodott (Ágtelek, Ásvány, Eszeny, Szalóka), de viszont elvesztette a Tisza balpartján fekvő Vásárosnaményt, mely Szatmárhoz került. Az 1881:63. t.-c. Gajdosnak Bereg területen fekvő részét is átcsatolta Unghoz.

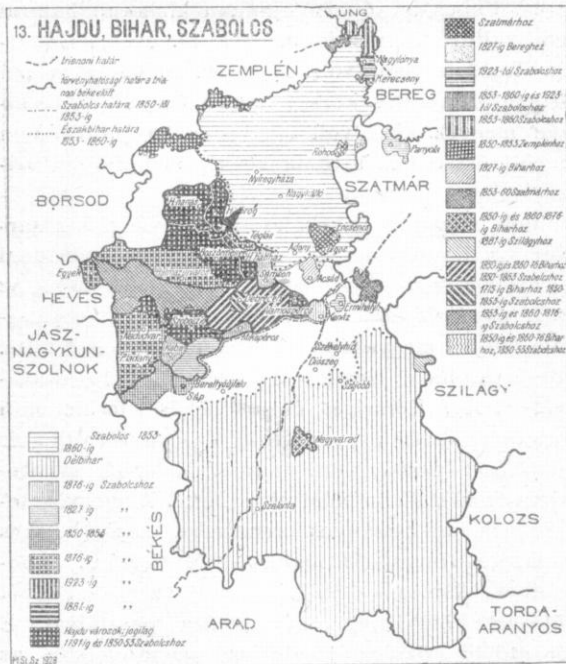
Az 1785—1790 és 1850—1860 években Bereg megye Ugocsával volt egyesítve.

A trianoni béke Bereg legnagyobb részét Munkács és Beregszász városokkal együtt a cseh-szlovák köztársaságnak juttatta, magyar uralom alatt csak a megye legdélibb része maradt. Az 1923:35. t.-c. néhány tiszamenti községét (Kislónya, Mátyus, Kerecseny) Szabolcshoz csatolta, a meghagyott terület többi részét pedig a szintén megcsontított Szatmárral egyesítette.

Bihar vm. (L. a 13. sz. térképet.)

A megyék rendezése előtt az ország legnagyobb megyéje volt, méltán nevezetett itt-ott Bi-

harországnak is. Határai keleten, délen és nyugaton nem változtak; észak felé azonban a megye eredetileg messzebb terjedt, mint az ismételt rendezések után. Hozzá tartozott Debrecen városa és határának keleti fele, a mai Hajdu megyéből Kaba, Mikepércs, Sámson, Szabolcsból Acsád. Az utóbb említett község nem állott területi összefüggésben a megye többi részével. Idegen sziget is volt a megye területén: Ermihályfalva egyötöd része Szabolcs megye hatósága alatt állott. 1827-ben a két érdekelt megye megegyezése alapján Ermihályfalva egészen Biharhoz került, Szabolcs pedig megkapta Acsádot. (1827 : 34. t.-c.)

Az 1848/49. évi szabadságharc után következő abszolút kormányzat első (1850. évi) közigazgatási reformja alkalmával elszakította Bihartól és Szabolcsal egyesítette Kaba, Báránd, Udvari, Szerep és Dancsháza községeket, valamint Debrecen, melyek Szabolcshoz kerültek. Piskollt ugyanekkor Szatmárhoz csatoltatott.

Az így átalakított Bihart azután kétfelé osztották Észak másképp Alsó-Biharra és Dél- vagy Felső-Biharra. A kettő közt nagyjából a Berettyó szolgált határral. A második, 1854. évi megyei beosztás nemcsak az előbb Szabolcsba csatolt bihari területeket adta vissza Észak-Biharnak Debrecennel együtt, hanem hozzácsatolta a Hajdu városokat és Szabolcs megyétől egyrészt az Eszlártól délre a Tisza és a hajdu városok közé eső területet, másrészt Érkenézt, Acsádot és a vele összefüggő pusztákat.

Az 1876 : 33. t.-c. Kabát és Mikepércset valamint a különálló Sámsonot vette el Bihartól és azokat az újonnan felállított Hajdu megyébe kebelezte.

Kárpótlásul Bihar megkapta Szabolcs megyéből Érkenézt és a Szabolcsal immár össze nem függő, Bihar és Hajdu közé ékelt Sápot. Ugyancsak az 1876 : 33. t.-c. elszakította Bihartól a Debrecen város tulajdonát képező és vele területi összefüggésben álló Ebes, Szepes, Pac, Fancsika, Bánk és Haláp pusztákat, melyek Debrecen város hatósága alá kerültek.

Az 1884 : 7. t.-c. Szilágyból Biharba kebelezte át Kozmaalmás, volt krasznamegyei községet.

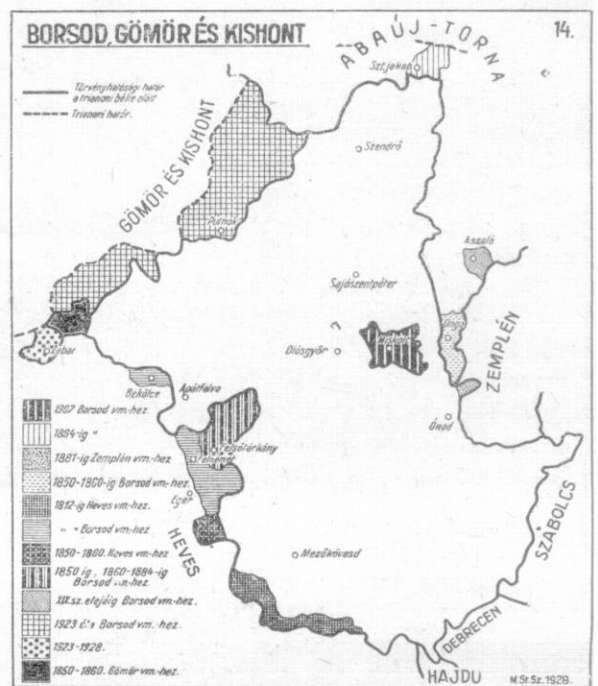
A megye területén csak egy szabad királyi város volt: Debrecen, melyet az 1715 : 92. t.-c. vett ki a megyei hatóság alól. A Bach-korszakban a város a megye (előbb Szabolcs, utóbb Észak-Bihar) alá volt rendelve, 1860 óta azonban ismét önálló törvényhatóság és területe vetekszik a kisebb vármegyékével. Az abszolút kormányzat a megyével egyenrangú önálló várossá tette Nagyváradot; a várost utóbb az 1870 : 42. t.-c. is törvényhatósági joggal ruházta fel.

A trianoni béke elvette tőlünk és oláh impérium alá helyezte Biharnak nemcsak hegyvidékét, hanem magyarok lakta sík vidékének is jó részét, Nagyváradal együtt.

Bodrog vm. (L. Bács-Bodrog alatt.)

Borsod vm. (L. a 14. sz. térképet.)

A XIX. század elejéig enclaveja is volt az Abaúj és Zemplén közé ékelt Aszaló. Görög Demeter Atlaszában még Borsod tartozékként szerepel. A megyének Heves felé való határa sok változáson ment át. Ez a határ ugyanis, ahogy az idők folyamán kialakult, egyáltalában nem volt tekintettel a domborzati és közlekedési viszo-

nyokra. Borsod több községe csak hevesi területen keresztül érintkezhetett hatóságával és Eger város határa is részben Borsodba esett. E visszas helyzet megszüntetése céljából a két megye 1807-ben, illetőleg 1812-ben egyezséget kötött, melynek értelmében Szőlöske, Cegléd, Tihamér, Almagyar, Felnémet és Bekölce Borsodból Heveshez csatoltattak, Borsod pedig megkapta értük Hevestől Ivánkát, Egerfarmost, Szőke másképp Szívhalompusztát és a kistályai zúgómalmot. (1807 : 29., 1812 : 5. t.-c.) A Bach-korszak közigazgatási reformja elszakította Borsodtól Andornakot, Kistályt és Felsőtárkányt, melyek Heveshez csatoltattak, továbbá Domaházát és Sikátort, melyek Gömör-Kishonthoz kerültek, viszont ebben az időben Borsodhoz tartozott az Abaúj megyétől elszakított Onga. Az 1881 : 63. t.-c. Külsőböcs községet csatolta át Zemplénből Borsodba. Az 1884 : 7. t.-c. két községtől fosztotta meg Borsodot, Tornaszentjakab Abaúj-Tornával, Felsőtárkány pedig, mely már az 1850—1860 években is Heveshez tartozott, ismét Hevessel egyesítettett. Az 1923 : 35. t.-c. Borsoddal egyesítette a Gömör- és Kishontból magyar uralom alatt hagyott töredékeket, melyek közül kettőt: Zabart és az elcsatolt Tajti határának magyar igazgatás alatt maradt részét az 1928 : 9. t.-c. Nógrád megyéhez csatolt át.

Az 1907 : 51. t.-c. kivette a megye alól Miskolc városát és törvényhatósági joggal ruházta fel.

Csanád vm. (L. a 12. sz. térképet.)

A Trianon előtti Magyarország legkisebb megyei között szerepelt. A középkorban azonban területe sokkal nagyobb terjedelmű volt, mint amekkorával a török hódoltság után újra éledt. Arad nyugati, Békés déli része is hozzá tartozott, sőt határa a Maroson is átment, lenyúlt egész a Bégáig, Temesvárig. 1715-ben még nem volt az országhoz visszacsatolva. A megyének a XVIII. század közepén kialakult új határai a szabadságharcig nem változtak, de II. József a megyét Békéssel és Csongráddal egyesítette. Az abszolút kormány első megyebeosztása fenntartotta külön megyeként, de területét kikerekítette, hozzácsatolta az addig Békéshez tartozó, de megyéjével területileg össze nem függő Tótkomlóst és Arad megyének Békés és Csanád közé nyúló darabját, Gyulavarsánd, Nagypél, Otlaka, Elek, Sikló helységekkel és Lökősháza pusztá felével együtt, valamint Csanádba ékelődő pusztáit, Pereget, Basarágát, Sziondát. Az 1854. évi reform Csanádot Békéssel egy megyévé vonta össze. Az 1877 : 1. t.-c. Földvárt szakította el Csanádtól, hogy ennek Békéshez csatolása által területi összefüggést teremtsen az addig különálló Tótkomlós és Békés többi községei között. Az 1884 : 7. t.-c. Basarága és Szionda pusztákat kebelezte át Aradból Csá-

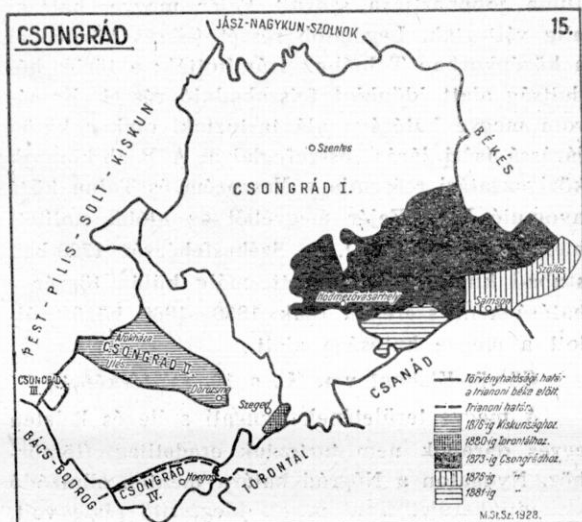
nádba. A trianoni béke Csanád megyét sem hagyta sértetlenül, elszakította tőle Kisirafost, Tornyát, Sajtényt egészen és Nagylak nagyobb részét. Az 1923 : 35. t.-c. Csanáddal egyesítette az Arad és Torontál megyékből magyar uralom alatt hagyott töredékeket.

Csongrád vm. (L. a 15. sz. térképet.)

A középkorban nagyobb területtel bírt, mint a török hódoltság után, különösen a Duna-Tisza közén minden irányban messzebb terjedt. A XVIII. század elején újonnan kialakult határai 1876-ig nem módosultak. Az 1785—1790. években Békés és Csanád megyék Csongráddal voltak egyesítve. Az 1876 : 33. t.-c., illetőleg az 1877 : 1. t.-c. Csongrádhoz csatolta a volt Kiskunságból, a Szegegy határába benyúló Dorozsmát, Átokháza és Ülés pusztáival együtt, de ugyanezen t.-c. elszakította Csongrádtól és Békéssel egyesítette Sámsont és a hozzátartozó Szőlös pusztát. A trianoni béke következtében Horgos község a szerb-horvát-szlóven királysághoz került.

Szeged 1715-ben szabad királyi várossá lett és önállóságát az 1850—1860 évek kivételével, amikor a megyei hatóság alá volt rendelve, máig megőrizte. Roppant határa a megyét több darabra szakítja, melyek egymással csak a város területén át érintkezhetnek. Az 1880 : 16. t.-c. Szegeddel egyesítette Torontál megye területén épült külvárosát, Újszegedet. A trianoni béke Szeged határának egy részét is elszakította

Az 1873. 11. t.-c. törvényhatósági joggal ruházta fel Hódmezővásárhelyt is. Több hozzátartozó pusztá azonban akkor még Csongrádmegyénél maradt. Az ebből keletkezett visszás helyzetet az 1881 : 63. t.-c. szüntette meg azáltal, hogy Gorzsa, Szikáncs, Sziget, Kopáncs és Nagyret pusztákat is Hódmezővásárhely hatósága alá helyezte.

Esztergom vm. (L. a 20. sz. térképet.)

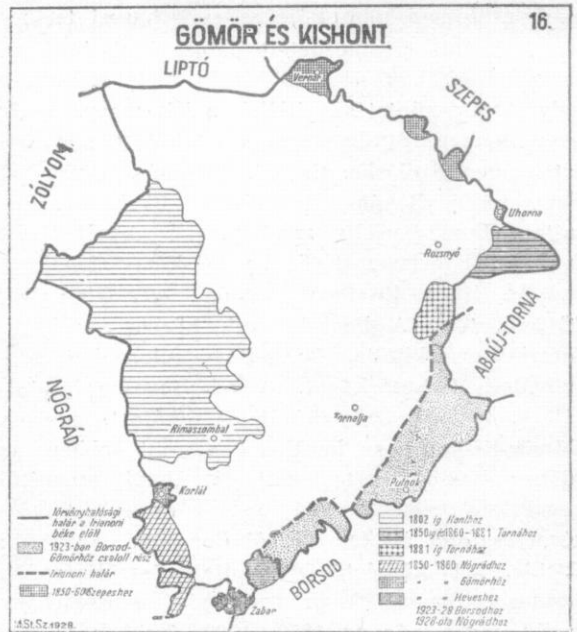
A trianoni béke előtt Magyarországnak területre legkisebb megyéje volt. Az 1850., illetőleg 1854. évi abszolutisztikus közigazgatási reform alakját egészen megváltoztatta, amennyiben a Duna balparti részét elszakította tőle és Komáromhoz csatolta, viszont Esztergommal egyesítette Komárom megyének Duna jobbparti területeit a Komáromnál hagyott két Szőny kivételével. II. József idejében Esztergom megye Komárommal volt egyesítve. Az 1876:33. t.-c. Esztergom megyébe bekebelezte Komárom megyének hatóságuktól elszakított és esztergomi helységek által körülzárt két faluját Piszkét és Lábatlant. A trianoni béke a megyének a Dunától északra eső részét a cseh-szlovák köztársaságnak juttatta. A magyar uralom alatt maradt, a Dunától délre eső részét pedig az 1923:35. t.-c. Komárom megye és Komárom t.jv. megmaradt részeivel Komárom és Esztergom k. e. e. megyék néven egyesítette. Ez az új törvényhatóság tehát csak annyiban különbözik a Bach-korszakbeli Esztergom megyétől, hogy Szőnyt és Komáromújvárost is magában foglalja. — Az 1708-ban (1715:37. t.-c.) szabad királyi várossá lett Esztergom város, eltekintve az 1850—1860 évektől, amikor a megyei hatóságok alá volt rendelve, önálló törvényhatóságként szerepelt 1876-ig. Az 1876:20. t.-c. visszakebelezte Esztergom megyébe.

Fejér vm. (L. a 10. sz. térképet.)

A középkorban jóval nagyobb volt, mint ma. Hozzá tartozott a Csepelsziget (legfelső csúcsa kivételével) és területe messze benyúlt a Duna-Tisza közére. A Duna túlsó felén lévő területeken két szék keletkezett, északon a solti, délen a honfokai, amelyek bizonyos mértékű önállóságra tettek szert a XV. század folyamán külön megye, Solt alakult ki belőlük. Ezt a megyét, miután a török egészen elfoglalta, az 1569:52. t.-c. a már előbb egybeolvadt Pest-Pilissel egyesítette. A Duna jobbpartjára szorult Fejér megye határai alig változtak. Legdélibb részét (Egres környéke) a középkorban Tolnához számították; a török hódoltság alatt időnkint felszabaduló részek Komárom megye hatósága alá tartoztak, olykor külön járássá (sári járás) összefoglalva. A Bach-korszak közigazgatási reformja a Veszprém és Tolna közé nyomuló Igart Fejér megyéből az utóbb említett megyéhez csatolta át. — Székesfehérvár 1703-ban szabad királyi várossá lett, máig külön törvényhatóságként szerepel, csak 1850—1860 között állott a megye hatósága alatt.

Gömör-Kishont vm. (L. a 16. sz. térképet.)

A megye területének nyugati széle és keleten egyes darabok nem tartoztak eredetileg Gömörhöz. Nyugaton a Nógrád határa mentén elhúzódó kishonti kerület Hont megye kiegészítő része volt,

bár azzal nem állott területi összefüggésben. Nógrád megye egész szélességével ékelődött Hont két része közé. A kishonti kerület mindig önállóságra törekedett. Az 1729:23. t.-c. kimondta ugyan, hogy Hont megye alá tartozik, de ezzel a torzsalkodások nem szüntek meg, végül az 1802:9. t.-c. elszakította Honttól és egyesítette Gömörrel, mely azóta a Gömör-Kishont kettős nevet használja. A Bach-korszak közigazgatási reformja Gömör-Kishont (akkor csak Gömör) határait szintén igyekezett összhangba hozni az orográfiai viszonyokkal. A kikerekítés során Nógrádból Korbát, Borsodból Domaháza és Sikátor Gömörhöz, Gömörből viszont egyrészt Bina, Csoma, Sid, Söreg, másrészt Tajt és Egyházasbást Nógrádba, Zabar Hevesbe, Vernár és Ujhorna Szepeshez került. Az Abaujjal egyesített Tornából Dernő, Hárskut, Kovácsvágás, Lucska és Barka szintén Gömörhöz csatoltattak. Az Abaujt Tornával alkotmányosan egyesítő 1881:64. t.-c. a már az 1850—1860 között Gömörhöz tartozott 5 községen kívül még Borzovát és Szilicét is Gömör-Kishonthoz kapcsolta. A trianoni béke következtében a megye túlnyomó része a cseh-szlovák köztársasághoz került. A megye déli részén magyar uralom alatt maradt töredékeket az 1923:35. t.-c. Borsod megyével egyesítette, de az 1928:9. t.-c. Zabart és Tajti község megmaradt részét átesatolta Nógrádra.

Győr vm. (L. a 17. sz. térképet.)

Győr megye határait a török hódoltság óta a trianoni békéig csak az 1848/49. évi szabadságharc után következett abszolút kormány változtatta meg oly módon, hogy a Csilizközt Komárom megyéhez csatolta. A trianoni béke ezt a területet újra elszakította Győr megyétől és cseh-szlovák

uralom alá helyezte. Az 1785—1790 és 1854—1860 években Moson megye területe is Győrhez volt csatolva.

Az 1923 : 35. l.-c. Moson és Pozsony megyékből magyar fennhatóság alatt maradt területeket közigazgatásilag Győr megyével egyesítette Győr, Moson és Pozsony k. e. e. megyék néven.

Győr város 1751-ben szabad királyi várossá lett, azóta az 1850—1860 évek kivételével, amikor a megye alá volt rendelve, egészen maig önálló törvényhatóságként szerepel. Az 1904 : 37. t.-c. Győrsziget és Révfa—Pataháza községeket is Győr városához csatolta.

Hajdu vm. (L. a 13. sz. térképet.)

Az újkeletű megyék közül való. Az 1876 : 33. t.-c. létesítette, területét az 1877 : 1. t.-c. állapította meg. Magvát a Szabolcstól elszakadt 1790 óta jogilag is önálló törvényhatóságot képező Hajdu városok kerülete képezte, melyhez még Szabolcs megyének tíz (Csege, Balmazújváros, Téglás, Egyek, Nádudvar, Püspökladány, Szovát, Tetétlen, Földes, Józsszentgyörgy), Biharnek három (Kaba, Mikepércs, Sámson) községe járult.

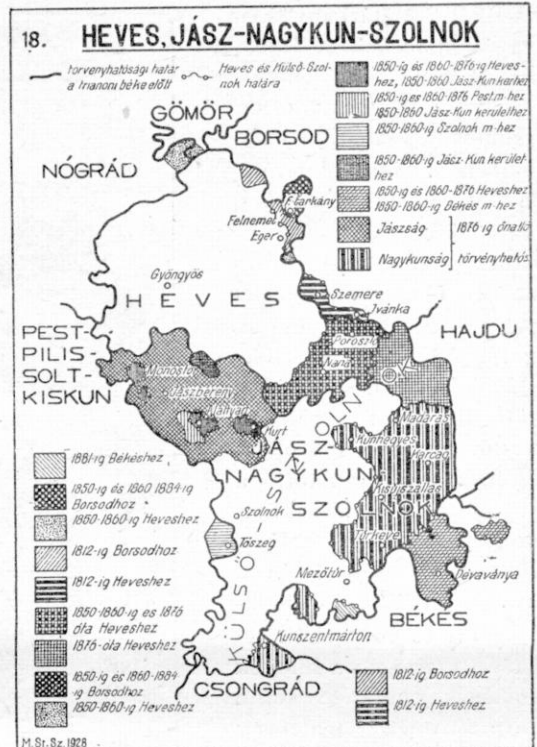
A megye területébe ékelődik az önálló törvényhatóságot képező Debrecen város határa. Maga a város már 1715-ben (1715 : 108. t.-c.) szabad királyi város lett, roppant határának keleti fele azonban Bihar, nagyobbik nyugati fele pedig Szabolcs megyéhez tartozott. A város tulajdonában lévő és vele területi összefüggésben álló pusztákat és pusztarészeket: a Szabolcs-hoz tartozott Óhát, Zám, Mátá, Kishegyes pusztákat, a nagyhegyesi, macsi, monostori, pallagi és zeleméri részeket, a Biharhoz tartozott Ebes, Szepes, Pac, Fancsika, Bánk, Haláp pusztákat az 1876 : 33. t.-c. egyesítette a várossal. Hozzájuk csatlakoztak az 1881 : 63. t.-c. alapján Szabolcstól elszakított Gyulai Macs és Gyulai Hegyes puszták.

Hajdu városok kerülete. (L. a 13. sz. térképet.)
Böszörmény, Dorog, Hadház, Nánás,, Szoboszló és Vámospercs valamikor Szabolcs megyéhez tartozott hajdu városokból állott. Nem volt összefüggő terület. Vámospercset és Szoboszló két darabból álló határát idegen területek választották el a másik négy város egy tagban fekvő területétől. A kerület, miután a városok már előbb lassankint függetlenítették magukat a megyei hatóságtól, az 1791 : 29. t.-c. által ismertetett el külön törvényhatóságnak s ezzel jogilag is kivált Szabolcs megyéből. A Bach-korszakban előbb Szabolcs, majd Észak-Bihar megye része lett. Ez 1870 : 42. t.-c. alapján a megyékkel egyenrangú törvényhatóság lett és azokéhoz hasonló szervezetet nyert. Az 1876 : 33. t.-c. Szabolcs és Bihar megyéktől elszakított községekkel kiegészítve Hajdu megyévé alakította át.

Heves vm. (L. a 18. sz. térképet.)

Eredeti területe, úgy látszik, nem terjedt át a Tisza balpartjára. Tisza balparti részei valószínűleg csak a XIII. században csatoltattak hozzá, a Nagykun kerület kiszakítása következtében megszüntetett Kemej megyéből. Valószínűleg e Tisza balparti részek képezték a Werbőczy megyejegyzékében szereplő Kisheves, mellyel szemben a megye Tisza jobbparti része volt Nagyheves.

Az 1569 : 52. t.-c. a török által elfoglalt Külső-Szolnok megyét egyesítette Hevessel, mely ettől fogva Heves-Külsőszolnok megye néven szerepelt, eltekintve a Bach-korszaktól, amikor a két

megye ismét szétválasztott, egészen 1876-ig. A megye területe nem képezett összefüggő tömeget, több különálló szigetje volt: a Tisza jobbparti részein a Jászság és Pest megye közé ékelt Pusztamonostor a hozzátartozó és egészen jász területektől körülvelt Kerekudvar pusztával és a Jánoshida pestmegyei enclave-val együtt szintén jász területek közé zárt Alattyán; a Tisza balpartján a Nagykunság és Békés közé szorított Dévaványa és ennek ugyancsak különálló pusztái Hegyesbor és az egészen Békés területen fekvő Cséfán.

Heves határa Borsod felé nem egészen a mai vonalakat követte és egyes borsodi községek csak Heves megyén át érintkezettek megyéjünkkel. Különösen vissza volt, hogy Eger város határának egy része Borsodhoz tartozott. E visszasságok megszüntetésére a két megye már 1807-ben, illetőleg 1812-ben egyezsége lépett s ennek következtében Szőlöske, Cegléd, Tihámér, Almagyar, Felnémet és Bekölce Hevessel egyesítették, ezekért kárpótlásul viszont Ivánka, Egerfarmos, Szőke (más-kép Szívhalom) és a Kistálléhoz tartozó Zúgmalom Hevesből Borsodhoz csatoltattak. (1807: 29, 1812: 5. t.-c.)

A Bach-korszak közigazgatási reformja Heves elválasztotta Külső-Szolnoktól. Az egész tiszabalparti rész és a Tisza jobbpartján Pélytől és Kiskörétől délre eső területekből Szolnok megye lett, a fennmaradó részből pedig Heves. Hevessel egyesítették a határok rendezése során Nógrádtól elszakított Hidegkút, Cered, Újtótfalu és Pögyöny; Gömörből Zabar; Borsodból Felsőtárkány, Kistálya és Andornak. A Duna-Tisza között fekvő hevesi szigetek: Pusztamonostor, Kerekudvar, Alattyán, nemkülönben a Jászság területébe beszőgellő Tarnaörs, és Pusztakiürt a Jász-Kun kerülethez csatoltattak. Ugyancsak a Jász-Kun terület kapta Hegyesbor pusztát, míg Dévaványa, Ecseg, Kérsziget és Cséfán pusztáival együtt Békéshez került. A Hevestől elválasztott Szolnok megyéhez kapcsolattott a Pest megyéből kiszakított Tószeg, Paládicpusztával együtt. 1860—1876 években Heves ismét Külső-Szolnokkal együtt és 1850 előtti területével szerepelt, a megyék területének rendezése során azonban ismét jelentékeny

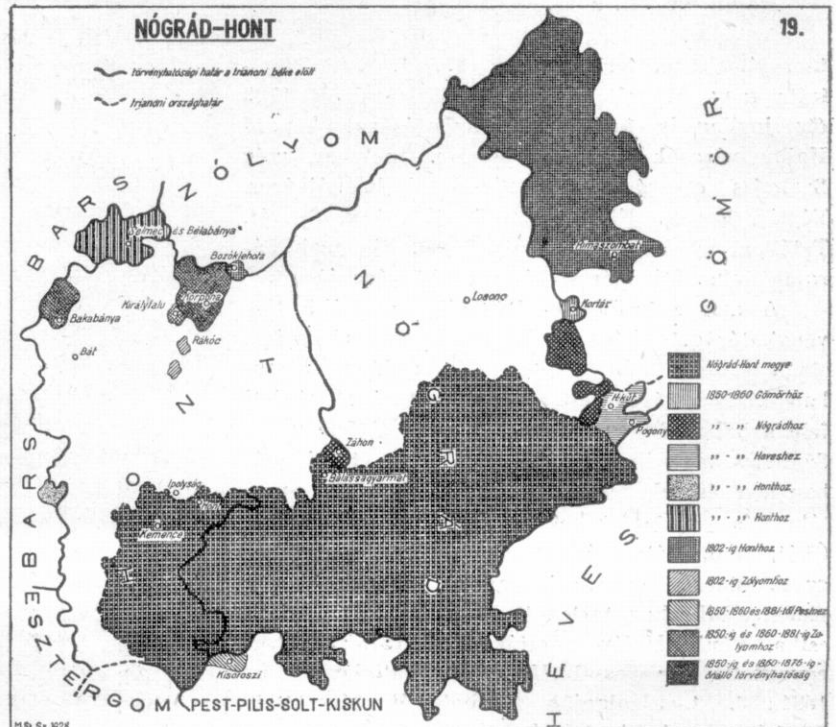
módosításokat szenvedett. Az 1876:33., illetőleg az 1877:1. t.-c., a most már csak Hevesnek nevezett megyét, az eddiginél jóval szűkebb határok közé szorította: elszakította tőle a Jászságba ékelt Monostoron, Kerekudvaron és Alattyánon kívül a Pély—Kisköre—Tiszaszöllős—Nagyiván vonaltól délre eső területeket Dévaványával együtt, hogy azokat a Jászsággal és Nagykunsággal egyesítse és így létrehozza az új Jász-Nagykun-Szolnok megyét.

Az 1884:7. t.-c. a Bach-korszakban már Heveshez tartozó Felsőtárkányt ismét átcsatolta Borsodból Hevesbe.

Hont vm. (L. a 19. sz. térképet.)

1802-ig a megye területe két külön darabból állott, melyeket Nógrád megye választott el egymástól. A Nógrádtól keletre fekvő rész éppen, mert távol esett a megye többi részétől, az idők folyamán bizonyos önállóságra tett szert és Kishont kerületnek neveztetett, szemben a megyének Nógrádtól nyugatra eső Nagyfontnak nevezett nagyobb felével. Az 1802:9. t.-c. a közigazgatás könnyebbitésére való tekintetből Kishontot elszakította Hont megyétől és egyesítette Gömör megyével, mely ettől fogva Gömör és Kishont néven szerepel.

Nagyfont területén két zólyommegyei sziget volt, Dományik és Rákóc. Hont megye ezeket 1802-ben szerezte meg a Zólyom megyének átengedett Bozóklehota fejében. (1802:13. t.-c.) Az addig Zólyom megye területéhez számított Korpona városát az 1876:20. t.-c. megfosztotta ön-

állóságától, az 1877 : 3. t.-c. pedig Hont megyéhez csatolta át. Ezáltal új zólyomi sziget keletkezett Hontban, amennyiben a Zólyom megyéhez tartozó Királyfalu község teljesen elválasztatott hatóságától és minden oldalról hontmegyei határok közé került. A község helyzete így tarthatatlanná vált és az 1881 : 63. t.-c. magának Zólyom megyének kérelmére átcsatoltatott Hont megyéhez.

Hont területén több szabad királyi város keletkezett: az idők folyamán egyesült Selmec- és Bélabánya, melynek önállóságát az 1886 : 21. t.-c. is fenntartotta és Bakabánya, mely utóbbi, miután önállóságát már az 1876 : 20. t.-c. megszüntette, az 1877 : 3. t.-c. Hont megyébe kebelezte.

Az 1848/49. évi szabadságharcot követő abszolút uralom idejében Hont megye területe csak annyiban különbözött attól, mellyel a megye közvetlenül a trianoni béke előtt bírt, hogy Korponán, Bakabányán és a zólyomi szigeteken kívül Selmec- és Bélabánya, valamint a Bars megyétől elszakított Nemesoroszi is beletartozott, viszont a Balassagyarmat közvetlen közelében fekvő Zahora (Erdőmeg) és Szelestény hontmegyei községek ebben az időben Nógrádhoz tartoztak.

A trianoni béke az Ipoly folyót jelölve ki a cseh-szlovák köztársaság határául, Hont megyének nagyobb részét, Selmec- és Bélabánya várost is, elszakította tőlünk. A megyének magyar uralom alatt maradt Ipoly balparti részét az 1923 : 35. t.-c. a szintén megcsönkített Nógrád megye megmaradt részeivel közigazgatásilag egyelőre egyesítette.

Jász-kun kerületek. (L. a 18. és 22. sz. térképet.)

A Jász-kun kerületeket az országba különböző időkben bevándorolt, királyi birtokokon letelepített, különféle kiváltságokkal felruházott kunoknak Pest és még a középkorban megszűnt Kemej megyék területén elszórt, a megyei hatóságok alól kivett, közvetlenül a nádor alá tartozó telepei alkották. Kemej megye Pesthy Frigyes szerint éppen azért szűnt meg, mert területének legnagyobb része (Kolbászszerék, a későbbi Nagykunság) kiszakítottatott a kunok számára. A kun telepeket a XVI. század dereka óta szokás Jászság, Kiskunság és Nagykunságra osztani.

1. A *Jászság* $17\frac{3}{5}$ □ mfd-nyi, valamikor Pest megyéből elszakított eredeti területe egy tagban volt és a török hódoltság után 11 helység (Alsószentgyörgy, Apáti, Árokszállás, Berény, Dósa, Felsőszentgyörgy, Fényszaru, Jákóhalma, Kisér, Ladány, Mihálytelek) között oszlott meg. Idegen területek is ékelődtek bele: a Heves megyéhez tartozó Pusztamonostor, Kerekudvar, Alattyán, Pusztakürt és a Pest megyéhez számított Jánoshida. A török hábo-

rúk után a kiskunsági pusztákat jórészt is jászok szerezték meg és népesítették be.

2. A *Nagykunság* $20\frac{1}{4}$ □ mfd területén a török hódoltság óta 6 város áll: Karcag, Kunmadaras, Kisújszállás, Kunhegyes, Túrkeve, Kunszentmárton. Sem ez utóbbi város, sem a hozzátartozó Mesterszállás pusztá határa nem függött össze földrajzilag a Nagykunság egyéb területeivel. A Heves-Külsőszolnok megyéhez tartozó Dévaványa pusztáját, Hegyesbort, majdnem minden oldalról nagykun területek vették körül.

3. A *Kiskunságban*, mely $47\frac{4}{5}$ □ mfd-nyi területével nagyobb volt, mint az előbbi két kerület együttvéve, a török hódoltság után 8 helység keletkezett: Kiskunlacháza, Kunszentmiklós, Szabadszállás, Fülöpszállás, Kiskunfélegyháza, Kiskunmajsa, Kiskunhalas, Dorozsma. Pusztái nagyrészt jászok szerezték meg és népesítették be. Kiskunság területe 5 különálló földdarabból állt.

A három jászkun kerületből a Bach-korszakban Jászság-Kunság nevű megye lett, mely magába foglalta a Jászság területében levő idegen területeket és a Jászságba benyúló Tarnaörs hevesmegyei helységet, valamint Pest megyének a Kiskunsághoz csatlakozó, földrajzilag különálló darabjait: Kömpöcöt és Péterit, de viszont a Kiskunságból Kocsér és Karajenő puszták az akkor szervezett Szolnok megyéhez kerültek. Az 1870 : 42. t.-c. a jász-kun kerületet a megyékkel egyenrangú törvényhatóságnak ismerte el, de az 1876 : 33. t.-c. törölte a törvényhatóságok sorából és a Jászság és Nagykunság területét az új Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez, a Kiskunság területét pedig Pest-Pilis-Solt megyéhez csatolta, Dorozsma kivételével, melyet Csongráddal egyesített.

Jász-Nagykun-Szolnok vm. (L. a 18. sz. térképet.)

Újkeletű megye. Az 1876 : 33. t.-c. létesítette; területét az 1877 : 1. t.-c. állapította meg. Gerincét a Heves-Külsőszolnoktól elszakított, a Pély-Kisköre-Tiszaszöllös-Nagyiván vonaltól délre a Tisza mentén húzódó terület képezi. Ehhez csatlakoznak nyugaton a Jászság a beléje ékelt hevesi és pesti szigetekkel (Pusztamonostor, Kerekudvar, Alattyán és Jánoshida), keleten a nagykunsági területek és a szintén Heves-Külsőszolnokhoz tartozott Dévaványa, Hegyesborral, de a Békéshez csatolt Cséfán nélkül. Az 1881 : 63. t.-c. a Békéstől átesatolt Bánréve pusztával nagyobbította Jász-Nagykun-Szolnok területét.

Kishont. (L. Gömör-Kishont alatt.)

Kiskunság. (L. Jász-Kun kerület.)

Komárom vm. (L. a 20. sz. térképet.)

Komárom megyének a XVIII. század elején kialakult határait először a Bach-korszak közigazgatási reformja bolygatta meg; a megyének a Duna jobbpartján levő részét — a két Szöny ki-

vételével — Esztergomhoz csatolta, viszont Esztergom megyének Duna balparti részeit és Győr megyéből a Csiliz-közt Komárommal egyesítette. Az 1876 : 33. t.-c. a megyének esztergomi területek közé zárt két községet, Piskét és Lábatlant, átkebelezte ebbe a megyébe.

II. József közigazgatási reformja Komárom és Esztergom megyéket egyesítette.

A trianoni béke a Dunát jelölve ki országhatárral, Komárom megyének egész északi felét elvette tőlünk, a megmaradt Duna jobbparti részt az 1923 : 35. t.-c. a szintén megcsönkített Esztergomnak meghagyott részeivel közigazgatásilag egyelőre egyesítette. Ilyenformán az eredetileg a Duna két partján elterülő megye, melyet az erőszak a múlt század közepén a Duna balpartjára szorított fel, a körülmények kényszerítő hatása alatt újabban a Duna jobbpartjára vándorolt át.

Komárom város 1751-ben lett szabad királyi várossá és eltekintve az 1850—1860 évektől, amikor beletartozott a megyébe, önállóságát 1923-ig megőrizte. 1892-ben egyesítettett vele Újszöny község. A trianoni béke a város balparti nagyobb részét, a tulajdonképeni Komáromot elszakította. A magyar uralom alatt maradt részből, a régi Újszönyből, mely időközben az ószönyi határ egy részével gyarapodott, miután önálló törvényhatóságként nem tudta volna magát fenntartani, az 1923 : 35. t.-c. a megyei hatóság alá rendelt Komárom(-Újváros) r. t. várost alkotta.

Kővárvidék.

A Partiumhoz tartozott. A XVII. században vált ki Középszolnok megyéből. 1848-ban visszacsatoltatott Magyarországhoz, de a szabadságharc után megint Erdély része lett. Az 1854. évi közigazgatási reform községeit a szilágyosmlyói és dési kerületek közt osztotta szét. 1867-ben került ismét vissza az anyaországhoz. Az 1870 : 42. t.-c. a tör-

vényhatóságok közé sorozta, azok közt szerepelt egész 1876-ig. Az 1876 : 33. t.-c. területét felosztotta Szatmár és Szolnok-Doboka megyék között.

Középszolnok. (L. Szilágy alatt.)

Krassó-Szörény vm. (L. a 31. sz. térképet.)

A megyét az 1880 : 55. t.-c. létesítette, az addig önálló Krassó és Szörény megyék egyesítése által.

Krassó megye a középkorban Temes és Torontál déli részén terült el. Csak igen kicsiny rész került belőle az új Krassó megyébe, mely 1880-ban a Marostól a Dunáig terjedt, a legdélibb része azonban csak 1873-ban járult hozzá az akkor polgárosított Határőrvidékből. 1718-ban a paszarovici béke szabadította föl a török uralom alól, 1751-ig a temesi bánsághoz tartozott és katonai igazgatás alatt állott. 1751-ben polgárosított, de csak 1779-ben csatoltatott vissza Magyarországhoz. Az 1790 : 28. t.-c. adott neki az országgyűlésen ülési és szavazati jogot. 1849-ben az újonnan felállított szerb vajdaság és temesi bánság területébe osztatott be és csak 1860-ban került vissza Magyarországhoz. A határőrvidék polgárosítása után az 1873 : 27. t.-c. a volt szerb bánsági ezred 10., 14. századát egészen, a 9. századot Gaitasol kivételével és a 6. századnak Karas balparti részét Krassóval egyesítette. Azonban az 1876 : 33. t.-c., illetőleg az 1877 : 1. t.-c. a Néra és a Karas közt fekvő Jaszenova, Dupla, Ó- és Újpalánka, Vöröstemplom, Vracevgaj, Ablian, Krusica és Rebenberg községeket az önállóságától megfosztott Fehértemplommal együtt Temeshez csatolta át. Ugyanez a t.-c. a Krassóhoz tartozó, de vele földrajzilag össze nem függő Vámmamárgát Szörénnyel egyesítette.

A rövid életű Szörény megye egészen új alkotás: az 1873 : 27. t.-c. állította föl, az 1873-ban polgárosított oláh bánsági ezred területéből. A Szörény nevet teljesen alap nélkül kapta, területe a középkorban Temes megyének volt a része.

A megye székhelye, Karánsebes, 1873-ban törvényhatósági jogot kapott, az 1876 : 20. t.-c. azonban önállóságát megszüntette és a megye alá rendelté.

Az 1884 : 7. t.-c. az egyesített Krassó-Szörény megyéből Kuscicot Temeshez, Daruvárt viszont Temesből Krassó-Szörényhez csatolta.

Kraszna. (L. Szilágy alatt.)

Kunság. (L. Jász-Kun kerület.)

Lándzsás szék. (L. Szepes alatt.)

Liptó vm. (L. a 8. sz. térképet.)

A természettől jól elhatárolt területe évszázadok óta nem változott. A trianoni béke alapján az egész megye a cseh-szlovák köztársasághoz került.

Máramaros vm. (L. a 26. sz. térképet.)

Határai a trianoni békéig nem változtak. A trianoni béke az egész megyét elvette Magyaror-

szágtól és északi nagyobb felét a cseh-szlovák köztársaságnak, déli kisebb felét Máramarossziget várossal Oláhországnak adta.

Moson vm. (L. a 17. sz. térképet.)

A XV. században a megye nyugat felé már a trianoni béke előtt Ausztriához számított területekre is kiterjedt. Scharfenegg (Sárfenek), Au és Mannersdorf, az első nevével is bizonyítja, magyar helységek voltak. Délen és nyugaton a határok alig változtak. Északon azonban a megye nem terjedt annyira, mint ma, határa sehol sem érte el a Duna főágát, míg ma több helyen is odáig ér és a Szigetköz felső részének több községe nem Mosonhoz, hanem Pozsonyhoz tartozott. Ilmic pedig kétlaki helység volt, részben Sopron megye hatósága alatt állott; az 1802 : 13. t.-c. alapján került egészen Mosonhoz.

Az 1848/49.-i szabadságharc után következett osztrák uralom bolygatta meg Moson északi határát. A pozsonyi káptalannak Köpcsény községhez tartozó Pócsfalú (Flanschendorf) nevű pusztáját már 1850-ben, a kataszteri munkálatok alkalmával Pozsony megye Ligetfalú községével egyesítették. Az 1850., illetőleg 1854. évi közigazgatási reform pedig Pozsony megyének a Duna jobb partján fekvő községeit Mosonhoz csatolta. 1854-től 1860-ig, mint már előzőleg II. József idejében, Moson megye egész területe Győrhez tartozott. Az októberi diploma értelmében az osztrák kormány ezen községátcsatolásai hatályukat veszítették, célszerűségi okokból azonban a két érdekelt megye megegyezése alapján az 1884 : 7. t.-c.

Pozsony megyének a Duna jobb partján fekvő községeit: egyrészt Kilitit, másrészt Darnót, Kisbodakot, Lipótot, Püskit, Remetét és Zselyit Mosonba kebelezte át, a jogilag Mosonhoz tartozó, tényleg azonban már évtizedek óta Ligetfalúval egyesült Pócsfalú pusztát, Moson megye tiltakozása ellenére, Pozsony megyéhez csatolta.

A trianoni béke a megyének nyugati felét elszakította Magyarországtól. A magyar uralom alatt maradt részt az 1923 : 35. t.-c. a Pozsonyból megmaradt községtörödékekkel együtt egyesítette Győr megyével.

Nagyhont. (L. Hent alatt.)

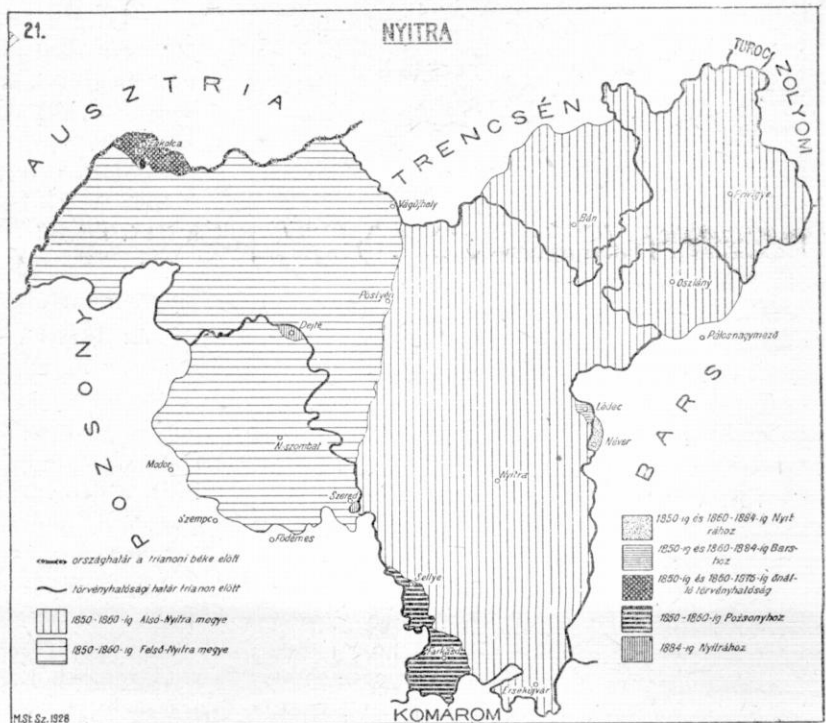
Nagykikindai kerület. (L. Torontál alatt.)

Nagykunság. (L. Jász-Kun kerületek alatt.)

Nógrád vm. (L. a 19. sz. térképet.)

Területe a trianoni béke előtt nem változott, csupán a Bach-korszakban történtek kisebb nartárkiigazítások. A Balassagyarmat közvetlen közelében fekvő Zahora (Erdőmeg) és Szelestény hontmegyei községek átsatoltattak Nógrádhoz, Gömör és Heves felé pedig a határ a hegy gerincéhez igazítottatott. Ennek folytán egyrészt Egyhazabást és Tajt, másrészt Bina, Csoma, Sid, Sőreg Gömör-Kishontból Nógrádba, Korlát Nógrádból Gömörbe, Hidegkút, Cered, Pogony, Tótújfalu Nógrádból Hevesbe kerültek. 1860-ban helyreálltak a régi határok és a trianoni békéig csak anynyi változás történt, hogy az 1881 : 63. t.-c. Kis-roszit átsatolta Nógrádból Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyébe. A trianoni béke az Ipoly folyónak juttatta azt a szomorú szerepet, hogy a magyar uralom alatt álló területek határát jelölje. Így az után Nógrád megye nagyobb részét elvesztettük, a megmaradt déli részt az 1923 : 35. t.-c. a szintén megcsönkített Hontnak meghagyott részével közigazgatásilag egyesítette. 1922 októberben a trianoni béke alapján a cseh-szlovák köztársaságnak átadott Somoskő és Somoskőújfalu községek visszacsatoltattak Nógrád megyéhez.¹⁾ Az 1928. évi 9. t.-c. a Gömör-Kishontból Tajti községnek a trianoni határokon belül maradt részét és Zabart,

¹⁾ L. Volkszählung in der Czecho-slovakischen Republik. 15 Febr. 1921. Pozsony. 1924. (Czecho-slov. Stat. VI. Reihe 1.)

Borsodból, ahova 1923 óta tartoztak, átcsatolta Nógrádhoz.

Nyitra vm. (L. a 21. sz. térképet.)

A megye területe, eltekintve a kétlaki községek rendezésétől, csupán a Bach-korszakban változott. Az 1850-i közigazgatási beosztás Nyitra megyét a Vág folyó mentén kétfelé vágta. A Vág balparti része Trencsén megye báni és Bars oszlányi járásával együtt alkották Alsónyitra megyét, míg a pozsony megyei területekkel (nagyszombati járás egészen és a szeredi járás északi fele) kiegészített Vág jobbparti részekből lett Felsőnyitra megye, Nagyszombat székhellyel. A megye legdélibb részén fekvő Vág jobbparti községek (Sellye, Farkasd, Negyed, stb.) Pozsonyhoz csatoltattak. A nyitra-barsi határon épült kétlaki helységek (Gimeskosztolány, Lédec, Néver) egészen Nyitrába kerültek.

Az alkotmány helyreállítása után csak a kétlaki községek hovatartozása rendeztetett. Az 1881. 63. t.-c. Gimeskosztolányt egészen Nyitrába, Lédecet és Névert pedig egészen Barsba kebelezte. Az 1884 : 7. t.-c. a Szereddal összeépült Szeredújvárost és Dejte községnek nyitrai területen épült részét is átcsatolta Pozsonyhoz.

Nyitra területén feküdt az ország egyik legrégibb szabad királyi városa: Szokolca. Ez, eltekintve az 1850—1860. évektől, amikor Felsőnyitra megye alá tartozott, egészen 1876-ig önálló törvényhatóság volt. Az 1876 : 20. t.-c. azonban a le-

hanyagolt várost törvényhatósági jogától megfosztotta és visszakebelezte Nyitra megyébe.

A trianoni béke az egész megyét elvette tőlünk és a cseh-szlovák köztársaságnak juttatta.

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. (L. a 22. sz. térképet.)

Az országnak területre és népességre első megyéje. Amint azt már összetett neve is mutatja, több, hajdan önálló törvényhatóság összeolvadásából keletkezett.

Maga az eredeti Pest megye, melyben Pest városa is feküdt, csak a közepes nagyságú megyék közt foglalt helyet, alig volt félakkora, mint a mai megye. A mai megye Duna balparti területének északi felén terült el, de a Duna jobbpartján is volt néhány, ma Fejér megyéhez számított helysége. Sehol sem ért a Tiszaig. Déli határát kb. a Kecskeméttől Dömsödig húzott vonal jelzi.

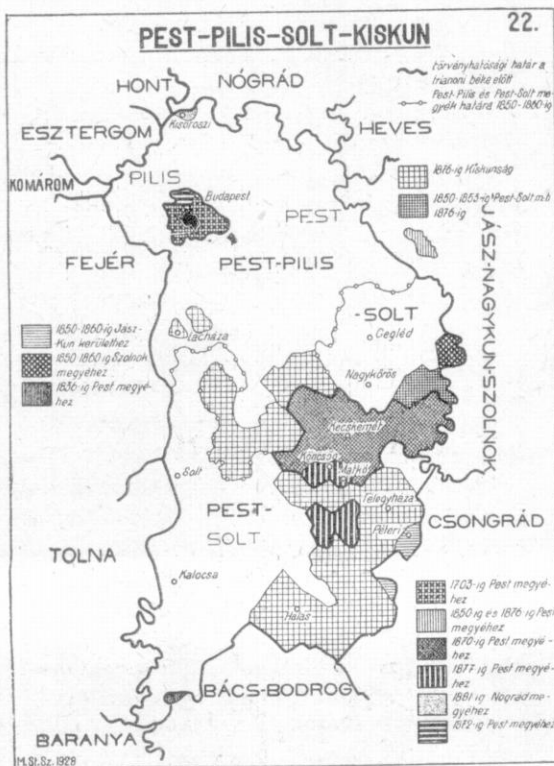
Pilis megye, Buda városával, a Duna jobbpartján, túlterjedt Pest megye mai határain s több, utóbb Esztergomhoz, Fejérhez, Komáromhoz került községet is magában foglalt. Már a XV. század végén összeolvadt Pesttel, a két megye egyesülését az 1492 : 100. t.-c. tényként elismeri.

Solt megye hosszan nyúlt el a Duna balpartján. Területe eredetileg Fejér megyéhez tartozott és két szék keletkezett rajta, északon Solt körül a solti, délen Kalocsa körül a hontokai szék, melyek a XV. század folyamán szerveztettek külön megyévé. A török betörés alkalmával elpusztult megyét az 1569 : 52. t.-c. Pest megyével egyesítette. A Pest-Pilis-Solt hármas név először az 1659 : 76. t.-c.-ben fordul elő.

A megye területébe ékelődött a Kiskunságnak öt, egymással össze nem függő földdarabja és Pest megyének is volt a megye zömével össze nem függő, területileg különálló három darabja: a Jászságba ékelt Jánoshida és a Kiskunság által elszakított Péteri és Kömpöc puszták. Pest megyének a török hódoltság után kialakult határai a XIX. század első feléig változatlanok maradtak.

Az 1836 : 30. t.-c. a Bajával összeépült Istvánmege falut átkebelezte Bács-Bodrog megyébe.

Az 1848/49. évi szabadságharc után következett osztrák kormány első közigazgatási reformja (1850) alkalmával Pest-Pilis-Solt megyét nagyjából az Újszásztól Dömsödig húzott vonal mentén kétfelé szakította, az északnyugati rész lett Pest-Pilis, a délnyugati, Kecskemét városával Pest-Solt megye. Ez utóbbihoz csatoltattak a Kiskunsághoz tartozott Kocsér és Karajenő puszták is, míg a Pest megye hatósága alatt álló, de vele területileg össze nem függő területek a Jász-Kun kerülethez soroztattak. Tószeg és Paládics pedig Pest megyéből Szolnokhoz csatoltattak át. Az 1854. évi véglegesnek jelzett megyebeosztás az előbbin csak

annyit változtatott, hogy Kocsért és Karajenót visszaadta a Jász-Kun kerületnek.

A megye területét az 1876 : 33., illetőleg 1877. évi 1. t.-c. rendezte. Jánoshidát az újonnan felállított Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez osztotta be, a Pest-Pilis-Solt megye területébe ékelt Kiskun területek a Csongrádhoz csatolt Dorozsma kivételével, bekebelezettek a megyébe, mely eddigi hármas nevét a Kiskun megjelöléssel bővítette.

Az 1881 : 63. t.-c. a szentendrei sziget felső csúcsát elfoglaló Kisoroszit Nógrád megyéből átcsatolta Pest-Pilis-Solt-Kiskunba.

A megye területén feküdt az ország két fővárosa, Buda és Pest. Másfélszáz évig tartott török hódoltság után mindkettő elnéptelenedve került vissza magyar kézre. Mindkét város 1703-ban lett ismét szab. kir. várossá. Önállóságukat a Bach-korszak alatt is megtartották. Az 1872 : 36. t.-c. Buda és Pest szab. kir. fővárosokat, a Pest-megyétől elszakított Ó-Budát és a Margótszigetet Budapestté egyesítette, de ez a Széchenyi által ajánlott név már korábban is használatos volt. A Bach-korszak hivatalos lapja a Budapesti Közlöny címet viselte.

Az 1857-ben szabad királyi várossá lett Kecskemétet az 1870 : 42. t.-c. ruházta fel törvényhatósági joggal. Az 1877 : 2. t.-c. hatósága alá helyezte az addig Pest megyéhez tartozott Matkó, Köncsög, Bugac pusztákat is.

Pilis (L. Pest-Pilis-Solt-Kiskun alatt.)

Pozsony vm. (L. a 23. sz. térképet.)

A megyének századok folyamán kialakult határai először az 1848/49. évi szabadságharcot követett abszolút uralom alatt módosultak. Az egész nagyszombati járás Nagyszombat városával együtt és a szeredi járás északi fele az akkor felállított Felsőnyitra megyéhez, a Duna jobbpart-

ján, a Szigetközben levő hét község pedig Moson megyéhez, viszont Mosonból a Ligetfaluval egyesített, előbb Köpcsényhez tartozott Pócsfalu (Flanschendorf) pusztá, továbbá Nyitrából a megye déli részén fekvő Vág jobbparti községek (Sellye, Farkasd, Negyed stb.) Pozsonyhoz kerültek.

Az abszolút kormány bukása után helyreálltak a régi határok, csak a Ligetfaluval egyesült Pócsfalu maradt Pozsonynál, bár jogilag Mosonhoz tartozott. Azonban a megyének a Szigetközben levő községei egyre jobban érezték annak célszerűtlen voltát, hogy Pozsony megye alá tartoznak. Ezeket a községeket ugyanis a megye többi részétől a Duna folyam és annak számos ága annyira elválasztották, hogy az e vidéken olyan gyakori kisebb-nagyobb áradások alkalmával, de egyébként is zajláskor, télvíz idején a közlekedés Pozsony megyével és annak hatóságai-
val csak Moson megyén keresztül volt lehetséges és épp akkor, midőn a hatóság közvetlen intézkedése legsürgősebben igényeltetett volna, az érintkezés csaknem lehetetlen volt, úgyhogy több ízben Moson megye hatóságainak kellett kiegészítőleg közbelépni (1884 : 7. t.-c. Tervjavaslat indoklása). E visszas helyzetet megszüntetendő, az 1884 : 7. t.-c. egyrészt Kiliti, másrészt Darnó, Kisbodak, Lipót, Püski, Remete, Zselyi községeket Pozsonytól Mosonba, Pócsfalu (Flanschendorf) pusztát viszont Mosonból Pozsonyhoz csatolta át. Ez utóbbi intézkedésével azonban csak törvényesítette a már évtizedek óta fennálló tényleges állapotot. Ugyanaz a törvény Dejte községnek Nyitrában lévő részét, továbbá a Nyitrához tartozó, de Szereddél összeépült Szeredújvárost is Pozsony megyébe bekebelezte.

A megye területén keletkezett szab. kir. városok közül Pozsony mindvégig megőrizte önállóságát, még a Bach-korszakban is. A többiek: Nagyszombat, Bazin, Modor, Szentgyörgy már 1850 és 1860 között is a megye — az első Felsőnyitra, a többi Pozsony — hatósága alá voltak rendelve. Az 1876 : 20. t.-c. alapján visszakebelezettek Pozsony megyébe.

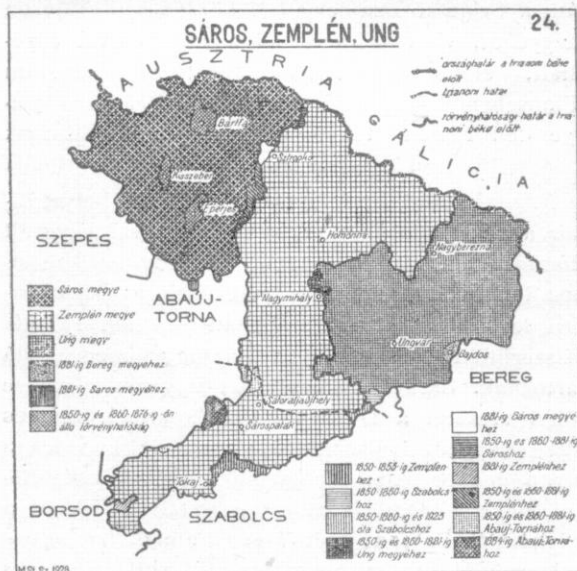
A trianoni béke elvette tőlünk Pozsony városával együtt parányi töredék kivételével az egész megyét. Magyar uralom alatt csak néhány Duna-sziget és a Duna-meder változása következtében a jobbpartra került községrész maradt meg. Ezekből három új község alakult: Cikolasziget, Dobogaz és Sérfenyősziget, melyeket az 1923 : 35. t.-c. közigazgatásilag Győr megyével egyesített.

Sáros vm. (L. a 24. sz. térképet.)

Területe nagyon keveset változott.

Zemplénnel közös községei közül a Bach-korszak közigazgatási reformja következtében Fias, Tapolybisztra Sárosból Zemplénbe, Driesna, Sztaskóc, Vladicsa, és Tapolyhermány pedig

Zemplénből Sárosba kerültek. Az Abaújjal közös Kavecsán egészen Sárosé lett; Sárosba tartozott ebben az időben az abaúji Királynép, a szepesi Felsőszalók, a zempléni Kubulnyica és Györgyös is. Az 1881:63. t.-c. Tapolyhermányt ismét egészen Sárosnak adta, de Sárosba került egészen Fias és Tapolybisztra is, míg Bukóc, Sztaskóc, Dricsna és Vladicsa helységeket egészen Zemplénhez csatolta. Az 1881:63. t.-c. alapján Sároshoz került még Zemplénből: a már az 50-es években is Sároshoz tartozott Kubulnyicán, Györgyösön és a hozzá tartozó Grodzin pusztán kívül Micsák, Tarbaly pusztájával, Remenye, Proszács, Mátyáska, Vavrinc és Oroszvolya is. Zemplén pedig megkapta Sáróstól Sandalt és Boksát. Az 1881:63. t.-c. a megye legdélibb községét, a Kassa közelében fekvő és nagyrészt kassaiak által bírt Tihanyt, átcsatolta Abaújhoz.

A megye területében fekvő Eperjes, Bártfa, Kisszeben szab. kir. városok, eltekintve az 1850-1860 évektől, amikor a megye hatósága alatt állottak, külön törvényhatóságok voltak 1876-ig. Önállóságukat az 1876:20. t.-c. szüntette meg.

A trianoni béke az egész megyét a cseh-szlovák köztársaságba kebelezte.

Somogy vm. (L. a 25. sz. térképét.)

A középkorban Koppány vidéke Tolnához, a megye délkeleti csücskéje (Szigetvár vidéke) Baranyához tartozott, de viszont Somogynak volt a Dráván túl is tekintélyes területe. A török hódoltság után azonban általában a szeszélyes, medrét változtató, partszaggató Dráva képezte déli határát, sőt Horvátország a Dráva balpartjára is átjött, a Zsdala-árok és a Dráva közt fekvő ú. n. Répáskerületet a varasdi határőrvidék szerezte meg. A török hódoltság alatt elpusztult megyét az 1596:41. t.-c. Zalával egyesítette, attól ismét az

1715:86. t.-c. választotta el. Területe a hódoltság óta csak annyit változott, hogy baranyai területektől körülvevett két, földrajzilag külön álló községét, Okorágot és Sellyét, melyek már a Bach-korszakban is Baranyához tartoztak, az 1876:33. t.-c. ebbe a megyébe kebelezte át. A trianoni béke értelmében a Dráva mederváltoztatásai következtében a folyó balpartjára sodrott horvát területek magyar községekhez, a jobbpartra került magyar földdarabok az új szerb-horvát-szlovén államhoz csatoltattak.

Sopron vm. (L. a 25. sz. térképét.)

Sopron megye a középkorban zálogként ismételtén osztrák kézre került, egyes helységei csak a XVII. században: Fraknó 1622-ben, Kismarton 1649-ben csatoltattak vissza Magyarországhoz, de a megye területe a XVII. század közepétől a trianoni békéig csak jelentéktelenül változott. A megyének volt egy mosonmegyei területektől egészen körülvevett különálló darabkája is: Ilmic falunak Sopron megye alá tartozó része. Ezt az 1802:13. t.-c. Moson megyéhez csatolta.

Az ú. n. Bach-korszakban Sopron megyéhez tartozott Vas megyének két helysége is: Vár- és Egyházaskesző; az 1881:63. t.-c. Léka községet átcsatolta Sopronból Vas megyébe.

Sopron megye területén több szabad királyi város keletkezett: Sopron, szabadságát még az Árpádoktól kapta, önállóságát a Bach-korszakban is megtartotta, ma is önálló törvényhatóság. Kismartont az 1649:40., Rusztot

az 1681:60. t.-c. vette ki a megyei hatóság alól. Ez a két város az abszolút korszakban a megye alá volt rendelve, 1860—1876-ig azonban megint önálló törvényhatóságokként szerepeltek, míg az 1876:20. t.-c. önállóságukat megszüntette és mindkettőt bekebelezte Sopron megyébe.

A trianoni béke eredetileg Sopron városát és Sopron megyének egész nyugati felét Ausztriához csatolta, Magyarországnak csak a Fertő délnyugati sarkát Kőszeggel összekötő vonaltól keletre eső területeket hagyta meg. Utóbb a „civitas fidelissima“, bár a jövőjét biztosító Hinterland nélkül, és néhány község¹⁾ az e területen megtartott népszavazás eredményeképp visszakerült Magyarországhoz.

Szabolcs vm. (L. a 13. sz. térképet.)

Hajdan kiterjedtebb volt, mint ma, mert a mai Hajdu megyének és Debrecen város határának is jó része, sőt egyes, később Szatmárhoz és Biharhoz került községek is hozzá tartoztak.

A megye területe nem képezett egységes tömeget, a főtömbön kívül több különálló része is volt.

a) Szovát, Földes, Tetétlen, Sáp községek, melyek közül az első hármat az 1876:33. t.-c. az akkor felállított Hajdu megyéhez, az utolsót pedig Biharhoz csatolta.

b) Ópályi, Panyola, Szamosszeg, Kér, Kérsémjén községek, melyek 1827-ben Szatmárhoz kerültek.

c) Érmihályfalva község északi része — az egész határnak mintegy ötöde —, mely ugyancsak 1827-ben Biharhoz csatoltatott.

d) A Hajdu városok területébe ékelt Vidpuszta, mely utóbb a Hajdu városok területébe olvadt és azokkal együtt Hajdu megyéhez került.²⁾

e) Józsaszentgyörgy kertészközség, mely 1876-ban Hajdu megyébe kebelezetett.

Ezzel szemben a megye területébe idegen szigetek is ékelődtek:

a) Acsád Bihar megye kötelékébe tartozott.

b) Szalmád, Rohod helységek, Szennyes, Sige és Bánháza puszták Szatmár megye fennhatósága alatt álltak.

c) Encsencs, Ór, Lugos, Kismada és Gyüre helységek kétklakiai voltak, részben Szabolcs, részben Szatmár megyéhez tartoztak.

A megye területéből legelőbb a Hajdu városok váltak ki. Az 1605-ben Bocskay által Böszörmény, Dorog, Hadház, Nánás, Vámospércs és Szoboszló községekbe letelepített hajduk lassacskán

¹⁾ Sopron (Brennberg), Ágfalva, Balf, Fertőboz, Fertőrákos, Harka, Kópháza, Nagycenk, Sopronbánfalva („Sopron. Civitas fidelissima.“ Kiadja a Sopronmegyei kör, 1925. 86. 1.).

²⁾ Görög Magyar Atlaszában még Szabolcs-hoz tartozóként szerepel.

egészen kivonták magukat a megye hatósága alól. Ez ellen ugyan Szabolcs megye mindig tiltakozott és panaszaira az 1715:95. t.-c. a hajdu helységeket kifejezetten Szabolcs megye alá rendelte, azonban a törvény rendelkezése ellenére a hajdu városok, ha jogilag nem is, de tényleg továbbra is függetlenek maradtak, míg végül az 1791:29. t.-c. a nemes hajdu kerületet elismerte külön törvényhatóságnak s így a kerület jogilag is elvált Szabolcstól.

1827-ben Szatmár megyével történt megegyezés alapján a Szatmár megyében levő szabolcsi birtokok elcseréltettek a Szabolcsban lévő szatmári területekért. Ugyanebben az évben Bihar is átengedte Acsádot Érmihályfalva szabolcsi része fejében (1827:34. t.-c.).

A múlt század elején került Szabolcs megyéhez az előbb Bereghez, majd Szatmárhoz tartozott, az előbbi megye területétől egészen elszigetelt, Szabolcs és Szatmár közé ékelt Pusztadobos.¹⁾

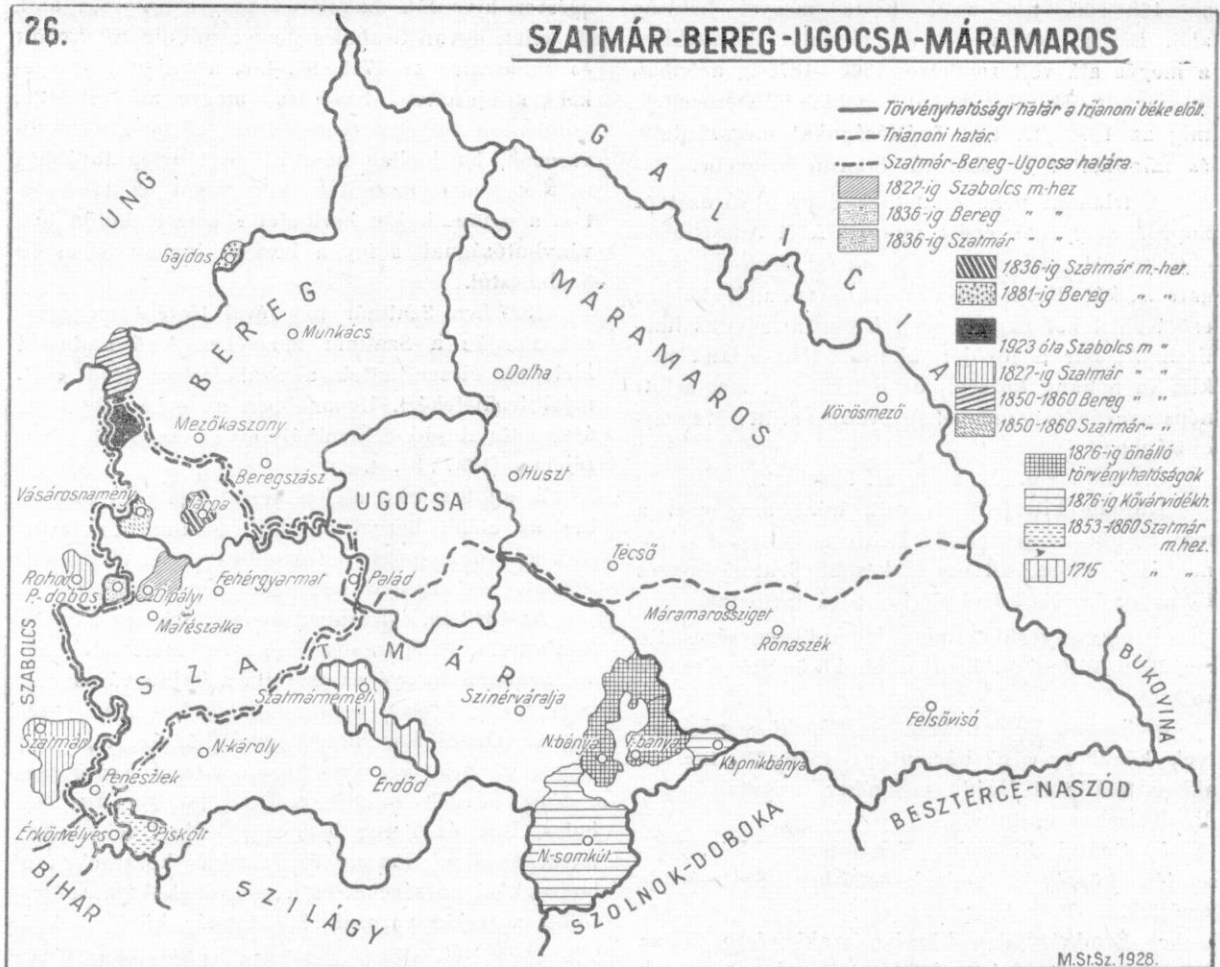
Az 1848/49. évi szabadságharc után az osztrák kormány a közigazgatás első szervezése alkalmával Szabolcs megyéhez csatolta a hajdu városokat, Debrecen városát, Kaba²⁾, Báránd, Udvari, Szerp és Dancsháza biharmegyei községeket, Ung megyének négy községét (Csap, Zsurk, Győröcske, Záhony), de elszakította a Tisza jobbpartján Szabolcs, Ung és Bereg összeszögelésénél fekvő Ágtelek, Ásvány, Eszeny és Szalóka községeket, a bodrogközi községeket és a megyének Vámospércs fölött a hajdu városok és Szatmár között fekvő több községét. Az 1854. évi rendezés a bodrogközi községeket visszaadta ugyan, de másrészt nemcsak az előbb Szabolcsnak juttatott bihari területeket és a hajdu városokat vette el, hanem Észak (máskép Alsó) Bihar megyéhez csatolta Szabolcsnak a hajdu városoktól nyugatra eső területét is.

1876-ban is nagy területeket veszített Szabolcs megye. Az 1876:33. t.-c. Érkenéz és Sáp községeket Bihar megyéhez, Csege, Balmazújváros, Tég-lás, Egyek, Nádudvar, Püspökladány, Szovát, Tetétlen és Földes községeket az újonnan létesített Hajdu megyéhez csatolta. Utólag Hajduhoz csatoltatott még Józsaszentgyörgy kertészközség is (1877:1 t.-c.). Az 1876:33. t.-c. a Debrecen város tulajdonát képező és vele területi összefüggésben álló Óhat, Zám, Mátá és Kishegyes egész pusztáikat, valamint a nagyhegyesi, macsi, monostori, pallagi és zeleméri részeket Debrecen város fennhatósága alá helyezte. Az 1881:63. t.-c. Gyulai Macs és Gyulai Hegyes pusztákat is Debrecennel egyesítette.

A trianoni béke a Tisza jobbpartja és a beregi határ közé eső, már az abszolút osztrák uralom

¹⁾ L. Görög Magyar Atlaszát.

²⁾ Ma Hajdu megyében.

alatt Bereghez csatolt négy községtől fosztotta meg Szabolcsot.

Az ország megcsonkítása következtében szükségessé vált rendezés során Bereg megyének a Tisza balpartján fekvő három községe Kislónya, Mátyus, Kerecseny átkerült Szabolcsba (1923. évi 35. t.-c.) és ideiglenesen Szabolcsal egyesített Ung megyének magyar uralom alatt maradt két községe (Záhony, Győröcske) is. (1923 : 35. t.-c.)

Szatmár vm. (L. a 26. sz. térképet.)

A megye területe régebben jóval kisebb terjedelmű volt, mint közvetlenül a trianoni béke előtt: nem tartoztak hozzá a Kővár-vidéktől átszatolt részek, sőt a középkorban még Nagybánya környéke sem. 1827-ig nagyobb szabolcsi sziget ékelődött bele és Szatmárnak is voltak a megye zömével területileg össze nem függő részei: 1. Szabolcsban Szalmád, Rohod egész helységek, továbbá Szennyes, Sige és Bánháza puszták egészen, Encsencs, Ór, Lugos, Kismada és Gyüre helységeknek Szatmár fenhatósága alatt álló részei. 2. Beregben: Tarpa. 3. A megye legkeletibb részébe is csak a megyétől független Nagybánya területén keresztül lehetett eljutni. 4. Ilk, Vitka,

Olesva, Olesvaapáti községeket is idegen, szabolcsi és beregi szigetek választották el a megye egyéb részétől. Az 1827 : 34. t.-c. a Szabolcs területében lévő szatmári birtokokat Szabolcsba kebelezte, viszont Szatmár megkapta a területébe ékelt szabolcsi szigetet: Ópályi, Kér, Kérsemjén, Szamoszeg és Panyola helységeket. Az 1836 : 29. t.-c. Tarpát vette el Szatmártól és Bereghez csatolta, az addig Bereghez tartozott, de vele össze nem függő Pusztadobost pedig Szatmárral egyesítette; ez a község utóbb Szabolcsba került. A Bach-korszakban Szatmár két községgel gyarapodott: hozzácsatoltatott Biharból Piskolt, Beregből Vasárosnamény. Az 1876 : 33. t.-c., illetőleg az 1877 : 1. t.-c. az akkor felosztott Kővár-vidéknek egyik felét Szatmárhoz csatolta.

A megye területén lévő régi bányavárosok: Nagybánya és Felsőbánya, eltekintve az 1850—1860 évektől, amikor a megyei hatóságnak voltak alárendelve, önálló törvényhatóságok voltak 1876-ig. Az 1876 : 20. t.-c. visszakebelezte mindkettőt a megyébe. Az 1715-ben szabad királyi várossá lett Szatmárnémeti a legutóbbi időkig meg-

tartotta önállóságát, de a Bach-korszakban szintén be volt osztva a megyébe.

A trianoni béke a megye nagyobb részét elszakította Magyarországtól és a cseh-szlovák köztársaságnak adott Palád kivételével oláh impérium alá juttatta. A magyar igazgatás alatt hagyott részt az 1923 : 35. t.-c. a Beregből és Ugocsából megmaradt területekkel közigazgatásilag egyesítette.

Szepes vm. (L. a 27. sz. térképet.)

A trianoni béke előtti területét az 1876 : 33. t.-c. állapította meg. Ezt megelőzőleg ezen a területen több, az idők folyamán változott törvényhatóság osztozott. A tulajdonképeni Szepes megyén és a megye hatósága alól kivett szabad királyi és bányavárosokon kívül, külön törvényhatóságot képezett a szászok földje, a megye területén szétszórt XXIV város: Béla, Durand, Felka, Igló, Leibic, Mateoc, Ménhárd, Olaszi, Poprád, Ruszkinoc, Strásza, Szombat, Váralja, továbbá Kaposztalvalva, Csütörtökhely, Illyésfalva, Mühlenbach, Nagyszalók, Zsákóc, Kurimján, Danisóc, Odorin, Tamásfalva, Velbach. 1412-ben Zsigmond király a felsorolt városok közül az első tizenháromat (a XIII város) a lubló-podolini uradalommal együtt elzálogosította Lengyelországnak. A megmaradt XI város továbbra is külön törvényhatóságként szerepelt egészen 1636-ig, mely évben a Csáky grófok kezére kerültek és visszautottak a megye hatóságai alá.

Az elzalogosított terület lengyel uralom alatt maradt 1772-ig, Lengyelország első felosztásig. A lubló-podolini uradalomhoz tartozó falvak, mi helyt visszakerültek Magyarországhoz, a megye alá rendeltettek, a XIII város azonban a lubló-podolini uradalomhoz tartozó Lubló, Gnězda, Podolini városokkal új törvényhatósággá egyesítették a XVI szepesi város kerülete néven. Ez a kerület — eltekintve az 1850—1860 évektől,

amikor be volt osztva a megyébe — 1876-ig önálló törvényhatóság volt. Az 1870 : 42. t.-c. a megyékkel egyenrangúnak nyilvánította. Az 1876 : 33. t.-c. azonban nyolc össze nem függő darabból álló területét egyesítette Szepes megyével.

Külön törvényhatóság volt a XIII. század közepe óta a X nemes lándzsások felső széke, vagy a Kis vármegye, mely nevét onnan vette, hogy lakosai tartoztak 10 lándzsást adni a királyi testőrséghez. Területét az 1802 : 10. t.-c. a lakosok kérelmére csatolta vissza Szepeshez.

A X lándzsások felső széke, a következő helységeket foglalta magába: Ábrahámfalva, Bethlenfalva, Csontfalva, Filefalva, Gánfalva, Hadusfalva, Horán, Horka, Hózelec, Kisóc, Komaróc, Lőkfalva, Mahálfalva, Matyasóc, Mecsedel, Miklósfalva, Pikkfalva és Szentandrás. Területe nem képezett összefüggő tömböt, Bethlenfalva, Hadusfalva Matyasóccal, Mecsedel a többi községtől elszakadt három külön sziget volt.¹⁾

A Bach-korszakban Szepes megyével volt egyesítve a megye területén fekvő szab. kir. városokon kívül a XVI szepesi város területe, a Gömör megyétől elszakított Vernár és Uhorna, viszont a szepesi Felsőszalók ebben az időben Sároshoz tartozott. Az 1881 : 63. t.-c. Stószát ácsatolta Abaújhoz.

A megye területében levő Késmárk és Lőcse városok, eltekintve a Bach-korszaktól, amikor a megye alatt állottak, 1876-ig külön törvényhatóságok voltak. Az 1870 : 42. t.-c. törvényhatósági joggal ruházta fel a középkorban szab. kir. várossá lett, de felségsértés miatt 1527-ben kiváltságát elvesztett Gölnicbányát is, azonban az 1876 : 20. t.-c. mind utóbbinak, mind a két előbb említettnek önállóságát megszüntette.

A trianoni béke Magyarországtól az egész megyét elvette és a Lengyelországnak adott tizenhárom község²⁾ kivételével a cseh-szlovák köztársasághoz csatolta.

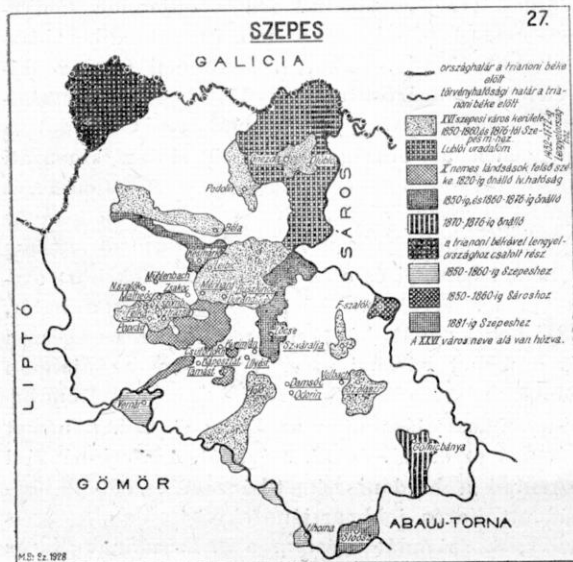
Szilágy vm. (L. a 28. sz. térképet.)

Ezt a megyét az 1876 : 33. t.-c. létesítette; területét az 1877 : 1. t.-c. állapította meg. Magában foglalta a korábbi Közép-Szolnok és Kraszna megyék egész területét, Zilah városát, Doboka megye egregyi járását és Kolozs megyének két községét.

Közép-Szolnok megye a XIII. század közepéig

¹⁾ L. Hradzky József: a szepesi X lándzsások széke, vagy a Kis vármegye története. Lőcse, 1895. (a Szepesmegyei Történelmi Társulat Milleniumi Kiadványai. Szerk. Demkó Kálmán. III. kötet.) L. még: Terrae seu Comitatus Scepusiensis Tabula. Adornata per Andream Márkó I. Geom. (1" = mfd mérethben.)

²⁾ Bélakorompa, Dercsény, Frigyesvágása, Újbéla, Szentmindszent (Kacvin), Alsó-, Felső- és Kislápos, Nedec, Feketebérc, Répásfalva, Szepesgyörke, Újterebes.

az egységes Szolnok, majd ennek kettészakadása után Belső-Szolnok megyének képezte részét. Ez utóbbitól a XV. század közepén vált el. Eredetileg sokkal nagyobb kiterjedésű volt, mint amennyi Szilágy megyébe olvadt belőle, határa felnyúlt egészen Máramarosig és Beszterce vidékéig. Felölelte az idők folyamán Szatmárhoz került Nagybányát és környékét; a XVII. század végén önálló törvényhatósággá szervezett Kővár-vidék is tőle szakított el. A megyéhez tartozó Szilágy-szécs községet minden oldalról krasznai területek vették körül, viszont középszolnoki területek közt is volt egy krasznai sziget: Vaja. Az 1806-ban szab. kir. várossá lett Zilah önállósága 1876-ban megszűnt.

Kraszna megye a legkisebb megyék közé tartozott. Két, területileg különálló községe volt: a középszolnoki határoktól körülvevett Vaja, és a Középszolnok és Bihar közé ékelt Kispacal; viszont, mint említettük, Szilágy-szécs középszolnoki sziget volt krasznai területek között.

Az 1884:7. t.-c. Kozmaalmás, előbb Kraszna-megyéhez tartozó községet Szilágyból átkebelezte Biharba.

A trianoni béke az egész megyét oláh uralom alá juttatta.

Szolnok vm.

A XVI. század közepéig három ilyen nevű megyéje volt az országnak, egymástól Belső, Közép és Külső jelzőkkel megkülönböztetve. A három megye — bár a Tisza mentén elterülő Külső-Szolnok megye nem állott területi összefüggésben a Magyarország és Erdély határán fekvő másik kettővel, sőt meglehetősen távol esett tőlük, amint azt Pesty Frigyes kimutatta — eredetileg egy törvényhatóságot képezett, melynek főispánja az erdélyi vajda volt. A megye tiszamenti,

területileg különálló része a XIII. század közepén különült el és erdélyi szempontból nézve helyesen kapta a Külső-Szolnok nevet, szemben a megye fennmaradó, Erdély határain belül eső részeiből alkotott Belső-Szolnok megyével. Külső-Szolnok megye a török betörés következtében elpusztult és az 1559:52. t.-c. Heves megyével egyesítette. Bár nem pontosan régi területével, tíz évre a Bach-korszak élesztette föl Szolnok megye néven, majd 1876-ban a megyék területének rendezésekor nagyjából ugyanez a terület elválasztott Hevestől és a Jászsággal és Nagykunsággal Jász-Nagykun-Szolnok megyévé egyesítették.

Belső-Szolnok megye a XV. században ismét kétfelé szakadt, szilágysági részeiből új megye alakult, mely természetesen a Közép jelzöt kapta. Ennek területéből a XVII. század legvégén kiszakított Kővár vidéke. Maga Közép-Szolnok megye 1876-ban az új Szilágy megyébe olvadt, Kővár vidéke pedig felosztott Szolnok-Doboka és Szatmár megyék között. (L. Szilágy alatt is.)

Belső-Szolnok további alakulását l. Erdélynél).

Szörény. (L. Krassó-Szörény.)

Temes vm. (L. a 31. sz. térképet.)

A középkori Temes megyének a török hódoltság után kialakulásától teljesen eltérő alakja volt. Északon nem ért a Marosig, hanem a Maros bal partján Csanádhhoz és Aradhoz tartozó széles föld-sáv alatt hosszan húzódott el kelet-nyugati irányban, mind a három bánati megyén keresztül, hogy azután Krassó-Szörény területén felölelve az egész későbbi Szörény megyét és Krassónak vele határos részeit, lenyúljon egészen a Dunáig. Az új Temes megyének tehát csak középső része tartozott a régi Temeshez, északi része Arad, a déli Keve és Krassó hatósága alatt állott. A megye területe 1718-ig török uralom alatt volt, a paszarovici béke alapján (1718) szabadult fel. Az újonnan szervezett temesi bánság része lett és katonailag igazgattatott 1751-ig. Ekkor területe déli negyede kivételével polgárosított s 1779-ben visszacsatoltatott Magyarországhoz. Az 1791:28. t.-c. adott a megyének az országgyűlésen ülési és szavazati jogot. 1849-től 1860-ig a megye a szerb vajdaság és temesi bánság része volt. A megye déli része (Versecen alul), a Határőrvidékhez tartozott, 1845-ig a német bánsági és oláh bánsági ezredek közt oszlott meg. Területeik közt a Karas volt a határ, 1845-ben az oláh bánsági ezred itteni része egészen és a német bánsági ezred egy része az újonnan felállított szerb bánsági ezredé lett. A Határőrvidék felosztása után az 1873:27. t.-c. a német bánsági ezred 11. és 12. századát, a szerb-bánsági ezredből a hajdani német-bánsági ezredből hozzáadott Karas jobbpartján fekvő területét, vagyis az 5., 8. századát egészen, a 6. századnak Karas

jobbparti részét, a 4. századból Károlyfalvát és Nikolincet és a 9. századból Gaitasolt Temes megyéhez csatolta. Az 1876:33. t.-c., illetőleg az 1877:1. t.-c. átcsatolta még Temeshez a valamikor a Határőrvidékhez tartozott, de az 1873:27. t.-c. alapján Krassóhoz csatolt területből a Néra és Karas közt fekvő területet: Fehértemplom, Jaszenova, Dupla, Ó- és Újpalánka, Vöröstemplom, Vracsevgaj, Ablián, Krusica és Rébenberg helységeket. Az 1884:7. t.-c. még Temessel egyesítette Kusicsot is. Ugyanezen t.-c. Daruvárt Temesből Krassó-Szörényhez, az árvíz által elpusztított Gyurgyevo határát pedig Torontálhoz csatolta.

Temesvár az 1791:30. t.-c. alapján szabad királyi várossá lett és önállóságát a legújabb időkig megtartotta, még a Bach-korszakban is. Versecet az 1870:42. t.-c. ruházta fel törvényhatósági joggal. Az 1873:27. t.-c. alapján törvényhatósági jogot kapott Fehértemplom is, ennek önállóságát azonban az 1876:20. t.-c. megszüntette. A trianoni béke az egész megyét elszakította Magyarországtól. Területének nagyobb része Romániának jutott, déli része szerb-horvát-szlovén uralom alá került.

Tolna vm. (L. a 10. sz. térképet.)

A középkorban észak-nyugat és dél felé is messzebb terjedt, mint napjainkban. Hozátartozott a mai Fejér megyéből: Egres, Somogyból: Koppány környéke, Baranyából: Mágocs, Ráckozár vidéke.

A török hódoltság óta azonban határai csak az 1850—1860 években módosultak kissé, amennyiben az addig Baranyához tartozott Hidas és Zsibrik községek és a Fejérhez tartozott Igar átkerültek Tolnához, viszont Cikó határának egy része Baranyához csatoltatott.

Torna. (L. Abaúj alatt.)

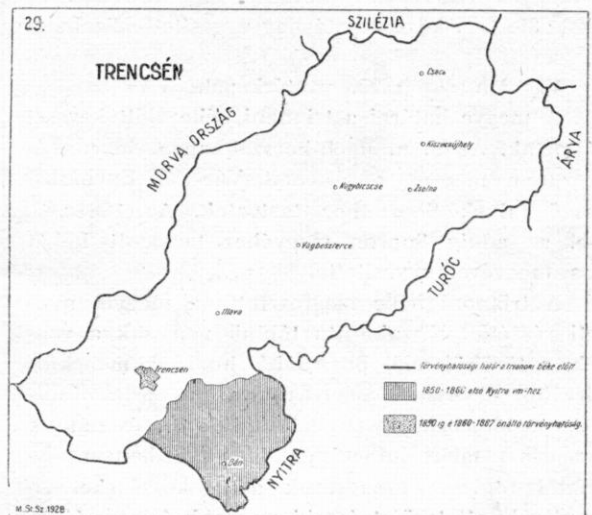
Torontál vm. (L. a 31. sz. térképet.)

A trianoni békét megelőzőleg Magyarország területre legnagyobb megyéinek egyike volt. Nem tekinthető a török hódoltság előtti Torontál folytatásának és új határai a régi állapotok ismerése nélkül állapították meg. A régi Torontál a legkisebb megyék közé tartozott. Alig volt negyedakkora, mint az új Torontál és annak éppen középső részein terült el. Az új megye északi része hajdan Csanádhoz, déli része Kevéhez tartozott, kelet felől Temes is mélyen benyomult területébe. A megye területe 1718-ban szabadult fel a török uralom alól és az újonnan felállított temesi bánság részeként egész terjedelmében katonai igazgatás alatt állott 1751-ig. Ebben az évben északi része polgárosított, de csak 1779-ben került vissza Magyarországhoz, az országgyűlésen pedig ülési és szavazati jogot osak az 1790:28. t.-c. alapján kapott. 1849-ben a megye ismét elszakadt Magyarországtól és a Szerb vajdaság és temesi bánság nevű új koronatarományhoz csatoltatott.

A megye déli része 1873-ig maradt katonai igazgatás alatt. A bánati határőrvidék rendezése után (1779) a német-bánsági ezredhez tartozott. 1838-ban a német-bánsági ezred területének egy részét az új Szerb-bánsági zászlóalj, 1845-től ezred, kapta meg. A Határőrvidék felosztása után az 1873:27. t.-c. a német-bánsági ezred 1—10. századát, a szerb-bánsági ezred 1—3., 7., 11. és 13. századát egészen és a 4. századát Nikolince és Károlyfalva kivételével Torontálba kebelezte. Az 1884:7. t.-c. Gyurgyevó elpusztult községnek határát Temesből Torontálba csatolta át. A felosztott tiszamarosi végvidékből 1752—53-ban benépesült községekből alakult a nagyikindai kerület¹⁾, melyet az 1870:42. t.-c. a megyével egyenjogúsított.²⁾ Az 1876:33. t.-c. azonban a kerület önállóságát megszüntette és területét hozzácsatolta Torontálhoz. Az 1880:16. t.-c. Szegednek a Tisza balpartján, torontáli területen keletkezett külvárosát, Új-Szegedet egyesítette Szegeddel. Pancsova városát az 1873:27. t.-c. törvényhatósági joggal ruházta fel. A trianoni béke Torontálból Magyarországnak mindössze kilenc községet³⁾ hagyott meg Szeged és Makó között. Ezt a kis háromszöget az 1923:35. t.-c. közigazgatásilag Csanád megyével egyesítette. A megye többi részein a szerb-horvát-szlovén királyság és Románia osztoztak.

Trenesén vm. (L. a 29. sz. térképet.)

A Bach-korszakban a báni járás Alsónyitra megyéhez tartozott. Egyébként a megye területe mindig ugyanazon határok között maradt. Trenesén szabad királyi város, kivéve az 1850—1869

¹⁾ L. Sztojacszkovics Sándor: A nagyikindai kerület, mint önálló törvényhatóság. Buda, 1871.

²⁾ Hozzátartoztak: Basahid, Franyova (Aracs), Józefa, Karlova, Kumán, Mellenc, Mokrin, Nagyikinda, Ráckeresztúr, Tarras.

³⁾ Deszk, Gyála, (Nagyrét), Kiszombor, Kübekháza, Ószentiván, Szöreg, Újszentiván, Ferencszállás, Klárafalva.

éveket, amikor a megye alá volt rendelve, egészen 1876-ig külön törvényhatóság volt. Az 1876: 20. t.-c. visszacsatolta a megyéhez. A trianoni béke az egész megyét cseh-szlovák uralom alá juttatta.

Turóc vm. (L. a 8. sz. térképet.)

A legkisebb megyék egyike. Területe nem változott. 1854—1860 között Árvával volt egyesítve. A trianoni béke alapján a cseh-szlovák köztársasághoz tartozik.

Ugocea vm. (L. a 26. sz. térképet.)

A legkisebb megyék közül való volt. Határai nem változtak. II. József, majd a szabadságharc után következett abszolút kormány közigazgatási reformja a megyék sorából törölte, területét beolvastotta Beregbe. A trianoni béke a megyéből Magyarországnak csak pár holdnyi lakatlan területet hagyott Tiszapéterfalva határából, ezt az 1923: 35. t.-c. Szatmárral egyesítette. Ugocea területének zöme a cseh-szlovák köztársaság része lett, Románia 14 községet kapott belőle.¹⁾

Ung vm. (L. a 24. sz. térképet.)

Területe csak jelentéktelen változásokat szenvedett. A Bach-korszakban legdélibb négy községe Csap, Győröcske, Záhony, Zsurk Szabolcs megyéhez került. Az 1881: 63. t.-c. rendezte két kétlaki községének hovatartozását: a Bereg és Ung határán épült Gajdos Unghoz, ellenben a Nagymihály szolgabírói székhely közelében fekvő Izbegyát Zemplénhez csatolta. A trianoni béke elvette tőlünk és cseh-szlovák uralom alá juttatta az egész megyét, a Tisza balpartján fekvő két község, Záhony és Győröcske kivételével. A megyének ezt a magyar igazgatás alatt hagyott töredékét az 1923: 35. t.-c. közigazgatásilag egyesítette Szabolcs megyével.

Vas vm. (L. a 25. sz. térképet.)

A megye határai a trianoni béke előtt keveset változtak. Az ú. n. Bach-korszakban a Sopron és Veszprém megyék közé ékelt Vár- és Egyházaskesző falvak Sopronhoz tartoztak. Az 1881: 63. t.-c. az addig Sopron megyéhez tartozott Lékát Vas megyével egyesítette.

A trianoni béke megfosztotta a megyét nyugati részétől. Elszakította tőlünk nemcsak a vendék, a törökök elől Boszniából hozzánk menekült horvátok (Wasser-Bosner-Kroaten) és a vallásüldözések idejében Ausztriából kiüldözött és nálunk menedéket talált lutheránus hiencsek, hanem ősidőktől fogva színmagyarok lakta községeket is. Az elszakított terület északi nagyobb fele az újonnan felállított „Burgenland“ tartomány részeként Ausztriának, kisebb déli fele a szerb-horvát-szlovén királyságnak jutott. A békeszerződés alapján

eredetileg Ausztriának átengedett területből a határ végleges megállapítása során nyolc község visszakerült Magyarországhoz.¹⁾

Az 1649: 25. t.-c. alapján Kőszeg szabad királyi város lett, s eltekintve az abszolút uralom idejétől, amikor Vas megye hatóságának volt alárendelve, önállóságát megtartotta 1876-ig. Az 1876: 20. t.-c. megszüntette mint önálló törvényhatóságot és visszakebelezte Vas megyébe.

Veszprém vm. (L. a 25. sz. térképet.)

Határai a török hódoltság után csak annyiban módosultak, hogy a Bach-korszakban Zala megye több balatonmenti községe is hozzátartozott. Az 1850. évi közigazgatási reform 12 községet csatolt hozzá Zalából, az 1854. évi azonban ezek közül csak hatot hagyott meg Veszprémnél.

Zala vm. (L. a 25. sz. térképet.)

Zala, helyesebben Szala, határa a középkorban Horvátország felé ingadozott, a Muraköz időnkint Varasdhoz tartozott, máskor viszont Zala megye hatósága drávántúli részekre is kiterjedt. Az 1596: 41. t.-c. a töröktől elfoglalt Somogyot Zalával egyesítette s a két megyét az 1715: 86. t.-c. választotta ismét külön. Területe a trianoni béke előtt csak az ú. n. Bach-korszakban változott. Ebben az időben a Muraköz Horvát-Szlavonországnak volt kiegészítő része: Légrad Körös, a többi község Varasdhoz csatoltatott. Az 1850. évi közigazgatási reform 12 balatonmenti községet is átsatolt Zalából Veszprémbe, de az 1854. évi reform ezek közül csak hatot hagyott meg Veszprémnél. A trianoni béke Zala megyét is megcsontította: elvette a Muraközön kívül az alsólendvai járás déli felét és a letenyeinek több községét. Ezek a területek a szerb-horvát-szlovén királysághoz csatoltattak.

Zaránd vm. (L. a 7. sz. térképet.)

1876-ig szerepelt megyénk sorában. Hosszú sávban nyúlt el Arad és Bihar között. Területének legnagyobb része Aradba olvadt; Arad területének több mint fele eredetileg Zarándhoz tartozott. Már 1744-ben átsatoltatott két nyugati járás Aradhoz. Az így szűkebb határok közé szorított Zaránd az ú. n. Partiumhoz tartozott. Az 1876: 33. t.-c. a megyét megszüntette, területét felosztotta Arad és Hunyad között. Az 1877: 1. t.-c. felsorolja az egyes megyékhez csatolt községeket.

Zemplén vm. (L. a 24. sz. térképet.)

Területe 1848 előtt nem változott.

Határai mentén több ú. n. kétlaki község keletkezett. Ezek iránt már a Bach-korszak közigazgatási reformja is intézkedett, hovatartozásukat később az 1881: 63. t.-c. rendezte. A Bach-korszak megyebeosztása szerint Golop Abaújából, — Fias, Ta-

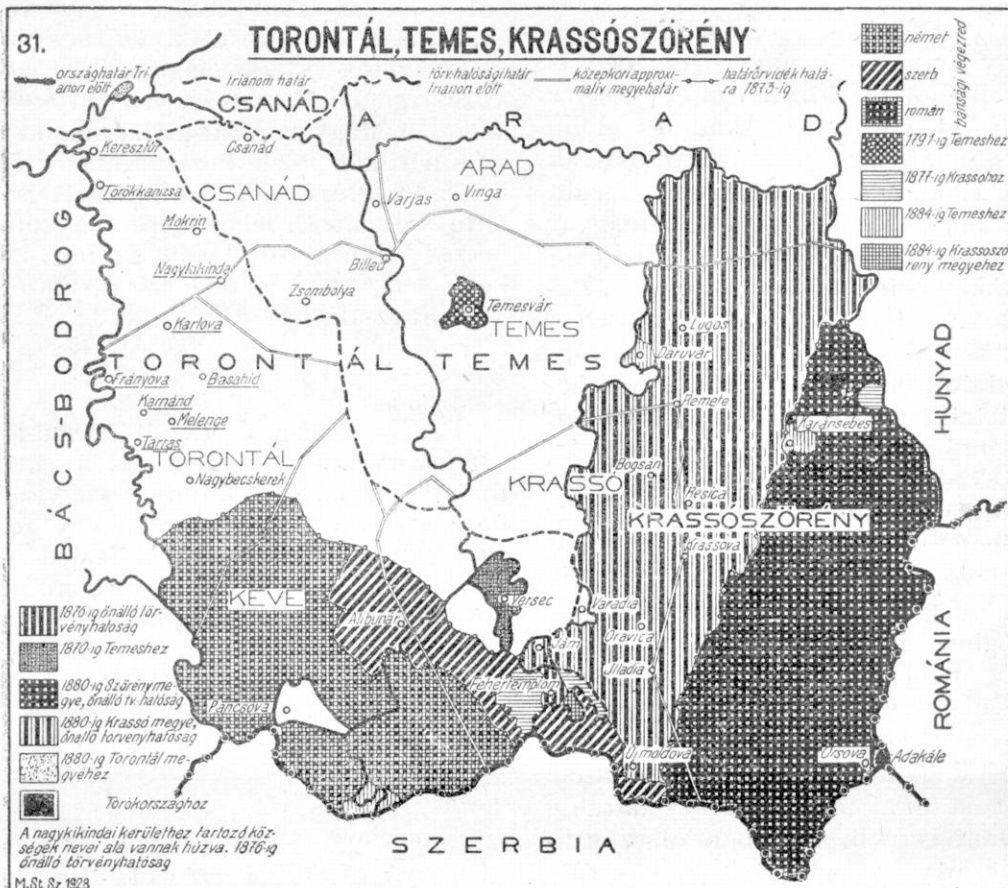
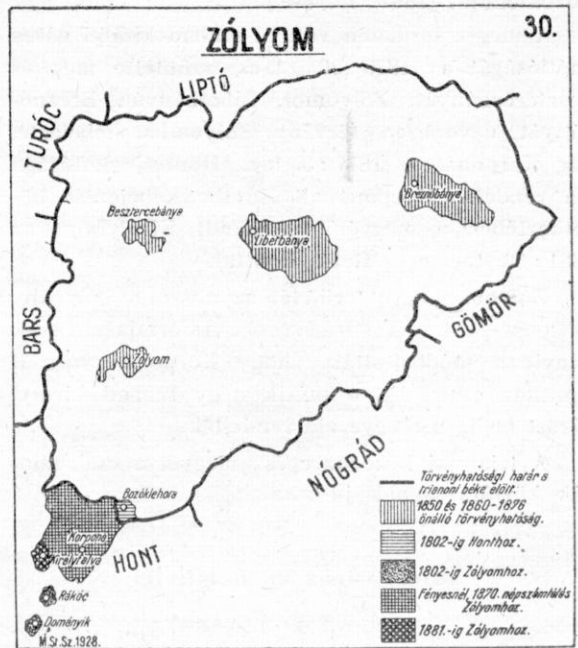
¹⁾ Batarecs, Tamásváralja, Turc, Nagygerce, Kisgerce, Kisbáony, Túrterebes, Dabolc, Halmi, Kőkényesd, Csedreg, Ugocsakomlós, Nagytarna, Boeskö.

¹⁾ Alsócsatár, Felsőcsatár, Horvátlövő, Kiszarda, Magyarkeresztes, Nagyszarda, Németkeresztes, Pornóapáti,

polybisztra Sárosból egészen Zemplénbe, Dricsna, Sztaskóc, Vladicsa és Tapolyhermány pedig Zemplénből egészen Sárosba kerültek. Az 1881:63. t.-c. az Abaújjal közös Golopot, az Unggal közös Izbugyát, a Sárossal közös Bukóc, Sztaskóc, Dricsna és Vladicsa helységeket egészen Zemplénhez, míg a Sárossal közös Tapolybisztra, Tapolyhermány és Fias helységeket egészen Sároshoz csatolta. Abaúj megyének több községe az orografiai viszonyok és a rossz utak miatt nehézkesen érintkezhetett az abaúji hatóságokkal, Zemplén székhelyéhez viszont egészen közel estek. Ezek közül Vilyt a Vilyi pusztaival, Alsó- és Felsőregmecet, Kisbányácskát, Kiskázmért, Mikóházát és Mátyásházát már az 1850. évi abszolutisztikus megyebeosztás átsatolta Abaújból Zemplénbe. Ugyanezeket a községeket és kívülök még Bistét az 1881:63. t.-c. szintén átsatolta Zemplénhez. Ugyanezen t.-c. alapján Zemplénhez került Sárosból Sandal és Boksa, ellenben Micsák Tarbaly pusztaival, Kubulnyica, Györgyös Grodzin pusztaival, Remenye, Proszács, Mátyáska, Vavrina és Oroszvolva Zemplénből átmentek Sárosba; Kubulnyica és Györgyös már az 1850—1860 években is Sároshoz tartoztak. Ugyancsak az 1881:63. t.-c. intézkedése alapján a Hernád túlsó partján fekvő Külsőbölcs község Zempléntől átsatoltatott Borsodhoz. Az 1884:7. t.-c. még három községet kap-

colt Abaújból Zemplénbe: Erdőhorvátit, Komloskát és Regéciháromhutát. A trianoni béke a megye területének majdnem háromnegyedrészt a cseh-szlovák köztársaságnak adta.

Zólyom vm. (L. a 30. sz. térképet.)

A megye területe alig változott. 1802-ig két községe: Dományik és Rákóc szigetekként a megye testétől elszakadtan, honti területek közé volt ékelve. Ezek, a két megye közt létrejött megállapodás értelmében, 1802-ben Honthoz csatoltattak, Hont pedig kárpótlásul átengedte Zólyomnak Bozóktelehét (1802 : 12. t.-c.).

A megye területén volt öt szabad királyi város önállóságát az 1876 : 20. t.-c. szüntette meg és Besztercebányát, Zólyomot, Libetbányát, Breznóbányát ugyanezen törvény Zólyomba kebelezte, míg Korponát az 1877 : 3. t.-c. Hont joghatósága alá rendelte. Korponának Hontha kebelezése következtében a megyétől elszakadt Királyfalut az 1881 : 63. t.-c. egyesítette Honttal.

Zólyom megye területét az abszolút kormány 1850. és 1854. évi közigazgatási reformjai is csak annyiban módosították, hogy Korpona városát Honthoz csatolták, a másik négy szabad királyi várost pedig a megye alá rendelték.

A trianoni béke az egész megyét a cseh-szlávák köztársaságnak juttatta.

Fiume város és kerülete.

Ez a mindössze 21 km² terület sok viszontagságon ment keresztül. Ha el is fogadjuk egyes íróink, különösen Pesty állítását, hogy már az Árpádok idejében is Magyarországhoz tartozott, mindenesetre már a XII. században elszakadt és előbb velencei fennhatóság alá, majd az osztrák örökös tartományok kötelékébe került. Mária Terézia 1776-ban csatolta a magyar szent korona országaihoz a Magyar Tengermellékkel együtt. 1779-ig Horvát-Szlavonországhoz tartozott. Ebben az évben külön testként közvetlen az anyaországhoz csatoltatott, s átcsatolása 1807-ben becikkelyeztetett. (1807 : 4. t.-c.) 1809-ben franciák, majd angolok szállották meg és 1815-től 1822-ig az új illir királyság része volt. 1848-tól 1868-ig az újonnan felállított és róla elnevezett megyébe beosztva ismét Horvát-Szlavonországhoz tartozott; az 1868 : 30. t.-c. visszakapcsolta az anyaországhoz, de a horvátok rávonatközö igényükről nem mondtak le és ennek külső jelül a Fiume nevű megyét továbbra is meghagyták. Az 1918. év végén elszakadt Magyarországtól és különféle megszállások után, miközben egy darabig önálló állam is volt, 1923-ban olasz uralom alá került.

2. ERDÉLY.

Magyarországnak Királyhágón túli része, Erdély, mindig kiegészítő része volt az országnak, bár a XIII. század óta külön vajda alatt közigazgatási autonómiával bírt. 1556-ban alakult át török védnökség alatt választó fejedelemséggé és nemzeti fejedelmek alatt állott 1690-ig, amikor az 1686-ban kötött szerződés értelmében a Habsburgok uralma alá került. Bár I. Lipót és utódai a magyar szent korona jogán bírták a magyar korona alá visszavért Erdélyt, az erdélyi fejedelemség mégsem szűnt meg, sőt Mária Terézia által 1764-ben nagyfejedelemséggé emeltetett és az 1695-ben Bécsben felállított külön erdélyi kancellária útján kormányoztatott, mely egy időre egyesített ugyan a magyar kancelláriával, de 1791-ben attól ismét elvált. Erdély, bár az 1791: 6. erd. t.-c. kimondta, hogy Erdély a magyar koronához tartozik, tényleg külön ország maradt 1848-ig, amikor végre egyesült Magyarországgal (1848:7. t.-c.). Azonban az 1848—1849. évi szabadságharc szerencsétlen kimenetele következtében ismét külön koronatarományyá lett és Magyarországgal újból csak az 1867 február 17-i rendelet egyesítette. Az egyesülést az 1868: 43. t.-c. szentesítette. 1876-ig megmaradt Erdély ősi közigazgatási beosztása. Az 1876 : 33. t.-c. azonban Magyarország Királyhágón inneni és túli részei közt közigazgatási tekintetben addig fennállott különbséget is eltüntette, s az óta Erdély teljesen egybeforrnt az ország többi részével, míg aztán a trianoni béke Magyarországnak ezt a részét oláh imperium alá hajtotta.

I.

Erdély 1848-ig és 1849-től 1860-ig a Királyhágón túli részekén kívül magában foglalta az ú. n. Partiumot, vagyis az Erdélyhez csatolt magyarországi részeket is. Erdély nagyfejedelemség kiterjedése 1058 □ mfd volt, ebből 955 □ mfd jutott a tulajdonképeni Királyhágón túli részekre, 103 □-mfd a Partiumra.

A tulajdonképeni Erdély területe a három nemzetnek megfelelőleg három földre: a magyarok, székelyek és szászok földjére tagozódott.

Erdély összes területéből (a Partium nélkül) 57·2% jutott a magyarok, 21·5% a székelyek, 21·3% a szászok területére. A

magyarok földje nagy összefüggő tömböt képezett az ország északi és nyugati részén, de hozzátartoztak a székelyek és szászok területébe ékelt kisebb-nagyobb, földrajzilag össze nem függő területek is. A székelyek földje két darabból állt, a nagyobbik az ország délkeleti sarkát foglalta el, a kisebbik (Aranyosszék) a XIII. században hasítottatott ki számukra a magyarok földjének közepéből. A szászoknak magyar területektől többször megszakított földje, főleg a Marostól délre terült el, de két, kisebb darabjuk volt az ország északkeleti részében is.

a) A magyarok földje.

A magyarok földje, akárcsak a Királyhágón innen, megyékre oszlott. A megyék száma eredetileg 7 volt, Fehér megyének 1744-ben történt kettéosztása után számuk 8-ra emelkedett. Hogy az egyes megyék eredetileg milyen területeket foglaltak magukban és az 1876. évi új közigazgatási beosztás alkalmával mi történt velük, a következő adatok mutatják:

Alsófehér megye (80·14 □ mfd). 1744-ben szakadt el az addig egységes Fehér megyétől. Magában foglalta az 1876. évi megyerendezés során meghagyott területeken kívül az ugyanakkor Torda-Aranyoshoz és Szebenhez csatolt részeket is. Az utóbbi megyéhez került községek közül egyrészt Sebeshely, Szászcsovár, Láz, Kápolna, Sugág, másrészt Ecellő, sőt a míg Vízakna önálló törvényhatóság volt, Mág, Kákova és Szecsel földrajzilag nem független össze Alsófehér megyének többi részeivel. Szecselnek csak kisebb része állott megyei igazgatása alatt, nagyjából Szebenszékhez tartozott. A megye területén több önálló város volt: Gyulafehérvár szabad királyi város, az ország egykori fővárosa, Nagyenyed nemes város, Abrudbánya és Vízakna kiváltságos mezővárosok. Nagyenyed már 1870-ben, a többiek az 1876: 20. t.-c. alapján megszűntek önálló törvényhatóságok lenni.

Belsőszolnok megye. (58·04 □ mfd). A valamikor egységes Szolnok megyének Erdély határain belül levő, idővel önállósult része volt. Területéből 1876-ban 8 község Beszterce-Naszódhoz került, többi részét más területekkel együtt az ugyanakkor létesített Szolnok-Doboka foglalja magában. A megye területén fekvő Szamosújvár

szab. kir. város 1876-ig, Dés nemes város 1870-ig önálló törvényhatóság voltak.

Doboka megye (43·40 □ mfd, a Naszódvidékhez csatolt részek nélkül). Kelet-nyugati irányban végig húzódott egész Erdélyen, Bukovinától a Szilágyságig. A megyének hosszú csíkját azonban Beszterce vidéke majdnem két részre vágta, két részét Beszterce északi és déli darabja között alig két kilométer széles sáv kötötte össze (Szeretfalva). Az erdélyi határörvidék felállításakor (1762—1766) legkeletibb részét át kellett engednie a II. oláh ezrednek. Ebből lett utóbb Naszód vidéke. A határörvidéki terület elszakítása után Kusma község földrajzilag nem függött többé össze a megye többi részeivel. A megye székhelye Szék, kiváltságos mezőváros, 1876-ig önálló törvényhatóság volt. Az 1876: 33. t.-c. Doboka megyét törölte a megyék sorából, területét négyfelé osztotta: keleti, Beszterce és Naszód közé ékelődött része az új Beszterce-Naszód megyéhez, nyugati része, az egregyi járás az új Szilágyság megyéhez került. Középső részének nagyobb északi felét Szék városával együtt Szolnok-Doboka, déli kisebb felét pedig Kolozs megye kapta.

Felsőfehér megye (30·15 □ mfd). 1744-ben keletkezett az addig egységes Fehér megye kettészakítása által. A magyar birodalomnak területileg legjobban szétszaggatott törvényhatósága volt, nem kevesebb mint 19 földrajzilag össze nem függő darabból állott. Az 1876: 33. t.-c. a megyét megszüntette. Legnagyobb része belekerült az újonnan létesített Nagykovács megyébe. Az egyrészt Háromszék és Csik, másrészt Háromszék és Brassó vidék közt fekvő három darabja Háromszékhez, a Szeben megye határai közé zárt két község: Szentjánoshely és az 1848 előtt Szebenszékhez is tartozó Hortobágyfalva Szeben megyéhez, a Fogaras vidék határa mentén fekvő Galac, Oláhújfalva, Oláhtyukos, valamint az 1848 előtt Szebenszékhez számított Rukkor, Földvár és Kolun, Fogaras megyéhez kerültek. Még Udvarhely megyének is jutott belőle: Felsőrákos, Petek, Telek, Szederjes és Zombor a Köhalm székhez tartozó részével együtt.

Hunyad megye (109·84 □ mfd). Erdélynek területre legnagyobb megyéje, valamivel kisebb volt az 1876 utáni Hunyad megyénél, mely a megszüntetett Zaránd megyének nagyobb részét és Szászváros székét is magába zárta. Hátszeg és

Vajdahunyad kiváltságos mezővárosok 1876-ig önálló törvényhatóságok voltak.

Kolozs megye (85·46 □ mfd, a Naszód-vidékhez csatolt részek nélkül). 1762/66-ban, az erdélyi határörvidék felállításakor, három községét: Kissajót, Gledényt, Monort a II. oláh ezred kapta. Ezek az ezred területéből utóbb alkotott Naszód-vidékhez, 1876-ban pedig Beszterce-Naszód megyéhez kerültek. 1876-ban Kolozs megye öt községe, egyrészt Nagyölyves, Mezőszentmárton, Kisnyulas, Nagyercese, másrészt Felsőrépa, az újonnan felállított Maros-Torda megyéhez, kettő pedig, Mezőméhes és Mezővelkér, Torda-Aranyoshoz csatoltatott. Kolozsvár már a mohácsi vész előtti időktől szabad királyi város, önállóságát máig megőrizte, ellenben Kolozs kiváltságos mezővárost, az 1876: 20. t.-c. törvényhatósági jogától megfosztotta.

Küküllő megye (26·82 □ mfd). A kiterjedelmű megye területében két idegen sziget volt: egyrészt a Medgyes székhez tartozó Szászbogács és Körös, másrészt Balkács és Zsidve, melyek részben Szeben székhez tartoztak, az utóbb említett községek azonban még 1848 előtt egészen a megye hatósága alá kerültek. Az 1876: 33. t.-c. a megyét megszüntette, két községét (Oláhhidegkút, Oláhdrásfalva) Udvarhely megyéhez csatolta, többi községeiből és Medgyes széknek a Nagyküküllő jobbpartján fekvő területeiből Kisküküllő megye lett. A megye területén fekvő Erzsébetváros szab. kir. város 1876-ig önálló törvényhatóság volt.

Torda megye (83·30 □ mfd, a Naszód-vidékhez csatolt részek nélkül). Doboka és Kolozs megyékhez, hasonlóan hosszan nyult el kelet-nyugati irányban. Alsó (nyugati) és felső (keleti) kerületre oszlott, a kettőt csak keskeny földcsík (Pagocsa, Mezőrűcs) fűzte egymáshoz. 1876-ban alsó kerülete az újonnan szervezett Torda-Aranyosba, a felső pedig, a szintén új Maros-Torda megyébe kebeleztetett. Az erdélyi határörvidék felállításakor a II. oláh ezrednek átengedett, utóbb Naszód-vidékhez került, de egészen a megye területében fekvő és Torda megyei határok által körülzárt két község, Marosoroszfalu és Monosfalva 1876-ban szintén Maros-Tordához csatoltatott. A megye területén fekvő városok közül Torda nemes város 1870-ig, Szászrégen kiváltságos mezőváros 1876-ig

törvényhatósági joggal volt felruházva. Uraj és Sospatak községek közigazgatási tekintetben részben Marosszékhez tartoztak.

A 8 megyéhez csatlakozott a szászok földjébe szorult *Fogaras vidék* (31·50 □ mfd). Az egész terület egyetlen uradalom volt, azért nem is fejlődött ki itt a megyei szervezet. Erdély önállóságának megszűnte után a kincstár birtokába került. 1762-ben az egész elzálogosított a szász egyetemnek 99 évre. Az erdélyi határörvidék felállításakor 11 község egészen militarizáltatott és további 28 községe is részben a határöröké lett. Fogaras kiváltságos mezőváros 1876-ig önálló törvényhatóság volt. Fogaras vidéke 1876-ban az Olt jobbpartján, határa hosszában fekvő felsőfehérmegyei községekkel megnagyobbítva változott át Fogaras megyévé (1876 : 33. t.-c.).

b) A székelyek földje.

A székelyek földje öt székre oszlott:

Aranyosszék (6·08 □ mfd). A székelyföldnek ez az elszakadt darabja 1876-ban beolvadt Torda-Aranyos megyébe.

Csíkszék (78·08 □ mfd). Az Al- és Felsőcsíkra oszló tulajdonképeni Csíkszéken kívül Káson és Gyergyó fiókszékeket is magában foglalta. Csíkszereda kiváltságos mezőváros 1876-ig törvényhatósági joggal bírt. Csíkszék változatlan határokkal alakult át Csík megyévé.

Háromszék (51·97 □ mfd). Sepszi, Kézdi és Orbai székek és a miklósvári fiókszék összeolvadásából keletkezett. A szék területén fekvő Sepsizentgyörgy, Kézdivásárhely, Bereck és Illyefalva kiváltságos mezővárosok 1876-ig önálló törvényhatóságok voltak. A szék, a területébe ékelődő felsőfehérmegyei részekkel és az Udvarhely székhez tartozó, de Nagybaconnal összeépült és vele egyesített Telegdibaconnal kibővítve alakult át 1876-ban Háromszék megyévé.

Marosszék (24·75 □ mfd). 1876-ban beolvadt Maros-Torda megyébe. A szék területében fekvő, Bethlen Gábor idejében szab. kir. várossá lett Marosvásárhely önállóságát mind máig megőrizte. Torda megyének Uraj és Sospatak helységei közigazgatási tekintetben részben Marosszékhez tartoztak.

Udvarhelyszék (45·27 □ mfd). Hozzá tartoztak Bardóc és Keresztúr fiókszékek is. 1876-ban küküllő- és felsőfehérmegyei részekkel kikerekítve alakult át Udvarhely

megyévé, ugyanakkor azonban a Nagybacon háromszéki helységgel összeépült Telegdibacon Háromszékhez csatoltatott át. Székelyudvarhely és Oláhfalú kiváltságos mezővárosok önállósága 1876-ban megszünt.

c) *A szászok földje.*

A szászok földje a szászok betelepítésének megfelelőleg három részből állt t. i.: a székekre oszló Királyföldből, Beszterce és Brassó vidékekből. Az egész terület 11 territoriális törvényhatóságot (szék, vidék) és 7 szabad királyi várost foglalt magában. Míg a magyar megyék és székelyszékek közvetlenül a központi kormányzók alatt állottak, a szász székek és vidékek fölött a szebeni gróf állt.

I. A Királyföld. Három csoportba foglalható 9 székre (septem et duae sedes) oszlott.

α) A legrégebben megtelepített „Altland“ négy székot foglalt magában:

Szebenszék (40·28 □ mfd). Területe nem képezett összefüggő egészet. A tulajdonképeni Szebenszékot, Szelistye fiókszékot¹⁾ és a talmácsi uradalmat²⁾ magában foglaló főtömbön kívül több, más törvényhatóságok területébe zárt különálló darabja is volt, sőt Omlás község is csak Szelistye fiókszék területén át érintkezhetett a szék többi községével. Szecsel helység kisebb része Alsófehér megyéhez tartozott. A szék területének e fő darabja lett az 1876-ban felállított Szeben megye gerince. Szebenszék különálló darabjai ezek voltak:

1. Hortobágyfalva, Szeben város birtoka, még 1848 előtt Felsőfehér megyéhez, 1876-ban Szeben megyéhez került.

2. Kerc, szintén Szeben város birtoka, 1876 előtt Fogaras vidékhez csatoltatott, 1876 óta Fogaras megyéhez tartozik.

3. Kolun és 4. Földvár már 1876 előtt Felsőfehér megye hatósága alá jutottak, 1876-ban pedig Fogaras megyéhez csatoltattak.

5. Apátfalva 1876 előtt Újgyházszékhez került, 1876-ban Nagyküküllő megye része lett.

6. A Kőhalom és Segesvárszékek között fekvő Mese, Szászkeresztúr és Miklóstelke

¹⁾ Szelistye, Vále, Tiliska, Guraró, Gális, Szibiel községek.

²⁾ Hozzá tartozott: Nagytalmács, Kistalmács, Boica, Rakovica, Alsó- és Felsősebes, Porcesed.

helységek 1876-ban Nagyküküllő megyéhez csatoltattak.

7. A Medgyesszék és Küküllő megye közé ékelt Nagy- és Kisekemező már 1876 előtt Medgyesszékkel egyesültek, 1876-ban pedig Kisküküllő megyéhez kerültek.

8. Végül a küküllőmegyei területektől egészen körülvevett és csak részben Szebenszékhez tartozó Bolkaacs és Zsidve még 1876 előtt egészen Küküllő megye hatósága alá jutottak. 1876 óta Kisküküllő megyéhez tartoznak.

Nagyszeben szab. kir. város 1870-ig önálló törvényhatóság volt s önállóságát az 1850—1860 években is megtartotta.

Nagysinkszék (11·11 □ mfd). 1876-ban az újonnan felállított Nagyküküllő megyébe olvadt.

Kőhalomszék (10·76 □ mfd). Régebben Kosdszék volt a neve; a szász luth. egyháznak e szék nagyobb részét felölelő káptalanja máig is a kosdi nevet viseli. 1876-ban a szék beolvasztatott az újonnan felállított Nagyküküllő megyébe, csak két községe csatoltatott Udvarhely megyéhez: Daróc és a Felsőfehér megyével közös Zombor.

Újgyházsék (4·99 □ mfd). Valamikor Alcinaszéknek is nevezetett. Területének nagyobb része 1876-ban beolvadt Szeben megyébe, de ezenkívül volt még egy különálló, Felsőfehér megye bürködsdi járása, Magarés és Apátfalva községekkel. Ezek 1876-ban Nagyküküllő megyéhez csatoltattak. Apátfalva különben eredetileg Szebenszékhez tartozott, csak 1860 után került Újgyházsékhez.

β) Az Erdőaljához (Unterwald) tartozott három szék:

Szászsebeszék (5·62 □ mfd). 1876-ban az újonnan felállított Szeben megyébe kebelezetett. Szászsebes szab. kir. város önállóságát 1870-ben elvesztette.

Szászvárosszék (7·56 □ mfd). 1876-ban Hunyad megyéhez csatoltatott. Egyik községe, Kudsir, 1771-től 1851-ig az erdélyi határőrvidékhez (I. oláh ezred) tartozott. Szászváros szab. kir. város 1870-ig önálló törvényhatóság volt.

Szerdahelyszék (3·78 □ mfd). 1876-ban beolvadt Szeben megyébe.

γ) A Borvidéket (Weinland) két szék alkotta:

Medgyesszék (11·30 □ mfd). A hajdan önálló Selykszék területét is magába olvasztotta. Két községe, Szászbogács és

Körös, földrajzilag nem függött össze a szék többi községével, hanem minden oldalról küküllőmegyei területektől körülvett különálló szigetet képezett. 1860 után Medgyesszékkal egyesültek a korábban Szebenszékhez tartozott, de Medgyesszék és Küküllő megye közé ékelt Nagy- és Kiskemező községek. 1876-ban a szék területének a Nagyküküllő balpartján fekvő nagyobb része az újonnan felállított Nagyküküllő megyéhez csatoltatott, míg a Nagyküküllő jobbpartján fekvő területeik beolvadtak Kisküküllő megyébe. Medgyes szabad kir. város önállósága 1870-ben megszűnt.

Segesvárszék (9·63 □ mfd). Földrajzilag összefüggő területtel bírt, de abba messze belenyultak Felsőfehér és Szeben megyéhez tartozó részek. 1876-ban két községe, Erked és Bene Udvarhely megyéhez, a szék többi része Nagyküküllő megyéhez csatoltatott. 1870-ig Segesvár szab. kir. város önálló törvényhatóság volt.

II. *Beszterce vidék.* (12·47 □ mfd, a Naszódvidékhez csatolt terület nélkül). A szász területek közt eredetileg a legnagyobb kiterjedésű volt. Két darabból állott, 8 községét (Lekence stb.) Doboka megye választotta el a vidék többi részeitől. Két területre oszlott: szász vagy besztercei és oláh, másképp naszódira. A vidék északi nagyobb darabjának az Ilva torkolatán alul a Nagy-Szamos jobbpartján fekvő része, valamint a Dobokától délre eső községek tartoztak a szász kerülethez. 1762—1766-ban az egész naszódi kerület az akkor felállított erdélyi határőrvidékhez osztatott be, 1784-ben a borgói uradalom is hozzácsatoltatott. Ez a terület lett később a II. oláh ezred községeiből alkotott Naszódvidék gerincévé. 1876-ban Beszterce vidékének egész területe az annak idején a határőrvidékhez, illetőleg Naszód vidékhez csatolt részek is, a közbeeső Belső-Szolnok és Doboka megyei részekkel együtt bekebelezettek az újonnan felállított Beszterce-Naszód megyébe. Beszterce szab. kir. város 1870-ig önálló törvényhatóság volt.

III. *Brassó vidék.* (31·23 □ mfd). 1860 után több községe: Vledény, Szunyogszék, Zernest és a főrcsvári uradalom átkerült Fogaras vidékhez s ezzel együtt 1876-ban Fogaras megyébe, míg a vidék többi részéből 1876-ban Brassó megye lett. Brassó szab. kir. város önállósága 1870-ben szűnt meg.

d) *A Partium.*

A török hódítás korában a három tartományhoz járult negyedikül a Partium. Ezzel a névvel jelölték Magyarországnak a Királyhágón innen, eső azokat a háborús esélyek szerint váltakozó kiterjedésű részeit, melyek időnkint az erdélyi fejedelmek hatalma alá kerültek, de Erdéllyel nem egyesítették. Idővel ez a név az állandóan Erdélyhez tartozó Zaránd, Kraszna és Közép-Szolnok megye és az utóbbiból kivált Kővárvidék jelölésére fixálódott. Neve az erdélyi fejedelem címéből vétetett, ahol egyebek közt szerepelt az is, hogy Magyarország részeinek ura, *partium Hungariae dominus*. 1693-ban tényleg visszacsatoltatott Magyarországhoz, 1733-ban azonban rendeletileg ismét Erdélyhez került és visszacsatolása a törvényhozás ismételt sürgetése dacára, csak Erdélyével együtt, 1848-ban történt meg, de azután a Partium 1849-től 1860-ig ismét Erdélyhez tartozott. Az októberi diploma alapján került vissza a Magyarországhoz. A Partiumhoz tartozó törvényhatóságokról és azok területváltozásairól a Királyhágón inneni részben volt szó.

e) *Az erdélyi határőrvidék.*

Erdély ötödik tartományát képezte az 1762—1766 években felállított és 1851-ig fennállott határőrvidék.

Az erdélyi határőrvidék nem volt szigorúan elhatárolt, összefüggő terület. Négy gyalog (két székely és két oláh) és egy székely huszárezredből állt,¹⁾ ezek azonban nem bírtak olyan elkülönített területekkel, mint a horvát-szlavon vagy bánági végvezredek. Ellenkezőleg az erdélyi határőrvidékhez sorozott községek a tisztán polgári községek között elszórva feküdtek szinte egész Erdélyben. Nem szólva a szorosan nem is Erdélyhez tartozó Partiumról, a magyarok földjén csak Belső-Szolnok és Felsőfehér megyék, a székely földön pedig Marosszék területén nem volt határőr lakta helység; a Királyföld községei közül viszont csak öt soroztatott hozzá: négy Szebenszékéből és egy Szászvárosszékéből. Ezenfelül a határőrvidékhez sorozott községekben nemcsak a lovas- és gyalogvezredekhez tartozók vegyesen, hanem azok

¹⁾ A határőrvidék felállításakor egy oláh dragonyosrezred is szerveztetett, ez azonban már 1770-ben feloszlott.

legtöbbször még határőrök polgári egységekkel is keverten laktak. Ezért sem az egész erdélyi Határőrvidék, sem az egyes ezredek területe nem állapítható meg pontosan, nincs is sehol hivatalosan kimutatva. A különböző írók nagyon eltérően 100—200 □ mfdre becsülik. A határőrvidékhez tartozó, kizáróan határőröktől és polgári egységekkel keverten lakott községek száma hogyan oszlott meg, egyrészt a polgári közigazgatási kerületek, másrészt az egyes ezredek között, a következő összeállítás mutatja:

red polgárosított területéből a Bach-rendszer bukása után külön közigazgatási kerület szerveztetett:

Naszód vidék. Ennek a területe sem állott egy tagban, volt három különálló darabja. Az 1870:42. t.-c. a megyékkel egyenrangú törvényhatóságnak tette meg. 1876-ban Erdély közigazgatási beosztásának rendezése alkalmával beolvadt az új Beszterce-Naszód megyébe, csak a Torda megye területében lévő két különálló község: Marosoroszfalu és Monosfalucsatoltatott Maros-Torda megyéhez.

Polgári közigazgatási kerület	Gyalogezred	Az erdélyi határőrvidékhez sorozott helységek (köztük mezővárosok) száma,								
		összesen	a m e l y e k b e n					polgári népességgel keverten laktak a határőrök és pedig		
			kizárólag határőrök laktak és pedig			polgári népességgel keverten laktak a határőrök és pedig		csak gyalogosok	csak huszárok	gyalogosok és huszárok vegyesen
			csak gyalogosok	csak huszárok	gyalogosok és huszárok vegyesen	csak gyalogosok	csak huszárok			
Csikszék	I. székely	(2) 51	(1) 1	—	—	—	3	—	(1) 47	
Háromszék	II. székely	(5) 91	(1) 1	—	—	—	10	1	(4) 79	
Udvarhelyszék		12	—	—	—	—	—	—	12	
Hunyad m.	I. oláh	(2) 39	(1) 5	(1) 2	—	—	29	2	1	
Alsófehér m.		(3) 4	—	—	—	—	1	(3) 3	—	
Fogaraszék		39	7	—	—	4	18	—	10	
Szebenszék	I. oláh	4	4	—	—	—	—	—	—	
Szászvárosszék		1	1	—	—	—	—	—	—	
Brassó vidék		2	2	—	—	—	—	—	—	
Doboka m.	II. oláh	11	11	—	—	—	—	—	—	
Kolozs m.		3	3	—	—	—	—	—	—	
Beszterce vidék		29	29	—	—	—	—	—	—	
Torda m.	—	(2) 2	—	—	—	—	(2) 2	—		
Aranyosszék	—	6	—	—	—	—	—	6	—	
Összesen	—	(14)294	(3) 64	(1) 2	—	4	61	(5) 14	(5) 149	
Ebből a székely huszárezredhez	—	(11)169	—	(1) 2	—	4	—	(5) 14	(5) 149	

Földrajzilag legösszefüggőbb volt még a II. oláh gyalogezred területe (51·32 □ mfd), melynek négyötöd része Beszterce vidékétől, egyhatoda Doboka megyétől, fennmaradó kis része pedig Kolozs és Torda megyéktől szakítottatott el. Ez volt az oka annak, hogy míg a határőrvidék felosztása után a többi ezredhez tartozó községek beolvadtak azokba a polgári közigazgatási kerületekbe, amelyek területén feküdtek és amelyekkel polgári lakosságuk révén addig is összeköttetésben állottak, a kizárólag katonai községekből álló II. oláh gyalogez-

II.

Erdélynek századokon át érvényben volt politikai beosztását először II. József, majd az 1848/49. évi szabadságharc után következett abszolutizmus forgatta föl.

a) II. József Erdély és a Partium területét előbb 10, utóbb 11 megyére osztotta. A második, véglegesnek tekintett, de csak a kalapos király haláláig fennállott beosztás alapján a következő megyék szerveztettek:

1. *Fehér megye*. Megfelelt Alsófehér megyének.

2. *Hunyad megye.* Hunyad megyén kívül Zaránd megyét is magában foglalta.

3. *Szeben megye.* Szeben, Medgyes, Szerdahely, Szászsebes és Szászváros székeket és Felsőfehér megye egyes részeit ölelte fel.

4. *Küküllő megye.* Beletartozott Küküllő megyén kívül Marosszék is.

5. *Fogaras megye.* Fogarasvidék, Köhalom, Nagysink, Újegyház és Segesvár székek területét és Felsőfehér közbeeső szigeteit egyesítette.

6. *Háromszék megye.* Beletartoztak Háromszéken kívül Brassó vidék, Csíkból Kászton fiókszék és Felsőfehérnek e területek közé zárt szigetei.

7. *Udvarhely megye.* Kiterjedt Udvarhely és Csík székekre, a Háromszékhez csatolt Kászton fiókszék kivételével.

8. *Torda megye.* Torda, Kolozs, Doboka megyék keleti részeiből és Beszterce vidékéből állott.

9. *Kolozs megye.* Kolozs és Torda megyék nyugati részeit és Aranyos széket zárta magába.

10. *Belsőszolnok megye.* Ide csatoltattott a nevét adó megyén kívül Doboka megye nyugati fele is.

11. *Középszolnok megye* neve alatt foglaltattak össze Középszolnok és Kraszna megyék és Kővár vidéke.

Ez a beosztás mindössze öt évig volt érvényben, az uralkodó halála után visszaállították a régi rend.

b) Az 1849-től 1860-ig tartott ú. n. Bachkorszak alatt háromszor változott meg Erdély (és a Partium) közigazgatási beosztása. 1849-ben a nagyfejedelemség területe ideiglenesen a következő hat kerületre osztott.¹⁾

1. Nagyszeben	198·10	□ mfd
2. Fogaras	32·40	„
3. Gyulafehérvár	179·60	„
4. Kolozsvár	214·50	„
5. Retteg	202·50	„
6. Udvarhely	227·70	„

A fogarasi kerület azonban rövidesen megszüntetett és területe megosztott a szomszédos kerületek között. Az ötödik kerület székhelye pedig Retteg helyett Dés lett. A kerületek száma a véglegesnek szánt 1854. évi reformig öt maradt:

1. *A nagyszebeni kerület* a szász területeket foglalta magában, Szászvárosszék, Szelistye fiókszék és a törösvári uradalom kivételével, ezenkívül Küküllő, a két Fehér, Belső-Szolnok, Kolozs, Torda és Doboka megyék egyes községei és Fogaras vidékéből Sárkány is beletartoztak.

2. *A gyulafehérvári kerület.* Zaránd, Hunyad megyék, Szászvárosszék, továbbá Alsófehér megye, Fogaras vidék egész területét felölelte, az utóbbi kettőből Nagyszebenhez csatolt községek kivételével, ezenkívül Küküllő megye legnagyobb részét, Felsőfehér, Kolozs, és Torda megyék több községét.

3. *A kolozsvári kerület* magába olvasztotta Kraszna, Közép-Szolnok megyéket, Aranyosszéket, Kolozs, Torda, Doboka megyék nyugati részeit, Alsófehér megye egyes községeit.

4. *A dési kerület.* Belsőszolnok megye, Kővárvidék, a II. oláh határeözred egész területét, Doboka, Kolozs, Torda megyék keleti részét és Középszolnok néhány községét foglalta magában.

5. *A marosvásárhelyi kerület* a székelyföldet foglalta össze (Aranyosszék kivételével), de hozzátartozott Felsőfehér, Torda és Küküllő megyék több községe is.

c) Az 1854. évi politikai beosztás szerint Erdély területe 10 kerületre osztott, t. i.

1. *Szebeni kerület* (141·54 □ mfd). Felölelte Szebenszéket, a gyulafehérvári és brassói kerületekhez csatolt szigetek kivételével — Szászsebes, Szerdahely, Nagysink, Újegyház, Segesvár és Medgyesszékek egész területét, Fogaras vidék nyugati, Küküllő megye déli felét, Alsó- és Felsőfehér megyéknek közbeeső részeivel.

2. *Brassói kerület* (129·13 □ mfd). Magában foglalta az egész Brassó vidéket, Háromszéket, Köhalomszéket, Fogaras vidék keleti felét Fogaras várossal, Felsőfehér megyének és Szebenszéknek e területek közé zárt darabjaival.

3. *Udvarhelyi kerület* (137·07 □ mfd). Hozzátartozott Udvarhelyszék a marosvásárhelyi kerülethez került sáv kivételével és az egész Csíkszék.

4. *Marosvásárhelyi kerület* (67·88 □ mfd). Ezt alkották: Marosszék, Torda megye alsó kerületének keleti része, felső kerületének Marosszékhez csatlakozó községei, Küküllő megye északi fele, Alsófehér megyének Torda és Küküllő közé nyúló

¹⁾ Tafeln zur Stat. der österr. Mon. 1849—1851. H. Teil, V. Heft, 36 Tafel.

része (Radnót stb.) és Udvarhelyszékből egy széles csík Marosszék határa mentén Oláhzsákdóttól Korondig.

5. *Besztercei kerület* (127·16 □ mfd). Beszterce és Naszód vidékekből, Belsőszolnok délkeleti sarkából (Betlen stb.), Doboka, Kolozs és Torda megyék keleti részeitől állott, ez utóbbinak a marosvásárhelyi kerülethez csatolt községei kivételével.

6. *Dési kerület* (87·37 □ mfd). Beletartozott az egész Kővárvidék, Belsőszolnok megye, a besztercei kerülethez utalt délkeleti sarok (Betlen stb.) kivételével, Doboka és Kolozs megyékből egy-egy darab (Szék és Mocs környéke).

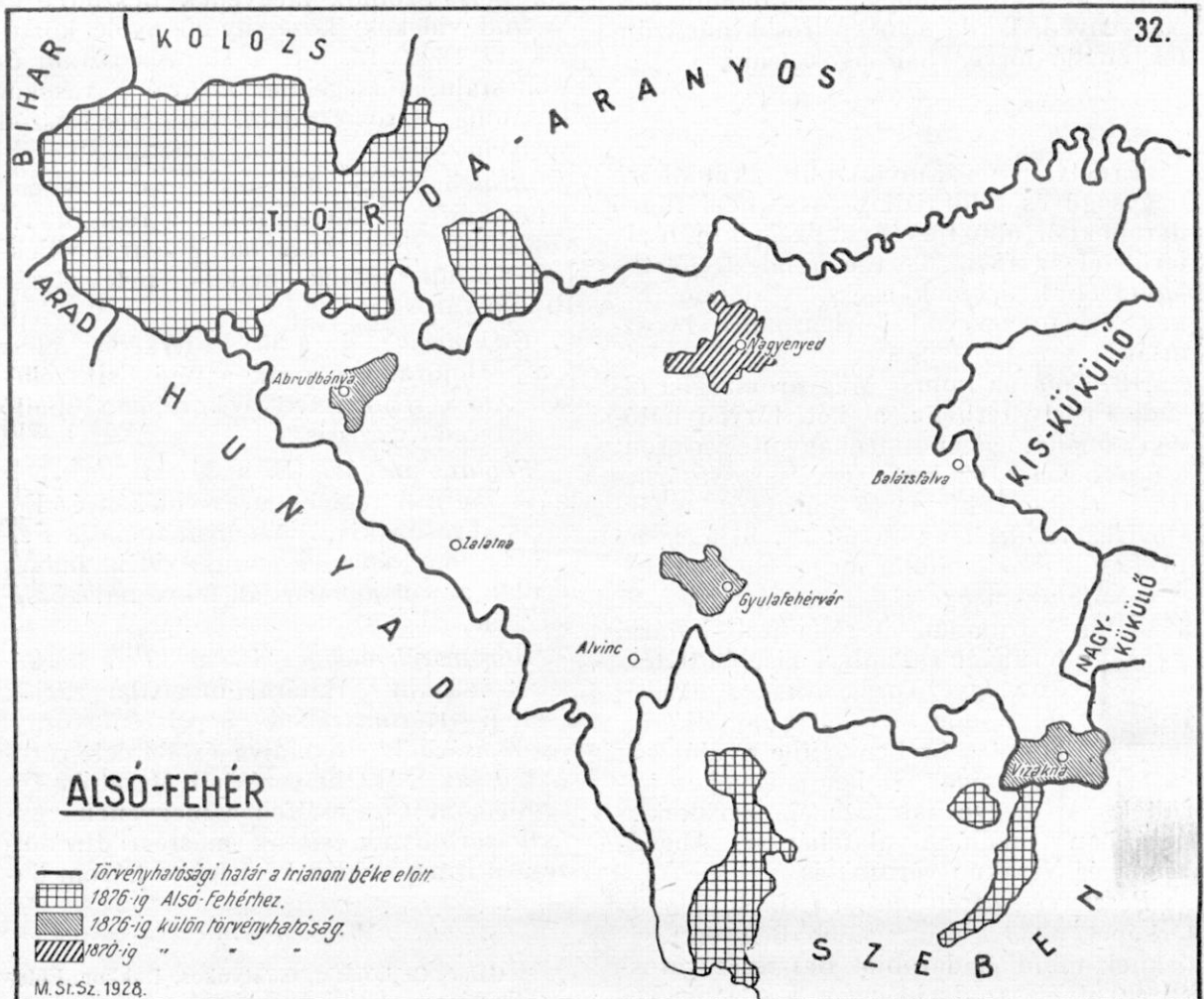
7. *Szilágysomlyói kerület* (68·72 □ mfd.) Középszolnok és Kraszna megyéken kívül magába zárta Doboka megyének nyugati negyedét és Kolozs megye néhány községét is (Hídalmás stb.).

8. *Kolozsvári kerület* (88·25 □ mfd). Idetartozott Kolozs megye nyugati része a

szilágysomlyói kerülethez kapcsolt községek (Hídalmás stb.) kivételével, Torda megye alsó kerülete, kivéve a gyulafehérvári és a marosvásárhelyi kerületekhez csatolt részeket, Doboka egy része (Doboka, Páncéleseh stb.) és az egész Aranyosszék.

9. *Gyulafehérvári kerület* (72·38 □ mfd). Idekerült Alsófehérmegye a szászvárosi, szebeni és marosvásárhelyi kerületekhez csatolt részek kivételével, Torda megyének Alsófehér területébe nyúló csücskái, Küküllő megye nyugati vége, a Küküllő megye területébe ékelt, de Szebenszékhez tartozó Bolkáccsal, végül Hunyad megyének Zaránd megye és Szászvárosszék közé nyúló része.

10. *Szászvárosi kerület* (134·77 □ mfd). Ez állott: Zaránd és Hunyad megyékből — a gyulafehérvári kerülethez kapcsolt rész kivételével, — Alsófehér megyének Szászváros és Szászsebes székek közé nyúló részéből.

Nagyszében város a kerületekkel egyenrangú önálló város maradt.

1860-ban a Bach-kormány bukásával az általa elrendelt politikai beosztás is hatályon kívül helyeztetett s Erdély területe 1876-ig ismét a régi módon tagozódott, azaz a változással, hogy a korábbi közigazgatási kerületekhez járult a II. oláh ezred területéből alkotott Naszódvidék. Az 1870: 42. t.-c. a különböző nevű kerületeket a megyékkel egyenrangú és azokéhoz hasonló szervezetű törvényhatóságokká alakította át. Kolozsvár, Marosvásárhely, Szamosújvár, Gyulafehérvár, Erzsébetváros törvényhatósági jogának elismerése mellett törvényhatósági joggal ruházta fel: Szék, Abrudbánya, Vízakna, Vajdahunyad, Hátszeg, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Bereck, Illyefalva, Fogaras, Székelyudvarhely, Oláhfalva, Csíkszereda, Kolozs, Szászrégen városokat is. A szász sz. kir. városok (Beszterce, Brassó, Medgyes, Nagyszében, Segesvár, Szászsebes, Szászváros) nem váltak ki a székekből. Ezek, valamint Dés, Nagyenyed, Torda nemes városok megszűntek önálló törvényhatóságok lenni,

III.

Erdélynek aránytalanul különböző nagyságú és földrajzilag össze nem függő darabokból álló törvényhatóságokra oszló területét az 1876: 33. t.-c. rendezte, életbe léptetvén Erdélynek egész a trianoni békéig érvényben volt közigazgatási beosztását.

1876 óta az immár Magyarországra olvadt Erdély területe a két, törvényhatósági önállóságában meghagyott városon: Kolozsváron (162 km²) és Marosvásárhelyen (34 km²) kívül 15 megyére oszlik, amelyek területét az 1876: 33., illetőleg az 1877: 1. t.-c. állapította meg.

Alsófehér megye (L. a 32. sz. térképet; 3646 km²). Újonnan megállapított határai a megye területét valamivel kisebbitették, az Aranyos völgye Torda-Aranyos megyéhez, a Királyföldön levő két különálló darabja, valamint a Szebenszékbe nyúló Mág és Szecsel községek Szeben megyéhez kerültek. A megye hatósága alá kerültek a korábban önálló Gyulafehérvár, Abrudbánya és Vízakna városok is.

Beszterce-Naszód megye. (L. a 33. sz. térképet, 4333 km²). Felöleli Beszterce vidéknek mindkét darabját Beszterce várossal együtt, Naszód vidéket a Torda megyé-

ben fekvő és Maros-Torda megyéhez csatolt két községe (Marosoroszfalu és Monosfalva) kivételével, Doboka megyének Beszterce vidék két része, valamint Beszterce és Naszód vidékek közé nyúló részeit, végül Belső-Szolnok megyének Beszterce és Naszód vidékek közé nyúló nyolc községét. Az 1890: 18. t.-c. a Marosoroszfalu és Monosfalva községekhez tartozó havasokat átsatolta Maros-Tordától Beszterce-Naszód megyéhez.

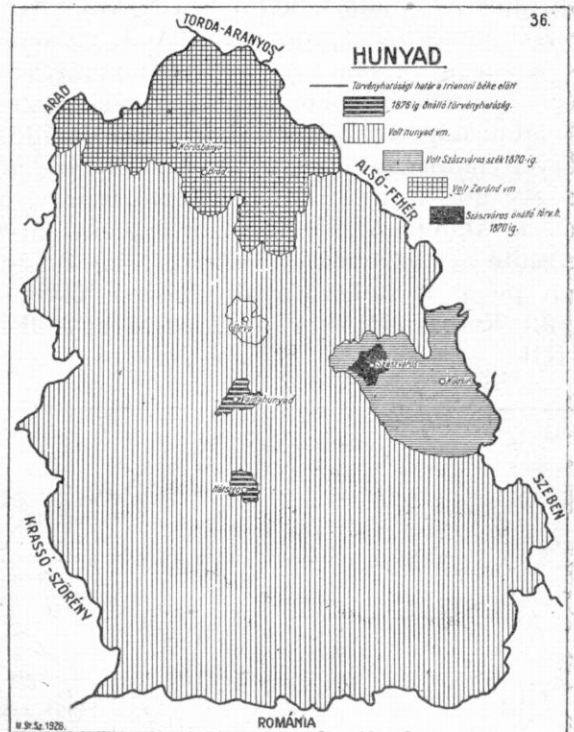
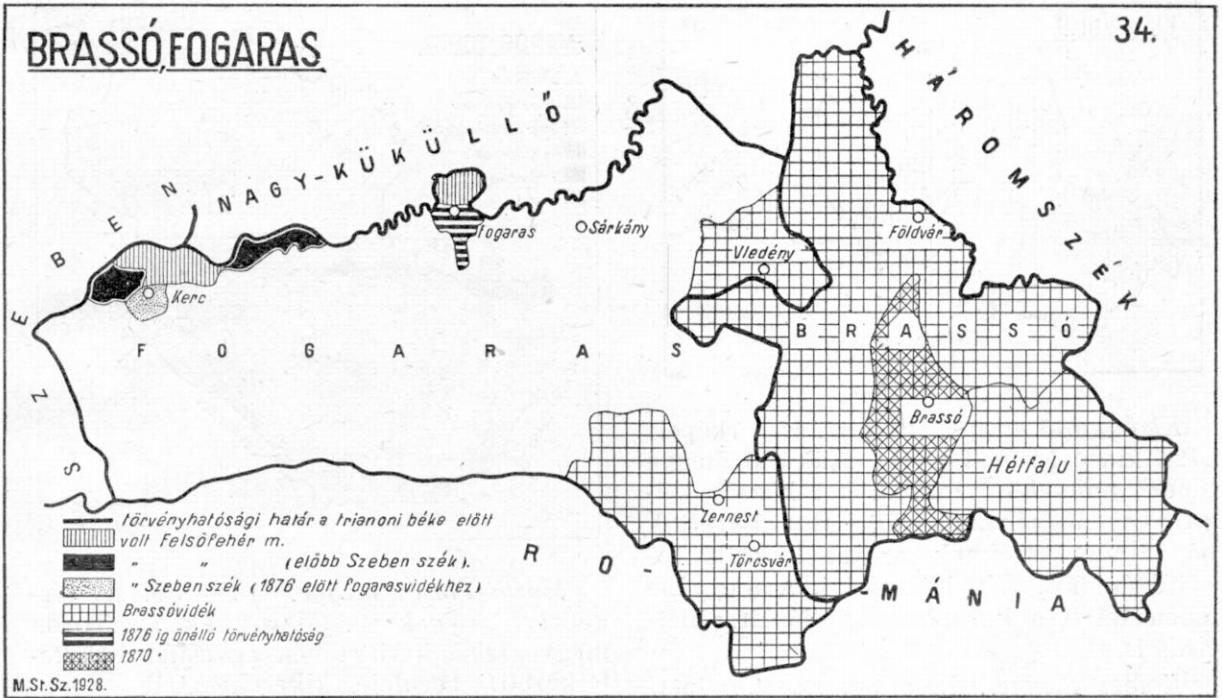
Brassó megye. (L. a 34. sz. térképet, 1.492 km²). Területe azonos a régi Brassó vidékével, a már korábban Fogaras vidékhez került részek nélkül. Beletartozik Brassó városa is.

Csik megye. (L. a 35. sz. térképet; 5.064 km²). Határai azonosak a régi Csíkszékével. Alája rendeltetett a korábban önálló Csíkszereda város is.

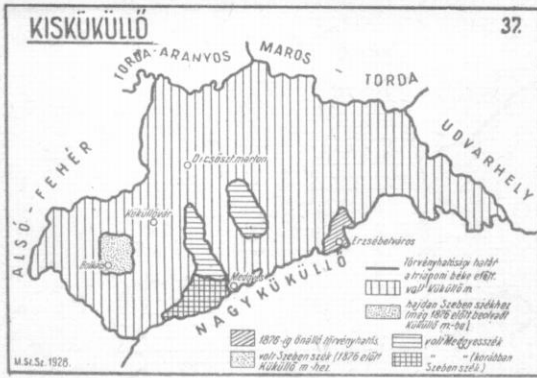
Fogaras megye. (L. a 34. sz. térképet; 2.444 km²). A régi Fogaras vidéken és Fogaras várossal kívül magában foglalja Felsőfehér megyének Fogaras vidék határámentén az Olt jobbpartján fekvő hat község¹⁾ is.

Háromszék megye. (L. a 35. sz. térképet; 3.889 km²). Határai magukba zárják a régi Háromszéket, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Illyefalva és Bereck városokkal, az Udvarhelyszékből átsatolt Tegledibacont és Felsőfehér megyének egy részét Háromszék és Csik, másrészt Háromszék és Brassó vidék közt fekvő három darabját.

¹⁾ Galac, Oláhújfalva, Oláhgyökös, Rukkor, Földvár, Koluú.

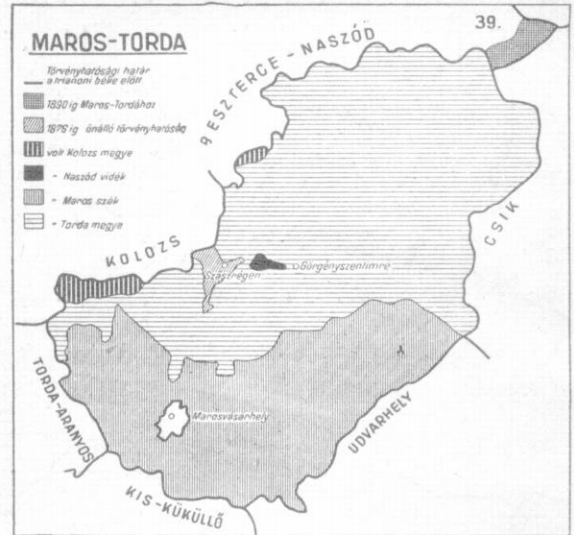

Hunyad megye. (L. a 36. sz. térképet; 7.809 km²). Belefoglaltatott a régi Hunyad megyén, Vajdahunyad és Hátszeg városokon kívül Szászvárosszék területe Szászvárossal együtt és Zaránd megyének keleti nagyobb fele.

Kisküküllő megye. (L. a 37. sz. térképét; 1.724 km²). Magyát a régi Küküllő megye képezi, amelyből azonban két község Udvarhely megyéhez került. Hozzájárultak még Medgyesszéknek a Nagyküküllő folyótól északra fekvő területei. A megyébe kebelezetett a korábban önálló Erzsébetváros is.

Kolozs megye. (L. a 38. sz. térképét; 4.844 km²). Nagyjából megfelel a régi Kolozs megyének, amelyből azonban öt község Maros-Tordához, kettő Torda-Aranyoshoz és kettő Szilágyhoz csatoltatott, viszont hozzákerült Doboka megyének Kolozs megye régi északi határa hosszában elnyúló része Hídalmástól Gyekéig. A korábban önálló törvényhatóságot képezett Kolozs is a megye alá került. 1881-ben Kolozsvár város az addig hozzája tartozott Feleket átengedte a megyének, (1881: 63. t.-c.) 1894-ben pedig a Kolozsvárral egészen összeépült Kolozsmonostor a várossal egyesített.

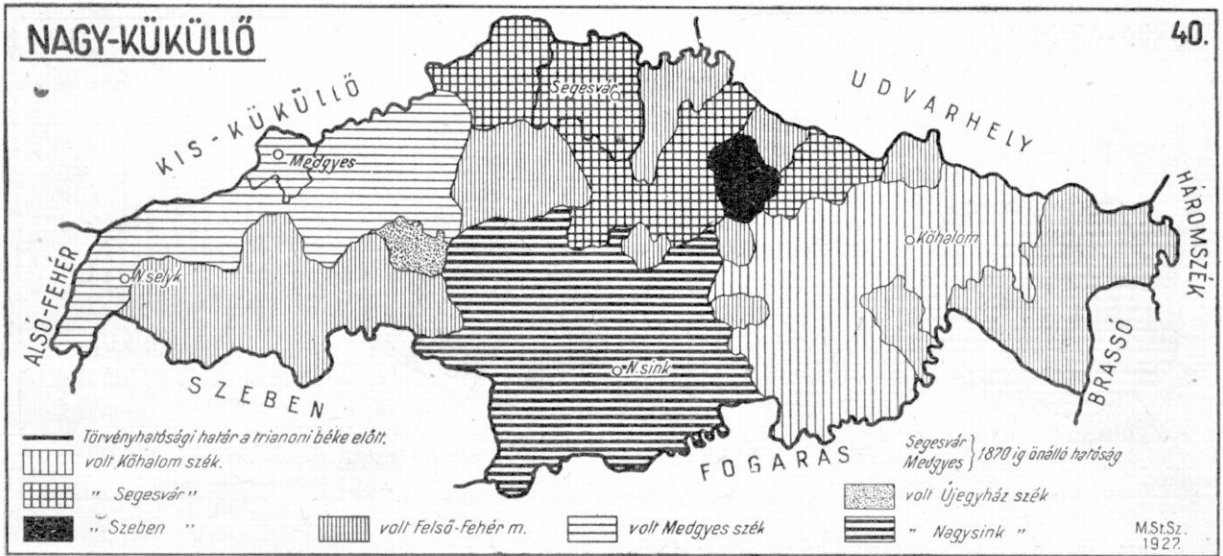

Maros-Torda megye. (L. a 39. sz. térképét; 4.169 km²). Marosszék és Torda megye felső kerületének egyesítéséből keletkezett. Területe kikerekített Kolozs megye öt községével¹⁾ és hozzácsatoltatott Naszód vidéknek Torda megyében fekvő két községe, Marosoroszfalu és Monoszfalu is. E két utóbbi községhez tartozó havasokat az 1890: 18. t.-c. visszacsatolta Beszterce-Naszód megyéhez.

Nagyküküllő megye. (L. a 40. sz. térképét; 3.337 km²). Területe hat törvényhatósághoz tartozó 17 külön darabból állított össze. Magában foglalja Kőhalomszéket, az Udvarhely megyéhez csatolt községek (Daróc, Zsombor) kivételével, Seges-

¹⁾ Nagyölyves, Mezőszentmárton, Kisnyulas, Nagyercse, Felsőrépa.

várszéket Segesvárral, a szintén Udvarhely megyéhez csatolt községek (Erked, Bene) nélkül, Medgyesszéknek a Nagy-küküllő balpartján fekvő területét Medgyes várossal együtt, Nagysinkszéket, Újgyházszéknek Felsőfehér megye bürkösi járása és Medgyesszék közé ékelt darabját (Magaré, Apátfalva), végül Felsőfehér megyének a felsorolt szász területek közé ékelt darabjait az Udvarhely vagy Fogaras megyéhez kapcsolt községek nélkül.

területébe ékelődő községei (Mág és Sze-
cesl).

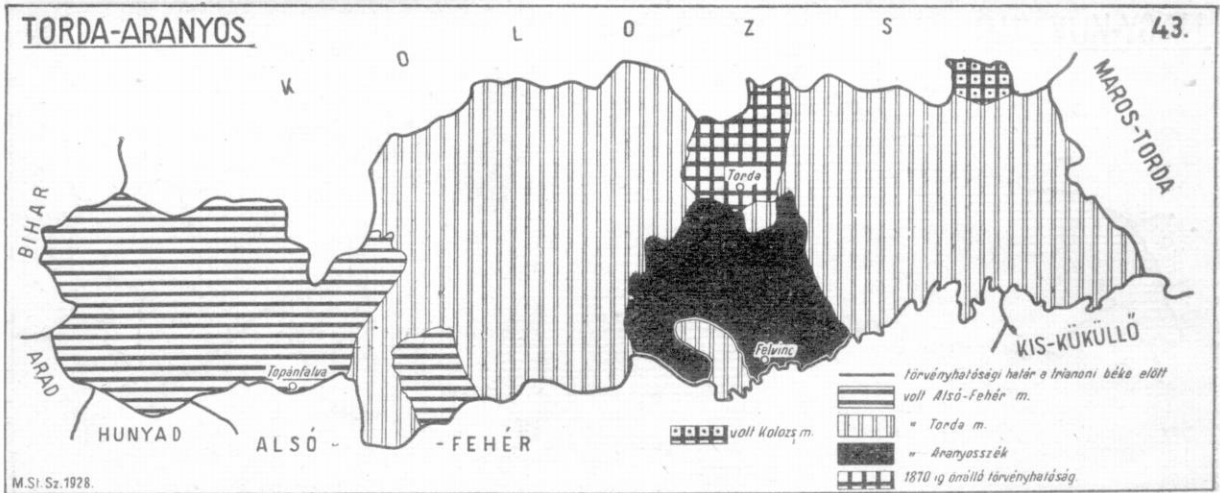

Szeben megye. (L. a 41. sz. térkép; 3.619 km²). Ebben egyesült Szebenszék Nagyszében várossal, a földrajzilag különálló, más törvényhatóságok közé ékelt részek kivételével, Szászsebeszék Szászsebes várossal, Szerdahelyszék, Újgyházszék nagyobbik darabja, Felsőfehér megyének Szeben megye határai közé zárt két községe (Hortobágyfalva és Szentjánoshegy), végül Alsófehér megyének a Királyföldön lévő két különálló darabja és Szebenszék

Szolnok-Doboka megye. (L. a 42. sz. térkép; 4.786 km²). Magában foglalja Belső-Szolnok megyét, beleértve Szamosújvárt, a Beszterce és Naszód vidékek közé nyúló, Beszterce-Naszódhoz csatolt 8 község nélkül, Doboka megyének Beszterce-Naszódhoz, Kolozshoz és Szilágyhoz nem csatolt községeit a korábban önálló Székkel együtt, végül Kövár-vidéknek keleti felét.

Torda-Aranyos megye. (L. a 43. sz. térkép; 3.519 km²). Torda megye alsó kerületét, Aranyosszéket, Alsófehér megye aranyosvölgyi részét és Kolozs megye két

községét (Mezőméhes, Mezővelkér) foglalja össze.

Udvarhely megye. (L. a 44. sz. térképet; 2.938 km²). Túlnyomórésztben a régi Udvarhelyszékből áll, beleértve az előbb önálló Székelyudvarhely és Oláhfalva városokat, de a Háromszékhez csatolt Telegdi-bacon nélkül. Ehhez toldattak még Küküllő megyéből: Oláhhidegkút és Oláh-andrásfalva, Segesvárszékből Bene és Erked, Kőhalomszékből Daróc és Zsombor, az utóbbi a Felsőfehér megye alá tartozó részével együtt és Felsőfehér megyéből Telek, Szederjes, Felsőrákos és Petek községek.

3. HORVÁT-SZLAVONORSZÁGOK.

I.

A) A trianoni békét megelőzőleg Horvát-Szlavonországokhoz tartozó terület a mohácsi vész előtt így oszlott meg:

a) Szerém, Verőce és Pozsega megyék az anyaországnak képezték részét, de területükön az említett megyéken kívül akkor még Valkó és Baranya megyék is oszlottak.

b) Belovár-Kőrös és Varasd megyéknek a Dráva menti részei Zala és Somogy megyékhez számítottak; különösen Somogy határa nyult be mélyen a Dráva-Száva közére.

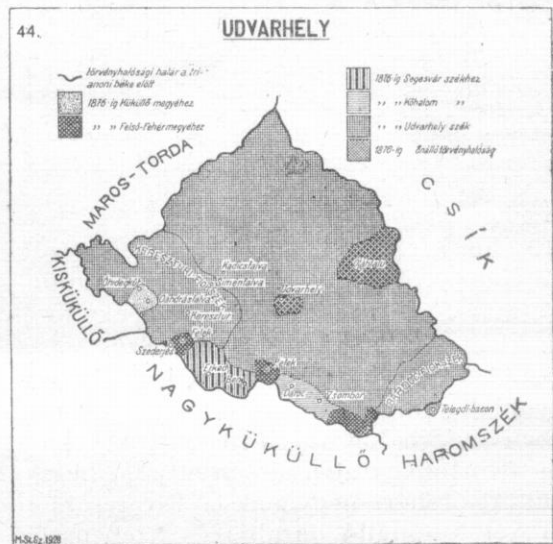
c) Belovár-Kőrös és Varasd megyék egyéb területei, Zágráb megye és Modrus-Fiuménak a Kapela hegységtől keletre eső része képezték Szlavóniát, mely azután a mai bosnyák földön folytatódott, az Una és Verbász folyók között. Szlavonia, Erdély-

hez hasonlóan, kiegészítő része volt az országnak, csak külön bán alatt, közigazgatási autonómiával bírt.

d) Modrus-Fiuménak és Lika-Krbavának tengerparti vidéke a szembenfekvő, a trianoni béke előtt Isztriához tartozó szigetekkel együtt a Kálmán király által meghódított Dalmátországhoz tartozott. A XIV. század végétől, Veglia és a szemben lévő part kivételével, állandóan Velence uralma alatt állott

e) Csak Modrus-Fiuménak és Lika-Krbavának Dalmáciához és Szlavóniához nem számított részei tartoztak a főleg bosnyák földön elterülő, Szent László és Kálmán királyaink által elfoglalt Horvátországhoz.

A mohácsi vész következtében a drávántúli magyar terület és a régi Szlavonia nagyobb része török fennhatóság alá került

és az alatt maradt egészen a karlócai békéig (1699). A törökök a régi Horvátországnak legnagyobb részét még a XV. század végén elfoglalták és betöréseikkel veszélyeztették az osztrák örökös tartományokat is. Miután pedig a betöréseket II. Lajos király megakadályozni nem tudta, már 1522-ben átengedte a megmaradt horvát várakat Habsburg Ferdinánd osztrák hercegnek, aki azokat német helyőrségekkel látta el és megvetette alapját a későbbi határőrvidéknek. Alig foglalta el Ferdinánd a magyar trónt, militarizálta az egész uralma alatt álló horvát területet, melyből a károlyvárosi generalatus lett, sőt Kőrös megye egy részét is határőrvidékké alakította át, felállítván itt a varasdi generalatust. Kőrös megye polgári igazgatás alatt maradt része Zágrábbal egyesült s attól csak 1753-ban vált ismét el. A két végvidékhez harmadikul a visszahódított kulpántúli részeket szervezett báni végvidék járult.

A török kézre került horvát területek népessége a régi Szlavonia megmaradt részére menekült, alkalmat adván így arra, hogy a népességgel együtt Horvátország neve is átmenjen erre a területre. Viszont az így terület nélkül maradt Szlavonia név szinte észrevétlenül átesésűzött a volt drávántúli magyar területekre, melyeket egy darabig Alsó-Szlavoniának is neveztek, szemben a Felsőnek mondott régi Szlavoniával. Legutóbb esett Szlavonia fogalma alá a hosszabb ideig külön hercegségként emlegetett Szerémség. Szlavonia nevének eltolódása egészen hasonlóan történt, mint Calabriáé, mely név tudvalevőleg az ókorban az Olaszországból délen kinyúló két félsziget közül a keletit jelölte, csak a középkorban, mikor az addig általa jelölt terület görög uralom alá került, ruháztatták át az addig Lucániától meg nem különböztetett nyugati félszigetre. Ilyenformán a régi Szlavonia magába olvasztotta a régi Horvát- és Dalmátországot megmaradt részeit, felvette ezek nevét, de megtartotta régi jogállását, megyéi követeiket közvetlenül küldték a magyar országgyűlésre, csak a XVIII. század elején jött divatba, hogy az országgyűlési követeket a tartománygyűlés választotta.

A töröktől visszafoglalt területek katonai igazgatás alá kerültek és bár az 1715: 92. t.-c. elismerte azoknak Magyarországhoz tartozását, az 1741: 18 t.-c. pedig elrendelte a visszacsatolást, ez még sem tör-

tént meg. 1744-ben a drávántúli magyar megyék területének egy része polgárosított, a fennmaradó rész továbbra is katonai igazgatás alatt maradt, ebből lett a szlavoniai, másképp szerémi vagy magyar határőrvidék. A polgárosított területen három megye szerveztetett: Szerém, Verőce és Pozsega néven, de figyelem nélkül az ilyen nevű középkori megyék pontosan meg sem állapítható régi határaitra s ezért ezek az új megyék nem is tekinthetők a régiek jogutódainak. A három megye nem csatoltatott közvetlenül Magyarországhoz, hanem a bán alá rendeltetett. Az 1751: 23. t.-c. meghagyta a megyéket a bán hatósága alatt, de megadta nekik a jogot, hogy követeiket az országgyűlésre elküldjék. E megyék az országgyűlésre tényleg meg is hivattak egészen 1848-ig, de e mellett a tartománygyűlésen is résztvettek, a kir. rendeleteket a bán útján kapták; ha jogilag nem is, de tényleg már ekkor Horvát-Szlavonországek kiegészítő részei voltak.

Az 1848/49. évi szabadságharcot követő abszolút kormány Szerém megyének iloki és rumai járásait a Magyarország testéből kiszakított Szerb vajdaság és temesi bánság nevű koronatartományhoz csatolta, míg a drávántúli polgári igazgatás alatt álló többi összes területeket, beleértve Fiumét, a magyar tengerpartot is, Horvát-Szlavonországek néven egyesítette a magyar hatóságoktól függetlenné tett koronatartományá, ehhez csatoltatott a Zala megyétől elszakított Muraköz is. 1860-ban helyreállt a statusquo, mégis annyi változással, hogy Fiume város továbbra is horvát igazgatás alatt maradt 1867-ig, amikor viszont az egész Fiume megye külön kormánybiztos alá rendeltetett. Az 1868: 30. t.-c. rendezte a drávántúli részek közjogi helyzetét. Fiume külön testként közvetlenül Magyarországhoz csatoltatott, a drávántúli többi részek pedig azóta képezik a régi Szlavoniáénál jóval szélesebb körű autonómiával felruházott társországekot, melyekhez csatoltattak az 1873—1882 években polgárosított határőrvidék Dráva-Duna-Száva közti részei is.

B) Horvát-Szlavonországek területe az előadottakhoz képest két elemből tevődött össze: 1. A polgári Horvát-Szlavonországekoból és 2. a katonai határőrvidék drávántúli, 1873—1882 közt polgárosított, de 1886-ig külön igazgatott részeiből. A polgári terület ismét két részből állt: a) A pol-

gári Horvátországból és b) a polgári Szlavoniából.

A polgári Horvátországnak a török hódítás után kialakult területe 1886-ig így változott: 1776-ban az osztrák örökös tartományoktól átszatolt tengerpartvidékkel gyarapodott, melyből azonban 1779-ben Fiume város közvetlenül Magyarországhoz kapcsoltatott. II. József Zala és Pozsega megyékkel nagyobbította a tartomány területét, mely az uralkodó haláláig zágrábi kerület néven csatlakozott az egész Magyarország területéből alkotott többi kerülethez. 1807-től 1848-ig a buccarii kerület a magyar országgyűlésre is küldött követeket, bár emellett a horvát tartománygyűlésen is képviseltette magát. Az 1849 után bekövetkezett abszolutizmus Horvátországhoz csatolta a Muraközt és Fiumét. Ez utóbbi az 1860. évi restauráció után is ott maradt, egész 1867-ig, amikor az abszolút korszakban felállított Fiume megye területével együtt külön kir. biztos igazgatása alá került, míg az 1868. XXX. t.-c. értelmében maga a város Magyarországhoz csatoltatott, a megye többi része pedig visszakerült a társországokhoz. Az 1873-ban feloszlított varasdi végvidék és a báni végvidéktől elszakított és önállósított Sziszek s a Károlyvárosi végvidékből kivett Zengg városok szintén a polgári Horvátországhoz csatoltattak.

1809-ben a szávántúli területek francia uralom alá kerültek, 1815—1822 pedig az akkor alapított Illir királysághoz tartoztak.

Horvátország területe eredetileg három megyére oszlott: Zágráb, Kőrös és Varasd. A varasdi generalatus felállítását következében nagyon megkisebbedett Kőrös. 1753-ig Zágrábbal volt egyesítve. Negyedikül csatlakozott hozzájuk az 1776-ban a tengerpartvidék átszatolása alkalmával felállított, de csakhamar meg is szűnt Szörény (Severin) megye. 1849-ben nagyjából a régi Severin megye által elfoglalt területen megszerveztetett Fiume megye, mely 1886-ig fennállott, 1873-ban pedig a polgárosított varasdi végvidék nagyobb részéből Belovár néven új megye keletkezett.

A polgári Horvátországnak a Tengerparttal együtt 170·61 □ mfd.-nyi területe 1870-ben a megyék közt így oszlott meg: Fiume 29·01, Kőrös 28·99, Varasd 32·99, Zágráb 79·62 □ mfd.

A tartomány területén, eltekintve a tengerparti vidéktől, 1848-ig négy szab. kir. város volt: Zágráb, Varasd, Kapronca, és

Kőrös, melyekhez járultak még 1873-ban Belovár, Ivanics, Sziszek és Zengg.

A polgári Szlavonia 1744 óta három megyére oszlott: Szerém, Verőce és Pozsega megyékre, 41·00, 79·98, illetve 42·99 □ mfd. területtel. II. József közigazgatási reformja Pozsegát a zágrábi kerületbe, Szerém és Verőce megyéket pedig az ezeken kívül még Baranya, Somogy és Tolna megyéket is felölelő pécsi kerületbe osztotta be. 1849-ben Szerém megye keleti kétharmad része a Szerb vajdaság és temesi bánság nevű új koronartartomány része lett, megmaradt nyugati harmada egyesített Verőcével, mely 1860-ig Eszék megye néven szerepelt.

A Határőrvidéknek 1873-ban polgárosított részei: a varasdi végvidék egész területe és a báni végvidékből Sziszek, mint fentebb említettük, Horvátországhoz csatoltattak. Az 1874—1882 években polgárosított részekből külön kerületek alakítottak és pedig a likai és otocsáni ezredek egyesített területéből a lika-otocsáni, az ogulini és szluini ezredek területéből az ogulin-szluini, a két báni ezred területéből a báni, a szlavoniai végvidék ezredeinek területéből a hasonló nevű (gradiskai, bródi, pétervárad) kerületek.

A határőrvidéki területen is több önálló város volt, a már 1873-ban a polgári Horvátországhoz csatoltakon kívül: Carlopago, Petrinja, Kostajnica, Bród, Karlóca, Pétervárad, Zimony és az utóbb önállósított Mitrovica.

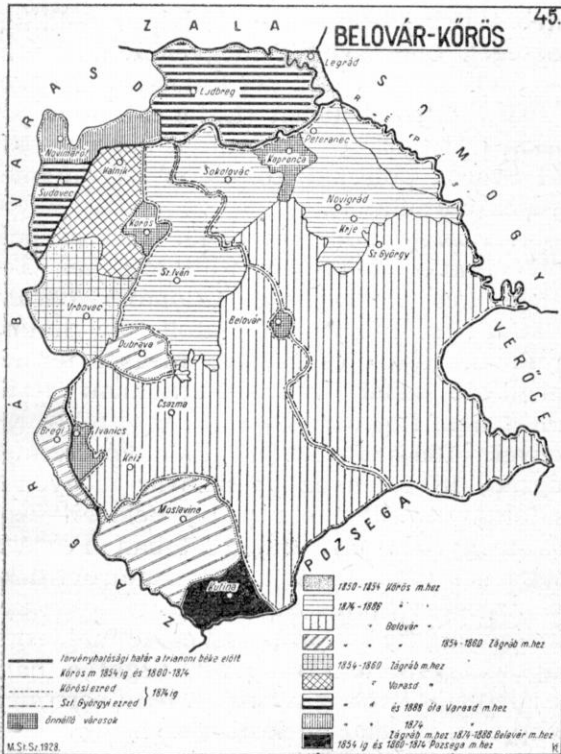
A kerületeket az 1886 február 5-i horvát törvény szüntette meg, területeikből részint új megyéket alkotva, részint a régi megyéket nagyobbítva és így elenyésztette a volt polgári és volt katonai vidékek közt addig fennállott különbségeket.

II.

1886 óta Horvát-Szlavonországok területe 8 megyére oszlik. Hogy a megyék milyen területekből állítottak össze és az idők folyamán milyen változásokon mentek át, a köv. adatok mutatják:

1. *Belovár-Kőrös vm.* (L. a 45. sz. térkép; 5.070 km².) 1886-ban keletkezett Belovár és Kőrös megyék egyesítése által.

Belovár megye 1873-ban a varasdi határőrvidék polgárosítása után állítottatott fel, magában foglalta a feloszlított kőrösi és szentgyörgyi ezredek 24 százada közül tizenhétnek a területét, Belovár és Ivanics városokkal együtt, Kőrös megyének alsó

kerületét (melyből azonban 1886-ban Bregi Zágráb megyéhez csatoltatott) és Pozsega megyének különálló darabját: a kutinai uradalmat.

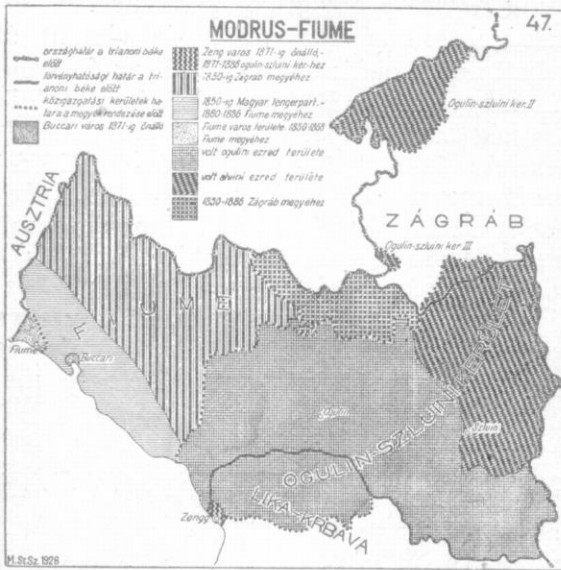
Körös megye a polgári Horvátországnak volt része. A középkorban nemcsak az 1886-ban létesített Belovár-Körös megye egész területére, hanem ezenfelül Verőce, Pozsega nyugati, Varasd keleti részeire is kiterjedt. Területéből szakítottatott ki a XVI. század első felében a varasdi határőrvidék, fennmaradó része pedig Zágrábbal egyesült, és megint csak 1753-ban különült el. Területe két földrajzilag össze nem függő darabból állott, sőt Bregi politikai község határát is csak keskeny földcsík kapcsolta az alsó kerület többi részéhez. Az 1849 után következett abszolutizmus előbb a Zala megyétől elszakított Légráddal nagyobbította a megyét, az 1854. évi politikai felosztás pedig Köröst törölte a megyék sorából, területét felosztotta Varasd és Zágráb megyék között. Ez utóbbi kapta az egész alsó kerületet és a felsőből Vrbovec, Gradec környékét, Varasd a felső kerület többi részeit, Kapronca és Körös városokkal együtt. 1873-ban a varasdi határőrvidék felosztása után Körös megyéhez csatoltatott a körösi ezredből a farkasevaci, szentiváni és vojakoveci századok, a szentgyörgyi ezredből

pedig a virjei, novigradi, peteraneci és sokoloveci századok területe, de viszont át kellett adnia egész alsókerületét az új Belovár megyének, a Bednya-folyó és a Kalnik hegység közti területet pedig Varasd megyének. Az 1886. évi megerendezés Köröst ismét megszüntette. A kaproncai alispánság a szentgyörgyi ezredből hozzákapcsolt részek és Kapronca város kivételével és a körösi alispánságból Sudovec politikai község Varasd megyéhez csatoltatott, a megye területének fennmaradó része Körös és Kapronca városokkal együtt Belovár megyével egyesítettet.

2. *Lika-Krbava vm.* (L. a 46. sz. térkép; 6.211 km².) 1886-ban felállított új megye és az egyetlen, mely kizárólag volt határőrvidéki területekből áll. Magában foglalja az egész volt likai-otocsáni kerületet, amely viszont a likai és otocsáni ezred területeinek egyesítéséből keletkezett, továbbá az ogulin-szluini kerületnek a volt ogulini ezredhez tartozott három községet (Brinje, Jezerane, Kriviput) végül Zeng és Carlomag szabad kikötő városokat.

3. *Modrus-Fiume vm.* (L. a 47. sz. térkép; 4.879 km².) 1886-ban keletkezett új megye, mely magában egyesíti 1. a korábbi Fiume megye egész területét, Buccari városát is beleértve, 2. a volt ogulin-szluini kerületet, a Zágráb és Lika-Krbava megyékhez csatolt részek kivételével, 3. a Zágráb megyétől elszakított Bosiljevo és Severin politikai községeket.

Fiume megye az 1849-ben következő abszolút kormány alkotása. Nagyjából ugyanazt a területet foglalta el, mint az 1776-ban felállított, de rövidesen megszűnt Severin megye, t. i. Zágráb megyének a Vrbovsko—Završje vonaltól nyugatra eső részét és a Tengerpartot (Severin megye az 1886-ban Zágráb megyétől Modrus-Fiuméhez csatolt részt is felölelte). 1867-ig Fiume városa is beletartozott. Az 1873-ban polgárosított Zengg önálló várost is hozzászámították; így az 1880. évi népszámlálás is.

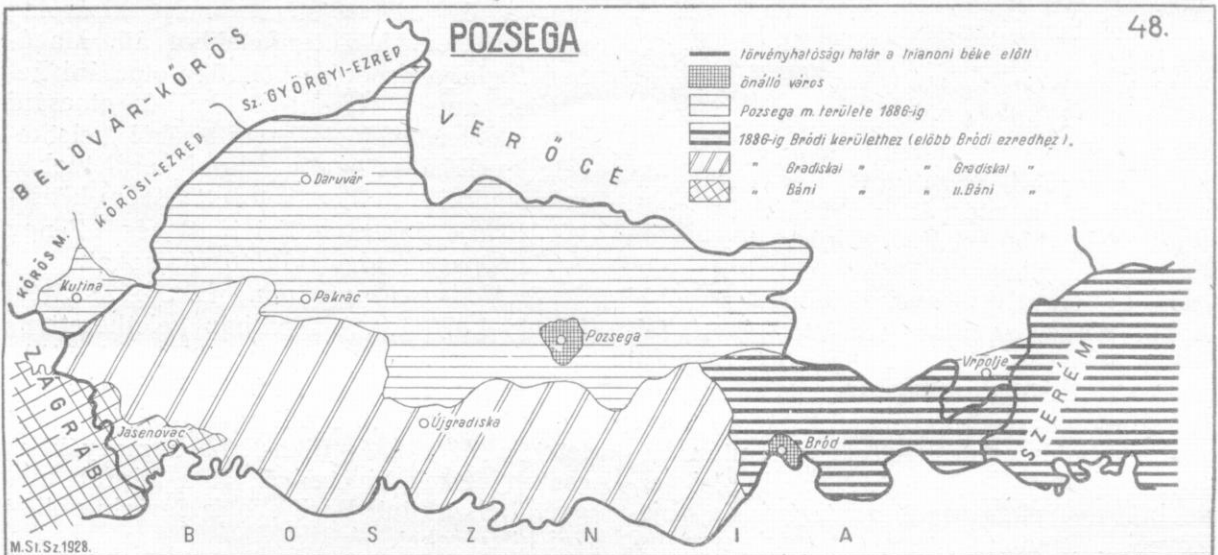
Az ogulin—szluini kerület a határőrvidék polgárosítása után az ogulini és szluini ezredek területének egyesítéséből keletkezett. 1886-ban az ogulini ezred terü-

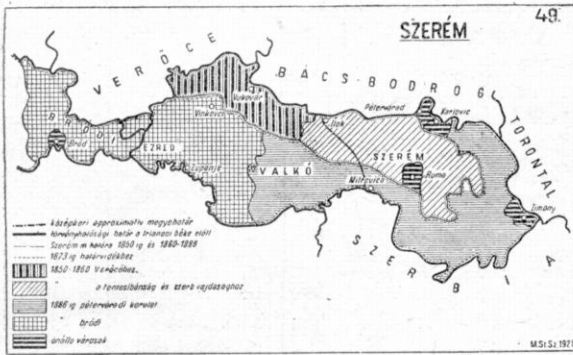
letéből Brinje, Jezerane, Kriviput politikai községek Lika-Krbava megyéhez, a szluini ezredből pedig annak két különböző részén, a sichelburgi kerületen (Kalje és Sosice politikai községek) és Marienthal községen kívül Svarca politikai község is Zágráb megyéhez csatoltatott.

4. *Pozsega vm.* (L. a 48. sz. térképet; 4.929 km².) 1744-ben újjátartott fel. Területe két földrajzilag különálló darabból állt: a megyéhez csatolt, de határőrvidéki, Kőrös és Zágráb megyei területek közé ékelt kutinai uradalom területileg nem függött össze a megye többi részeivel. 1854-ben ez a különálló terület Zágráb, 1874-ben az új Belovár megyéhez csatoltatott, 1886 óta pedig Belovár—Kőrös megyéhez tartozik. 1886-ban Pozsega megyéhez csatoltatott a volt Határőrvidékből az egész gradiskai kerület, a bródi kerületből a garcsini járás, a Verőce megyéhez kapcsolt Vrpolje kivételével, végül a báni kerületnek, illetőleg a volt II. báni ezrednek Krapje és Jasenovac községei.

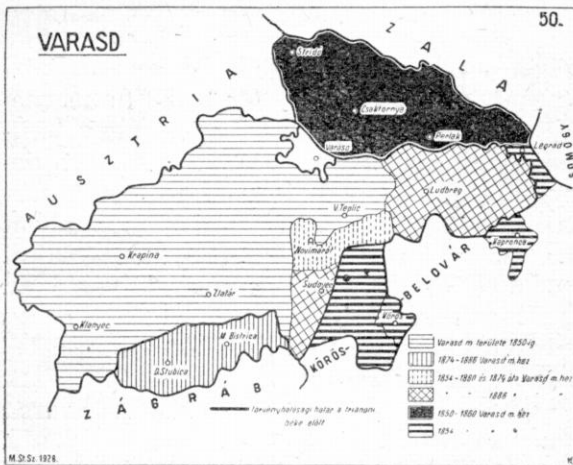
A megye székhelye, Pozsega, 1765 óta szabad királyi város volt, önállósága a városok legutóbbi rendezése alkalmával szűnt meg.

5. *Szerém vm.* (L. a 49. sz. térképet; 6.810 km².) 1744-ben éledt újra, de középkori területének alig felét kapta vissza, magába olvasztotta ellenben Valkó megye területének nagyobb részét. Az 1849 után következett abszolút korszak törölte a megyék sorából, iloki és rumai járását a Szerb vajdaság és temesi bánsághoz tartozó újvidéki kerülethez, vukovári já-

rását pedig Eszék megyéhez csatolta. Az 1886. évi február 5-iki törvény egyesítette vele a pétervárad kerületnek (azelőtt ezrednek) egész területét és a bródi ezrednek zupanjei és vinkovcei járásait. Területén több önálló város feküdt: Karlóca, Mitrovica, Pétervárad, Ruma, Zimony. Ezek közül csak Zimony (56 km²) maradt meg önálló törvényhatóságnak.

6. *Varasd vm.* (L. az 50. sz. térképet; 2.440 km².) A középkorban a legkisebb megyék egyike volt. Területéből a Drávanente időnkint Zalahoz, hegyvidéke pedig a XV. században Varasddal összeolvadt Zagoria megyéhez tartozott. Az 1849 után következett abszolút korszakban jelentékenyen megnagyobbodott. Mindjárt a szabadságharc után hozzácsatoltatott a Zala megyétől elszakított Muraköz, a Kőrös megyével egyesített Légrad kivételével. Az 1854. évi politikai beosztás alapján hozzáke-

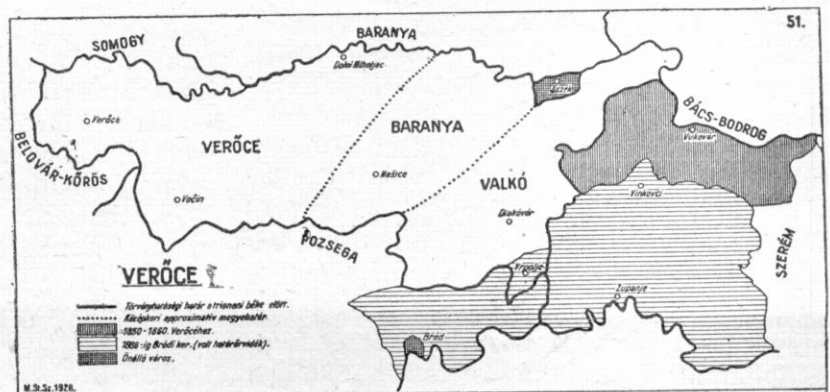
rült a megszüntetett Kőrös megyének északi része Kőrös és Kapronca városokkal. 1860-ig 60·2 □ mfd kiterjedéssel bírt, szemben a szabadságharc előtti 32 □-mfd-del.

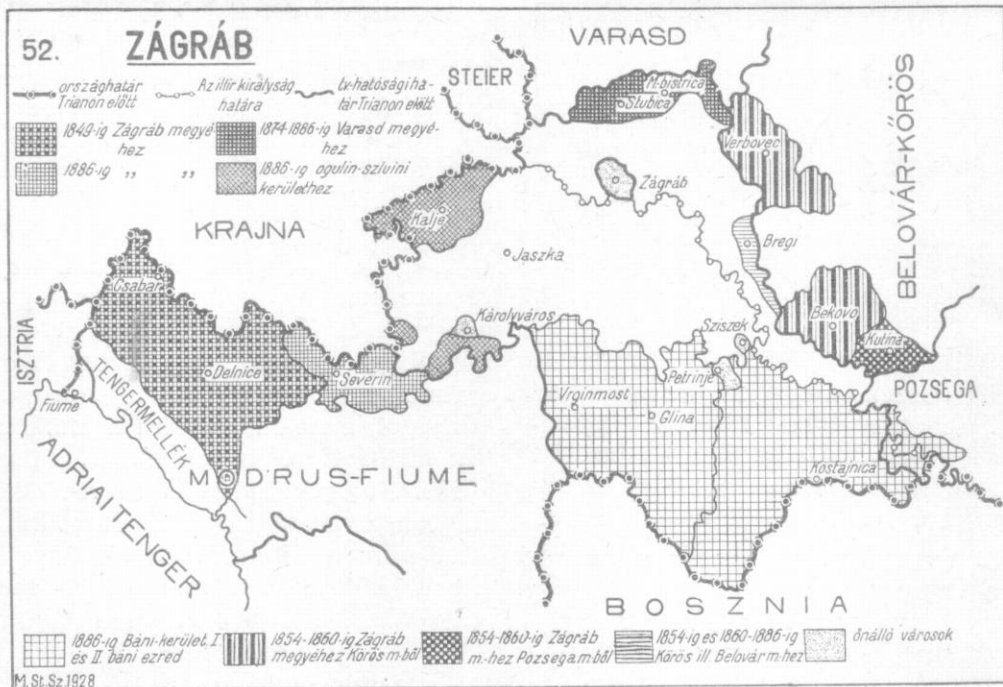
1874-ben a horvát megyék első rendezése alkalmával Zágráb és Kőrös megyéktől kapott több községet s déli határa, melyet addig a Krapina és Bednya folyók jelöltek, ezután a Sljeme és Kalnik hegységek gerince lett. Az 1886 február 5-i törvény a Sljeme és Krapina közti részt visszaadta Zágráb megyének, de viszont Varasdhoz csatolta Kőrös megyéből a kaproncai alispánságot, ennek korábban a Határőrvidékhez tartozott része kivételével, valamint a kőrösi alispánságból Sudovec községet. Kapronca városa, melynek Varasdhoz csatolását szintén kimondta a törvény, Belovár Kőrös kötelékében maradt. A megyében fekvő Varasd szab. kir. város (67 km²) önálló törvényhatóságot képez.

7. *Verőce vm.* (L. az 51. sz. térképet; 4.810 km².) Az 1744-ben felélesztett Verőce határai közé került nemcsak a középkori Verőce egész területe, hanem Baranyának drávántúli darabja és Valkó megyének nyugati része is. A Bach-korszakban — amikor Eszék megye volt a neve — Szerém megye vukovári járása is hozzátartozott. Az 1886 február 5-i törvény hozzácsatolta a volt bródi ezredből alkotott bródi kerületnek garcsini járását, de Verőce tényleg csak Vrpolje községet kapta meg.

Területén fekszik *Eszék* törvényhatósági joggal felruházott város (57 km²).

8. *Zágráb vm.* (L. az 52. sz. térképet; 7.145 km².) 1753-ig a varasdi határőrvidék felállításától óta Kőrös megyével egyesített területe a Drávától majdnem a tengerig ért, végighúzódva egész Horvátországon.

1753-ban Kőrös megye visszanyervén önállóságát, Záhara megye elvesztette a Lonja balpartján fekvő területeit. 1776-ban, mikor Mária Terézia a magyar korona országaihoz csatolta a magyar tengerpartot, Záhara megyének azokból a részeiből, melyek 1886 óta Modrus-Fiume megye határai közé esnek, Severin nevű új megye alakítottatott, mely az új területeket is magában foglalta. Az új megye azonban nem élte túl a napoleoni háborúkat. 1848-ig Záhara megye régi területével szerepelt, de közben 1809-től 1822-ig a szávántúli részek (területének 71,3%-a) elszakítottak tőle, előbb francia megszállás alatt állottak, 1815 óta pedig az új Illir királysághoz tartoztak. 1849-ben elszakítottak a megyétől a Vrbovsko-Zavrsje vonaltól nyugatra eső darabja, melyből, Fiumével és a Tengerparttal összefoglalva, Fiume megye lett. Ez a terület az abszolút kormány bukása után sem került vissza a megyéhez. Az 1854. évi politikai beosztás viszont Záhara megyéhez csatolta a megszüntetett Kőrös megyének egész alsó kerületét és a felsőből is Vrbovec, Gradec környékét, valamint Pozsega megyéből ennek különálló darabját, a kutinai uradalmat. 1873-ban Záhara megye megkapta a polgárosított Sziszek várost, ellenben a Sljeme és a Krapina közé eső községei átcsatoltattak Varasdhoz, és csak 1886-ban kerültek vissza. Ebben az évben Záhara

megye elvesztette Bosiljevo és Severin községeket, melyek az új Modrus-Fiume megyéhez csatoltattak, de másrészt nagy területekkel gyarapodott. Hozzácsatoltattak Belovárból a korábban szintén Kőröshöz tartozott Bregi és az egész báni kerület, a volt II. ezred területéből Pozsegához csatolt Jasenovac és Krapje kivételével, végül az ogulin-szluini kerületből a volt szluini ezred két különálló darabja (Sichelburgi kerület — Kalje és Sosice politikai községek — Marienthal község) és főtömbjével Svarca politikai község. A megye területén fekszik Záhara törvényhatósági joggal felruházott város (67 km²). Korábban önállóak voltak még: Károlyváros, Petrinja, Kostajnica és Sziszek városok is.

Záhara megyében feküdt — a Száva és Kulpa folyók között — a turmezei (turopoljai) nemesek kiváltságos kerülete, melynek ispánja 1848-ig a magyar országgyűlés alsó tábláján is helyet foglalt. A lakosok IV. Béla királytól kapták kiváltságaikat (1255). A kerület területét Csicsa és Vukovina, közvetlen a megye alá tartozó helységek, három különálló darabra osztották. A kerület székhelye Nagygorica volt és kivülről 21 helységet¹⁾ foglalt magában, melyek újabban

¹⁾ Bukovec, Dubranec, Ceravskivrh, Cvetkovics brdo, Dragonosec, Gusztelnica, Pervonozina, Vukomerics, Kisgorica, Kobilics, Hrasce, Kuce, Rakitovec, Kurilovec, Lomnica, Alsó- és Felső-Lukavec, Nagy-Mlaka, Pleszo, Mraclin, Busevec.

mind Nagygorica politikai községhez tartoznak. (L. ifj. Palugyay Imre: Turmező oklevelekkel kísért jogtörténeti ismertetése. Pest, 1848.)

A magyar Tengermellék.

Eredetileg Dalmátországnak volt a része és azzal együtt került Magyarországhoz. Mikor Velence Dalmátország legnagyobb részét elfoglalta, ez a terület Horvátországgal egyesült, a XVI. század elején pedig az osztrák örökös tartományokhoz csatoltattott. Fiume és Buccari városokból és három uradalomból (Buccari, Hreljin, Vinodol) állt. Az egész terület — Fiumével együtt — 6·8 □ mfd kiterjedéssel bírt. Mária Terézia 1776-ban Horvát-Szlavonországhoz csatolta. 1779-ben Fiume város kivált belőle és közvetlenül az anyaországhoz kapcsolattott, míg a többi részek előbb az 1776-ban a Tengermelléken kívül zágrábmegyei részeket is magába záró Severin megyéhez tartoztak, ennek megszüntetése után pedig külön kerületet képeztek. 1807-től 1848-ig a buccarii kerület az országgyűlésre is küldött követeket, de e mellett a bán igazgatása alatt maradt. 1848-ban a kerület kiváltságos helyzete megszűnt, attól kezdve — eltekintve az 1867/68-i provizórium idejét, amikor külön kormánybiztos által igazgattattott — beolvadt Horvátországba. 1849-től 1886-ig Fiume megyéhez tartozott, 1886-ban az akkor felállított Modrus-Fiume megyéhez került. 1809—1822 között a Tengermellék is a szávántúli egyéb területek sorsában osztozott, előbb francia megszállás alatt állott, majd 1815-től az Illir királyságba tartozott.

4. A HATÁRŐRVIDÉK.

Határőrvidék nevet viselt az ország déli határa mentén elhúzódó, a magyar szent koronához tartozó, részint az ország testéből kiszakított, részint a török uralom alól való felszabadulás után vissza nem csatolt területekből alkotott, katonailag szervezett tartomány, mely elvileg Magyarországnak volt ugyan része, azonban polgári ügyekben is kizárólag idegen katonai hatóságok igazgatása alatt állván, Magyarországtól tényleg független volt. A Határőrvidék alapját I. Ferdinánd vetette meg azáltal, hogy a Törökországból menekülő rácoknak örökös határőri szolgálat fejében átengedte a

Horvátországnak uralma alatt maradt és Kőrös megyének a háborúban elnéptelenedett részeit (1564). A határőrvidék szervezetét azonban Rudolftól kapta 1575-ben, amikor annak igazgatását Károly főhercegre, illetőleg a bécsi főhaditanácsra bízta. Mindjárt kezdettől két határőrvidéket különböztettek meg: a horvátot, más-kép károlyvárosit és a szlavoniat, másképp varasdit, melyekhez a század végén harmadikul csatlakozott a visszahódított kulpántúli részekben megszervezett ú. n. báni határőrvidék. A határőrvidék területe nem változott a karlócai békéig. Az ennek alapján visszaszerzett Dráva-Száva köze azonban egészen katonai igazgatás alá került. Csak 1744-ben polgárosított egy része, míg katonai igazgatás alatt maradt másik részéből lett a szlavoniai vagy szerémi határőrvidék. Ugyancsak a karlócai béke után állították fel az ezen béke értelmében az ország határát jelző Maros és Tisza folyók mentén, Arad, Zaránd, Békés, Csanád, Csongrád, Bács-Bodrog megyék területén — ismét a rácok telepítése útján — a marosi és tiszai határőrvidékek, melyeknek azonban nem volt szigorúan elhatárolt területük, mint a drávántúli határőrvidékeknek, hanem a határöröknek átengedett községek a polgári községek közé ékelődtek.

Mínt hogy a paszarovici béke alapján a Marostól délre eső terület is felszabadult, a két határőrvidék feleslegessé vált és feloszlásuk elrendeltetett, de végleg csak 1750-ben történt meg. A marosi határőrvidékhez tartozó községek visszakerültek vármegyéikhez. A szerb határörök egy része áttelepítettett Torontál megyébe, községeik képezték a nagykikindai kerületet. A tiszai határőrvidéknek előbb Bács-Bodrog megye területén mindenfelé voltak községei. 1745-ben Szabadka, Zombor, Palánka, Újvidék (akkor még Péterváradai sánc) és a hozzájuk tartozó faluk és puszták, Csantavér, Bajmok, Militics, Bresztovac stb. elvették tőle és csak a Tisza mentén levő összefüggő terület hagyattott meg neki. Ennek déli része a tiszai határőrvidék feloszlása után is katonai igazgatás alatt maradt. Itt szerveztetett meg az utóbb a szlavoniai határőrvidékhez csatolt Csajkás kerület (1765). A tiszai határőrvidékhez tartozó többi község a polgárosítás után tiszai koronauradalom néven külön kerületet képezett. A kerülethez tartoztak: Szenttamás,

Tiszaföldvár, Óbecse, Petrovoszelló, Mohol, Ada, Zenta, Ókanizsa, Martonos, Turja községek, melyek csak 1791-ben egyesültek Bács-Bodrog megyével. Az 1718-ban visszaszerezett Maros és Duna közti terület Temesi bánság néven szintén a bécsi főhaditanács igazgatása alá helyeztetett. 1751-ben e terület nagyobb része polgárosított, és 1779-ben visszacsatoltatott Magyarországhoz. A főhaditanács alatt maradt terület lett a bánsági végvidék. Az Adriától Orsováig terjedő határőrvidéket Erdélyre is ki akarták terjeszteni. 1762—1766 években fel is állították az erdélyi határőrezredeket, ezeknek a területe azonban nem különült el élesen a polgári területtől s az erdélyi határőrvidék mint külön tartomány nem is alakult ki. Az erdélyi határőrezredek 1851-ben oszlattak fel, a többi határőrezred felosztása elvben 1871-ben határozottatott el, de tényleg az 1873—1882 évek közt történt meg. (1873 : 27. és 1882 : 40. t.-c.) A terület polgári kormány alá került, a lakosoknak egyes kiváltságai azonban továbbra is fenntartottak.

A Határőrvidék tehát a köv. részekből állott: 1. horvát vagy károlyvárosi, 2. varasdi, 3. báni, 4. szlavoniai, 5. bánáti és 6. erdélyi határőrvidékből. Az egész terület a bécsi haditanács igazgatása alatt állt és 1850-ig négy főparancsnokságra oszlott: 1. zágrábi, mely magában foglalta a károlyvárosi, varasdi és báni végvidékeket, 2. szerémségi, 3. temesvári és 4. nagyszebeni, melyek alá a szlavoniai, bánáti, illetőleg erdélyi határőrvidékek tartoztak. A főparancsnokságok alatt voltak a brigádok, ezek alatt pedig az ezredek. 1850 óta csak két főparancsnokság volt: a zágrábi és a temesvári; az előbbihez tartoztak a Dráva-Száva közti végvidékek a Pétervárad-i ezred kivételével, az utóbbihoz a bánáti végvidék, továbbá a pétervárad-i ezred és a csajkás zászlóalj. A határőrvidék területe 14 ezredkerületre, minden ezred pedig 12 századjárára oszlott. Csak a bánáti ezredeknek volt az utolsó időkben 12-nél több századuk; a székely huszárezred 8 eskadronból állott. A Határőrvidék kötelékébe tartozott még 12 ú. n. szabad katonai község is: Carlopago, Zengg, Belovár, Ivanics, Kostajnica, Petrinja, Bród, Pétervárad, Karlóca, Zimony, Fehértemplom, Pancsova. Ezek lakosai nem teljesítettek határőrszolgálatot és a városok nem tartoztak az ezredhatóságok, hanem közvetlenül a főhaditanács alá.

Az egyes végvidékek területe a következő ezredekre oszlott:

A) Károlyvárosi végvidék.

Négy ezredből állott:

1. Likai ezred (1. sz., alap. 1763., 45·27 □ mfd., székh. Goszpics). A töröktől már 1687-ben visszafoglalt területe csak 1711-ben csatoltatott a határőrvidékhez.
2. Otcocsáni ezred (2. sz., alap. 1746., 48·26 □ mfd).
3. Ogulinie ezred (3. sz., alap. 1746., 44·04 □ mfd).
4. Szluinie ezred (4. sz., alap. 1746., 25·20 □ mfd., székh. Károlyváros). Ennek területe nem állott egy tagban, különálló darabjai voltak: egyrészt a menekült rá-cokkal telepített, Krajnához tartozott és Ausztria által a legutóbbi időkig visszakövetelt sichelburgi kerület, másrészt Marienthal község.

Az első két ezred képezte a goszpicsi, az utóbbi kettő az ogulini brigádöt. A határőrvidék polgárosítása után a likai és otcocsáni ezredet lika-otocsáni, az ogulini és szluini ezredet ogulin-szluini kerületekké egyesítették. A horvát megyék 1886-ban történt rendezése óta a likai és otcocsáni ezredek egész területét Lika-Krbava megye, az ogulini ezredét Modrus-Fiume és Lika-Krbava, a szluiniét Modrus-Fiume és Zágráb megyék foglalják magukban.

A végvidéken volt két szabad katonai város: 1. Carlopago, a likai ezred területén; az ezreddel együtt előbb a lika-otocsáni kerülethez, utóbb Lika-Krbava megyéhez került. 2. Zengg 1848-ig az otcocsáni ezred területéhez számítottatott s az 1870. évi népszámlálás Ogulin ezrednél mutatja ki. Már 1873-ban polgárosítottatott s akkor Fiume megyéhez került. 1886 óta Lika-Krbava megyéhez tartozik; önállóságát is elvesztette.

1809-ben az egész végvidék francia megszállás alá került, 1815—1822-ben pedig az Illir királysághoz tartozott.

B) Varasdi végvidék.

Két ezredből állt, a varasdi és a károlyvárosi (5. sz., alap. 1746., 28·26 □ mfd), és a varasdi-szentgyörgyi (6. sz., alap. 1746., 36·16 □ mfd). Mindkettőnek törzskara Belováron székel és együtt képezte a belovári brigádöt. Ennek a végvidéknek polgárosítása történt meg legkorábban, már 1873 végén és ekkor mindkét ezred

északi, kisebb része Kőrös megyéhez csatoltatott, déli nagyobb részeiből pedig, volt polgári területekkel kiegészítve, lett az új Belovár megye. 1886 óta mindkét ezred területét Belovár-Kőrös megye foglalja magában. A kőrösi ezred területén feküdtek Belovár és Ivanics egykor önálló városok.

C) Báni végvidék.

Ez a végvidék a petrinjai brigádöt alkotó két ezredből állott. Az első (10. sz., alap. 1745., 24·15 □ mfd) törzskara Glinán, a másodiké (11. sz., alap. 1746., 24·34 □ mfd) Petrinján székel. A II. ezred területén feküdtek Petrinja, Kosztajnica önálló városok is. A II. ezrednek a Száva balpartján fekvő részét (Drenovok, Krapje, Jasenovac és Puska helységeket) az 1807. 25. t. c. csatolta a végvidékhez. A II. ezred területéből Sziszek város már 1873-ban Zágráb megyéhez csatoltatott; a végvidék többi részeiből lett a báni kerület, mely 1886-ban szintén Zágráb megyével egyesítettet, Krapje és Jasenovac politikai községek kivételével, melyek Pozsega megyéhez csatoltattak. 1809-ben a végvidéknek majdnem egész területe francia megszállás alá került, 1815—1822-ben pedig az Illir királysághoz tartozott. Csak a II. ezred területének a Száva balpartján lévő csekély része maradt meg, mely ezekben az években a gradiskai ezredhez tartozott.

D) Szlavoniai végvidék.

Három ezred tartozott hozzá, a gradiskai (8. sz., alap. 1750., 29·08 □ mfd), a bródi (7. sz., alap. 1750., 34·24 □ mfd., székh. Vinkovce) és pétervárad (9. sz., alap. 1750., 54·11 □ mfd, székh. Mitrovica), azonkívül a Bács-Bodrog megyei területen szervezett Csajkás zászlóalj (alap. 1765., 15·78 □ mfd, székh. Tittel), mely 1852-ben rendes gyalogzászlóaljává alakítottatott át.¹⁾ Négy szabad város volt a végvidék területén: Bród, Karlóca, Pétervárad, Zimony, melyekhez csatlakozott utóbb Mitrovica is. 1850-ben a pétervárad ezred és a titeli zászlóalj a temesvári parancsnokság alá került. A bródi és gradiskai ezrednek együtt képezték a vinkovcei, a pétervárad ezred és a titeli zászlóalj a mitrovicai brigádöt. A csajkás kerülethez összesen 14 helység

tartozott. 1751-ben az akkor még csak tervezett csajkás század számára a felosztott tiszai határőrvidék községei közül csak Tittel, Lak, Gardinovce, Mosorin, Ó- és Újkovil, Zsablya tartattak fenn, de 1752-től 1763-ig ezek is a polgári hatóságok által igazgattak. 1763-ban tényleg felállított a csajkás század, a két Kovil helyett azonban Vilova csatoltatott hozzá. 1765-ben a század zászlóaljja bővült és ekkor megkapta a volt tiszai határőrvidéktől még a két Kovilt, Csurogot és Goszpodincet, ezenkívül Káty és Szentiván kamarai falvakat, melyekhez 1800-ban még Gyurgyevó és 1801-ben Naldal újonnan telepített falvak járultak. (L. Iványi István: A tiszai határőrvidék 1686—1750. 117., 118. lap.)

A határőrvidék felosztása után a titeli volt csajkás zászlóalj területe visszacsatoltatott Bács-Bodrog megyéhez, az ezrednek pedig ugyanolyan nevű polgári kerületekké alakultak át. 1886-ban a pétervárad kerület és a bródi kerület zsupanjei és vinkovcei járásai, valamint Pétervárad, Mitrovica, Karlóca városok Szerém megyével, a bródi kerület garcsini járása Vrpolve kivételével, Bród város és az egész gradiskai kerület és a báni kerületből (II. báni ezredből) Krapje és Jasenovac politikai községek Pozsega megyével egyesítettettek. A bródi kerület garcsini járásából Vrpolve Verőce megyéhez került, Zimony pedig önálló törvényhatóság lett.

E) Bánáti végvidék.

A temesvári parancsnokság alatt állott, mely alá tartozott 1850 óta a pétervárad ezred és a titeli zászlóalj is. Eredetileg ezen a területen csak két ezred szerveztetett, a német-illir bánáti és a román-illir bánáti ezrednek, 1838-ban azonban mindkét ezred szerb részei egyesítették külön illir zászlóaljja, mely 1845-ben önálló ezred lett. Ezóta a végvidék három ezredből állt, a német-bánáti (12. sz., alap. 1767., 41·45 □ mfd, székh. Pancsova), a szerb-bánáti (14. sz., alap. 1845., 30·61 □ mfd, székh. Fehértemplom) és az oláh-bánáti (13. sz., alap. 1767., 102·05 □ mfd, székh. Karánsebes) ezredkből, melyek közül az első egymagában a pancsovai, az utóbbi kettő a karánsebesi brigádöt képezte.

A Határőrvidék felosztása után a német-bánáti ezred 1—10. százada Torontál-

¹⁾ Kezdetben volt még két szlavin dragonos-ezred is, de ezek utóbb feloszlottak.

hoz, 11. és 12. százada Temeshez, a szerb bánsági ezred 1—3., 7., 11. és 13. százada egészen, a 4. század Károlyfalva és Nikoline kivételével Torontálhoz, az 5. és 8. századok területe egészen, a 4.-ből Károlyfalva és Nikoline, a 6.-nak a Karas jobbparti része, a 9.-ből Gaitasol Temeshez csatoltatott, a 9. század (Gaitasol kivételével), a 10. és 14. század egész területe, a 6.-ból a karas-balparti rész előbb Krassó megyével egyesített, az 1876: 33. t.-c. alapján azonban átcsatoltatott Temeshez, végül a szerb bánsági ezred 12. századának és a román-bánsági ezrednek egész területe Szörény néven külön új megyévé foglaltatott össze.

F) Az erdélyi határőrvidékről fentebb, Erdélynél volt szó.

5. A SZERB VAJIDASÁG ÉS A TEMESI BÁNSÁG.

A mohácsi vész előtt Temes megye főispánja, mint az ország legfontosabb déli végvárának kapitánya, temesi vajda címet viselt és időnkint több megye tartozott katonai hatásköre alá, de temesi bánság vagy amint az újabb időkben általánosan mondani szokták Bánát, még földrajzilag is ismeretlen fogalom volt. A temesi bánság a XVIII. század elején keletkezett osztrák alkotás. Ez alá a név alá foglalták a töröktől a paszarovici békében (1718) visszafoglalt, a Marostól délre fekvő magyar, de Magyarország vissza nem csatolt, hanem katonai igazgatás alá helyezett területeket. Az új bánság 11 kerületre oszlott, melyek székhelyei Temesvár, Csanád, Becskerek, Pancsova, Csáková, Facset, Lippa, Karánsebes, Orsova, Palánka és Versec lettek. 1751-ben hét kerület egészen, egy részben (Pancsova, Karánsebes, Orsova, Palánka) polgárosított. A polgárosított terület igazgatását a katonai hatóságoktól a bécsi udvari kamara vette át, míg végre 28 év múlva a magyar országgyűlés sürgetésére a bánság egész területe, amely 1775-ben az eddigi 11 kerület helyett négyre (Csatád, Versec, Temesvár, Lugos) oszlatott, visszacsatoltatott Magyarországhoz s belőle három új megye szervezetett, melyek az ősi Torontál, Temes, Krassó megyék nevét kapták, bár határaik azokétól egészen eltértek. Torontál megye határai közt volt a megyétől független, 19 □ mfd kiterjedésű, több össze nem függő darabból álló, 1774-ben felállított nagykikindai ke-

reület, amelynek községeit a felosztott tiszai és marosi határőrvidékekből elvándorolt rácok alapították. A temesi bánságnak nem polgárosított területeiből határőrvidék lett.

Ilyenformán az 1718-ban alapított temesi bánság 61 évi fennállás után megszűnt, neve azonban a köztudatban megmaradt. Ezt elősegítette az is, hogy a belőle kiszakított határőrvidéket hivatalosan bánáti határőrvidéknek hívták.

A temesi bánság, kissé módosított névvel és megnagyobbodott területtel, 1849-ben kelt új életre, midőn a szabadságharc után következett abszolutizmus a Magyarországtól elszakított Krassó, Temes, Torontál (beleértve a nagykikindai kerületet is), Bács-Bodrog megyék és Szerém megye rumai és iloki járásainak területéből új koronátartományt alakított Szerb vajdaság és temesi bánság néven, mely az 1854 február 1. rendelettel megállapított végleges beosztás szerint Temesvár városon kívül öt kerületre oszlott (L. a 4. sz. térképet.):

Lugos (94 □ mfd). Megfelel Krassó megyének.

Temesvár (102 □ mfd). Temes megye területéből állott.

Nagybecskerek (127 □ mfd). Torontál megyét és a nagykikindai kerületet foglalta magában.

Zombor (132 □ mfd). Bács-Bodrog megye északi nagyobb feléből alakult. (L. a 9. sz. térképet.)

Újvidék (74 □ mfd). Bács-Bodrog megye déli felét és a Szerém megyéből kiszakított részeket egyesítette.

1860-ban az októberi diploma a koronátartományt megszüntette; területe visszaadatott azoknak a törvényhatóságoknak, melyektől 1849-ben elvétetett.

6. A VÁROSI TÖRVÉNYHATÓSÁGOK.

A magyar közigazgatás a területi, azaz több községből álló municipiumok mellett községi municipiumokat is ismer. Egyes városok királyi kiváltságok alapján kikerültek a megyei hatóság alól s szab. kir. városok lettek, önálló, de a megyékkel azért nem egyenrangú törvényhatóságokká. Zsigmond király idejében még csak 8, a XVI. század elején 15 szab. kir. város volt az országban, de a kiváltságos városok száma 1870-ig 98-ra emelkedett. A szab. kir. városok két csoportra oszlottak: tár-

noki és személynöki városokra, a szerint, hogy a perek fellebbvitele a Tárnokhoz, vagy a Személynökhöz történt. Az 1687 : 17. t.-c. óta ahhoz, hogy a város önálló törvényhatóságot gyakorolhasson, szükséges volt, hogy privilégiuma törvénybe iktattassék. Be nem cikkelyezett kiváltságos városok voltak sokáig Pécs, Arad, Eszék. 1870 óta a városoknak törvényhatósági joggal való felruházása, vagy az ilyenekkel bírónak attól való megfosztása, kizárólag törvény útján történik. A szabadságharc után következett abszolút korszakban Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Sopron, Nagyvárad, Zágráb, Temesvár, Nagyszében kivételével az összes kiváltságos városok a megyék alá rendeltettek. Ettől az időtől eltekintve, a szab. kir. városok privilégiumai épségben tartottak 1870-ig. A törvényhatóságokat szabályozó 1870 : 42. t.-c. több várost ruházott fel törvényhatósági joggal és az erdélyi városok jogállását is rendezte. Nevezetes fordulópontot jelent a törvényhatósági jogú városok történetében az 1876 : 20. t.-c., mely mindazokat a városokat megfosztotta e jogtól, melyek csekély népességük, vagy egyéb okoknál fogva a törvényhatósági jogú városra háruló feladatoknak megfelelni nem voltak képesek. A törvényhatósági jogú városok száma ezzel 26-ra szállt le. A Királyhágón túl mindössze kettő maradt: Kolozsvár és Marosvásárhely.

Az alábbiakban felsorolom mindazokat a városokat, melyek valamikor önálló törvényhatósági joggal felruháztattak, megkülönböztetve (*dült szedéssel*) azokat, amelyek a trianoni békét közvetlenül megelőző időben e jognak birtokában voltak, azoktól, amelyek ezt a jogot az idők folyamán elvesztették; ez utóbbiaknál az az időpont is meg van jelölve, amíg önálló törvényhatóságok voltak. Külön vannak csoportosítva a szoros értelemben vett Magyarország és külön a Horvát-Szlavonországok területén fekvő városok; az első csoportban ismét külön vannak Magyarország területén királyhágónnenni, a trianoni határokon belül és az azokon kívül eső és a királyhágóntúli városok. A királyhágónnenni városoknál meg van említve az is, vajjon 1848 előtt a város, amennyiben már akkor törvényhatósági joggal bírt, a tárnoki, vagy személynöki városok sorába tartozott-e. Az elszakítottaknál fel van tüntetve az is, hogy a trianoni béke alapján

melyik államhoz csatoltattak.¹⁾ Végül minden városonál meg van említve a vármegye, amelynek területén fekszik. Mert igaz, hogy a törvényhatósági jogú város, a megyétől független, önálló törvényhatóság, de mégis benn van valamely megye területében, s a statisztikai kimutatások a megyék területébe belefoglalták a területükön fekvő törvényhatósági jogú városokét is egészen 1890-ig. Az 1900. évi népszámlálás az első, mely a városokat egészen elkülöníti a megyékből, de a legújabb Helységnévtár is minden törvényhatósági jogú városonál megemlíti a megyét, amelynek területén fekszik.

I. Magyarország.

1. A Királyhágón inneni részek Fiumével.

a) A trianoni határokon belül:

Baja 1873-től (Bács-Bodrog, előbb Bodrog vm.).

*) *Buda* 1703-től 1872-ig. 1872-ben olvadt Budapestbe (Pest-Pilis-Solt, előbb Pilis vm.).

Budapest 1872-ben Buda és Pest városok egyesítéséből keletkezett (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.).

*) *Debrecen* 1715-től (Hajdu, előbb Bihar vm.).

Esztergom 1715-től 1876-ig (Esztergom vm.).

*) *Győr* 1751-től (Győr vm.).

Hódmezővásárhely 1873-től (Csongrád vm.).

Kecskemét 1870-(1857)-től (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.).

(Komárom 1751-től. Eredeti területe a trianoni béke következtében a cseh-szlovák köztársasághoz került; a trianoni határokon belül maradt, a 90-es évek elején hozzácsatolt része Komárom-(Újváros) néven rtv.-ként a megyei hatóság alá került.

*) *Kőszeg* 1649-től 1876-ig (Vas vm.).

Miskolc 1907-től (Borsod vm.).

*) *Pécs* 1780-től (Baranya vm.).

*) *Pest* 1703-től 1872-ig. 1872-ben olvadt Budapestbe (Pest-Pilis-Solt, előbb Pest vm.).

*) *Sopron* a mohácsi vész előtti időktől (Sopron vm.).

(Szabadka 1791-től. Maga a város a szerb-horvát-szlovén királysághoz került, a

*) Tárnoki város.

¹⁾ Cs.-Szl. = Cseh-szlovák köztársaság, R. = Románia, S.-H.-S. = Szerb-horvát-szlovén királyság, Au. = Ausztria, Ol. = Olaszország.

trianoni határokon belül maradt területéből Bács-Bodrog megyéhez csatolt községek alakultak.)

*) *Szeged* 1715-től (Csongrád vm.),
Székesfehérvár 1703-tól (Fejér vm.).

b) **Elszakított városok:**

Arad 1834-től (Arad vm.). R.

Bakabánya 1686-tól 1876-ig (Hont vm.). Cs.-Szl.

*) *Bártfa* a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Sáros vm.). Cs.-Szl.

Bazin 1647-től 1876-ig (Pozsony vm.). Cs.-Szl.

Bélabánya 1572-től (Hont vm.). Egyesült Selmechányával.

Besztercebánya a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Zólyom vm.). Cs.-Szl.

Breznóbánya 1655-től 1876-ig (Zólyom vm.). Cs.-Szl.

*) *Eperjes* a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Sáros vm.). Cs.-Szl.

Fehértemplom 1873-tól 1876-ig (Temes, előbb *Krassó* vm., 1873-ig *Határőrvidék*). S. H. S.

Felsőbánya a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Szatmár vm.). R.

Fiume 1779-től 1848-ig és 1868 óta. Ol. *Gölnicbánya* 1870-től 1876-ig (Szepes vm.). Cs.-Szl. (Már a mohácsi vész előtti időkből szab. kir. város lett, de felségsértés miatt kiváltságát 1527-ben elvesztette).

Karánsebes 1873-tól 1876-ig (Krassó-Szörény, előbb *Szörény* vm., 1873-ig *Határőrvidék*). R.

*) *Kassa* a mohácsi vész előtti időktől (Abaúj Torna, előbb *Abaúj* vm.). Cs.-Szl.

Késmárk 1655-től 1876-ig (Szepes vm.). Cs.-Szl.

*) *Kismarton* 1649-től 1876-ig (Sopron vm.), Au.

Kisszeben a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Sáros vm.). Cs.-Szl.

*) *Komárom* 1751-től (Komárom vm.). Határának egy része a trianoni határokon belül maradt. Cs.-Szl.

*) *Korpona* a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Hont, előbb *Zólyom* vm.). Cs.-Szl.

Körmöcbánya a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Bars vm.). Cs.-Szl.

Libetbánya a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Zólyom vm.). Cs.-Szl.

Lőcse a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Szepes vm.). Cs.-Szl.

*) *Tárnoki város*.

*) *Modor* 1607-től 1876-ig (Pozsony vm.). Cs.-Szl.

Nagybánya a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Szatmár vm.). R.

*) *Nagyyszombat* a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Pozsony vm.). Cs.-Szl.

Nagyvárad 1849-től 1860-ig és 1870-től (Bihar vm.). R.

Pancsova 1873-tól (Torontál vm. 1873-ig *Határórv.*). S. H. S.

*) *Pozsony* a mohácsi vész előtti időktől (Pozsony vm.). Cs.-Szl.

Ruszt 1681-től 1876-ig (Sopron vm.), Au.
Selmec- és Bélabánya 1572-től (Hont vm.). Cs.-Szl.

Szabadka 1791-től (Bács-Bodrog, előbb *Bodrog* vm.). S. H. S. (L. fentebb is.)

Szokolca a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Nyitra vm.). Cs.-Szl.

*) *Szatmárnémeti* 1715-től (Szatmár vm.). R.

Szentgyörgy 1647-től 1876-ig (Pozsony vm.). Cs.-Szl.

Temesvár 1791-től (Temes vm.). R.

Trencsén a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Trencsén vm.). Cs.-Szl.

Újbánya a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Bars vm.). Cs.-Szl.

*) *Újvidék* 1751-től (Bács-Bodrog, előbb *Bács* vm.). S. H. S.

Versec 1870-től (Temes vm.). S. H. S.

Zilah 1806-tól 1876-ig (Szilágy, előbb *Közép-Szolnok* vm.). R.

Zólyom a mohácsi vész előtti időktől 1876-ig (Zólyom vm.). Cs.-Szl.

*) *Zombor* 1751-től (Bács-Bodrog, előbb *Bodrog* vm.). S. H. S.

2. Királyhágón túl.

A Királyhágón túl az önálló törvényhatóságoknak tekintett városok több kategóriája fejlődött ki: a) voltak a királyhágóninneniekhez hasonló szabad kir. városok, b) nemes városok és c) kiváltságos mezővárosok. 1870-ben a törvényhatóságok rendezése során a szász szab. kir. városok mind lemondtak arról, hogy önálló törvényhatóságok legyenek, hogy így a székek kötelékében maradván, ott a szász elem túlsúlyát biztosítsák. A nemes városok sem kapták meg a törvényhatósági jogot, a kiv. mezővárosok ellenben elismertettek önálló törvényhatóságoknak, míg azután az 1876: 20. t.-c. önállóságukat meg nem szüntette, több szabad kir. városával együtt, úgy hogy a Királyhágón túl csak Kolozsvár és

Marosvásárhely törvényhatósági joga tartatott fenn.

Abrudbánya kiv. mv. 1876-ig (Alsófehér vm.).

Bereck kiv. mv. 1876-ig (Háromszék vm., előbb Orbai szék, 1851-ig Határőrvidék).

Beszterce sz. kir. város 1870-ig (Beszterce-Naszód vm., előbb Beszterce vidék).

Brassó sz. kir. város 1870-ig (Brassó vm., előbb Brassó vidék).

Csikszereda kiv. mv. 1876-ig (Csík vm., előbb Csíkszék, 1851-ig Határőrvidék).

Dés nemes város 1870-ig (Szolnok-Doboka, előbb Belsőszolnok vm.).

Erzsébetváros sz. kir. város 1876-ig (Kisküküllő, előbb Küküllő vm.).

Fogaras kiv. mv. 1876-ig (Fogaras vm., előbb Fogaras vidék).

Gyulafehérvár sz. kir. város 1876-ig (Alsófehér vm.).

Hátszeg kiv. mv. 1876-ig (Hunyad vm., 1851-ig Határőrvidék).

Illyefalva kiv. mv. 1876-ig (Háromszék vm., előbb Sepsiszek, 1851-ig Határőrvidék).

Kézdivásárhely kiv. mv. 1876-ig (Háromszék vm., előbb Kézdiszek, 1851-ig Határőrvidék).

Kolozs kiv. mv. 1876-ig (Kolozs vm.).

Kolozsvár sz. kir. város a mohácsi vész előtti időktől (Kolozs vm.).

Marosvásárhely sz. kir. város Bethlen Gábor ideje óta (Maros-Torda vm., előbb Marosszek).

Medgyes sz. kir. város 1870-ig (Nagyküküllő vm., előbb Medgyesszek).

Nagyenyed nemes város 1870-ig (Alsófehér vm.).

Nagyszeben sz. kir. város 1870-ig (Szeben vm., előbb Szebenszek).

Oláhfalva kiv. mv. 1876-ig (Udvarhely vm., előbb Udvarhelyszék).

Segesvár sz. kir. város 1870-ig (Nagyküküllő vm., előbb Segesvárszek).

Sepsiszentgyörgy kiv. mv. 1876-ig (Háromszék vm., előbb Sepsiszek, 1851-ig Határőrvidék).

Szamosújvár szab. kir. város 1876-ig (Szolnok-Doboka, előbb Belsőszolnok vm.).

Szászrégen kiv. mv. 1876-ig (Maros-Torda, előbb Torda vm.).

Szászsebes szab. kir. város 1870-ig (Szeben vm., előbb Szászsebeszek).

Szászváros szab. kir. város 1870-ig (Hunyad vm., előbb Szászvárosszek).

Szék kiv. mv. 1876-ig (Szolnok-Doboka, előbb Doboka vm.).

Székelyudvarhely kiv. mv. 1876-ig (Udvarhely vm., előbb Udvarhelyszék).

Torda nemes város 1870-ig (Torda-Aranyos, előbb Torda vm.).

Vajdahunyad kiv. mv. 1876-ig (Hunyad vm.).

Vizakna kiv. mv. 1876-ig (Alsófehér vm.).

II. Horvát-Szlavonországek.

Horvát-Szlavonországek területén 22 város szerepel.

a) A régi polgári Horvátország és polgári Szlavonia területén fekvő városok a magyar városoktól semmiben sem különböztek. Kapronca, Kőrös, Varasd, Zágráb kiváltságaikat még a mohácsi vész előtti időkben kapták. Zágráb, Kőrös a Tárnok, Varasd, Kapronca a Személynök alá tartoztak. Hozzájuk csatlakozik az 1569-ben alapított és a Határőrvidék első parancsnokáról, Károly osztrák főhercegről elnevezett Károlyváros, Pozsega, mely 1765 óta szabad kir. város és a personalis alá tartozott, Eszék és a legújabb időkben önállósított Ruma.

b) Buccari szabad kikötő város, amióta csak Horvát-Szlavonországekhez került, mindig kiváltságos helyzetben volt; 1807-től 1848-ig az országgyűlésre is küldött követet.

c) A volt Horvát-Szlavon határőrvidék területén eredetileg 10 kiváltságos katonai város volt: Belovár, Bród, Carlopago, Ivánics, Karlóca, Kostajnica, Petrinja, Zengg és Zimony. Ezekhez járult utólag Mitrovica. Az 1873-ban polgárosított Sziszek város is önállósított.

A horvát városok újjászervezése után csak négy város: Zágráb, Eszék, Varasd és Zimony maradt meg a megyékkel egyenrangú törvényhatóságnak.

A használt forrásmunkák jegyzéke.

Kizárólag az állam területével foglalkozó könyv tudommal nincs, de a történeti, földrajzi, statisztikai, közjogi és közigazgatási jogi művek mind tárgyalják az ország területét. Dolgozatomban megírásánál főforrás volt az Országos Főrvénytár Márkus Dezső-féle millenniumi kiadása. A törvényekhez fűzött jegyzeteknek és utalásoknak különösen jó hasznát vettem. A közjogi munkák közül ki kell emelnem Ferdinándy Gejza művét: Magyarország közjoga (Alkotmányjog). Budapest 1902., mely az ország területével bőven és alaposan foglalkozik. A történeti Atlaszok közül csak a m. kir.

Állami Térképészet kiadásában legújabbán megjelent albisi Barthos Indár és Kurucz György Történelmi Atlaszát emlitem. A szövegben a maga helyén említett műveken kívül még használtakat korszakok és országrészek szerint csoportosítva itt sorolom fel.

A) Általános munkák korszakok szerint.

a) 1848. előtti idők:

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I—III., V. köt. Budapest, 1890—1913.

Pesty Frigyes: Az eltűnt régi vármegyék. I., II. köt. Budapest, 1880.

Acsády Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában 1720/21. Budapest, 1896. (M. Stat. Közl. Új foly. XII.)

Lexicon Universorum Regni Hungariae Locorum Populorum. Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása. Kiadja a magyar békeküldöttség. Budapest, 1920.

Korabinszky, Joh. Math: Atlas Regni Hungariae portatilis. Neue und vollständige Darstellung des Königreichs Ungarn. Wien.

Müller, Ign.: Mappa geographica novissima regni Hungariae. Bécs, 1769.

Horváth, Michael: Statistica Regni Hungariae et partium eidem adnexarum. 2. kiad. Posonii, 1802.

Lipszky, Joannes: Mappa generalis regni Hungariae partiumque adnexarum: Croatiae, Slavoniae et Confiniorum Militarum Magni item Principatus Transylvaniae. Pest, 1806.

Schwartner, Martin: Statistik des Königreichs Ungarn. 2. kiad. I—III. rész. Ofen, 1809. 1811.

Görög (Demeter): Magyar Atlas Magyar-, Horvát- és Tótországok vármegyéi és szabad kerületei és a határőrző katonaság Vidékének közönséges és különös táblái. Bécs, 1802—1811.

Karacs Ferenc: Magyarországnak és a hozzá kapcsolott Horvát- és Tótországoknak s határőrző katonai vidékeknek, nem különben az erdélyi nagy fejedelemségnek közönséges táblája. Pest, 1813.

Magda Pál: Magyarországnak és a határőrző katonaság vidékének legújabb statisztikai és geographiai leírása. Pest, 1819.

Nagy, Ludovicus: Notitiae politico-geographico-statisticae inelyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum. I., II. köt. Buda, 1828., 1829.

Lassú István: Az austriai birodalomnak statisztikai, geographiai és históriai leírása. Buda, 1829.

Fényes Elek: Magyarországnak, s a hozzá kapcsolott tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. I—VI. köt. Pest, 1836—1846.

Springer, Johann: Statistik des Österreichischen Kaiserstaates. I., II. kötet. Wien, 1840.

Raffelsperger, Franz: Karte der Königreiche Ungarn, Croatiaen, Slavonien und der Militärgränzen. Wien, 1841.

Schedius—Blaschnek: Magyarország, Horvát-, Tót-, Dalmát-, Erdélyországok, a tenger mellék, katonai határörvidék földképe. Bécs, 1847.

Fényes Elek: Magyarország leírása, I., II. rész. Pest, 1847.

b) 1849—1860

Uebersicht des Bevölkerungsstandes des Kronlandes Ungarn im Jahre 1850, nach der ämtlichen Volkszählung. Ofen, 1851.

Ungarn in seinen neuesten Verhältnissen und Einrichtung mit einer Landkarte nach der jetzigen Abgränzung der Komitate, und neuesten Eintheilung der fünf Verwaltungs-Distrikte. Pesth, 1851.

Hain, Joseph: Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates, I., II. kötet. Wien, 1852, 1853.

Übersicht der administrativen und gerichtlichen Eintheilung des Pest-Ofner Verwaltungsgebietes. Ofen, 1855.

Übersicht der mit allerhöchster Entschliesung vom 9-ten August, 1853. genehmigten politischen Eintheilung des Verwaltungsgebietes Grosswardein im Königreiche Ungarn. Grosswardein, 1855.

Statistische Übersichten über die Bevölkerung und den Viehstand von Österreich. Nach der Zählung vom 31. October 1857. Herausgegeben vom k. k. Ministerium des Innern. Wien, 1859.

Fényes Elek: Az ausztriai birodalom statisztikája és földrajzi leírása. I., II. rész. Pest, 1857.

Administrativ- u. General-Karte des Königreiches Ungarn auf Anordnung des Erzherzogs Albrecht ausgeführt durch das k. k. Milit. geogr. Institut. Wien, 1858.

Friebeisz István: Magyarország a szerb vojvodina és temesi bánóság legújabb felosztása betűrendben. 2. kiad. Pest, 1858.

Hof- und Staatshandbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1859. IV. Theil. Staats-Handbuch der sämtlichen Verwaltungsgebiete des Königreiches Ungarn. — V. Theil Staats-Handbuch der Kronländer Siebenbürgen, Wojwodschafft und Banat, Croatiaen und Slavonien, Dalmatien und Militärgränze. Wien.

Heuster, Ludwig: Kurze Reichs- und Länderkunde des Kaisertums Österreich. 2. kiad. Wien, 1859.

c) 1860—1866.

R. F. J.: Magyarország felosztása vármegyékre és szolgabírói járásokra. Pest, 1862.

B-R-A. P.: Magyarország Helységnevtára. A különféle kormányzati ágak szerinti beosztás kimuta-

tásával, mint az 1863. év elején fennállott. Pest, 1863.

Skrzeszewski, Adolf: Ungarn, Siebenbürgen, Croatien, Slavonien und die Militär-gränze. Ofen, 1866.

d) 1867—1876:

A magyar szent korona országai: Magyarország, Erdély, Horvát-, Tótország és a katonai örvidek új térképe. Pest, 1871.

A magyar korona országáiban az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei a hasznos háziállatok kimutatásával együtt. Pest, 1871. (Községenkinti adatok a m. kir. központi statisztikai hivatal könyvtárának kéziratgyűjteményében.)

A magyar korona országainak Helységnevtára, 1873.

e) 1876-tól a trianoni békéig.

Népszámlálások. A magyar korona országáiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei némely hasznos háziállatok kimutatásával együtt. Budapest, 1882. — A magyar korona országáiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei I. rész. Budapest, 1893. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új tanfolyam, I. kötet. A községekinti adatokat az 1892. évi Helységnevtár tartalmazza.) — A magyar szent korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. rész. Budapest, 1902. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sor. 1.) — A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. rész, Budapest, 1912. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sor. 42.)

Helységnevtárak. A magyar szent korona országainak Helységnevtára. 1877., 1882., 1888., 1892., 1895., 1898, 1900., 1902., 1907., 1913. évi kiadások

Közigazgatási térkép. Kiadja az Államnyomda. 1884., 1900. és 1914. évi kiadások.

Grünwald-Ursziny: Magyarország közigazgatási beosztásának kézikönyve. Budapest, 1879.

Hátsek Ignác: A magyar szent korona országainak megyei térképei, Budapest, 1880.

Gönczy-Kogutowicz: Magyarország megyéinek kézi atlasza. Budapest, 1890.

Schwicker, J. H.: Statistik des Königreiches Ungarn. Stuttgart, 1877.

f) Trianon után.

Az 1920. évi népszámlálás. I. kötet. Budapest, 1923. (Magyar Stat. Közl. Új sor. 69.)

Magyarország Helységnevtára. 1922. és 1926. évi kiadások.

B) Az ország egyes részeire vonatkozó munkák.

a) Erdély.

Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában, 1541-től 1711-ig, Budapest, 1918.

Seutter, Math.: Transylvaniae Principatus in quinque nationes divisus.

Elenchus civitates oppida et pagos I. M. Principatus Transylvaniae ordine alphabetico juxta Comitatum Districtuum et Sedium processus exhibeus.

Windisch, Karl Gottlieb von: Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen. (Der Geographie von Ungarn III. Teil.) Pressburg, 1790. (A községeket II. József beosztása szerint csoportosítva tárgyalja.)

Lebrecht, Michael: Versuch einer Erdbeschreibung des Grossfürstentums Siebenbürgen. Hermannstadt, 1804.

Benigni, J. H.: Handbuch der Statistik und Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen. I—III. füzet. Hermannstadt, 1837.

Kövár László: Erdélyország statistikája. I. kötet. Kolozsvár, 1847.

Verordnung der Minister des Innern der Justiz und der Finanzen vom 4. Juni, 1854. betreffend die politische und gerichtliche Organisierung des Grossfürstentums Siebenbürgen. (Reichs-Gesetzblatt für das Kaiserthum Önterreich, 1854. LI. Stück. 141. Ausgeg. und versendet am 13. Juni. 513. 1.)

Mersich, Andreas: Karte des Grossfürstentums Siebenbürgen nach der definitiven politischen und gerichtlichen Landeseinteilung. Hermannstadt, 1854.

Karte des Grossfürstentums Siebenbürgen. 4. kiad. Verlag Th. Steinhafen. Hermannstadt, 1862.

Fischer, Franz: Karte des Grossfürstentums Siebenbürgen nach der neuesten Landeseinteilung. Hermannstadt, 1863.

Gámán Zsigmond: Helységnevtár. Erdély (és a Partium) minden községének betűrendes névtára. 2. kiad. Kolozsvár, 1863.

B. I.: Helységnevtár. A királyhágóninnyi rész (Erdély) községeinek betűrendes névtára. Kolozsvár, 1872.

Benedek Lajos: Az erdélyi részek helységnevtára. Kolozsvár, 1886.

S z á s z o k f ö l d j e.

Meltzl dr. Oskar von: Statistik der sächsischen Landbevölkerung von Siebenbürgen. Nagyszeben, 1886

E r d é l y i h a t á r ö r v i d é k.

Benigni v. Mildenberg: Stat. Skizze der siebenbürgischen Militergränze. 2. kiad. Hermannstadt, 1834.

b) Horvát-Szlavonországok.

Verordnung der Ministerien des Innern, der Justiz und der Finanzen vom 3. Juni 1854 be-

treffend die politische und gerichtliche Organisation der Königreiche Kroatien und Slavonien. Reichsgesetz-Blatt für das Kaisertum Österreich. Jahrgang 1854. XLIX. Stück. 1336. Ausgeg. und versendet am 9. Juni 1854. 497. lap.

Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. 1863—1918. Ennek hivatalos, de sajnos, nem mindig pontos fordításai: Horvát-Szlavonországek autonom-törvényeinek gyűjteménye. Kiadja a horvát-szlavon-dalmátországi m. kir. miniszter. I—V. kötet. (1868—1900.) Budapest, 1901. — Landesgesetze der Königreiche Croatien, Slavonien und Dalmatien 1868—1916. Agram.

Katzenschläger Michael: Karte von Kroatien u. Slavonien nebst der k. k. Militärgränze, Wien 1870.

Pregled izvedenoga godine 1871. političkoga rozdieljenja Kraljevine Hrvatske i Slavonije po zupanijah, Kotarih i obćinah s kazalom Zagreb, 1872.

Pregled političkoga i sudbenoga razdieljenja kraljevinah Hrvatske i Slavonije i uredjenje upravnih obćinah. Zagreb, 1877.

Političko i sudbeno razdeljenje. 1889., 1890., 1895., 1903., 1913. évi kiadások. Zagreb.

Szlavonia.

Gaden-Schunzer: Tabella geographica nova et exata distincte exhibens Regnum Slavoniae cum Syrmii ducatu.

Homann: Tabula geographica exhiben regnum Slavoniae cum Syrmii ducatu. 1745.

Horvát-szlavon határörvidék.

Gerichts-Bezirks-Eintheilung und alphabetisches Ortschafts-Register der Croatisch-Slavonien Militärgränze. Agram, 1872.

c) Határörvidék.

(Kizárólag az erdélyi vagy horvát-szlavon határörvidékekkel foglalkozó munkákat l. Erdélynél és Horvát-Szlavonországonál.)

Hietzinger: Statistik der Militärgrenze des österreichischen Kaiserthumes. I., II. kötet Wien, 1817. 1820.

Vaniček Fr.: Specialgeschichte der Militärgrenze I—IV. kötet. Wien, 1875.

Iványi István: A tiszai határörvidék 1686—1750. Budapest, 1885.

d) A Szerb vajdaság és a temesi bánóság.

General-Karte der Wojwodschaft Serbien und des Temescher Banates, dann der vier Gränzregimenter Peterwardeiner, Deutsch-Banater, Illirisch-Banater und Roman-Banater, endlich des Titler Gränz-Bataillons nach officiellen Quellen reducirt und gezeichnet von Emanuel von Friedberg. 1853.

Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen, betreffend die politische und gerichtliche Organisation der Serbischen Wojwodschaft und des Temeser Banates. Reichsgesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. 1854. IX. Stück. 28. Ausgegeben u. versendet am 9. febr. 1854. 119. l.

Szentkláray Jenő: 100 év Dél-Magyarország újabb történetéből. I. köt. Temesvár, 1879.

e) Fiume.

Kobler, Giovanni: Memorie per la storia della liburnica città di Fiume. I—III. kötet. Fiume, 1896.

Edelényi-Szabó Dénes dr.

»VULKÁN« GÉPGYÁR

SÜRGÖNYCÍM :
„VULKANUS“
BUDAPEST.

RT.

SÜRGÖNYCÍM :
„VULKANUS“
BUDAPEST.

Budapest, V., Váci-út 66.

TELEFON : L. 906—02, L. 906—28.

Készít mindennemű

szerszámgépeket

fém-, fa- és kőmegmunkálásra, a legújabb szerkezetben is elismert precíz kivitelben. Nyers öntvényeket saját vagy idegen minták után; fogaskerekeket géppel idomítva. Elvállal teljes vasúti, gépgyári, bútorgyári és egyéb műhelyi berendezéseket.

Közlőművek (transzmissziók).

Külön osztály mindenfajta precíziós fogaskerekek készítésére, bármely tetszőleges anyagból.

Alapítattott 1868-ban.

Gross és Weiss

KALAP- ÉS TOMPGYÁR,
KALAPFELSZERELÉSI
CIKKEK RAKTÁRA

Budapest, III., Bécsi-út 100. szám.

VÁROSI RAKTÁR :

VI., Podmaniczky-utca 14. szám

(saját ház).

Gyári telefon : 201—76.

Városi telefon : 988 - 74.

Sürgöncím : Groweiss Budapest.

RAKÓCZI-ÚT 16.

ÉS 22. SZÁM.

Telefon : J. 391—90. Táviratcím : Textilgutmann.

GYÁRTMÁNYAI:

**munkásruha, munkásfehér-
nemű, munkaruha, kötény,
köpeny, sapka.**

KÜLÖN OSZTÁLYOK :

**Mértékszerinti ruhaosztály.
Libéria-osztály.
Közszállítási osztály.
Készruha-osztály.
Bakancs- és cipőosztály.**

Az ország legrégebb munkásruha-gyára !

GANZ-féle VILLAMOSSÁGI RT.

BUDAPEST,
II., LOVÓHÁZ-UTCA 39

Elektromos világító- és erőátviteli berendezések minden áramrendszer szerint és minden teljesítményre. Wattóra-számlálók. Meglévő berendezések átalakítása. Elektromos üzemű szivattyúk, emelőgépek, ventilátorok. Bányavasutak, iparvasutak, közúti és nagyvasutak

**Költségvetésekkel szívesen
szolgálunk**

TELEFON : AUT. 501—70

ALAPÍTVÁ : 1880-BAN

Bien S. Fiai

zsírárugyár

Budapest, VII., Nagydíófa-u. 7

Telefon : József 428-48

Távíratí cím : BIENOL

SALGÓ-TARJÁNI

RÉSZVÉNY-

KÖSZÉNBÁNYA

TÁRSULAT.

V., Arany János-utca 25.

Bányák :

Nógrád megyében : Salgótarján, Pálfalva, Baglyasalja, Csibaj, Kisterenye, Mátranovák.

Esztergom megyében : Dorog, Tokod, Csolnok, Annavölgy, Tolna-Baranya megyékben : Nagymányok, Szászvár, Máza.

Szénosztályozás :

Darabos-, (tömör) kocka- és diószén szoba-, takaréktűzhely-, gőzcséplőgép- és gőzekefűtésre. Diószén, rostált aknaszén, aknaszén, rostált daraszén gyári kazánfűtésre. Aprószén körkemencefűtésre. Kovács-szén.

Bánvölgyi szénbánya részvény-társaság,

Borsodi szénbányák Darabos-, dió-, daraszén.

Mésztelep és karbidgyár

Dorog.

Megrendelések

központi irodánkhoz (V., Arany János-utca 25. sz.) intézendők.

Sürgőny cím : Salgóköszén, Budapest.

Telefonszámok : T. 252-80, 252-81, 252-82, 252-83, 252-84. — Interurban T. 216-67.

Gíró-számla a Magyar Nemzeti Banknál.

M. Kír. Postatakarékpénztár-számla 3575.

Társvállalatok:

EGYESÜLT TÉGLA- ÉS CEMENTGYÁR R.-T., V., Sas-utca 25. sz. Cement, téglá, tetőcserep, mész.

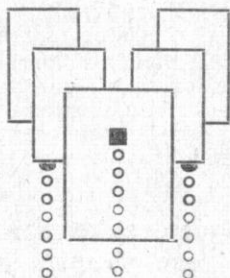
MAGYAR KERÁMIAI GYÁR R.-T., VIII., József-körút 14. szám. Chamottéáru, keramit, téglá.

SALGÓTARJÁNI PALACKGYÁR RT. V., Sas-u. 25. mindenfajta zöld, fehér öblös-üveg és palackok gyártása, fonott és fonatlan palackárúk.

Telefon : Aut. 885-27.

Mössmer József

vászonnagykereskedő

Budapest,

IV. ker., (Koronaherceg-utca)
Petőfi Sándor-utca 12. szám.

TELEFON : Aut. 897-03.

KOVACSEVICS MILENKO

POSZTÓ,

BÉLÉSÁRU és SZABÓKELLÉKEK
NAGYBAN és KICSINYBEN

BUDAPEST

IV., Petőfi Sándor-utca 3.
Városház-utca 6.

MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK

BUDAPEST, V., JÓZSEF-TÉR 3.

ALAPÍTTATOTT 1867-BEN * SÜRGÖNYCÍM: HITEL

Alaptőke és tartalékok: 66 millió pengő.

Központi iroda : Telefon Auf. 827—28.
823—19.

Gyár-iroda : Telefon J. 438—86.

HUNGÁRIA JAQUARD- SZÖVŐGYÁR R.-T.

Központi iroda és raktár :

BUDAPEST
V., HARMINCAD-UTCA 3.

Selyemszövőgyár : KISPEST.

Táviratcím : JAQUARD BUDAPEST.

KÖZPONTI TELEFON : 250—66 és 120—99.

Magyar Pamutipar Részvénytársaság UJPEST.

Fonó-, cérnázó-, szövő-, fehé-
rítő-, festő-, appretura- és kon-
fekció-intézet Ujpesten.

Gyárt: szövőfonalat csomagokban (Bün-
delgarne) nyers, fehéritett és festett
állapotban, mindennemű a szövéshez
alkalmas nyers pamuffonalat (cops) 42.
számig, 2, 3, 4-szeres cérnát, bányamécs-
belet és kötszervattát.

Gyárt továbbá: legtartósabb munkás-
öltönyöket, mollinót, kalikót, pamutvásznat,
chiffont, inledet, kanavászt, oxfordot,
zephirt, ponyvavásznat, higienikus pelenkát,
asztalterítőt, szalvétát, zsebkendőt
és tarkán szövött cikkeket.

KÖZPONTI IRODA ÉS GYÁRI RAKTAR:
Budapest, V., Arany János-utca 31.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS!

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ szöveges ismertetés keretében *rajzok* (grafikonok) alkalmazásával *gyorsan*, könnyen érthetően és mérlegelhetően közli a hazai és külföldi népesedési, közegészségügyi, kulturális, szociális, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési, pénzügyi, közigazgatási, bűnügyi, stb. statisztikai adatokat. Célja a háború óta teljesen megváltozott hazai állapotok feltárása és nemzetközi viszonylatban való megvilágítása, továbbá a statisztikai adatgyűjtések szükségességének, célszerűségének és gyakorlati hasznának bemutatása.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ az 1928. évben is havonként, változatlan terjedelemben jelenik meg. Előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 10 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 6 pengő.*

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ ezidőszert *negyedévenként* megjelenő füzetek részletes és rendszeresen visszatérő táblázatokban közlik Magyarország legújabb népesedési, közegészségügyi, vándorlási, külkereskedelmi forgalmi és árstatisztikai adatait, valamint időszakosan (függetlenül) megjelenő táblázatokban nyilvánosságra hozzák a fontosabb mezőgazdasági, ipari stb. statisztikai adatokat és a társadalmi biztosítások statisztikai eredményeit.

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon (közalkalmazottak és közhivatalok részére is):

egész évre 12 pengő. Egy negyedévi összevont szám ára 4 pengő.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re **együttesen** is lehet előfizetni.

A két közlemény **együttes** (kombinált) előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 20 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 16 pengő.*

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re a magyar kir. központi statisztikai hivatalnál (**Budapest, II., Keleti Károly-utca 7. szám, földszint 14.**) lehet előfizetni.

Felkérjük t. Előfizetőinket, hogy a pontos expedíció érdekében ugyanerre a címre sürgősen közöljék az esetleges címváltozásokat és az előfizetési díj beküldése kapcsán nevüket és lakásuk pontos címét olvashatóan írva tudassák a kiadóhivattal.

Megjelent

Magyarország Tiszti Cím- és Névtárának 1928. évi kiadása.

Tartalmazza a teljes és részletes címtári anyagot, valamint a minisztériumok és nagyobb központi hivatalok ügybeosztását, továbbá teljes névsorát az 1920 óta adományozott **nem hivatalnoki címek** és **rendjelek birtokosainak** (kormányfőtanácsosok, kormánytanácsosok, gazdasági főtanácsosok stb.) s végül a tisztviselek rangbeosztását.

Ára vászonkötésben 20 pengő

Megszerezhető a Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatalban
(Budapest, II., Keleti Károly-utca 7. földszint 14.)

MOST JELENT MEG

A

MOST JELENT MEG

MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG 5. SZÁMÚ KIADVÁNYA:

INTERNATIONALE STATISTIK DER GENOSSENSCHAFTEN

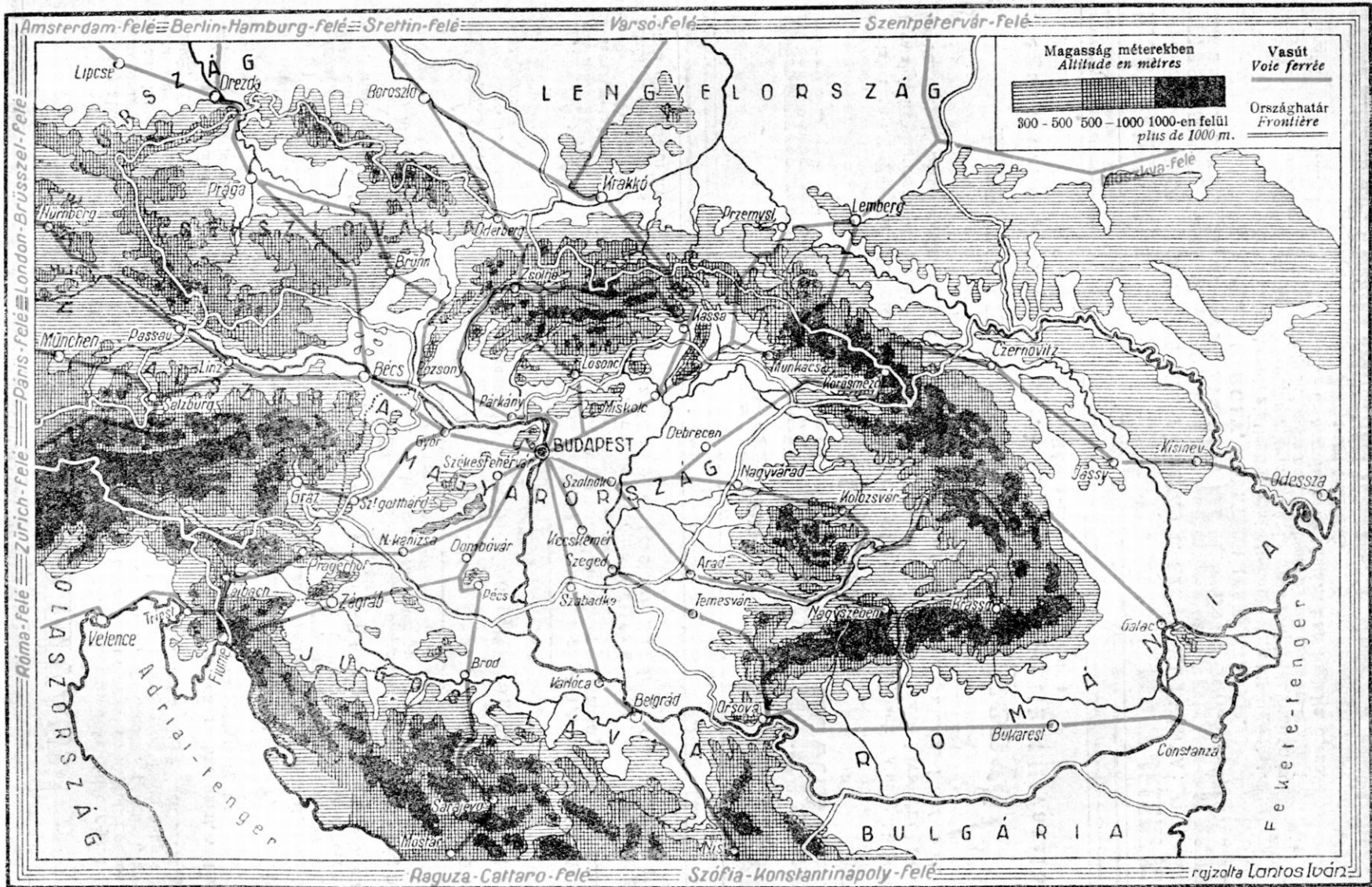
ÍRTA: IHRIG KÁROLY, EGYETEMI MAGÁNTANÁR.

A nemzetközi szövetkezeti statisztika mai állapotával és kifejlesztésének problémáival foglalkozó s a nemzetközi statisztikai irodalomban is alapvető jelleggel bíró 275 oldalas mű 25 állam szövetkezeti statisztikai adatait 48 német-, francia- és angolnyelvű táblázatban foglalja össze.

ÁRA: 22 PENGŐ.

A KÖNYV MEGRENDELHETŐ: A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁGNÁL, BUDAPEST, II., BUDAY LÁSZLÓ-UTCA 1.

Magyarország és a szomszédos államok. — La Hongrie et les pays limitrophes.

----- A régi Magyarország természet által nem jelzett határa. — Frontière non naturelle de la Hongrie ancienne.

MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE

VI.
ÉVFOLYAM
1928
I. KÖTET

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A MAGYAR KIRÁLYI KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

IGAZGATÓ:
KOVÁCS ALAJOS DR.
H. ÁLLAMTITKÁR, A M. T. AKADÉMIA L. TAGJA

SZERKESZTŐ: DOBROVITS SÁNDOR DR., MINISZTERI OSZTÁLYTANÁCSOS